

DUE DATE SLIP**GOVT. COLLEGE, LIBRARY**

KOTA (Raj)

Students can retain library books only for two weeks at the most

BORROWER S No	DUE DTATE	SIGNATURE

PRABANDHCHINTĀMANI

BY

Shri MERUTUNGACHARYA

EDITED BY

DURGĀSHANKER KEVALRAM SHASTRI

BOMBAY

V S 1988

A D 1932

Price Rs 2-8-0

[Copies 500]

To be had from

Messrs N M Tripathi & Co

Booksellers and Publishers Princess St, Bombay²

Printed by Natverlal Itcharam Desai B A
at The "Gujarati" Printing Press,
Sasseon Buildings, Elphinstone Circle, Fort, Bombay No

Published by Harsuddhbhai Vajubhai Divatia
M A I L B Advocate Bombay High Court
The Hon. Secretary, The Forbes Gujarati Sabha
Maharaj Mansions, Sandhurst Road, Bombay No 4

(All rights reserved by The Forbes Gujarati Sabha Bombay)

श्री फार्बस गुजरातीसभा ग्रन्थावलिः अंक १४

श्रीमेरुतुङ्गाचार्यकृतः
प्रबन्धचिन्तामणिः ।

शास्त्रि-केवलरामात्मजेन दुर्गाशंकरशास्त्रिणा संशोधितः

नवीनं संस्करणम्

प्रतयः ५००

संवदब्दाः १९८८]

[शकाब्दाः १८५४

मौल्यम् रु. १॥

प्रापणस्थानम्:—

मेसर्स एन. एम. त्रिपाठी एन्ड कंपनी
बुकसेलर्स एन्ड पब्लिशर्स

प्रिन्सेस स्ट्रीट, मुंबई नं. २.

प्रस्तावना.

श्रीप्रबन्धचिन्तामणिनाम्नो ग्रन्थस्यास्य जैनधार्मिकदृष्ट्या यद्विषयप्रयोजनादि तत्प्रथमसंपादकेन स्वकृतप्रस्तावनायां विस्तरतो वर्णितम् । ततः कियानंशोऽग्रे उद्भ्रियते । तत्रोक्तप्रकारेण सत्यपि ग्रन्थस्यास्य परमपुरुषार्थसाधकत्वे ग्रन्थकर्त्रा स्वयमेवोक्तं बुधलोकचिन्तारंजनमपि वर्तते एव प्रयोजनान्तरं, परंतवाधुनिकानां मनसि ग्रन्थोऽयं गूर्जरदेशस्य मध्यकालीनेतिहासस्य साधनभूतत्वेनैव महत्त्वमादधाति ।

ग्रन्थस्यास्यैतिहासिकमूल्यं सविस्तरं निरूपयितुं गूर्जरानुवादस्वोपोद्घाते प्रयत्नः कृतः, परमनैतावदवश्यं कस्यते यदद्यावध्युपलब्धैतिहासिकसाधनरूपेषु प्रबन्धेष्वयं प्रबन्धचिन्तामणिः सर्वतोऽधिकविश्वसनीयः । ग्रन्थेऽस्मिन्द्मगोचरीभूतो मूलराजादिनृपतीनां राज्यकालनिर्देशः प्रायः पुरातत्त्वविद्भिर्विश्वासाहो गण्यते । तत्तन्नुपैराचरितयुद्धादिकार्यवृत्तान्तोऽपीतिहासस्य नातिदूरे वर्तते । तथापि नायमितिहासः किन्तु प्रबन्ध एव । ग्रन्थकर्त्रा “संप्रदायप्राप्तं” श्रुतमेवात्र संकलितम् । विविधाः प्रबन्धा लोककथारूपाः । लोककथारूपादशादैतिहासिकोऽंशो विविच्य गूर्जरानुवादस्य टिप्पणीषु परिशिष्टेषु च प्रदर्शितः । ऐतिहासिकतत्त्वस्येयत्ता च तत्रैवोपोद्घाते वर्णिता ।

ऐतिहासिकान्वेषणकार्ये उपयुक्ततामुद्दिश्य समानार्थानां प्रबन्धानां तथा च सुभाषितविषये मूलग्रन्थानामथवा सुभाषितत्वस्यादिमुभाषितसंभ्रानामुल्लेखा-
टिप्पणीषु प्रदत्ताः ।

ऐतिहासिकटिप्पण्यस्तु गूर्जरानुवादे द्रष्टव्याः ।

ग्रन्थोऽयं वि. स. १३६१ वर्षे वर्षमानपुरे समाप्तिं गमित इति ग्रन्थसमाप्तौ ग्रन्थकर्त्रा स्वयमेवोक्तम् ।

शुद्धिपत्रकस्यावश्यकतानिराकरणाय यथाशक्ति कृतेऽपि यत्ने न तत्र सफलताऽभूदिति शुद्धिपत्रकं प्रदत्तं तथापीन्द्रियदीर्घताद् भ्रमप्रमादादिवशाद्वा-
ऽवशिष्टं स्वलिखितं यद्भवेत्तत्सुधीभिः संशोधनीयमिति प्रार्थयते—

शंभुफार्मसी सयानी
रोड, मुम्बई.
वि. सं. १९८८
अष्टम तृतीया,

शास्त्री केवलरामसूनुः दुर्गाशंकरशर्मा

॥ प्रथमसंस्कृतुः प्रस्तावना ॥

एषोऽञ्जलिः सममसजनसजनौ तौ वन्दे नितान्तकुटिलप्रगुणस्वभावी ।
एकं भिया निरभिसधितवैरिमूतं ग्रीत्या पर परमनिर्वृतिपात्रभूतम् ॥ १ ॥

भवत्याख्यदशमेनाढ्या रसा नव निरूपिताः ।

अद्भुतोङ्गी तदङ्गानि यथास्थानं विभाव्यताम् ॥ २ ॥

ग्रन्थादौ प्रेक्षावता प्रवृत्त्यर्थं मङ्गलविषयप्रयोजनसम्बन्धाधिकारिणस्तथोपो-
द्घातप्रसङ्गावसराभिधानास्तिलः संगतीरपि सप्तभिः पद्यैः प्रबन्धकाराः प्रकट-
यामासुः । यथा—

आदितीर्थकर्तुर्भगवत्तत्तुस्त्रिंशदतिशयानपि चतुर्भिर्मूलातिशयैर्जापयन्तस्तेन
वक्ष्यमाणाः प्रतत्प्रबन्धा अपि सक्षिप्य वक्ष्याम इति ध्वनयन्तः स्वस्य च तपो-
गच्छेतरत्वद्योतकं स्वेष्टदेयगुणमस्कारात्मकं मङ्गलमादिमध्यावसानेध्वत्र शनित-
मिति सूचयन्त आद्यपद्यमाहुः ।

अथोपलुत्यकलावच्चन्द्रप्रभशब्दैः पामरविषयिमुमुक्षूणामभव्यवर्जितानां तत्त-
द्योग्याधिकारप्रबन्धोद्घाटनापदेशोपदेशेन हेयोपादेयता प्रबोधयन्तो द्वितीय पद्य
पेतुः । ततोऽनानेकप्रबन्धसिन्धून्मधनोत्पन्नपीयूषपरिवेपणदेशीयसुखावबोधप्रयोजन-
सयोजनमपि जनयामासुः । तथा परपराप्राप्तगुरुसंप्रदायादीयमानविवक्षितवस्तुविषय-
विषयीकृतग्रन्थानामनिवेदनमप्यन्वर्थं समर्थयासासुः । तथैव सहायकधर्मदेवगुणचन्द्र-
नामग्रहणेन च प्राचीनमहापुरुषचरित्रभ्रवणानन्तरासन्नसञ्चरितशुभ्रपणाग्रहग्रथितो-
पायोपेयभावसंबन्धबन्धुर प्रबन्धचिन्तामणिसचयं चिकपुः ।

तत्र तावत्सर्वेषु सच्छास्त्रेषु साक्षात्परपरमा वा परमपुरुषार्थसाधनस्य साची-
यस्त्वेन निर्देशनं निर्विवाद विश्वेया विदुषा वचनेषु वर्धति । अत्रभवन्तो भगवन्तः
शिष्यशेमुषीनिसर्गसर्गनमेरवोपि मेरुतुङ्गाः भस्मीकृतभस्मग्रहणशक्तिं सकलजैनीय
शास्त्रसिद्धान्तोपनिषद्भूतं प्रबन्धचिन्तामणिनामान ग्रन्थ जग्रन्थुः ।

तत्र तावदुच्चव्रतेध्वप्यर्हिसाव्रतस्यादित्वात्तस्यापि दयामूलत्वाद्दयापि प्राज्यपर-
दुःखदलनेन दृश्यमानेति निर्दर्शयन्तः परदुःखमञ्जनविरुद्धधारिणः श्रीविक्रमार्कस्य
प्रबन्धं प्रथमं बध्नुः । ततो विशिष्टशिष्टसृष्टेभेदत्रिविष्टिसत्ताकापुत्रान्तिमाससनि-

धण्णतीयतीर्थकरत्वेनिदानमुन्यन्नदानजन्यपूर्वपुण्यप्राग्भारप्रकटितैश्वर्यश्रीमच्छालिवा-
हनप्रव्रजसंबन्धं तितनिपयस्तद्व्याग्मवीयकान्ततान्तवृत्तान्तकथनगर्भान्तिमातिथिर्स-
भागव्रतांशप्रभावं प्रकटयन्तस्ततोनुसदधुर्द्वितीय महाप्रबन्धम् । इत्यमाद्यन्तव्रतांशस्य
चितोचितद्वादशव्रतानां सेतरकष्टानुष्ठानानामपि शीलव्रते सत्येव साफल्यं प्रकृत्यन्तः
श्रीमहाकालमहादेवदत्तमालवदेशकन्यकुब्जेधरसखिसचरितकथनपूर्वकमृणालवृतीमा-
यामोहितमुज्जमहाराजचरितमुदाहरणीभूतमुपन्यस्यन्तो गूर्जरेश्वरप्रगुण्यागण्यपुण्यभाजा
वनराजादीनां चञ्चल्योर्यचदुलचित्तोर्जितार्जितकुलकलङ्ककलितचरितोच्चारणेन चाद-
त्तादानमग्नचर्योद्भूताद्भुतप्रभाव प्रशशयाचक्रुः । ससर्वं च समाप्तिं प्रथमसर्गोऽप्यत्र ॥

ततश्च प्राप्तपुरुषुरंदरसंपदोऽपि पृथ्वीपतयो मृपावादेन नितरा पराभूतिपद
प्रयान्तीति प्रतिपादयन्तः काशीशर्कराजभोजराजभीमाना महादानिनां चरितेषु
“ परामवे प्रतिज्ञाता प्रणतिमकुर्वतो मालवेशस्य ” मालवोऽपि स्थितेरपत्तिदिति
परिहाररूपामसत्यस्य परा कोटिमुड्डीकयन्तोऽणूनामनणूनां व्रतानां च कर्तव्यता
भीर्तयन्तोऽन द्वितीयसर्गान्तं वेनुः ॥

तदनु तेषामपि (व्रतानामपि) निश्चलनियतनीतिनियन्त्रणामन्त्रणत्वात्तद्व-
द्विद्वन्निष्ठवर्णवतिराजगुणविराजमानसिद्धराजप्रव्रजं चिनचरित्र सूत्रयामासुः, सर्गं
स्तृतीयोऽप्यतीतोऽन ॥

तदनु नीतिरपि परसत्तानिरपेक्षस्वशयशौर्यशालिनामेव शीलतीति शीलशौर्यं
शालिशौचसमग्रसाहसहसितशतशक्तिसक्तशत्रुशक्तिव्यक्तीकृतस्वकृतमुकृतकृतिकृत्य-
कुमारपालमहीपालप्रव्रजं विद्यान्धधृतमध्यगासिद्धः, तत्र चतुःसर्गेषु सत्यपि समाप्त-
श्चतुर्थः सर्गः ॥

तदपि (शौर्यमपि) स्वस्वेष्टदेवतादृढपर्युपासनरैरेत्पुत्रानुत्तकमनीयप्रश-
सनीयपरमार्हताहर्णीयनरचरित्रप्रचितप्रकीर्णकप्रबन्धान्द्रव्यभावभेदभिन्नतामपरमात्म-
पूजाप्रभावाविर्भावान्तास्तदुपष्टम्भकावांतरप्रवन्धसहितानपुनरागमनाय पञ्चत्वं
प्राप्तानिव पञ्चमसर्गान्तांग्राहुरिति विस्तरभयात्संक्षिप्ततरापि प्रस्तावना प्राज्ञैः प्रज्ञया
प्रकर्षपदवीं दवीयसीमपि प्रापणीयेति प्रार्थना ॥

मुम्नापुरीयसर्वविद्योत्तेजफाल्ये
(यूनिवर्सिटी) १४-१०-१८८८ ख्रिष्ट.
संवत् १९४४ विजयदशमी

} शास्त्री रामचन्द्र दीनानाथ.

प्रथमसंस्कृतः पुस्तकासिप्रज्ञप्तिपूर्वकस्वकल्पितसंकेतस्वरूपनिरूपणम्

सन्ने १८८५-८६ वर्षे डा पी पीटर्सनसाहेबसङ्गीत न० ६१७ मुद्रणे
छाजनकमदृष्टपूर्व प्राचीनमकृततृतीयलक्षण प्रबन्धचिन्तामणिपुस्तक A स्थाने
स्थापितम् ॥ १ ॥

तस्यैव द्वितीयावतारमिव ५० रत्नविजयगणिपुस्तक B स्थाने बोध्यम् ॥ २ ॥
त्वस्यैव नवीनमपि शतषाष्टिच C स्थाने निवेशितम् ॥ ३ ॥

आनन्दसुरगञ्जाधिराजभूपूयगुणरत्नमूरिप्रोतिप्रोषितमव्यवस्थितस्वादकल्प्य
मपि D स्थाने कल्पितम् ॥ ४ ॥

एवमसमग्रसामग्र्यामपि आद्वयद्वया प्रवर्तित मुद्रणकार्ये कालातिक्रमे प्रया-
सशतैः सकान्त विमलोपाश्रयस्थादिमलमपि मलधारिणोऽपूर्ण पुस्तक पुनरपि प्रान्त
पाठान्तरपु A स्थाने निसृष्टम् । तादृग्विधमपि केवलभगवदिच्छयात्त मुम्बापुरीय
मुसाह्दीस्थ कुपालयकारवससाहेबसङ्गीत तन्मित्रमिव तत्रैव B स्थाने नियमितम् ॥

यत् न कोपि संकेतस्तत्र स्वकृतमेवावगन्तव्यं टिप्पणम्.

वर्तमानसंस्करणविषयेऽऽदर्शादिनिरूपणम्

१ प्रथम संपादकेन A सञ्ज्ञया सूचितं पीटर्सनमाह्वयसङ्गृहीत न. ६१७ सन १८८४-८६ पुस्तक भाण्डारकर इन्स्टीट्यूट. समानीय मया पुनरप्यव लोकिता a सञ्ज्ञया च निर्दिष्टम् । पाठान्तराणि च मूलपुस्तकादुद्धृतानि ।

२ प्रथमसंपादकेन B स्थाने स्थापित न मया दृष्टं b संज्ञया बहुधा क्वचिच्च प्रमादवशातः B संज्ञयापि निर्दिष्टम् ।

३-४ प्रथमसंपादकेन C, D (अथवा d) संज्ञाभ्यामुद्धृतानि पाठान्तराणि मयापि तथैव स्थापितानि पुस्तके च न दृष्टे ।

५ प्रान्ते A सञ्ज्ञया यस्य पाठान्तराणि निर्दिष्टानि तद् विमलोपाश्रयस्थमपि पुस्तकं न मयाऽवलोकित तस्य पाठान्तराणि च मुद्रितपुस्तकमनु A संज्ञया प्रदत्तानि ।

६ फारबससाहेबसङ्गृहीत तृतीयप्रकाशपर्यन्त तदानीं मुम्बापुरीय रो ए. सोसाइटीस्थमिदानीं च श्रीकार्जसगुजरतीसभायाः सम्हाल्यस्थ प्रथमसंपादकेन B सञ्ज्ञया निर्दिष्ट मयापि तथैव सञ्ज्ञयोल्लिखितमवलोकितमपि ।

७ मुम्बापुरीय रो. ए. सोसाइटीस्थ डा भाउदाजी सम्हाल्यमर्वाचीनमपिशुद्ध सपूर्ण च डा. भाउदाजी शर्मभिः स्वयं सञ्ज्ञोदित वि स. १९१५ वर्षे प्राचीन पुस्तकादवतारित १२४ पृष्ठात्मक (मल्लेकट्ट 11 $\frac{1}{2}$ x 6 inches) पाठान्तराण्यतः H सञ्ज्ञयोद्धृतानि ।

८ पुण्यपत्तनस्थभाण्डारकर इन्स्टीट्यूटाव्याप्तमेव न २४९।१८७३-७४ वर्षीयकुलत्केपत्रत्रयमाधुनिक स १९३० वर्षे लिखित २४० पृष्ठात्मक नाति शुद्ध L सञ्ज्ञया स्थापितम् ।

९ पुनश्च प्रबन्धचिन्तामणिग्रन्थस्याल्लभापानुवादकत्रो टोनीमहाशयेन इन्डीआभाभीसपुस्तकालयस्थबुल्हेरहस्तप्रत २९६ सञ्ज्ञादुद्धृतानि a सञ्ज्ञया च सूचितानि पाठान्तराणि मया तस्मादेवानुवादान् K सञ्ज्ञया संगृहीतानि ।

१० सद्गतेन कार्जससाहेबेन प्र. चिं ग्रन्थस्याल्लभानुवाद १८४९ वर्षे एतस्यैव हस्ताक्षरैर्लिखितस्तृतीयप्रकाशमारभ्य समाप्तिपर्यन्त श्रीका

सभासंघहालये वर्तते । अस्य मूलपुस्तकमपि संपूर्णं प्रायः शुद्धं पीटर्सन भाउदाजी (a H) पुस्तकयोः समरूपं भवेदिति भाति । एतस्माच्च M संज्ञया पाठान्तराणि क्वचित्संगृहीतानि ।

११ पुरातत्त्वविदा श्रीजिनविजयजीमुनिना संपादयितुमारब्धे ग्रन्थचिन्तामणि-ग्रन्थे F' सङ्गकादादर्शादवतारितानि पाठान्तराणि दृष्ट्वा ततोऽप्यावश्यकः समग्रः F' संज्ञयैव कृतः ।

श्रीरामचंद्रदीनानाथशास्त्रिणा परेण यत्नेन संपादित इ. स. १८८८ वर्षे मुद्रितं पुस्तकं P संज्ञया निर्दिष्टम् । मुख्याधारस्थाने च स्थापितम् ।

पूर्वोक्तानामादर्शानां परस्परं तुल्यं कृत्वा तत्तदादर्शस्य पाठानां न्यूनाधिक्यं च दृष्ट्वा यदि विविच्यते तदा ग्रन्थस्यास्योपलभ्यमानादर्शानां संप्रदायद्वैविध्यं दृश्यते । एकः संप्रदायः a संज्ञिते पीटर्सनसंगृहीते न. ६१७ पुस्तके (कदाचित् B संज्ञितेऽपि) समुपलभ्यते । द्वितीयश्च तदितरेषु सर्वेषु । उपलभ्यमानेषु सर्वपुस्तकेषु पञ्चाः प्रक्षिप्तोऽसौ वर्तत एव किन्तु a, A, B, C, D F' आदर्शेषु प्रक्षिप्तांशस्य बाहुल्यं वर्धते (दृश्यता पृ. ९, १३, १४, १९, ४४, ४६, ४८, ५०, इत्यादि ।)

ग्रन्थस्यास्य संपादनकार्ये मेरुतुङ्गेन कथितप्रथमादर्शमुपलब्धादर्श-संशोधनद्वारा प्राप्तुं कृतेऽपि प्रयत्नेऽयं ग्रन्थः प्रथमादर्शप्रतिबिम्ब इति वक्तुं न शक्यते । तस्य निकटवर्त्यवश्यं भवेत् । परीक्षकास्तत्र प्रमाणम् ।

अथ विषयसूची

—००००—

विषय	पत्रे	विषय	पत्र
प्रथमः प्रकाशः		घनपालसन्ध ५५	
विष्णुप्रबन्ध २		सीतापण्डिताप्रबन्ध .. ६६	
कालिदासोत्पत्ति ५		मानुङ्गाचायप्रबन्ध ६८	
सुवर्णपुरुषसिद्धि ७		अनिस्त्यताश्लोकचतुष्टयम् ... ७२	
सत्त्वसिद्धि ८		बीजपूरकप्रबन्ध ७३	
सिद्धसेनदिवाकरसङ्ग . .. ९		इक्षुरसप्रबन्ध .. . ७४	
गर्भपरिहारपूर्वकस्वर्गति .. १३		अश्वारारप्रबन्ध ७५	
शालिवाहनप्रबन्ध . १६		गोपट्टिणीप्रबन्ध ७६	
वनराजादिप्रबन्धा १८		मोक्षस्वर्गमनम् .. ७८	
मूलराजप्रबन्ध २३		तृतीयः प्रकाशः	
लाक्षाकोत्पत्तिविपत्ती २८		सिद्धरात्रप्रबन्ध ८५	
मुञ्जराजप्रबन्ध ३०		कर्णामियेक ८६	
द्वितीयः प्रकाशः		राज्यप्राप्ति .. ८८	
भोजमीमप्रबन्धा . ३८		वैद्यलीलाप्रबन्ध ८९	
भोजगर्भपरिहार ४१		मन्त्रिसान्द्रदधर्मताप्रबन्ध. ... ९१	
भीमेन सवाद ४३		सोमेश्वरतीर्थयात्रा. ९२	
राजशेखरसङ्ग ४५		दिग्विजयगमनागमनादि-	
राधावैधसाधनम् ४९		वर्णनम् ९४	
धारानगरीस्थापनम् ४९		रैवतकोद्धारप्रबन्ध १०४	
कुलचन्द्रदिगम्बरेणागहिल-		देवसूरिचरिते दिगम्बर	
पुरमञ्जनम् . ५०		विवाद .. १०६	
भोजसमाया भीमस्य गुप्त-		आमठप्रबन्ध ११२	
तयानयनम् ... ५१		सर्वदर्शनमायताप्रबन्ध . ११३	
भोजस्य माघपण्डितेन		अश्वविजयविजयि, म ... ११४	
समागम ५२		भोटशतप्रबन्ध ११४	

विषयः	पत्रे.	विषयः	पत्रे.
वाराहीयाबूचप्रबन्धः...	११५	आलिङ्गवृद्धप्रधानप्रबन्धः...	१५०
उज्ज्वावास्तव्यग्रामीणप्रबन्धः...	११६	वामराशिविप्रबन्धः...	१५०
माङ्गूजालाप्रबन्धः...	११६	सौराष्ट्रचारणयोः प्रबन्धः...	१५०
श्लेच्छागमननिषेधप्रबन्धः...	११७	तीर्थयात्राप्रबन्धः...	१५२
कोल्हापुरराजप्रबन्धः...	११८	राजघरवृद्धाहडप्रबन्धः...	१५३
जयचन्द्रराजेन गूर्जरप्रधान- स्फोक्तिप्रबन्धः...	१२०	लवणप्रसादप्रबन्धः...	१५४
पापघटप्रबन्धः...	१२१	कुमारपालरोपनिराकरणम्...	१५५
बुद्धिवैभवप्रबन्धः...	१२१	हेमचन्द्रकुमारपालयोः स्वर्गमनम्...	१५६
षष्ठकर्मप्राधान्यप्रबन्धः...	१२१	अजयदेवराज्याभिषेकः...	१५७
चतुर्थः प्रकाशः		कर्पदिप्रबन्धः...	१५७
कुमारपालप्रबन्धः...	१२४	रामचन्द्रप्रबन्धः...	१५८
कुमारपालराज्यप्राप्तिः...	१२६	वीरधवलराज्यप्राप्तिः...	१६०
बाहडकुमारप्रबन्धः...	१२८	वस्तुपालवेजःपालयोक्त- तियात्रादिप्रबन्धाः...	१६१
आश्चर्यकारकसोलाकप्रबन्धः...	१२९	पञ्चमः प्रकाशः	
आम्बडप्रबन्धः...	१३०	प्रकीर्णकप्रबन्धाः...	१७३
हेमचन्द्रकुमारपालयोर्वैभो,	१३१	विक्रमार्कस्य पानपरीक्षा- प्रबन्धः...	१७३
सोमेश्वरयात्रा...	१३६	नन्दप्रबन्धः...	१७४
वाग्भट्टकृतशत्रुजयोद्धारः...	१४०	शिलादित्योत्पत्तिः...	१७५
आम्रभेद्यप्रबन्धः...	१४२	मल्लवादिप्रबन्धः...	१७५
कुमारपालाध्ययनप्रबन्धः...	१४४	रङ्गोत्पत्तिः...	१७६
हरहडप्रबन्धः...	१४६	वलमीमङ्गः...	१७७
उदयचन्द्रप्रबन्धः...	१४७	श्रीपुञ्जराजपुत्रीश्रीमातृ- प्रबन्धः...	१७८
अमरस्यामक्षणिनिषेधप्रबन्धः...	१४७	गोवर्द्धनदुपप्रबन्धः...	१८१
यूक्ताविहारप्रबन्धः...	१४८		
प्रभुदीक्षावसहिकोद्धाप्रबन्धः...	१४९		
बृहस्पतिगण्डप्रबन्धः...	१४९		

विषयः	पत्रे.	विषयः	पत्रे.
पुण्यसारप्रबन्धः	१८२	नागार्जुनोत्पत्तिस्तम्भनक-	
कर्मसारप्रबन्धः	१८३	तीर्थप्रबन्धौ	१९६
लक्ष्मणसेनोमापतिधरयोः		मर्तृदुर्युत्पत्तिप्रबन्धः	१९८
प्रबन्धः	१८४	वार्मिदवैद्यप्रबन्धः	१९९
जयचन्द्रप्रबन्धः	१८६	रैवतस्येनाधिपत्युत्पत्तिप्रबन्धः ...	२०१
जगद्देवपरमार्दिबुद्धसुभट-		वासनाप्रबन्धः	२०२
पृथ्वीराजप्रबन्धाः	१८८	कृपाणिकाप्रबन्धः	२०३
कौङ्कणोत्पत्तिप्रबन्धैः	१९३	धनदप्रबन्धः	२०४
बराहमिहिरप्रबन्धः	१९४		

इति विषयसूची ।

शुद्धिपत्रकम्

—१७८७२—

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२८	९	तिघट्ट	निघट्ट
२९	३	स्नाता	स्नाताः
३२	७	परितुष्टो	परितुष्ट.
३४टि.	६	इत्ता	इत्ता
३५	७	बत्तीसढी हियांह	बत्तीस ढीहियांह
३६	१७	पिक्कि	पिक्कि
४६टि.	९	प्रसादे	प्रासादे
,, टि.	१०	मीप्प	मीप्प
५०	५	नगगहं	नगगुहं
६३टि.	३	१४९५	१८९५
८१	२	(७०)	(६८)
८४	२	जनान्	जवाद्
८८	१८	देवतायतन	देवतायतनं
९९	१३	धूर्त्तण	धूर्त्तण
१०३	७	लिङ्गानुशासनसिद्धं	लिङ्गानुशासनासिद्धं
१०५	१५	कीर्तेन	कीर्तेनं
१०७	१३	स्व	स्व
११३, ११६, ११८, ११९, १२१, १८२, १८३, १८४, १८६, १८७, १८८, १९४, १९६, १९८, १९९, पृष्ठेषु टिप्पणीषु	}	भाउदाजीना स्थाने	भाउदाजिशर्मेभि., इति वाच्यम्

शुद्धिपत्रकम्

पृष्ठ	पक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१२०	१	परिहृश्रन्	परिहरन्
१३१	७	लीलयव	लीलयैव
१५१	८	रिदि	रिद्धि
१६६	२	शालभञ्जिका	शालभजिका
१६९	१६	पूण	पूर्ण
१७३	१२	प्रपच्छ	पप्रच्छ
१९३	२	निबध्य	निबध्य

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા-મુખર્ષ

શાળા-પાઠશાળાઓને ઈનામ માટે તેમ પુસ્તકાલયોના સંગ્રહ માટે

અડધી કિંમતની ગોઠવણ

સાહિત્યપ્રચારને ઉત્તેજનની યોજના

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાએ, મુખ્ય ધંધાકારનાં સરકારી, દેશી રાજ્યોનાં તેમ જ મ્યુનીસિપાલિટીઓ અને હોટલ બોર્ડોના કેળવણી ખાતાઓમાં અભ્યાસ તથા વાંચનપ્રસાર દ્વારા તથા વિદ્યાર્થીઓને આપાત્તા ધનામે દ્વારા, તેમ જ તેમના હસ્તકની નિયામોની તથા સાર્વજનિક લાઇબ્રેરીઓ અને પુસ્તકાલયોમાં ગુજરાતી સાહિત્યને પ્રસાર બહોળા પ્રમાણમાં સહેલાઈથી, ઓછા ખર્ચે થઈ શકે તે માટે પોતાની માલિકીના પુસ્તકો (રાસમાળા ભાગ ૧-૨ સિવાય) અર્ધી કિંમતે, ઉપરી સ્થાઓને વેચાતાં ભેઈ શકવાની અનુકૂલતા કરી આપવાની યોજના કરી છે.

રાસમાળા ભાગ ૧-૨ આ સ્થાઓને ૧૨૫૦ ટકાના કમીશનથી વેચાતી મળશે.

આ યોજનાનો લાભ લેવા તે તે કેળવણી ખાતાં અને સ્થાઓ પ્રેરાય તે માટે પોતાની માલિકીના પુસ્તકોનો પરિચય તૈયાર કરી પ્રકટ કરેલો છે.

ઉપર જણાવેલી સ્થાઓના હસ્તકની શાળા, પાઠશાળાઓમાં ધનામે આપવા માટે તેમ જ તેમનાં પુસ્તકાલયોમાં તથા અન્ય સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોમાં સંગ્રહવા માટે, જેમને આ પુસ્તકો અર્ધી કિંમતે વેચાતાં લેવાં હોય, તેમણે નીચેને શરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

રા. રા. હરસિદ્ધલાઈ વલ્લુભાઈ દિવેટિયા,

એમ, એ, એવએલ બી, એડવોકેટ, હાઈકોર્ટ, મુખર્ષ,
માનાર્થ મંત્રી, શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા,

મહારાજ, મેન્શન, સેન્ટ્રલર્ટ રોડ, મુખર્ષ નં. ૪

श्रीः प्रबन्धचिन्तामणिः

॥ ॐ नमः श्रियै ॥ *श्रीस्वामिने नमः ॥
 श्रीनाभिभूर्जिनः पातु परमेष्ठी मवान्तकृत् ।
 श्रीभारत्याश्चतुर्द्वारमुचितं यच्चतुर्मुखी ॥ १ ॥
 नृणामुपलतुल्यानां यस्य द्रावकरः करः ।
 ध्यायामि तं कलावन्तं गुहं चन्द्रप्रभं प्रभुम् ॥ २ ॥
 गुम्फान्विधूय विविधान्मुखबोधाय घीमताम् ।
 श्रीमेरुतुङ्गस्तद्वर्धबन्धाद्ग्रन्थं तनोत्यमुम् ॥ ३ ॥
 रत्नाकरात्सद्गुणप्रदायात्प्रबन्धचिन्तामणिमुद्दिधीषोः ।
 श्रीधर्मदेवः शतघादितेतिवृत्तैश्च साहाय्यमिह व्यषत् ॥ ४ ॥
 श्रीगुणचन्द्रगणेश. प्रबन्धचिन्तामणिं नवं ग्रन्थम् ।
 भारतमिवाभिरामं प्रथमादर्शं प्रदर्शितवान् ॥ ५ ॥
 भृशं क्षुतत्वान्न कथाः पुराणोः प्रीणन्ति चेतांसि तथा बुधानाम् ।
 वृत्तैस्तदासन्नसतां प्रबन्धचिन्तामणिग्रन्थमहं तनोमि ॥ ६ ॥
 बुधैः प्रबन्धाः सुधिच्योच्यमाना भवन्त्यवश्यं यदि भिन्नभावाः ।
 ग्रन्थे तथाप्यत्र सुसंप्रदायार्हत्वे न चर्चा चतुरैर्विधेया ॥ ७ ॥

१. श्रीसर्वज्ञाय नमः B. १ श्रीक्षयभदेवः २ श्रीभारत्योरिति मुद्रितपुस्तके व्याख्या च टिप्पण्याम् ॥ “ मणिरत्नमयसुवर्णमयारौप्यमयदुर्गात्रये समवसरणे चतुर्दिक्षु द्वारस्य विद्यमानत्वाच्चिह्नयश्चतुर्द्वारमुचितं चतुर्भिः सदृशैश्च प्रभावात्सर्वाभिमुख्यत्वेन देवानां ददानस्य तीर्थंकरस्य भारत्याश्चतुर्द्वारमुचितं यत्सम्बन्धिनी श्रीभारती च चतुर्मुखी जैनशास्त्रे प्रसिद्धा ” ३ ग्रन्थान् A B ४ सद्रूप B ५ प्रथमोपरोधवृत्तेश्च P श्रीधर्मदेवैः शतघादितेतिवृत्तैश्च A ६ प्रदर्शितवान् A विनिर्मितवान् B अत्रनिर्मितवान् L ७ स्वधियो B ८ सुसंप्रदायार्हत्वे A सुसंप्रदायार्हते B

१ ॥ अथ विक्रमार्कप्रबन्धः ॥

- १ अन्त्योऽप्याद्यः समजनि गुणैरेक एवावनीश
 शौर्यौदार्यप्रभृतिमिरिहोर्वातले विक्रमार्कः ।
 श्रोतु श्रोत्रामृतसवनवत्तस्य राज्ञः प्रबन्धं
 संक्षिप्योच्चैर्विपुलमपि तं वच्मि किञ्चित्तादादौ ॥
 तथाहि—

अवन्तिदेशे सुप्रतिष्ठाननामनि नगरेऽसमसाहसैकनिधिर्दिव्यलक्षण-
 लक्षितो विक्रमादिगुणैः संपूर्णो विक्रमनामा राजपुत्र आसीत् । स
 पुनराजन्मदारिद्र्योपद्रुतोऽप्यतिनीतिपरः सन्परःशतैरप्युपायैरर्थाननुपलभ-
 मान कदाचिद्भट्टमात्रमित्रैःसहायो रोहणाचलं प्रति प्रतस्थे । तत्र तदा-
 सन्ने प्रवरनाम्नि नगरे कुलालस्यालये विध्रम्य प्रभातसमये स भट्टमा-
 त्रेण खनित्रं याचितः प्राह । अत्र खनीमध्यमध्यास्य प्रेतः पुण्यश्रवणपूर्वं
 ललाटं करतलेन संस्पृश्य हा दैवमित्युदीरयन्घाते पातिते सति दुर्गतो
 यथाप्राप्त्या रत्नानि लभते । स वृत्तान्तममुं तस्मात्सम्यगवगम्य विक्रमेण
 तदैन्यं कारयितुमक्षमस्तान्युपकरणानि सैहादाय रत्नखननार्थं खनीमध्ये
 प्रहारोद्यतं विक्रममभिदधे । येत्कश्चिदवन्त्याः समागतो वैदेशिकः
 स्वगृहे कुशलोदन्तं पृष्टो भवन्मातुः पञ्चत्वमाचरव्यौ । तत्तद्वज्रसूची-
 निभ वचो निशम्य ललाटं करतलेनाहत्य हा दैवमित्युच्चरन् खनित्रं
 करतलाच्चिक्षेप । तेन खनित्राग्रेण विदारितायां भुवि देदीप्यमानं
 सपादलक्षमूल्यं रत्नं प्रादुरासीत् । भट्टमात्रस्तदादाय विक्रमेण सह

१ अन्तो B २ अवन्तिदेशे उच्चयिनीपूर्वो B ३ कमविक्रमादिगुणैः D.
 कमविक्रमादि B पराकमविक्रमादि गुणै H ४ र्णो भर्तृहरिचन्द्र C ५ हुतः
 परशतै B H ६ र्थानलभमान B ७ भट्टमात्रसहायो A B H ८ प्रवरनाम्नि
 प्रवरनगरे A B L ९ खनीमध्य.प्राप्त. पुण्यश्रवणात्पूर्वं H पुण्यश्रवणात्पूर्वं A
 पुण्यश्रवणापूर्वं B १० समादाय A H आदाय B ११ तात कश्चिन् A H
 देव कश्चित् B. १२ प्रादुरासीत् । भाग्येन किं न घटते यत्

यद्यपि कृतमुकृतशतं प्रयाति गिरिकन्दरान्तरेषु नरः ।

करकलितदीपकलिका तथापि लक्ष्मीस्तमनुसरति ॥ १ ॥ अ B

प्रत्यावृत्तः । तच्छोकशङ्कुशङ्कापनोदाय खनीवृत्तान्तज्ञापनपूर्वं तत्कालमेव
मातुः कुशलमुक्तवान् । विक्रमः सहजां लोलुभतां भट्टमात्रस्य विमृश्य
क्रुधा तत्कराद्रत्नमाच्छिद्य पुनः खनीकण्ठे प्राप्तः ।

२ धिग् रोहणं गिरिं दीनदारिद्र्यव्रणरोहणम् ।

दत्ते हा दैवमित्युक्ते रत्नान्यर्थिजनाय यः ॥

इत्युदीयं सकललोकप्रत्यक्षं तत्रैव तद्रत्नमुत्सृज्य पुनर्देशान्तरं
पैरिभ्राम्यन्नवन्तिपरिसरं प्राप्तः । पटुपटहध्वनिमाकर्ष्य तं वृत्तान्त-
मवबुध्य च तं ह्रस्वान् । तेन समं स राजमन्दिरे समायातः ।
तस्मिन्नेवापष्टे मुहूर्त्ते अहोरात्रप्रमिते राज्ये सचिवैरभिषिक्तो दीर्घदर्शित-
येति दध्यौ । यदस्य राज्यस्यं प्रबलः कोप्यसुरः सुरो वा क्रुद्धः सन्प्रति-
दिनमेकैकं नृपं संहरति नृपाभावे देशविनाशं करोति । अतो भक्त्या
वा शक्त्या तदनुनयः समुचित इति नानाविधानि भक्ष्यभोज्यानि^१
निर्माप्य प्रदोषसमये चन्द्रशालायां सर्वमपि सज्जीकृत्य निशारात्रिकाव-
सरानन्तरमङ्गरक्षैर्वृतस्तत्र भारशृङ्खलायां निहितपल्यङ्के निजपट्टदुकूला-
च्छादितमुच्छीर्षकं नियोज्य स्वयं प्रदीपच्छायामाश्रित्यं कृपाणपाणिर्धैर्यनि-
र्जितजगन्नयो दिगवलोकनपरो यावदास्ते तावन्महानिशीथसमये वाताय-
नद्वारेण प्रथमं धूमं ततो ज्वाला ततः साक्षात्प्रेतपतिरूपमिव कराल वे-
तालमालोकितवान् । स च बुभुक्षाक्षामकुक्षिस्तानि भोज्यानि यदृच्छयो-
पभुज्य गन्धद्रव्यैश्च स्वशरीरं विलिप्य ताम्बूलास्वादनेन परितुष्टस्तत्र
पल्यङ्के समुपविश्य श्रीविक्रमं प्राह । रे मनुज अहमग्निवेतालनामा
देवराजप्रतीहारतया प्रतीतः प्रतिदिनमेकैकं नृपं निहन्मि । किं तु

१ शोकापनोदाय A B २ विक्रमस्तदानीं सहजां A ३ व्रणरोहणम् A

४ परिभ्राम् A B II ५ अवन्तिपरिसरे B D अवन्तिदेशपरिसरे A L

६ ह्रस्वान् B ७ राज्ये B ८ यथाशक्त्या भक्त्या वा A B ९ साद्यानि

निर्माय C १० आश्रित L ११ प्रेतप्रतिरूपमिव B

तवानया भक्त्या प्रीणितेन मयाऽभयदानपूर्वं तव राज्यं प्रदत्तं परमेताव-
द्भक्ष्यभोज्यानि मम सदैवोपढौकनीयानि । इत्थमुभाभ्यामपि प्रतिपन्ने
कियत्यपि गते काले श्रीविक्रमेण राज्ञा निजमायुः पृष्टः । नाहं वेदि किं
तु स्वामिनं विज्ञाप्यं भवन्तं ज्ञापयिष्यामीत्युक्त्वा गतः । पुनरन्यस्यां
निशि समेतो महेन्द्रेण संपूर्णशतायुरादिष्ट इति तं जगौ । स राज्ञा
मित्रधर्ममधिकमधिरोप्येत्युपसृद्धो यन्महेन्द्रपार्श्वदेकेन हायनेन हीन-
मधिकं वा वर्षशतं कारयेति । स तदङ्गीकृत्य भूयोऽभ्युपेतः सन्नित्युवाच ।
महेन्द्रेणापि न नवनवतिर्नैकोत्तरं वर्षशतं भवतीति^१ निर्णये ज्ञाते
यावत्परस्मिन्दिने तर्धाम्यं भक्ष्यभोज्यादिकं^२ निषिध्य नृपः संग्रामसज्जो
भूत्वा निशि तस्यौ । तावत्तत्रैव पूर्वरीत्या समुपागतः स तद्भोज्यादि-
कमवीक्ष्य राजानमधिचिक्षेप । तयोश्चिरं द्वन्द्वयुद्धे जायमाने सुकृतसहायेन
राज्ञा तं पृथ्वीतले पातयित्वा हृदि चरणमारोप्येष्टं दैवतं स्मेरत्यादिष्टं
स नृपं जगौ । अमुनाद्भुतंसाहसेन परितुष्टोऽसि यत्कृत्यादेशकारी
अभिषेतालनामाहं तव सिद्धः । एवं निष्कण्टकं तस्य राज्यमजनि ।
इत्थं तेन राज्ञा पराकमाक्रान्तदिग्बलयेनं पण्यवतिप्रतिनृपतिमण्डलानि
स्वभोगमानिन्ये ।

३ *वन्यो हस्ती स्फटिकघटिते भित्तिभागे स्वविम्बं

१ अत्यन्तभक्त्या A B H २ मेढ्रक्ष्य A B ३ विज्ञप्य भवन्त
विज्ञपयिष्यामि A विज्ञापयिष्यामि P ४ अधिरोप्याग्रहान्महेन्द्र ५ अधि-
रोप्येत्युपसृष्ट्य P A B ६ होमं वर्षशतं A P ७ भवतीति कथितमिति
निर्णये b H ८ भोज्यादिकं A B भोज्यादिपाकं P ९ समुपागतः स
नृपं जगौ P समुपागतः तद्भोज्यादि A B १० आदिष्ट सन् अहो अस्य करि-
षटाविषट्कैकपञ्चाननस्य मद्भुत्साहसं यत्सत्त्वेन किं ॥ ज्ञायते यतः—

सत्त्वेकताननृतीना प्रतिज्ञातार्थकारिणा ।

प्रभविष्णुर्न देवोपि किं पुन प्राकृतो जनः ॥

एवं विमृश्य नृपं इत्यधिक पाठ A आदेशे

१० तवाद्भुत A B ११ आक्रान्तमण्डलेन C * शार्ङ्गधरपद्धत्या (१२५०)

कस्यापीति प्रदत्तोर्यं श्लोकः

दृष्ट्वा दूरात्प्रतिगज इति त्वद्विषां मन्दिरेषु ।

हत्वा कोपाद्बलितरदनस्तं पुनर्वीक्षमाणो

मन्दं मन्दं स्पृशति करिणीशङ्कया साहसाङ्कै ॥

२ अवन्त्यां पुरि श्रीविक्रमादित्यराज्ञः सुता प्रियद्गुमञ्जरी । साध्य-
यनाय वररुचिनाम्ने पाण्डितस्य समर्पिता सा प्राज्ञतया सर्वाणि शास्त्राणि
तत्पार्श्वे कियद्विर्वासरैरधीत्य यौवनभरे वर्तमाना जनकं नित्यमाराधयन्ती
कदाचिद्ब्रह्मसन्तसमये प्रवर्तमाने गवाक्षे सुखासनासीना मध्यन्दिनप्रस्तावे
ललाटन्तपे तपने पथि संचरन्तमुपाध्यायमालोक्य वातायनच्छायासु
विश्रान्तं तमुवाच । परिपाकपेशलानि सहकारफलानि दर्शयन्ती तं
तल्लोलभगवद्बुध्यामूनि फलानि शीतलान्युष्णानि वा शुभ्यं रोचन्त
इति तद्वचनचातुरीतत्त्वमनवबुध्य तान्युष्णान्येवाभिलषामीति तेनोक्ते
तदुपगौकितवस्त्राच्छले स्तिर्यग् तानि मुमोच । भूतलपाताद्रजोवगुण्ठितानि
करतलाभ्यामादाय स्वमुखमारुतेन तद्रजोऽप्यनयन् राजकन्यया सौपहास-
मभिवधे । किमत्युष्णान्यमूनि बदनवातेन शिशिरीकुरूपे इति तस्याः
सौपहासवचसा सामर्षं स द्विजः प्राह । ३ विदग्धमानिनि गुरुवितर्क-
पराया भवत्याः पशुपाल एव पतिरस्तु । इति तच्छापं श्रुत्वा तयोक्तं
यस्तव त्रैविद्यस्याप्याधिको विद्यया परमगुरुस्तमेव विवाहयिष्यामीति सा
प्रतिज्ञातवती । अथ श्रीविक्रमे तदुचितप्रवरवरचिन्तासमुद्रममे स
पाण्डितः कदाचिद्भिलषितवरनिवेदनोत्सुकीकृतराजशासनादरण्यानी-
मवगाहमानोऽतितृष्णातरलितं सर्वतः सर्वतोमुखाभावात्पशुपालमे-

१ साहसाङ्कः A D २ कालिदासावैर्महाकविभिरित्य संस्तुयमानधिरं प्राज्यं
राज्यं सुभुजे । साप्रतमवसरायाता श्रीकालिदासमहाकवेरुत्पत्तिं संक्षेपतो ब्रूम ॥ अवन्त्या
A B ३ वेदगर्भनाम्न A B H ४ प्रदत्ता B ५ अधिको विद्यतया P अधि-
कविद्यया ॥ अधिकविद्यतया A B H ६ अतितृष्णातरलितः B ७ सर्वतो
मुखाभावात् P

कमालोक्य जलं याचितवान् । तेनापि जलमावाहुग्धं पिवेत्युक्त्वा
 करवडी^१ विधेहीत्यभिहिते सर्वेष्वभिधानेष्वभिधानमिदंमश्रुतंमाकर्ण्य
 चिन्ताचान्तस्वान्तः स्वहस्तं तन्मस्तके दत्त्वा महिष्यास्तले निवेश्य कर-
 वडीसन्ज्ञां करतलयुगलयोजनां कारयित्वाकण्ठं पयः पायितः । स तं
 मस्तके हस्तदानात्करवडीविशेषशब्दज्ञापनाच्च गुरुप्रायं मन्यमानस्तस्याः
 समुचितपतिमवगम्य महिषीपरिहारार्थं निजं सौधमानीय पण्मासी याव-
 चद्वपुः परिकर्मपूर्वं ॐ नमः शिवायेत्याशीर्वादाध्यापनं कारितम् । पद्मि-
 मसैस्तस्य तान्यक्षराणि कण्ठपीठस्थितान्यवगम्य शुभे मुहूर्ते कृतशू-
 ङ्गारः सः पण्डितेन नृपसभां नीतो नृपं प्रति सदम्यस्तमाशीर्वादं सभाक्षो-
 भवशादुद्वारटेत्यक्षरैर्जगौ । विसंस्थूलवचसा विस्मितस्य नृपतेरसती^२
 तच्चातुरीमारोपयितुकामः पण्डितः प्राह ॥

४ उमया सहितो रुद्र शंकरः शूलपाणिभृत् ।

रक्षतु त्वां महिपाल टङ्कारवलगर्वितः^३ ॥

इति विदितेनै श्लोकेन तत्पाण्डित्यगम्भीरतां वचनविस्तरेण व्याख्या-
 तवान् । तत्प्रत्ययप्रीतेन नृपतिना हि महिषीपालः त्वां पुत्रीं परिणा-
 यितः । पण्डितोपदिष्टं सर्वथा मौनमेवालम्बमानो राजकन्यकया तद्वै-
 दग्ध्यजिज्ञासया नवल्लिखितपुस्तकस्य शोधनायोपरुद्धः । करतले पुस्तकं
 विन्यस्य तदक्षराणि विन्दुमात्रारहितानि नखच्छेदिन्या^४ केवलान्येव
 कुर्वन् राजपुत्र्या मूर्खोयमिति निर्णीतः । ततः प्रभृति जामातृशुद्धिरिति
 सर्वतः प्रसिद्धिरभूत् । कदाचिच्चित्रमितौ महिषीनिबध्ने दार्शिते सति
 प्रमोदात्स्वप्रतिष्ठां विस्मृत्य तदाह्वानोचितानि विकृतिवचनान्युच्चरन्महि-

१ करचण्डी A B २ अभिधानेष्वभिधानं a ३ अश्रुतं A अश्रुतपूर्वं B

४ वपुः परिकर्मणासहपूर्वं A वपुः परिकर्मणापूर्वं स्वस्तीत्याशीर्वादाध्यापनं B
 परिकर्मणापूर्वं a D ५ नृपतेर्मनसि तच्चातुरीं B ६ रक्षतात्तत्र राजेन्द्र टण्कारकर
 यशः A B L ७ निवेदितेन L ८ मेवावलम्बमानो B ९ रहितानि
 केवलानि b अक्षरच्छेदिन्या a लेखिन्या D १० महिषीपाल एव L P

पीपाल इति तथा निश्चिक्ये । स ता तदवज्ञामाकलय्य कालिका देवीं
विद्वत्ताकृते आररार्धं । पुत्रीवैषव्यभीतेन राज्ञा निशि च्छन्नना दासीं
प्रहित्य तवाह तुष्टास्मीत्यभिधाय यावत्स उत्थाप्यते तावद्विह्वलीता
कालिकैव देवी प्रत्यक्षीभूय तमनुजग्राह । तद्वृत्तान्तावरोधात्ममुदितया
राजकन्ययः तत्रागत्यास्ति कश्चिद्वाग्विशेष इत्यभिहिते स तदेव कालि
दासनाम्ना प्रसिद्ध कुमारसम्बन्धप्रभृतिमहाकाव्यत्रय पट्प्रबन्धान् रचया-
मास । इति कालिदासोत्पत्तिप्रबन्ध ॥

३ अन्यदौ तत्रगरवास्तव्यो दान्ताभिधानश्रेष्ठी सभासस्थित विक्रमार्क-
मुपायनपाणिरुपागत्य प्रणामपूर्वकं विज्ञापयामास । स्वामिन्मया शुभे
मुहूर्ते प्रधानमूर्द्धकिर्भिर्धवलगृह कारितं तत्र महतोत्सवेन प्रवेश कृतः ।
यावदहं तत्र निशीथे पल्यङ्गस्थितं सुसजाग्रदवस्थया तिष्ठामि तान्त्प-
तामीत्याकस्मिन्कीं गिर निशम्य भयभ्रान्तो मा पतेत्युदीरयस्तदैव पलाय-
नमकार्षे । तस्य धवलगृहस्य सम्बन्धे नैमित्तिकैः स्थपतिभिश्च यथावसर-
महादानादिभिः ५ सत्कारैर्वृथादण्डित इत्यर्थे देव प्रमाण । तमुदन्त
सम्यगवधार्य तदुक्तं तद्वलगृहमूल्यं लक्षत्रयं तस्मै प्रदाय सख्या-
सर्वावसरानन्तरं तस्मिन्नात्मीयीकृते सौधे श्रीविक्रमं सुखं प्रसुप्तः ।
तामेव पतामीति गिरमाकर्ण्यसमसाहसिकतया सत्वरं पतेत्युदीरयन्समीपे
पतितं सुवर्णपुरुषं प्राप । इत्थं सुवर्णपुरुषसिद्धिः * ॥

१ आराधयितुमुपविष्टः न भुक्तः दिनाष्टकं जातः पुत्री B २ कालिकानाम्नीं
दासीं A B ३ महाकाव्यप्रभृतीन्प्रबन्धान् H महाकाव्यप्रबन्धान् C
कुमारसम्बन्धप्रभृतिषुप्रभृतीन् परं प्रबन्धान् B ४ रचयामास ॥ इति कालिदास-
प्रबन्धः ॥ A B इति कालिदासोत्पत्तिप्रबन्ध इति वाक्यं मुद्रिते नास्ति ५ अथा-
न्यदा C अन्यदा तत्रगरवास्तव्यो दान्ताभिध H ६ स्थितः पुरुषमेकमवलोक्य B
७ यथावसरं महादानादिभिः सत्कारैश्च वृथाह दण्डितः ८ यथावसरमहीनादिभिः P
महणादिभिः A B ८ सख्यायाः सर्वावसरानन्तरं A B P ९ इयं कथा सिंहासन-
द्वान्विशिकायामपि वर्तते

४ अथान्यस्मिन्नवसरे कश्चिदुर्विधपुरुषः करकृतलोहमयकृशतरदारि-
द्यपुत्रको द्वा स्थनिवेदितो नृपं प्राह । स्वामिन्भवता नाथेन प्रथिताया-
मवन्त्यां सर्वाण्यपि वस्तूनि सत्वरमत्र विक्रयं यान्ति लभ्यन्ते चेति
प्रसिद्धिं बुद्ध्वा चतुरशीतिसंख्येषु चतुःपथेष्वहोरात्रं विक्रयाय दारिद्र्य-
पुत्रको आमितोऽपि केनापि न गृहीतः । प्रत्युताह निर्भर्त्सित इति नग-
र्या यथावस्थित कलङ्क महाराज्ञे विज्ञप्य यथागतं व्रजाभीत्यापृच्छन्नस्मि ।
तदैव तं महान्तं कलङ्कपङ्क पुर्याः पर्यालोच्य दीनारलक्षं तस्मै प्रदाय
नृपस्तं लोहपुत्रकं कोशे निवेशयामास । तस्यामेव निशि प्रथमयामे
सुखसुप्तस्य राज्ञः समीपे गैजाधिष्ठातृदैवतं द्वितीययामे हयाधिष्ठातृदैवतं
तृतीययामे लक्ष्मीश्वविर्भूय महाराज्ञा दारिद्र्यपुत्रके क्रीते नास्माक-
मिहावस्थातुमुचितमित्यापृच्छय राज्ञः साहसमज्ञौ माभूदित्यनुशातानि
तानि जग्मुः । चतुर्थयामे तु कश्चिदुदारपुरुषो दिव्यतेजोमयमूर्त्तिं प्रादु-
र्भूयाहं सत्त्वनामा भवन्तमाभवं श्रितो गन्तुमापृच्छे इत्युदिते करतलेन
नृपः कृपाणिकामादाय यावदात्मघाताय व्यवस्यति तावत्तेनैव कोर
गृहीत्वा तुष्टोऽस्मीत्यभिधाय स्वलितः । गजाधधिष्ठातृणि त्रीणि दैवतानि
प्रत्यावृत्त्य नृपं प्रोचुः । गमनसंकेतव्याघातिना सत्त्वेन विप्रलब्धानां नृपं
विहाय नास्माकं गमनमुचितमिति तान्यप्ययत्नं तस्यु ॥ इति विक्र-
मादित्यसत्त्वप्रबन्धः* ॥

५ अथान्यस्मिन्नवसरे सभास्थितं श्रीविक्रमं सामुद्रिकशास्त्रवेदी कश्चि-
द्वैदेशिको द्वा स्थनिवेदितः प्रविश्य नृपलक्षणानि निरीक्षमाणः शिरोधून-
नपरो नृपेण स विषादकारणं पृष्ट ऊचे । यत्त्वां सर्वालक्षणनिधिमपि
पण्णवतिदेशसाम्राज्यलक्ष्मीं भुञ्जानमवेक्ष्य सामुद्रिकशास्त्रे निर्वेदपरोऽभवत् ।
तत्किमपि कर्तुरान्त्रं न पश्यामि यत्प्रभावेण त्वमपि राज्यं करोषीति तद्वा-
क्यानन्तरं कृपाणिकामांकुष्य यावदुदरे निधत्ते तावत्तेन किमेतदिति पृष्टः ।

१ दक्षिणपुत्रको P २ दक्षिलोहपुत्रक H ३ राज्याधिष्ठातृ P ४ तान्य
प्रयत्नं तस्यु । ५ प्रबन्धोऽयं सिं द्वा. यामपि वर्तते ५ माहाय P

श्रीविक्रमः प्राह । उदरं विदार्य तव तद्विधमन्तं दर्शयिष्यामीति वद-
न्द्वात्रिंशतोऽधिकमिदं सत्वलक्षणं तव नावगतमिति पारितोषिकदानपूर्वक
नृपस्तं विससर्ज ॥ इति सत्त्वपेराक्षाप्रबन्धः ॥

६ अथ कस्मिंश्चिदवसरे परपुरप्रवेशविधया निराकृताः सर्वा अपि वि-
फलाः कला इति निश्चय्य तदधिगमाय श्रीपर्वते भैरवानन्दयोगिन समी-
पे श्रीविक्रमस्तं चिरमाररोध । तत्पूर्वसेवकेन केनापि द्विजातिना राज्ञोऽग्रे
इति कथितं । यत्त्वया मां विहाय परपुरप्रवेशविद्या गुरोर्नादेया । इत्यु-
परुद्धो नृपो विद्यादानोद्यतं गुरुं विज्ञपयामास । यत्प्रथममस्मै द्विजाय
विद्यां देहि पश्चान्महं । हे राजन्नायं विद्यायाः सर्वथाऽनर्ह इति गुरुणो-
दिते भूयोभूयस्तव पश्चात्तापो भविष्यतीत्युपादिश्य नृपोपरोधात्तेन विप्राय
विद्या प्रदत्ता । ततः प्रत्यावृत्तौ द्वावप्युज्जयिनीं प्राप्य षड्वहस्तिविपत्ति-
विपण्णं राजलोकमालोक्य परपुरप्रवेशविद्यानुभवनिमित्तं च राजा निजग-
जशरीरे आत्मानं न्यवेशयत् । तद्यथा—

५ भूपः माहरिके द्विजे^१ निजगजस्याङ्गेऽविशद्विधया
विप्रो भूपवपुर्विवेश नृपतिः क्रीडाशुकोऽभूत्तत ।
पल्लीगोत्रनिवेशितात्मानि नृपे व्यामृश्य देव्या मृतिं
विप्रः कीरमजीवयन्निजतनुं श्रीविक्रमो लब्धवान् ॥
इत्थं विक्रमार्कस्य परपुरप्रवेशविद्या सिद्धा ॥

७ अथान्यस्मिन्नवसरे श्रीविक्रमो राजपाटिकाया ब्रजस्तन्नगरनिवा-

१ समाप्तिस्वकमिदं वाक्यं मु. पुस्तके नास्ति २ पुरप्रवेशविधया a b ३ विना-
कृता ■ b ४ माराध्य C E ५ द्विजन्मनि A ६ पत्नीभूगनिवेशित B ७ अत्र निम्ना-
वतारितः प्रबन्धोधिको दृश्यते B आदर्शे प्रथमावृत्तिपरिक्षिष्टे ३२८ पृष्ठे च ततोऽबोद्-
धृतः । एकदा नृपो गुरुवन्दनाय गतः तत्र वृद्ध कमपि तपस्विन पठन्तं वन्दयामास तेन
नाशीर्निगदिता पठनव्ययेन । राज्ञोक्तं वृद्ध पठन् मुञ्चलं पुत्रावयिष्यसि । तदवगम्य तेन
पठित्वा सुरिपदे प्राप्ते तस्यैव राज्ञः सदसि गत्वा मुञ्चलमानाम्यालवालं विधाय श्रीऋषभ-
देवस्तत्तेन मुञ्चलं पुण्यित्वा गतः । तावता सिद्धसेनेनापि तदवगम्य वादाय पृष्ठे गतम् ।
परेण केतलारमग्राम ब्रजन् वृद्धवादी रुद्धः वार्दं विधेहि । तेनोक्तं । पुगे गम्यते तत्र—

सिना श्रीसङ्गेनानुगम्यमान बन्दिंवृन्दै श्रीसर्वज्ञपुत्र इति स्तूयमान श्रीसि-
द्धसेनाचार्यमागच्छन्तमवलोक्य सर्वज्ञपुत्र इति वचसा कुपित । तत्सर्व-
ज्ञतापरीक्षार्थं तस्मै मानसं नमस्कारमकरोत् ।

६ आसे दर्शनमागते दशशती समापिते चायुत
यद्वाचा च हसेऽहमाशु भवता लक्षोऽस्य विश्राण्यताम् ।

—सध्या भवन्ति । पुनः प्रतिवादिनोचे । अत्रैव वादः । अमी गोपा सध्या ।
तेष्व्याकारिता । प्रथमं सिद्धसेनेनोपन्यासो विहितो गोवाङ्मवाण्या । तदनु वृद्धवादिना
गण्ठीयकं बध्वा गोपकुण्डकं विधाय प्रोचे ॥ नवि मारीयए नवि चोरीयए परदा
रागमण निवारीयए । योवावि हु योव दर्शयए इमं सग्गि टममगु जाईयए ॥ (पय
मिदं प्रभावकचरिते (पृ १०२) श्रीवृद्धवादिप्रबन्धे ओ १६१.) एव पठति गोपा
मृत्युमिति । तैस्तन्मनेन जितं त्वं किमपि न वेत्सि । तन्ने वृद्धवादिना पुरे गत्वा
बादं विधाय जितं शिष्यो बभूव । ततः सिद्धसेनदिवाकरेण गुरुचरणसंवाहना विधाय
मानेन गुरव उक्ता । यदि युयमादेश ददत तदाहमागमं संस्तुतेन करोमि,
गुरभित्तु । तव महत्पापमजनि त्वं गुरुगच्छयोग्यो न गच्छे । तेनोक्तं, प्रायश्चित्तं
ददत । गुरुभित्तु । यत्र जिनधर्मो न तत्र जिनप्रभावना विधाय पुनः समागन्तव्यं
मित्यवधूतवेपेण चक्षितः । द्वादशवर्षाणि यावदन्यत्र परिभ्रम्य तदनन्तरं मालवके
गूढमहाकालप्रासादे शिवाभिमुखं चरणौ कृत्वा चरणप्राणौ द्वारकाष्ट्रे नियोज्य सुप्तः ।
तत्र वारितोऽपि सत्थैव । अत्रान्तरे राज्ञा रक्षिकपुरुषान् प्रेषयित्वापहृतः । तावतान्स पुरे
रवप्रदीपनं लग्नं, राज्ञा समागत्य पृष्टः । कथं शिवस्य न नमस्कारं विदधासि । तेनोक्तं
मम नमोऽसौ न सहते । विधेहि । तेन संकल्लोकसमक्षम्—

प्रशान्तं दर्शनं यस्य सर्वभूताभयप्रदम् ।

माङ्गल्यं च प्रशस्तं च शिवस्तेन विभाव्यते ॥ १ ॥

इति द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशतिका कृता, तदा लिङ्गमध्यादवन्तिमुकुमालद्वात्रिंशत्पत्नी
कारितप्रासादे श्रीपार्श्वनाथविम्बं प्रकटीभूतं नमस्कृतं च । अस्मै सहते नमस्कारं
तदाप्रभृति गूढमहाकालोऽजनि । राजा विक्रमार्कः परमजैनोऽभूत् । सिद्धसेनोऽपि
स्वगुरुपार्श्वे समेत्य सूरिमन्त्रं प्राप्यैकदोज्ज्वलिन्यामेव चतुर्मासकं स्थितः ॥
१ बन्दिपुत्रे A P २ आप्ते दर्शनमिति पयः A B L H पुस्तकेषु नास्ति
किन्तु जैनसिंहासनद्वात्रिंशिकायामुपलभ्यते

निष्काणां परितोषके मम सदा कोटीर्मदाज्ञा परा
कोशाधीश सदेति विक्रमनृपश्चक्रे वदान्यस्थितिम् ॥

सिद्धसेनोऽपि पूर्वगतश्रुतबलेन नृपभावमवगम्य दक्षिणपाणिमुदस्य धर्म-
लाभाशिषं ददौ । नृपतिनाशीर्वादहेतुं पृष्टः सन्महर्षिस्तव मानसनमस्कार-
स्याशीर्वादः प्रदीयमानोऽस्तीत्यभिहिते तज्ज्ञानचमत्कृतेन राज्ञा तत्पारि-
तोषिके सुवर्णकोटिर्व्यतीर्यत ॥

८ अथान्यस्मिन्नवसरे राज्ञा कोशाध्यक्षस्तस्मै दापितसुवर्णवृत्तान्तं
पृष्टः प्राह । यद्धर्मवहिकायां श्लोकबन्धेन मया सुवर्णदानं निहितम् ।
तथाहि—

७ धर्मलाम इति प्रोक्ते दूरादुच्छ्रितपाणये ।

सूरये सिद्धसेनाय ददौ कोटिं नराधिपः ॥

ततः श्रीसिद्धसेनसूरीन्समायामाकार्य तत्सुवर्णं गृह्यतामिति प्रोक्ते
वृथा तृप्तस्य भोजनमित्युच्चारपुरःसरमनेन सुवर्णेन ऋणग्रस्तामवनीमनृणीं
कुरु इत्युपदिष्टे तत्सन्तोषपरितुष्टेन राज्ञा तदङ्गीकृतम् ।

८ दिद्वंशुर्भिक्षुरायातस्तिष्ठति द्वारि वारितः ।

हस्तन्यस्तचतुःश्लोको यद्वागच्छतु गच्छतु ॥ १ ॥

९ वीयन्तां दशलक्षानि शासनानि चतुर्दश ।

हस्तन्यस्तचतुःश्लोको यद्वागच्छतु गच्छतु ॥ २ ॥

१० सर्वदा सर्वदोऽसीति मिथ्या संस्तूयसे बुधे ।

नारयो लेभिरे पृष्ठि न वक्षः परयोषितः ॥ ३ ॥

१ पूर्वगतबलेन P २ पयमिदं जैनसिंहासनद्वान्निशिकायां प्रभावकचरिते
श्रीवृद्धवादिप्रबन्धे (श्लो ६४) च वर्तते. कथावल्यां च पयस्यास्य प्राकृतरूपं
दृश्यते (अपभ्रंशकाव्यत्रयी पृ. ७४ टि. १) ३ धराधिपः B H ४ वृथा भुक्तस्य
A B ५ पयानि इत आरम्य 'अष्टौ' पर्यन्तानि न सन्ति A B H पुस्तकेषु

C, १०, १२, पयानि प्रमातृचरिते श्रीवृद्धवादिप्रबन्धे वर्तन्ते । तान्येव १४
च भोजप्रबन्धेऽपि । १०, ११, १२, १३, १४, पयानि सुमायितावल्यां (२४५२,

११ सरस्वती स्थिता वक्त्रे लक्ष्मी करसरोरुहे ।

कीर्ति किं कुपिता राजन् येन देशान्तर गता ॥ ४ ॥

१२ अपूर्वेयं धनुर्विद्या भवता शिक्षिता कुत ।

मार्गणौघ समभ्येति गुणो याति दिगन्तरम् ॥ ५ ॥

१३ आहते तव नि स्वाने स्फुटित रिपुहृद्घटैः ।

गलिते तत्प्रियानेत्रे राजश्चित्रमिदं महत् ॥ ६ ॥

१४ वक्त्राम्भोजे सरस्वत्याधिवसति सदा शोण एवाधरस्ते

याहु काकुत्स्थवीर्यस्मृतिकरणपटुर्दक्षिणस्ते समुद्र ।

वाहिन्य पार्श्वमेता क्षणमपि भवतो नैव मुखन्त्यभीक्ष्ण

स्वच्छेऽन्तर्मानसेऽस्मिन्कथमवनिपते तेऽम्बुपानाभिलाष ॥ ७ ॥

१५ अष्टौ'० ॥ ८ ॥

९ तस्यामेव निशि नृपो वीरचर्याया पुरि भ्रमन् मूयो मूयस्तेलिक-
मुखेन पट्यमानमिदमश्रौषीत् ।

१६ अम्भीणओ सन्देसडओ तारय कन्ह कहिज्ज ।

प्रमातशेषा रजनीमवधीकृत्य तदुत्तरार्द्धमशृण्वन्निर्विण्णो नृप साध
प्राप्य निद्रामकरोत् । प्रत्युषकालेध्वसरकृत्यानन्तर नृपेण तत्राहृतस्तै-
लिकस्तदुत्तरार्द्धे पृष्ट ।

जग दालिदिहि डुब्बिउ धलिवन्धण ह मुइज्ज ॥

२४५३, २४५५, २४५४, २५९२, एवमगत) प्रदत्तानि । ८, ९, १०, ११, १२, १३,
जैनसिंहासनद्वान्निशिकायामपि । १०, ११ शार्ङ्गधरपदत्यामपि १४ बाणस्यैवमु-
द्रित्य सुभाषितावल्या हरिधन्द्रस्येति च सङ्गुक्तिर्णामृते । एतत्पद्य हेमचन्द्राचि-
त्ताव्यानुशासनेऽपि वर्तते

१ अयमग्र सपूर्णोऽस्ति अत्र ॥ पुस्तके श्रावृत्तगाथाधिकेका वर्तते पर त्व-
सवद्वत्त्वाद्दलीलत्वाच्च त्यक्त्वा २ दालिदिहि डुब्बियउ ३ G दालिदिहि डुब्बिउ D

श्रीसिद्धसेनोपदेशं पुनरुक्तं निर्णाय पृथिवीमनृपां कर्तुमारेभे' ॥

१० अथ भत्सदृशः कोपि जैनो नृपतिर्मावीति पृष्टे श्रीसिद्धसेनसू-
रिभिरभिदधे—

१७ पुत्रे^१ वाससहस्से सयम्भि वरिसाण नवनवइ अहिण ।
होही कुमरनरिन्दो तुह विकमराय सारित्यो ॥

११ अथान्यस्मिन्नवसरे जगत्पनृणीक्रियमाणे निजौदार्यगुणेनाहंकृतिं
दधान मातः कीर्तिस्तम्भं कारयिष्यामीति चिन्तयंस्तस्मिन्नेव निशीथे
वीरचर्यया चतुष्पथान्त परिभ्रमन् युद्धयमानवृषाम्भां त्रासित कस्यापि
दारिद्र्योपद्रुतद्विजन्मनो जीर्णवृषभकुटीस्तम्भमध्यारुढो यावत्तिष्ठति ताव-

१ अत्र नृपतिमनोनुसारी पृथ्वीरसप्रबन्धोधिको दृश्यते B आदर्शे मुद्रितपुस्तके ३१०
पृष्ठे च तत्तद्विधृतः—उच्चयिन्या राजा विक्रमादित्यो भट्टमात्रेण समं महाकाले नाटकात्तो
कनार्थं गुप्तवेपो गतः । कालान्तरितेन नागरिकमुतेन कार्यमाणे नाटके सूत्रधारमुखात्तद्वर्णनं
श्रुत्वा राजापि नागरिकद्रव्यप्रदणाय मनसि लोभे कृतवान् । पश्चात्किञ्चित्कालमतिक्रम्य
तृपितो मुख्यवेश्यापृष्टे भट्टमात्रपाश्वर्त्तात्पानीये याचितवान् । तत्र वृद्धवेश्या प्रधानान्
पुरुषान् भणित्वा क्षत्रिमित्तमिधुरसमादातुमुपवने गता । मूलकैरिधुरदण्डान् भित्त्वा तयार्ध-
घटेऽप्यसंभृते दुर्मनस्त्वा करकं भृत्वा वेल्यविलम्बेनागता राज्ञा इधुरसे पीते भट्टमात्रेण बेला
विलम्बदौर्मनस्त्यकारणं पृष्टा जगाद । अन्यदिने एकेन निर्भिन्नेषुदण्डेन सकरको घटो
त्रियते । अथ घटोपि न संपूरितः । तत्कारणं न ज्ञायते । भट्टमात्रेण (पुनः) पृष्ट
यूयमेव परिणतमतयस्तत्तत्कारणं जानीत ततो विचार्य निवेदयन्तु । वेदयापि वदति ।
पृथ्वीपतेर्मनं प्रजासु विरुद्धं जात ततः पृथ्वीरसोऽपि क्षीणो जातः । इति कारण
निवेदितवती । राजापि तदुद्दिक्कौशलाच्चमत्कृत । स्वभुवनशयनीये मुप्त इति
चिन्तितवान् । अकृतेऽपि प्रजापीडने विरुद्धचिन्तामात्रेणापि पृथ्वीरसहानिर्जाता अत
प्रजा न पीडयिष्यामीति कृतनिश्चयो नृप इति परीक्षणार्थं द्वितीयाया निशया तृपा-
मियात्तद्गृहे गत्वा त्रीप्रमेव सहर्षया तयानीतमिधुरसं पीत्वा शयनीये मुप्तवान् ।
वेश्यापि भट्टमात्रपुत्रा राज्ञ प्रजासु हृष्ट मनो निवेदितवती । राजापि आत्मनिशावृत्तान्त
निवेद्य पुनरपि तस्यै वृद्धवेश्यायै परचित्तोपलक्षणतुणेन हारो दत्तः । इति नृपतिमनो-
नुसारी पृथ्वीरसप्रबन्धः ॥ २ पुण्ये

चावेव वृषौ शृङ्गाग्रैण तं स्तम्भं भूयो भूयस्ताडयतः । अत्रान्तरे स
विप्रोऽकस्मान्निद्रामङ्गमासाद्याकाशे शुक्रगुरुभ्यां निरुद्धं चन्द्रमण्डलमव-
लोक्य गृहिणीमुत्थाप्य चन्द्रमण्डलसूचितं तन्नृपतेः प्राणसङ्कटमवगम्य
होतव्यद्रव्याणि तदुपशान्तये होमार्थमुपदौक्येति सावधानं नृपे शृण्वति
त गृहिण्योचे । अयं नृपः पृथिवीमनृणां कुर्वन्मम कन्यासप्तकस्य विवा-
हाय द्रव्यमयच्छञ्चान्तिकर्मणा कथं व्यसनान्मोचयितुमुचित इति
तद्वचसा सर्वथा परिहृतगर्वस्तत्सङ्कटाच्छुद्धितः कीर्तिस्तम्भं विस्मरन् राज्यं
चिरं चकार* ॥

१ ताडयतः । उपरि च फणी पुच्छावलम्बेनाधोभूय कुक्षुमगन्धिनूपशिरसि
दशाय पुनः पुनः दूस्तुर्बति । अत्रान्तरे B २ कीर्तिस्तम्भवार्ता H

* चकारः—

स्वच्छं सज्जनचित्तधलधुतरं दीनार्थिबच्छीतलं
पुत्रालिङ्गनवस्तथा च मधुरं बालस्य संजल्पवत् ।
एलोशीरलवङ्गचन्दनलसत्कर्पूरपालोमिल-
त्पाटस्युत्पलज्ज्वेताफीसुरभितं पानीयमानीयताम् ॥ १ ॥
यदा जीवन्न शुक्लं परितश्चन्द्रमण्डलम् ।
परिवेष्टयतस्तद्वै राजा कष्टेन जीवति ॥ २ ॥
इति विक्रमार्कस्य निर्गर्वताप्रबन्धः ॥

अथान्यस्या निशि (इत्यादि भोजवृत्तान्ते द्रष्टव्यं, तदर्थं विशेषः) एका
रजकी राज्ञा पृष्टा । वस्त्राणि विरूपाणि कथं ससैकतानि । तयोक्तं—

यसौ दक्षिणदक्षिणार्णवधूरेषाप्रतिस्पर्दिनी
गोविन्दमियगोकुलाकुलतटी गोदावरी विश्रुता ।
तस्या देव गतेऽपि मेघसमये स्वच्छं न जातं जलं
त्वद्दण्डद्विरदेन्द्रदन्तमुखात्पक्षोमितैः पांशुभिः ॥ १ ॥
रजकवधूवचनमिदं श्रुत्वा नरनाथनायकः स ददौ ।
स्वाङ्गपृष्ठकसहितं लक्षं भूक्षेपमात्रेण ॥ २ ॥
चौरमागधविप्रेभ्यो रजक्यै क्वचिताश्रुतौ ।
चातुः प्रहरिकं दानं दत्तं विक्रममूषुजा ॥ ३ ॥

इत्यधिको प्रबन्धः B आदर्शो मुद्रितपुस्तके च परिक्षिप्ते ३३२ पृष्ठे प्रदत्तो

१८ कटुं काउं मुकुं च साहसं महलिभं च अप्याणं ।

अजरामरं न पतं हा विक्रम हरिओ जम्भो ॥

१२ कदाचिदायुःप्रान्ते केनाप्यायुर्वेदविदा श्रीविक्रमस्य वपुरपाटवे वायसपिशिताहारेण रोगशान्तिर्भवतीत्युपदिष्टे नृपेण तस्मिन्पाके कार्यमाणे-
प्रकृतिव्यत्ययं विमृश्य नृप इति ज्ञापितः । साम्प्रतं धर्मोपधमेव बलवत् ।
प्रकृतेर्विकृतिरूपातः । जीवितलोलुपतया लोकोत्तरां सत्त्वप्रकृतिमपहाय
काकमांसमभिलपन्सर्वथा न जीवसीति वैद्येनाभिहितस्तं पारितोषिकदान-
पूर्वं परमार्थबान्धवमिति श्लाघमानो गजतुरगकोशादिसर्वस्वमार्थभ्यो वि-
तीर्थ राजलोकं नगरलोकमापृच्छ विजने कापि धवलगृहप्रदेशे तत्कालो-
चितलानदानदेवार्चनपूर्वं दर्भसस्तराधिरूढो ब्रह्मद्वारेण प्राणोत्क्रान्तिं
करिष्यामीति विमृशन्नकस्मादाविर्भूतमप्सरोगण स ददर्श । अञ्जलिं बद्ध्वा
प्रणानपूर्वं का यूयमिति पृष्टे । न वाग्भिस्तरार्होऽयमवसर । आपृच्छना-
यैव वयमुपागता इत्यभिधायाप्सरसोऽप्सरन्त्यो नृपेण भूयोऽभिदधिरे । न-
वीनब्रह्मणा निर्मितानां भवतीनामद्वैतरूपवतीनामेकमेवं रूपं नासया ह्री-
नमिति जिज्ञासुरस्मि । अथ ताः सहस्रतालं विहस्य निर्जमपराधमस्मासु
संभावयसीति ता मौनमाश्रिता नृपेणोचिरे । स्वर्गलोकस्थितासु भवतीषु
ममापराधः कथं संभाव्यत इति नृपवचःप्रान्ते तासां मुख्यया सुमुख्या-
चचक्षे । राजन्याम्पुण्योदयेन साम्प्रतं नवापि निधयस्तव सौधेऽवतेरुस्तद-
धिष्ठात्र्यो वयं । भवता देवतारूपेणाजन्मावधि महादानानि ददतैकस्यैव
निधेरेतावदेव व्यवकलितं यावत्त्वं नासाग्रं न पश्यसि । इत्थं तदुक्तिमा-
कर्ण्य ललाटं करतलेन स्पृशन् यद्यह नवनिधीन्वेद्मि तदा नवभ्यः पुरुषे-

१ म्लानदान P २ रूपवतीनामेव P २ ता दत्तहस्त A B ता दत्त-
स्वहस्त H ३ निर्जमेवापराधं A B ४ तासु मुख्यया P ताभ्यो मुख्यया B
५ नवनिधीनवतीर्णान्वेद्मि A B H

भ्यस्तान्समर्पयामीति दैवेनाज्ञानेभावाद्ब्रुवित इत्युचरंस्तामिः कलौ भवानेवोदार इति प्रतिबोधितः परलोकमाप्तः । ततः प्रभृति तस्य विक्रमादित्यस्य जगत्त्रयमधुनापि संवत्सरः प्रवर्तते ॥ श्रीविक्रमार्कस्य दाने विविधाः प्रवन्धाः ॥

२ अथ शालिवाहनप्रवन्धः ॥

१३ अथ दाने विद्वत्पायां च श्रीशातवाहनकथा यथाश्रुता ज्ञेया । तत्पूर्वभवकथा चैवं । श्रीप्रतिष्ठानपुरे^१ शातवाहनभूपो राजपाटिकायां गच्छन्नगरप्रत्यासन्ननद्यां वीचिभिर्नारतीरक्षितं मत्स्यमेकं हसन्तमालोक्य प्रकृतेर्विकृतिरुत्पात इति मयभ्रान्तो नृपः सर्वानेव विदग्धपुरुषान्सन्देहममुं पृच्छन्नज्ञानसागरनामानं जैनमुनिं पप्रच्छ । ज्ञानातिशयेन तेन तत्पूर्वभवं विज्ञायेत्युपदिष्ट । यत्पुरातनभवे त्वमस्मिन्नेव पत्तने उच्छिन्नवंशः काष्ठभारवाहनैकवृत्तिस्तस्यामेव नद्यां भोजनावसरे संनिहितशिलातले सक्तूनूपयसालोडय नित्यमश्नासि । कस्मिन्नप्यहनि जैनमुनिं मासोपवासपात्रणाहेतोः पुरो व्रजन्तमाह्वय तं सक्तुपिण्डं तस्मै प्रादात् । तस्य पात्रवानस्यातिशयाच्चं शातवाहननृपतिरासीः स मुनिर्देवो जातस्तद्देवताधिष्ठानवशात्तं काष्ठभारवाहिनो जीवं त्वां नृपतितयोपलक्ष्य प्रमोदाद्धसितवान् । तत्कथासंग्रहश्चैवं—

१ वरिसाणि स्रग्च्छक्तिमसीगदाय जिणन्दवीरस्म । जिह्वाणं सम्पत्ते उल्लङ्घ्यो विङ्गमो राट् ॥ निर्वाणं प्राप्तस्य जिनेन्द्रवीरस्य त्र्यशीत्यधिकपटुशतानि वर्षाणि गतानि तदा विङ्गम उत्पन्नो राजा ॥ इति जैनश्रुतपरम्परा टिप्पण्यां प्रथमाष्टतिसंशोधकेनोद्धृता ॥

२ शातवाहनराजा प्रवन्धा लिख्यन्ते B २ प्रथमसंस्करणे प्रवन्धान्तरात्शालिवाहनकथा टिप्पण्यामुद्धृता पृ. २४-२१. ३ वृत्तिशब्दाग्रे— 'अहो कोपि दरिद्राणां दारिद्र्यव्यापिरद्भुतः । धृष्टिक्वायेऽपि यः पीयमाने नक्षयभूरभूत् ॥ एषोऽधिकः श्लोकः B आदर्शे वर्तते ४ जैनमुनिं दृष्ट्वा पूर्वभवे मया वस्मैचिन ददे तस्येदं फलं यदुक्तं—स्म्येषु चक्षुषु मनोहतां यतेषु रे वित्तं सेदपुमप्राप्ति कथं नृपा त्वं । पुण्यं कुरुय यदि तेषु त्वास्ति वान्छा पुण्यैर्विना ॥ हि भवन्ति समीहितायाः ॥ इयं चिन्तयित्वा मुनिमाचार्यं तं सक्तुपिण्डं एव पाठ B आदर्शे ८ शालिवाहननृपतिरासीः P

१९) मीनानने प्रहसिते भयभीतमाह श्रीसातवाहनमृषिर्भवतात्र नद्याम् ।
 यत्सक्तुभिर्मुनिरकार्यत पारणं प्राक् दैवाद्भवन्तमुपलक्ष्य क्षपो जहासं ॥
 स श्रीसातवाहन पूर्वभववृत्तान्तं जातिस्मृत्या साक्षात्कृत्य ततः
 प्रभृति दानधर्ममाराधयन् सर्वेषां महाकर्वीना विदुषां च संग्रहपरः । चत-
 सृभिः स्वर्णकोटीभिर्गाथाचतुष्टयं क्रीत्वा सप्तशतीगाथाप्रमाणं शालिवाह-
 नाभिधानं संग्रहगाथाकोशं शास्त्रं निर्माप्य नानावदातनिधिः सुचिरं
 राज्यं चकार । तद्गाथाचतुष्टयं बहुश्रुतेभ्यो ज्ञेयम् ॥

१ इय कथा इत्यप्रकारान्तरेण प्रबन्धकोशे दृश्यते २ गाथाकोशं K ३ प्रबन्ध-
 कोशेऽप्येवं कथितम् ४ तद्गाथाचतुष्टयमेतद्यथा इत्येवमुक्त्वा निम्नलिखिता दश गाथा
 a आदर्शे मुद्रित पुस्तके च प्रदत्ताः—

हारो वेणीदण्डो खट्वुगलियाइ तह य ताडुति ।

एयाइ नवरि सालाहणेण दहकोडि गहियाइ ॥ १ ॥

मेग चिय अलहन्तो हारो पीणुंनयाण यणयाण ।

उडिबम्बो भमइ उरे जउणानइकेणपुञ्जु अ ॥ २ ॥

कसिणुअलो य रेहइ वेणीदण्डो नियम्माविम्बम्मि ।

तह सुन्दरि सुरयमहानिहाणरक्खाभुर्यहु अ ॥ ३ ॥

पेरिओसमुन्दराइ सुरए जायन्ति जाइ सुइसाइ ॥ ४ ॥

विरहाओ ताइ पियसहि खड्गलियाइ कोरन्ति ॥ ५ ॥

मा जाण कीर जह चञ्चुलालिय पडेइ पञ्जाराइन्द ॥ ६ ॥

जरटणदुडलिय उम्भुयतालाहल एयं ॥ ७ ॥

ताण पुरोयमरीठं कयलीयम्भाण सरिसपुरिसाण ।

जे अत्तणो विणास फलाइ दिग्दा न चिन्तन्ति ॥ ८ ॥

जह सरणो तह मुके वि पायथे घरइ अणुदिण विञ्जो ।

उज्जंगवट्ठियं निग्गुणपि गरूया न छट्ठन्ति ॥ ९ ॥

पट्ठो नेहाहारो तेहि तिसिएहि तह कहवि गहिऊ ।

पिच्छन्ति जे न अने तविय आजम्म मेज्जारा ॥ १० ॥

१ मग्गु b c २ पीणुण आणयणआण b c ३ उडिबम्बो a उडिबम्बो b c
 ४ परितोसमुन्दराइ b सुरए न्दन्ति जाइ सोवसाइ ताइधिय उण विरहे C d
 ५ खण्डुगिआइ b खण्डुगिणिहाइ d ६ पडेइ पड b ७ उज्जुयतालाहल a
 ८ तहवि कहवि C ९ मुज्जारा a b c

३ ॥ अथ शीलव्रते भूयराजप्रबन्धः ॥ तद्यथा—

१४ 'पद्मत्रिशद्ग्रामलक्षप्रमिते कन्यकुब्जे' नगरे कल्याणकटके पानीयाधिकृतप्रियाभिलाषव्यतिकराद्राजा भूयदेवो मालवके श्रीकद्रमहा-
कालमाराध्य मालवक तस्मै देवाय दत्त्वा स्वयं तापसोऽभूदिति सक्षेप ॥

४ [अथ वनराजादिचापोत्कटवंशः]

१५ तस्य कन्यकुब्जस्यैकदेशो गुर्जरधरित्री तस्यां गुर्जरभुवि बढीयारा-
भिधानदेशे पञ्चाशरग्रामे चापोत्कटवश्य ओलिकासंस्थं बालकं वृणोमि
वृक्षे निधाय तन्मातेन्धनमवचिनोति । प्रस्तावाचत्रायतैर्मेनाचार्यै

सयलज्जणानन्दयरो मुवत्स वि एस परिमलो जत्स ।

तत्स नवसरसभावमि हुज्ज कि चन्दणदुमत्स ॥ ९ ॥

कयलिनरु विज्जगिरी नेहाहारो य चन्दणदुमो य ।

एयाभो नवरि सल्लाहणेण नवकोडिगदियाभो ॥ १० ॥

१ अथ प्रबन्धो निम्नलिखितेन रूपेण B H K आदर्शेषु मुद्रितपुस्तके च
परिशिष्टे ३३३ पृष्ठे दृश्यते—पद्मत्रिशद्ग्रामलक्षप्रमिते कन्यकुब्जदेशे कल्या-
णकटकनाम्नि राजधानीनगरे भूराज इति राजा राज्यं कुर्वन् कस्मिंश्चित्प्रभा-
तसमये राजा राजपाटिकायां सवरत्नेकस्मिन्सौधतले वातायनस्थिता कामपि
मृगाक्षीं मृगयमाणो निजवितापहारप्रशमिर्न तां जिहीर्षुर्निज पानीयाधिकृतपुरष-
समादिदेश स च तां नृपसौधे समानीय कस्मिंश्चित्केतप्रदेशे स्थापयित्वा नृप विज्ञा-
पयामास । वृत्ते च तत्रागतेन बाहुदण्डे धृता सती भूपमवादीत् । स्वामिन् सर्वदेव-
तावतारस्य भवतो हन्त कोऽयं नीचनार्यामभिलाष । ततस्तद्वाक्यमृतेनेपच्छान्तकामानलो
नृपः कासीति तां प्रोचे । समाह दासीत्यभिहिते किं तथ्यमेतदिति वृषादेतारप्रभोर्दास
पानीयाधिकृतस्तस्य परम्यह दासानुदासीति तद्वाक्येनान्तधमत्कृतो नृपति सर्वथा
बिलीनकामार्तिं स्वां मुता मन्यमानो विससर्ज । तस्या वपुषि निजकरीं लग्नाविति
विविचिन्त्य तन्निग्रहवान्छया निशीथे निजरेव यामिकैर्गवाक्षप्रविश्रनरकरभ्रान्त्या निजावेव
भुजौ निग्राहयामास । अथ प्रत्युपे तान्यामिक्कन् सचिवैर्निगृह्यमाणानिवार्य मालवप्र-
ण्डले महाकालदेवप्रासादे गत्वा स्वयं देवमाराधयन्तस्थौ । देवादेशाद्भुजद्वये लग्ने
सति तं कन्यकुब्जाधिमालवदेशं सान्तं पुरं तस्मै देवाय दत्त्वा तदक्षाधिकृतान् परमा-
रराजपुत्राभियोज्य स्वयमेव तापसीं दीक्षामक्षीचक्रे । इति शीलव्रते भूयराजप्रबन्धः ।

१ कन्यकुब्जदेशे कल्याणकटवनामनि राजधानीनगरे H २ बाणनाम्नि A

श्रीशीलगुणसूरिनामभिरपराहेऽपि तस्य वृक्षस्य छायामनमन्तीमालोक्य
 शोलिकास्थितस्य तस्यैव बालकस्य पुण्यप्रभावोऽयमिति विमृश्य जिनशास-
 नप्रभावकोऽयं भावीत्याशया वृत्तिदानपूर्वं तन्मातुः पार्श्वेत्स बालो जगृहे ।
 वीरमतीगणिन्यौ स बाल परिपाल्यमानो गुरुभिर्दत्तवनराजाभिधानोऽष्ट-
 वार्षिको देवपूजाविनाशकारिणा मूषकाणां रक्षाधिकारे नियुक्तः । स
 तौल्लोष्टैर्निघ्नन् गुरभिर्निषिद्धोऽपि चतुर्थोपायसाध्यांस्तानेवं जगौ । तस्य
 जातके राजयोगमवधार्यायं महानृपतिर्भावीति निर्णय्य स मातुः पुनः
 समर्पितो मात्रा सम कस्यामपि पल्लिभूमौ स्वमातुलस्य चौरवृत्त्या
 वर्तमानस्य सर्वत्र घाटीप्रपातमकरोत् ॥

१६ कदाचित् काकरग्रामे खात्रपातनपूर्वं कस्यापि व्यवहारिणो गृहे
 धनमुष्णान्दधिभाण्डे करे पतिते सत्यत्र भुक्तोऽहमिति विचिन्त्य तत्सर्वस्वं
 तत्रैव मुक्त्वा विनिर्ययौ । परस्मिन्नहनि तद्भगिन्या श्रीदेव्या निशि
 गुप्तवृत्त्या सहोदरवात्सल्यादाहृत । तया भोजनवल्लदानपूर्वकमुपकृतो
 मम पट्टाभिषेके भवत्यैव भगिन्या तिलकं विधेयमिति प्रतिपेदे ॥

१७ अथान्यस्मिन्नवसरे चरटंवृत्त्या वर्तमानस्य चौरैः काप्यरप्यप्रदेशे
 रुद्धो जर्म्याभिधानो वाणिगत चौरत्रय दृष्ट्वा बाणपञ्चकमध्याद्बाणद्वय भञ्ज-
 स्तैः पृष्टं इति प्राह भवन्नितयाधिक बाणद्वयं विफलमित्युक्ते तदुक्तं चल-
 वेध्य^१ बाणेनाहत्य तैः परितुष्टैरात्मना सह नीतस्तद्योर्ध्वविद्याचमस्कृतेन
 श्रीवनराजेन मम पट्टाभिषेके त्वमहामात्यो भावीत्यादिश्य विसृष्ट ॥

१ शीलगणि A शीलगण B २ गणिना A K ३ प्रतिपाद्यमान B
 ४ बाणैर्निघ्नन् A B बाणेन ■ ताच्छाणेननिघ्नन् b ■ ५ पगीभूमौ a c

.. अत्र A आदर्शे निम्नलिखितमधिक-चौरस्वभावेऽग्नेन सुखं कदाचिदपि । यत-
 नक्त दिवा न शयन प्रकटा न चर्या स्वैर न चानजलवत्प्रकलनभोग । शकानुजादपि
 मुतादपि दारतोऽपि लोकस्तथापि कुरुते ननु चौर्यवृत्तिम् ॥ (पञ्चमिदं कविरामचन्द्रक-
 तकौमुदीमित्राणन्दनाटकस्थ अ. ७ श्लो. ३)

६ स्नानभोजनवल्लदानपूर्वकं A B K भोजनमुदानपूर्वकं P ७ चौरवृत्त्या A
 ८ जान्म A ९ तेन पृष्ट b १० भवेत् b ११ बलवेन्य P १२ तशेषु A

१८ अथ कन्यकुब्जादायातपञ्चकुलेन तद्देशराज्ञः सुतायाः श्रीमहणिका-
मिधानार्याः कञ्चुकसम्बन्धे पितृप्रदत्तगूर्जरदेशस्योद्ग्राहणकहेतवे समाग-
तेन सेल्लभृद्धनराजामिधानश्चक्रे । पण्मासीं यावद्देशमुद्ग्राह्य चतुर्विंशतिसं-
ख्यान् रूप्यकद्रुमलक्षांस्तेजोजात्यांश्चतुःसहस्रसंख्यांस्तुरङ्गमान्गृहीत्वा
पुनः स्वदेशं प्रति प्रस्थितं पञ्चकुलं सौराष्ट्रमिधानघाटे वनराजो निहत्य
कस्मिन्नपि वननिकुञ्जे तद्राजमयाद्रुपं यावद्दुसवृत्त्या तस्थौ ॥

१९ अथ निजराज्याभिषेकाय नगरनिवेशचिकीः शूरां भूमिभवलोक-
मानः पीपुल्लतटागपास्यां सुखनिषण्णेन भारुयाडसाखडमुतेनाणहिल्ल-
नाम्ना पृष्टः । किमु विलोक्यते । नगरनिवेशयोग्या शूरा भूमिभवलोक्यते इति
तै प्रधानैरभिहिते यदि तस्य नगरनिवेशस्य मम नाम ददत ततस्तां
भुवमावेदयामीत्यभिधाय जालिवृक्षसमीपे गत्वा यावती भू ईशकेन श्वा-
त्रासितस्तावतीं भुवं दर्शयामास । तत्राणहिल्लपुरनाम्ना नगरं निवेश्य
संवत् ८०२ वर्षे वैशाखसुदि २ सोमे श्रीविक्रमार्कतस्तस्य जालितरो-
र्मूले धवलगृहं कारयित्वा राज्याभिषेकलभ्रे काकरग्रामवास्तव्यां तां
प्रतिपन्नभग्निनीं श्रीदेवीमाहूय तथा कृततिलकः श्रीवनराजो राज्याभिषेकं
पञ्चाशद्वर्षदेश्यः कारयामास । स जम्बवींमिधानो वणिग् महामात्यश्चक्रे ।
पञ्चासरग्रामतः श्रीशीलगुणसूरीन् समक्तिकमानीय धवलगृहे निजसिं-
हासने निवेश्य कृतज्ञचूडामणितया सप्ताङ्गमपि राज्यं तेभ्यः समर्पय-
स्तैर्निःस्पृहैर्मूयो निषिद्धः । प्रत्युपकारबुद्ध्या तदादेशाच्छ्रीपार्श्वनाथ-
प्रतिमालंकृतं पञ्चासरामिधानं चैत्यं निजाराधकमूर्तिसमेतं च कारया-
मास । तथा तेन धवलगृहकण्ठे कण्ठेधरीप्रासादश्च कारितः ॥

१ तादृशराज्ञ P २ महणिकामिधानाया a b ३ स्योद्ग्राहणकसंबन्धहेतवे B
४ सेल्लभृत् A B ५ पारुप्यकद्रुम B H ६ पञ्चकुलशब्दो हर्षवर्तिते
प्राचीनोत्कीर्णलेखेषु च दृश्यते ७ राजधानीनगर B H ८ शशकेनोच्छासिता P
९ त्रियादेवी P १० जाम्बामिधान. B ११ धवलगृहे कण्ठेधरी A B K

२०) गूर्जराणामिदं राज्यं वनराजात्मभृत्यपि ।

जैनैस्तु स्थापितं मन्त्रैस्तद्द्वेषी नैव नन्दति ॥ १ ॥

२० पूर्वं निरुद्धं वर्ष^३ ५९ मास २ दिन २१ श्रीवनराजेन राज्यं कृतं । श्रीवनराजस्य सर्वाद्युर्वर्ष १०९ मास २ दिन २१ । संवत् ८६२ वर्षे आषाढसुदि ३ गुरौ अश्विन्यां सिंहलग्ने वहमाने वनराजमुत्तस्य श्रीयोगराजस्य राज्याभिषेकस्तस्य त्रयः कुमारः ॥

२१ अन्यस्मिन्नवसरे क्षेमराजनाम्ना कुमारेण राजेति विज्ञपयांचक्रे । देशान्तरीयस्य राज्ञः प्रवहणानि वात्यावर्त्तेन विपर्यस्तानि । अन्यवेलाकूलेभ्यः श्रीसोमेश्वरपत्तने समागतानि । ततस्तेषु तेजस्वितुरंगमसहस्रं तथा गजानां सार्द्धशती संख्यया परवस्तूनि कोटिसंख्यया । एतावत्सर्वं निजदेशोपरि स्वदेशमध्ये भूत्वा संचरिष्यति । यदि स्वाम्यादिशति तदा तदानीयते इति विज्ञप्तेन राज्ञा तन्निषेधः कृतः । तदनन्तरं तैलिभिः कुमारैः राज्ञो वयोवृद्धभावाद्भैक्ष्यमाकल्य तस्यामपि स्वदेशप्रान्तभूमौ सैन्यं सजीकृत्याज्ञातचौरवृत्त्या तत्सर्वमाच्छिद्य स्वपितुरुपनिन्ये । अन्तः कुपितेन मौनावलम्बिना राज्ञा न किमपि तेषां प्रतिपेक्ष्यादि कृतं । तत्सर्वं नृपतिसात्कृत्वा क्षेमराजकुमारेणैतत्कार्यं सुन्दरं कृतमसुन्दरं वेति विज्ञप्तौ नृपतिर्बभाषे । यदि सुन्दरमुच्यते परस्वलुण्टनपातकं यद्यसुन्दरमभिधीयते तदा भवदीयचेतसो विरक्तिः । अतो मौनमेव श्रेय इति सिद्धं । श्रूयतां भवदीयप्रथमप्रश्ने परविच्चापत्हतौ निषेधहेतुः । यदा परमण्डलेषु नृपतयः सर्वेषामपि राज्ञां राज्यप्रशंसां कुर्वन्ति तदा गुर्जरदेशे चरदराज्यमित्युपहसन्ति । अस्मत्स्थानपुरुषैरित्यादिस्वरूपं विज्ञप्तिकया ज्ञाप्यमानाः किञ्चिन्निजपूर्वजैर्मनस्यमावहन्तो दूयामहे । यद्ययं पूर्वजकलङ्कः सर्वलोकतृदये विस्मृतिमावहति तदा समस्तराजपङ्क्तिषु धयमपि राजशब्दं लभामहे ।

१ तत्र नन्दति B H २ पूर्वं वर्ष ६० श्रीवनराजेन B संवत् ८०२ पूर्वं वर्ष १० श्री वनराजेन राज्यं कृतं । संवत् ८६२ वर्षे श्रीयोगराजस्य राज्याभिषेक इत्येवं पाठ L आदर्शः । ३ शुद्ध १३ A B ४ सार्द्धशतसंख्ययारूप H सार्द्धशत b सिद्धपटा ॥ १८ b ५ प्रत्यादिष्टं B H ६ अस्मत्पुरुषैः P

धनलवलोलुभैर्मवद्भिः स पूर्वजकलङ्क उन्तसृज्य पुनर्नवीकृतः । तदनन्तरं राज्ञा शस्त्रागारान्निजं धनुरुपार्नीय यो भवत्सु बलवान् स इदमारोपय-
त्विति समादिष्टे सर्वाभिसारेण तन्नैकेनाप्यधिरोप्यत इति राज्ञा हेलयै-
वाधिज्यीकृत्याभिदधे—

२१) आज्ञामङ्गो नरेन्द्राणां वृत्तिच्छेदोऽनुजीविनाम् ।

पृथक्शय्या च नारीणामश्लो वध उच्यते ॥

इति नीतिशालोपदेशादस्मात्स्वशस्त्रवधकारिषु पुत्रेषु को दण्ड उचित । अतो राज्ञा प्रायोपवेशनपूर्वकं विंशत्यधिकवर्षशते पूर्णं चिता-
प्रवेशः कृतः । अनेन राज्ञा भट्टारिकाश्रीयोगीश्वरीप्रासादः कृतः ।

२२ अनेन राज्ञा वर्षाणि ३५ राज्यं कृतं । सं. ८९७ पूर्वं वर्ष २५ श्री
क्षेमराजेन राज्यं कृतं । सं. ९२२ पूर्वं वर्ष २९ श्रीभूयट्टेन राज्यं कृतं ।
अनेन श्रीपत्तने श्रीभूयडेश्वरप्रासादः कारितः । सं. ९५१ पूर्वं श्रीवे-
रिसिंहेन (श्रीवीरसिंहेन ॥) वर्षाणि २५ राज्यं कृतं । सं. ९७६
पूर्वं वर्ष १५ श्री रत्नादित्येन राज्यं कृतं । स ९९१ पूर्वं वर्षाणि ७
श्रीसामन्तसिंहेन राज्यं कृतं । एवं चापोक्तद्वन्द्वे सप्त नृपतयोऽभूवन्
विक्रमकालतः संख्यया वर्षाणि ९९८* ॥

१ उन्मृज्य a B H K २ बाधिन्यं विदधे H ३ द्विजन्मनाम् A ॥ H
४ दाज्ञामङ्गात् a K

— सुत्रितपुस्तके a आदर्शानुसारी निम्नलिखित पाठ । संव० ८७८ भावणमुदि ४
निरुद्धं वर्ष १७ मास १ दिन १ श्रीयोगराजेन राज्यं कृतं ॥ सं० ८७८ । भावणमुदि ५
उत्तरापाटनक्षत्रे धनुल्लेखे रत्नादित्यस्य राज्याभिषेको बभूव । सं० ८८१ कार्तिकमुदि
९ निरुद्धं वर्ष ३ मास ३ दिनान्यनेन राज्ञा राज्यं चक्रे ॥ सं० ८९८ । वर्षे
ज्येष्ठमुदि १३ शनौ हस्तनक्षत्रे सिंहल्लेखे श्रीक्षेमराजदेवस्य राज्याभिषेकः समजनि ।
सं० ९२२ । भाद्रपदमुदि १५ रवौ वर्ष ३८ । मास ३ दिन १० अन्य राज्ञो
राज्यनिबन्धः । ५ । सं० ९३५ । वर्षे आश्विनमुदि १ सोमे रोहिणीनक्षत्रे कुम्भल्लेखे
श्रीचामुण्डराजदेवस्य पञ्चाभिषेकः समजनि ॥ ६ ॥ सं० ९३८ माघवदि । ३ सोमे
निरुद्धं वर्ष १३ । मास ४ दिन १६ अनेन राज्ञा राज्यं विदधे ॥ सं० ९३८ ।
माघवदि १४ भौमे स्वातिनक्षत्रे सिंहल्लेखे श्रीमाकडदेवो राज्ये उपविष्टः । अनेन

५ [॥ अथ मूलराजप्रबन्धः ॥]

२२) असेव्या मातङ्गा परिगलितपक्षा शिखरिणो

जडप्रीति कूर्मो फणिपतिरयं च द्विरसन ।

इति ध्यातुर्धातुर्धरणिधृतये सान्ध्यचुलका—

त्समुत्तस्थौ कश्चिद्विलसदसिपट्ट सुसुभट ॥ इति ॥

२३ अथ पूर्वोक्तश्रीभूयडराजवशे मुञ्जालदेवमुता राजवीजदण्डक-
नामानस्य सहोदरा यात्राया श्रीसोमनाथं नमस्कृत्य तत प्रत्यावृत्ता ।
श्रीसामन्तसिंहदेवनृप बाह्वेक्ष्यामवलोकमानास्तुरगस्य नृपेण कशा-
घाते दत्ते सति कार्ष्णिकत्वेपधारी राजनामा क्षत्रियोऽनवसरे दत्तेन तेन
कशाघातेन पीडित शिर कम्पपूर्व होहेति शब्दमवादीत् । राजा त-
त्कारण पृष्ट स तुरङ्गमेन कृत गतिविशेष न्युञ्जन्योग्यमनवधार्य
कशाघाते दीयमाने ममैव मर्माघात समजनि । तेन तद्वचसा चमत्कृतेन
राज्ञा तुरङ्गो बाहनाय समर्पितस्तस्यैव । अन्धाधवारयोः सदृशयोगमालोक्य
पदे पदे तयोर्न्युञ्जनानि कुर्वन्तेनैव तदाचारेण तस्य महत्कुलमाकलय्य
लीलादेवीनाम्नीं स्वभगिनीं ददौ । आधानानन्तर कियत्यपि गते कालेऽ
काण्डमरणे सजाते सचिवैरपत्यमरण पर्यालोच्य तदुदरविदारणपूर्वमपत्य-
मुद्धृत । मूलनक्षत्रजातत्वात्स श्रीमूलराजाभिधया समजनि । बालकं
इव तेजोनयत्वात्सर्ववल्लभतया पराक्रमेण मातुलमहीपाल प्रवर्द्धमान-
साम्राज्य कुर्वन् मदमत्तेन श्रीसामन्तसिंहेन साम्राज्येऽभिपिच्यते

कवराया पूर्वामासैश्चस्कण्डेश्वरीप्रासादौ कारितौ । स० ९६५ । पौषशुदि ९ बुधे निरुद्ध
वर्ष २६ । मास १ दिन २० राज्य कृत ॥ स० ९९० । पौषशुदि १० शुरौ आर्द्रानक्षत्रे
कुम्भलग्ने भूयगडदेव षष्ठे समुपविष्ट । अनेन राज्ञा भूयगडेश्वरप्रासाद कृत श्रीपत्तने
प्राकारश्च स० ९९१ । वर्षे आपाटशुदि १५ निरुद्ध वर्ष २७ । मास ६ दिन ५ राज्य
कृत एव चापोत्कटवशे पुरया ७ तद्वश १९० वर्ष मास २ दिनसप्त राज्य पात ॥

१ पूर्वोक्त श्रीभूयडराजवशे राजवीजदण्डनामानस्य पुत्रा सहोदरा यात्राया
श्रीसोमनाथ नमस्कृत्य तत प्रत्यावृत्त्य श्रीमदणहिरपुरे श्रीसामन्तसिंहनृप
बाह्वेक्ष्या A B H K २ भूयड B P ३ योग्यता h ४ श्री भूयडदेवेन B P

त्वमत्तेनोत्थाप्यते च तदादि चापोत्कटानां दानमुपहासप्रसिद्धम् । स इत्य-
मनुदिनं विडम्ब्यमानो निजपरिकरं सज्जीकृत्य विकलेन मातुलेन
स्थापितो राज्ये तं निहत्य सत्य एव भूपतिर्बभूव ॥ 'सं० ९९८ वर्षे
श्रीमूलराजस्य राज्याभिषेको निष्पन्नः ॥

२४ कैस्मिन्नप्यवसरे सपादलक्षीयक्षितिपतिः श्रीमूलराजमभिषेणं
यितु गूर्जरदेशसंनिधौ समाजगाम । तद्यौगपथेन नरपतेस्तिलङ्गदेशी-
यराज्ञो बोरपनामा सेनापतिरपाययौ । श्रीमूलराजेन तयोरेकस्मिन्विगृह्य-
माणेऽपरः पार्श्विघातं कुरुत इति सचिवैः सह विमृशंस्तैरूचे । श्रीक-
न्धादुर्गे प्रविश्य कियन्त्यपि दिनान्यतिवाञ्छन्ते । नवरात्रिकेषु समा-
गतेषु सपादलक्षक्षितिपतिः स्वराजधान्यां शाकभर्यामेव स्वगोत्रजामारा-
धयिष्यति । तस्मिन्नवसरे श्रीवारपेनामा सेनानीर्जीयते । तदनु क्रमतः
सपादलक्षक्षोणीपतिरपीत्थं तदीये मन्त्रे श्रुते सति नृप प्राह । मम
लोके पलायनापवादः किं न भविष्यतीत्यादिष्टे ते उचुः—

२३) यदपसरति मेघः कारणं तत्प्रहृष्टं भृगुपतिरेपि कोपात्संकुचत्युत्पत्तिष्णुः ।
तृदयनिहितवैरा गूढमन्त्रप्रचाराः किमपि विगणयन्तो बुद्धिमन्तः सहन्ते ॥

इति तद्वचसा श्रीमूलराजः श्रीकन्धादुर्गे प्रविवेश । श्रीसपादलक्षी-
यभूपतिः श्रीगूर्जरदेशे वर्षाकालमतिक्रामेन्नवरात्रेषु समागतेषु तस्यामेव
कटकभूमौ शाकम्भरीनगरं निवेश्य तत्र गोत्रजामानीय तत्रैव नवरात्राणि
प्रारेभे । श्रीमूलराजस्तत्स्वरूपमवगम्य निरुपायान्मन्त्रिणो ज्ञात्वा तत्का-
लोत्पन्नमतिवैभवो राजलाहणिकां प्रारभ्य राजादेशेन समस्तान्समन्ततः

१ सं. ९९३ वर्षे. आषाढसुदि १५ गुरौ, अश्विनीनक्षत्रे सिंहलग्ने रात्रिप्रद्व-
यसमये जन्मत एकर्षिस्तितमे वर्षे श्रीमूलराजस्य राज्याभिषेकः समजनि । इति
सु पुस्तके पाठः ॥ २ मूलार्क भूयते शास्त्रे सर्वकल्याणकारक । अयुना मूलराजेन
योगध्वजं प्रशस्यते ॥ इत्यादि स्तुतिभिः कुर्यामानः साम्राज्यं कुर्वतास्ते तस्मि-
न्नवसरे । ३ आदर्शज्येष्ठपाठः (मूलार्क इत्यादि लोके. सिद्धमेव प्रस-
स्तिपतः श्लो. १६) ३ पञ्चजितु A ४ देशसन्धौ P ५ वारवनामा P श्रीवारव P
६ रत्निकोर्पातः ॥ ७ पञ्चजितु पञ्चतन्त्रे दृश्यते ३४ लिहणिका B राजा लिहणिका P

सामन्तानां ह्य कूटलेखव्ययकरणप्रतिबद्धपञ्चकुलमुखेन सर्वानपि राज-
 पुत्रान्यदार्तीश्चान्वयावदाताभ्यामुपलक्ष्य यथोचितदानादिभिरावर्ज्य च
 समयसंकेतज्ञापनापूर्वं तान्सर्वान्सपादलक्ष्मीयनृपतिशिविरसंनिहितान्विधाय
 निर्णीते वासरे प्रधानकरभीमारुह्य तत्प्रतिपालकेन समं भूयसीमपि भुव-
 माक्रम्य प्रत्येकालेऽर्चित एव सपादलक्ष्मीयनृपतेः कटकं प्रविश्य कर-
 भ्या अवरुह्य कृपाणपाणिरेकाक्येव श्रीमूलराजस्तद्द्वारिकमभिहितवान् ।
 साम्प्रतं नृपतेः कः समयः श्रीमूलराजो राजद्वारे प्रविशतीति स्वस्वामिने
 विज्ञापयेति वदंस्तं दोर्दण्डप्रहारेण द्वारदेशादपसार्यायं श्रीमूलराज एव
 द्वारे प्रविशतीति तस्मिन्निभिदधाने गुरुदरान्तः प्रविश्य तस्य राज्ञः
 पल्यङ्गे स्वयं निपसाद । भयभ्रान्तः स राजा क्षणमेकं मौनमवलम्ब्ये-
 त्साध्वसं विधूय भवानेव श्रीमूलराज इत्यभिहिते श्रीमूलराजः स्पष्टं जगौ
 ॐ इति । गिरमाकर्ण्य यावत्समयोचितं किञ्चिद्वक्ति तावत्पूर्वसंकेतितैस्तै-
 श्वतुःसहस्रप्रमितैः पत्तिभिः स गुरुदरः परिवेष्टयांचक्रे । अथ मूलराजेन
 स नृप इत्यभिदधे । अस्मिन्भूवलये नृपति समरवीर समरे यो मम
 सन्मुखस्तिष्ठति स कोऽपि नास्तीति वेति मम विमृशतस्त्वमुपयाचितै-
 रुपस्थितोऽसि । परमक्षनावसरे मुक्षिकासन्निपात इव तिलङ्गदेशीयतैल-
 पाभिधानराज्ञः सेनापतिं मज्जयाम्युपमागतं यावच्छिक्षयामि तावत्त्वया
 पाष्णिघातादिव्यापाररहितेन स्थातव्यमिति त्वामुपरोद्धुमहमागतोऽस्मि ।
 मूलराजेनेत्यभिहिते भूपतिरेवमवादीत् । यत्त्वं नृपतिरपि सामान्यप-
 त्तिरिव जीवितनिरपेक्षतयेत्यं वैरिगृहे एक एव प्रविशसि तेन त्वया
 सार्धमाजीवितान्तमेव मे सन्धिः । तेन राज्ञेत्यादि ते मा मयं वदेति तं
 निवारयंस्तेन भोजनाय निमन्त्रितोऽञ्जया तं निषिध्य करे तरवारिमा-
 दायोत्थितः । तां करभीमारुह्य तेन स्कन्धावारेण परिवेष्टितो चारप-

१ सामन्तानां कार्यं क्षणलेखेन व्ययकरण B H K २ ज्ञापनपूर्वं A ज्ञापनपू-
 र्वकं H ३ प्रदोषकाले A H ४ करभ्यामेव C d करभ्यामवलम्ब्य b
 ५ उपयाचितैः A B H ६ मक्षिका B ७ नास्ति a P

सेनापतिकटके पतित । ॥ निहत्य दशसहससख्यास्तद्वाजिनोऽष्टादश-
गजरूपाणि चादाय यावदावासान् दत्ते तावत्पणिधिभिरस्मिन्वृत्तान्ते
ज्ञापिते सपादलक्षे पलायाचके ॥

२७ तेन राज्ञा श्रीपत्तने श्रीमूलराजवसहिका कारिता । श्रीमूल-
देवस्वामिन प्रासादश्च । तथा नित्य नित्य सोमगसरे श्रीसोमेश्वरपत्तने
यात्राया शिवभक्त्या ब्रजस्तद्भक्तिपरितुष्ट सोमनाथ उपदेशदानपूर्व
मण्डलीनगरमागतं । तेन राज्ञा तत्र मूलेश्वर इति प्रासाद कारित ।
तत्र नमश्चिकीर्षाहयेण प्रतिदिनमागच्छतस्तस्य तद्भक्तिपरितुष्ट श्रीसो-
मेश्वर ससागर एव भवन्नगरे समेप्यामीत्यभिधाय श्रीमद्वर्णाहिलपुरेऽव-
तारमकरोत् । समागतसागरसकेतेन सर्वेष्वपि जलाशयेषु सर्वाण्यपि
वारीणि क्षाराण्यभवन् । तेन राज्ञा तत्र त्रिपुरुषप्रासाद कारित । अथ
तस्य चिन्तायकमुचित तपस्विन कञ्चिदालोकमान सरस्वतीसरिर्चरे
एकान्तरोपवासपारणकेऽनिर्दिष्टपञ्चग्रासभिक्षाहार कन्थडिनामान स तप
स्विनमश्रौषीत् । यावच्चक्रमस्याहेतवे नृपतिस्तत्र प्रयाति तावत्तेन तृतीय-
ज्वरिणा स ज्वर कन्थाया नियोजित इति नृपतिरालोक्य तेन राज्ञा
कथ कन्था कम्पते इति पृष्टो नृपेण सह वार्त्ता कर्तुमक्षमतयेह ज्वर
आरोपित इत्यभिहिते पार्थिव ग्राह । यद्येतावती शक्तिर्भवतस्तदा ज्वर
किं न सर्वथा ग्रहीयते इति राजादेशे—

२४) उपतिष्ठन्तु मे रोगा ये केचित्पूर्वसचिता ।

अनृप्ये गन्तुमिच्छामि तच्छम्भो परम पदम् ॥

इति शिवपुराणोक्तान्यधीर्यज्रमुक्तं कर्म न क्षीयते इति जानन् कथ-
ममु विदुर्जाभीति तेनाभिहिते त्रिपुरुषवर्गस्थानस्य चिन्तायकत्वाय नृप-
तिरभ्यर्थयामास ।

१ सपादलक्षनृपति B H २ मञ्जाल देव a P ३ श्रीपत्तने P
४ शिवभक्तनया B H ५ मुपागत B ६ कान्थडि B H ७ आनय B

८ नामुक्त क्षीयत कर्म कल्पकोटिशतैरपि ।

अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥

इति सप्तमं श्लोक K आदर्श

२५) अधिकारात्रिमिर्मासेर्माठापत्यात्रिमिदिनै ।

शीघ्र नरकवान्छा चेद्दिनमेक पुरोहित ॥

इति स्मृतिवाक्य जानस्तपउडुपेन ससारसागरमुत्तीर्य गोप्पदे निम-
ज्जामि किमिति वचसा निषिद्धो नृपस्ताम्रशासन मण्डकेवेष्टित निर्माय
तस्मै भिक्षागताय पत्रपुटे मोचयामास । स तदजानस्तत प्रत्यावृत्त ।
पुरा दत्तमागोऽपि सरस्वत्या पूरे तदा न दीयमानमार्ग आजन्म निज
दूषणानि विमृशस्तात्कालिकभिक्षादोषपरिज्ञानाय यावद्विलोकेते ताव-
त्ताम्रशासन ददर्श । तदनु क्रुद्ध तपोधन विज्ञाय तन्नागत्य नृपस्तसा-
न्त्वनाय यावद्विनयवाक्यानि व्रूते तावत्तेन मया दक्षिणपाणिना गृहीत
भवत्ताम्रशासन कथं वृथा भवतीति वयजल्लदेवनामा निजविनेयो नृपाय
समर्पित । तेन वयजल्लदेवेन प्रतिदिनमङ्गोद्वर्तनाय जात्यघुसृष्टस्याष्टो
पलानि मृगमदपलचनुष्टय कर्पूरपलमेक द्वात्रिंशद्द्वाराङ्गना ग्रामसहित
सितातपत्र च यदा ददासि तदा चिन्तायकत्वमङ्गीकारोमीत्यभिहिते
राज्ञा तत्सर्वं प्रतिपद्य त्रिपुरुषधर्मस्थाने तपस्विभूषणदे सोऽभिषिक्त ।
ककरोलं इति प्रसिद्ध । इत्थं भोगान् भुञ्जानोऽप्यजिह्वब्रह्मचर्यनिरत ।
स कदाचिन्निशि मूलराजपत्न्या परीक्षितुमारब्ध । ताम्बूलमहारेण
कुष्ठिनीं विधाय पुनरनुनीतो निजोद्वर्तनविलेपनात्स्नानोत्सृष्टपय प्रक्षालनाच्च
सज्जीचकार ॥

६ ॥ अथात्रैन लासाकोत्पत्तिविर्पत्तिप्रबन्धः ॥

२६ पुरा कस्मिन्नपि परमारवशे कीर्तिराजदेशाधिपते मुता काम
लतानाङ्गी सा बाल्ये सममालिभि कस्यापि प्रासादस्थ पुरो रममाणा
वरान्वृणीतेति तामिर्व्याह्रियमाणा सा कामलता घोरान्धकारनिरुद्धनयन-
मार्गा प्रासादस्तम्भान्तरित फुलडाभिधान पशुपालमज्ञातवृत्त्या तमेव
वृत्त्या तदनन्तर कतिपर्येवर्षे प्रधानवरेभ्य उपढोक्यमाना पतिव्रताव्रतनि-

१ प्राससहित A B १ H २ कुहूला a c d ३ लेपनस्नान P
४ विप्रतिपत्ति P ५ कदाचिदपि B H

वह्णाय पितरावनुज्ञाप्य निर्बन्धात्तमेवोपयेमे । तयोर्नन्दनो लाखाकः ।
 स कच्छदेशाधिपति प्रसादितयशोराजवरप्रसादात्सर्वतोऽप्यजेयः । एका-
 दशकृत्वस्त्रासितश्रीमूलराजसैन्यः । कस्मिन्नप्यवसरे कापिलकोटदुर्गे
 स्थित एव राज्ञा लाखाकः स्वय निरुद्धः । तदनु स लक्षः काप्यव-
 स्कन्ददानाय प्रहितं निर्व्यूढसाहसं माहेचामिधं मृत्यमागच्छन्तमित्येष ।
 तत्स्वरूपमवधार्य श्रीमूलराजेन तदागमनमार्गेषु निरुद्धेषु स समासकार्य-
 स्तत्रागच्छन् शस्त्रं त्यजेति राजपुरुषैरुक्तः स्वामिकार्यसमर्थनाय तथैव
 कृत्वा समरसज्जं लाखाकमुपेत्य प्राणंसीत् । अथ संग्रामावसरे—

२६) उग्या ताविउं जहि न किउ लक्खउ भणइ तिघट्ट ॥

गणिया लब्भइ दीहडा के दहक अहवा अट्ट ॥ १ ॥

इत्यादिबोधवाक्यानि विविधानि व्याहरन्माहेचमृत्युनोद्भटवृत्तिदर्श-
 नेन प्रोत्साहितसाहस श्रीमूलराजेन समं द्वन्द्वयुद्धं कुर्वाणस्तस्याजेयतां
 दिनत्रयेण विमृश्य तुर्यदिने श्रीसोमेश्वरमनुस्मृत्य ततोऽवतीर्णरुद्रकलया स
 लक्षो निजन्ने । अथ तस्याजौ भूपतितस्य वातचलिते श्मश्रुणि पदा
 स्पृशन् राजा लक्षजनन्या लतारोगेण भवद्वंशो विपत्त्यत इति प्रशप्तः ॥

२७) स्वप्तापानले येन लक्षहोमं वितन्वता ।

सूत्रितस्तत्कलत्राणां बाष्पावग्रहनिग्रहः ॥ १ ॥

२८) कच्छपलक्षं हत्वा सहसाधिकलम्बजालमायातम् ।

संगरसागरमध्ये धीवरता दर्शिता येन ॥ २ ॥

॥ इति लाखाकोत्पत्तिविपत्तिप्रबन्धः ॥

२७(२९) मेदिन्यां लब्धजन्मा जितबलिनि बलौ बद्धमूला दधीचौ

रामे रूद्रप्रवाला दिनकरतनये जातशाखोपशाखा ।

किंचिन्नागार्जुनेन प्रकटितकलिका पुष्पिता साहसार्द्धे
आमूलं मूलराज त्वयि फलितवती त्यागिनि त्यागवल्ली ॥ ३ ॥

३०) माता प्रावृषि वारिवाहसलिलैः संसृढदूर्वाङ्कुर-
व्याजेनात्कुशा. प्रणालसलिलैर्दत्त्वा निवापाञ्जलीन् ॥
प्रासादास्तव विद्विषा परिपतत्कुड्यस्थपिण्डच्छला-
स्तुर्वन्ति प्रतिवासरं निजपतिप्रेताय पिण्डक्रियाम्* ॥ ४ ॥

इत्थं तेन राज्ञा पञ्चपञ्चाशद्वर्षाणि निष्कण्टकं साम्राज्यं विधाय
सन्ध्यानीराजनाविधेरनन्तरं राज्ञा प्रसादीकृतं ताम्बूलं वण्टेन
करतलाभ्यामादाय तत्र कृमिदर्शनात्तत्स्वरूपमवगम्य वैराग्यात्संन्यासाङ्गी-
कारपूर्वं च दक्षिणचरणाङ्गुष्ठे वह्नियोजनापूर्वं गजदानप्रभृतीनि महादा-
नानि ददानोऽष्टभिर्दिनैः —

३१) उद्धूमकेश पदलग्नमग्नि—
मेक विप्रेहे विनयैकवश्य ।

प्रतापिनोऽन्यस्य कथैव का य—
द्विमेद भानोरपि मण्डलं य ॥

इत्यादिभिः स्तुतिभिः स्तूयमानो दिवमारुरोह ॥

अर्थे सं. ९९८ पूर्वं वर्षाणि ५५ राज्यं मूलराजेन चक्रे ।

॥ इति मूलराजप्रबन्धः ॥

१ आमूला P . पयमिद शार्ङ्गधरपद्धत्या (१२८०) दृश्यते २ सवत्
९९८ पूर्वं निष्कण्टकं B ३ द्वादशमि H L

४ B आदर्शमनुसृत्यमुद्रितपुस्तकेऽत्र निम्नलिखित पाठ अथ सं. १०५० ।
(५२) धावणशुदि ११ शुके पुण्यनक्षत्रे वृषलक्ष्मे श्रीचामुण्डराजो राज्ये उपा-
विशत् । अनेन श्रीपत्तने चन्दनायदेव, चाचिणेश्वरदेवप्रासादौ कारितौ ॥
सं० १०५५ आश्विनशुदि ५ सोमे निरुद्ध वर्ष १३ मास १ दिन २४
राज्यं कृत ॥ सं० १०६५ आश्विनशुदि ६ मौमे ज्येष्ठानक्षत्रे मिथुनलक्ष्मे श्रीवह्मराज
देवो राज्ये उपविष्ट । अस्य राज्ञो मालवकदेशे घाराप्राकारे वेत्रयित्वा शीलीरोगेण
विपत्तिः सञ्जाता । अस्य राजदमनशंकर इति तथा जगद्वरण इति विश्वद्वयं सञ्जात ॥

२८ सं. १०५३ पूर्वं वर्षाणि १३ श्रीचामुण्डराजेन राज्यं कृतं ।
अथ सं. १०६६ पूर्वं मास ६ वल्लभराजेन राज्यं कृतं । अथ सं. १०६६
पूर्वं वर्ष ११ मास ६ श्रीदुर्लभराजेन राज्यं कृतं । (अथ तस्य राज-
मदनशंकर तथा जगन्मण्डप इति विरुद्धद्वयं जातं B) तेन राज्ञा श्रीपत्तने
दुर्लभसरोवरं रचयांचक्रे ॥

२९ तदनु श्रीभीमाभिधानं आतुः सुतं राज्येऽभिपिच्य स्वयं तीर्थो-
पासनवासनया वाराणसी प्रति प्रतिष्ठासुर्मालवकमण्डलं प्राप्य तन्महा-
राजश्रीमुञ्जेन छत्रचामरादिराजचिह्नानि विमुच्य कार्पटिकवेपेणैव पुरतो
व्रजेति यद्वा युद्धं विधेहीत्यभिहितेऽन्तरा धर्मान्तरायमुदितमवगम्य तं
वृत्तान्तं नितान्तं श्रीभीमराजाय समादिश्य कार्पटिकवेपेण तीर्थे गत्वा
परलोकं साधयामास । ततः प्रभृतिमालविकराजंभिः सह गूर्जरनृपतीनां
मूलविरोधः संवृत्तः ॥

६ ॥ अथ मुञ्जराजप्रबन्धः ॥

३० अथ प्रस्तावायातं मालवकमण्डलमण्डनश्रीमुञ्जराजचरितमे-
वम् । पुरा तस्मिन्मण्डले श्रीपरमारवंश्यः सिंहदन्तमटनामो नृपती
राजपाटिकायां परिभ्रमन् शरवणमध्ये जातमात्रं रूपपात्रमतिमात्रं कमपि

सं० १०६५ चैत्रशुदि ५ तिरुदं मास, ५ दिन २९ अनेन राज्ञा राज्यं कृतं ॥
सं० १०६५ चैत्रशुदि ६ शुक्ल, उत्तरापाटनक्षत्रे मकरलग्ने तद्वान्ना दुर्लभराजनामा
राज्येऽभिपिक्तः । अनेन श्रीपत्तने सप्तभूमिष्वल्लभ्यकरणं व्यवकरणदस्तिशालाघटिका-
गृहसहितं कारितं ॥ स्वभ्रातृवल्लभराजप्रेयसे मदनशंकरप्रासादः कारितस्तथा दुर्लभसरः
कारयाचक्रे ॥ एवं १२ वर्षं राज्यं कृतं ॥ तदनु सं० १०७७ ज्येष्ठशुदि १० भौमे
अश्विनीनक्षत्रे मकरलग्ने श्रीभीमाभिधानं

२ तदनु भीमाभिधानं निजमण्डलं राज्येऽभिपिच्य A B H १ यियासु d
० मालवकराणां C ३ मालवकमण्डन P ४ श्रीसिंहमट C श्रीहर्षनामा d

बालमालोभ्य पुत्रवात्सल्यादुपादाय देव्यै समर्पयामास । तस्य सान्धवे
मुञ्ज रति नाम निर्ममे । तदनु सीन्धले इति नाम्ना सुत समजनि ।
नि शेषगुणपुञ्जमञ्जुलमुञ्जस्य राज्याभिषेकचिकीर्तनस्तस्य सौधमलकुर्वन्-
मन्दमन्दाक्षतया निजवधूं वेत्रासनान्तरिता विधाय प्रणामपूर्वं भूपति
मारराध । राजा तं प्रदेश विजनमवलोक्य तज्जन्मवृत्तान्तमादित एव
तस्मै निवेद्य तव भक्त्या परितोषित सन्सुत विहाय तुभ्य राज्य प्रय-
च्छामोति वदन् परमनेन सीन्धलनाम्ना बान्धवेन समं प्रीत्या वरि-
तव्यमित्यनुशार्मित दत्त्वा तस्याभिषेकं चकार । स्वजन्मवृत्तान्तप्रसरश-
ङ्किना तेन स्वदयितापि निजमे । तदनु पराक्रमाक्रान्तभूतल समस्त-
विद्वज्जनचक्रवर्ती रुद्रादित्यनाम्ना महामात्येन चिन्तितराज्येस्तं सीन्धल-
नामान भ्रातरमुत्कटतयाज्ञामङ्गकारिणं स्वदेशाभिर्वास्य सुचिरं राज्य
चकार । सै सीन्धलो गूर्जरदेशे समागत्य काशहृदनगरसन्निधौ निजा

१ सिन्धुल b सिन्धुराज d B = पुञ्जमुञ्जस्य a नि शेषराजगुणपुञ्ज d H
३ समस्तसज्जन P ४ अत्र A आदत्त पथात्प्रक्षिप्तमिव मुञ्जितपुस्तक च निप्रावता-
रितमधिकमुपलभ्यते-चिन्तितराज्यधिर सुखमनुभवन्कृत्यामपि योषित्यनुरक्तधिरिक
हाभिधकरममधिरूप द्वादशयोजनीं निशि प्रयाति प्रत्याभाति च तथा समं विच्छेपे
जाते इमं दोषकमप्रीयते—

मुञ्ज पङ्कज दोरडी वेक्खिति न गम्मारि ।

असाटि पण गम्मीह चिक्खलि होसेज्जारि ॥

६ शुभशीलवृत्तभोजप्रबन्धेऽयं प्रसंग इत्थं वर्णितः—

रुष्टेन मुञ्जमूपेन सिन्धुलो दुर्दमस्तदा ।

देशान्निष्वासितो मेदपाटे नागहृदे ययौ ॥ ४९ ॥

नागहृदपुरो प्रान्ते निजा पत्नीं निवेश्य सः ।

स्थितश्च भृग्या कर्तुमागाद्दीपोत्सवोपसि ॥ ५० ॥

*

।

यावद्वन्ति किरि तावदेवीभूय जगावद ॥ ५१ ॥

त्वत्साहसेन तुष्टोऽस्मि वर यावत्स्व सप्रति ।

सिन्धूलोऽवक्क्षितौ क्षिप्तो मापनद्विशिखो मम ॥ ५२ ॥ ॥ पु २२८

पत्नीं निवेश्य दीपोत्सवे रात्रौ मृगयां कर्तुं प्रयातः । चौरवधभूमेः
 सन्निधौ शूकरं चरन्तमालोक्य शूलिकायाः पतितं चौरशवमजानन् जा-
 नुनाधो विधाय यावत्प्रति किरि शरं सज्जीकुस्ते तावत्तेन शवेन संकेतितः ।
 ततस्तं करस्पर्शाच्चिवार्यं शूकरं तं शरेण विदार्य यावदाकर्षति तावत्स
 शवोऽदृष्टासपूर्वमुत्तिष्ठन् सीन्धलेन प्रोचे तव संकेतकाले शूकरे शरप्र-
 हारः श्रेयान् । किं वाऽवबुध्य भद्रप्रदत्तः प्रहार इति तद्वाक्यान्ते स छि-
 द्धान्वेषी प्रेतः तन्निस्सीमसाहसेन परितुष्टो । वरं वृणु इत्यभिहितो^१ मम
 बाणः क्षितौ मा पतत्विति याचिते भूयोपि वरं वृणु । इति श्रुत्वा
 मद्भुजयोः सर्वापि लक्ष्मीः स्वाधीनेति । तत्साहसचमत्कृतः स प्रेत
 इत्याह त्वया मालवमण्डले गन्तव्यमिति । तत्र श्रीमुञ्जराज्ञा सन्नि-
 हितविनाशस्तथापि तत्र त्वया गन्तव्यमेव तत्र तवान्वये राज्यं भवि-
 प्यतीति । तत्प्रेषितस्तत्र गत्वा श्रीमुञ्जराज्ञः संपदः पदं कमपि जनपद-
 मवाप्य पुनरुत्कटतया श्रीमुञ्जेन निगृहीतनेत्रः काष्ठपञ्जरनियन्त्रितो
 भोजं सुतमर्जीजनत् । सोऽभ्यस्तसमस्तराजशास्त्र. षट्त्रिंशदायुधान्य-
 धीत्य द्वासप्ततिकलाकूपारपारंगमः समस्तलक्षणलक्षितो बबूधे । तज्ज-
 न्मनि जातकविदा केनापि नैमित्तिकेन जातकं समर्पितं ।

३२) पञ्चाशत्पञ्चवर्षाणि मासाः सप्त दिनत्रयम् ।

भोक्तव्यं भोजराजेन सगौडं दक्षिणापथम् ॥^२

इति श्लोकार्थमवगम्यास्मिन्सति मत्सूनो राज्यं न भविष्यतीत्याश-
 ङ्कयान्त्यजेभ्यो वधाय तं समर्पयामास । अथ तैर्निशीथे माधुर्यधुर्या
 तन्मूर्त्तिमवधार्य तैर्जातानुकम्पैः सकम्पैश्चेष्टदैवतं स्मरेत्यभिहिते ।

१ अवबुध्य महाप्रदत्तः P अवबुध्यमदत्त K अवबुध्यति मत b २ त्यभिहिते K

३ दण्डायुधानि A B ४ भोजदेवेन भोक्तव्य A ५ पश्चमिद भोजप्रबन्धेऽप्यस्ति (६)

३३) *मान्धाता स महीपतिः कृतयुगालङ्कारभूतो गतः
 सेतुर्येन महोदधौ विरचितः कासौ दशास्यान्तर्क' ।
 अन्ये चापि युधिष्ठिरप्रभृतयो यावद्ववान् भूयते
 नैकेनापि समं गता वसुमती मन्ये त्वया यास्यति ॥

इदं कान्यं पत्रके आलिख्य तत्करेण नृपतये समर्पयामास । नृप-
 तिस्तद्दर्शनात्स्वेदमेदुरमना अश्रूणि मुञ्चन् अणहत्याकारिणं स्वं निनिन्द ।
 अथ तैस्त सधुमानमानीय युवराजपदवीदानपूर्वं संमान्य तिलिङ्गदेशी-
 यराज्ञा भीतैलिपदेवनाम्ना सैन्यप्रेषणैराक्रान्तो रोगग्रस्तेन रुद्रादित्यनाम्ना
 महामात्येन निषिध्यमानोऽपि तं प्रति प्रतिष्ठासुर्गोर्दोवरीं सरितमवधीकृत्य
 तामुल्लंघ्य प्रयाणकं न कार्यमिति शपथदानपूर्वं व्यापिद्धोऽपि तं पुरा
 षोढानिर्जितमित्यवज्ञया पश्यन्नातिरेकवशात्तां सरितमुत्तीर्य स्कन्धावारं
 निवेशयामास । रुद्रादित्यो नृपतेर्दृष्टान्तमवगम्य कामपि भाविनीमवि-
 नीततया विपद विमृश्य स्वयं चिन्तानले प्रविवेश । अथ तैलिपेन
 तत्सैन्यं छलमलाभ्यां हतविप्रहतं कृत्वा मुञ्जरज्जा विबध्य श्रीमुञ्ज-

- पद्यमिदं भोजप्रबन्धे (३८) शार्ङ्गधरपद्धत्या (४००२) सुमापितार्ण-
 वेऽपि दृश्यते

१ भन्तकृन् c d २ प्रभृतय सर्वेपि चास्तं गता b ३ मुञ्ज b

४ गोदावर्यास्तदादर्वाक् स्थितेन भवता रणं ।

कार्यं न चेतवाहाय वपुर्भङ्गो भविष्यति ॥

गोदावरीपुरोभागम् शरास्ति गृहं नृप ।

तेन तत्र न गन्तव्यं रणाय भवता मनाक् ॥

इति शुभशीलकृते भोजप्रबन्धे सु. पु ॥ ३३८

५ चिन्तानले a b ६ तैलिपेन c d ७ मुञ्ज रज्जा बद्ध्वा a b c d'

राजो जगृहे । कारागृहे निहितः काष्ठपञ्जरनियन्त्रितो - मृणालवत्या
तद्वगिन्या परिचार्यमाणस्तथा सह जातकलत्रसंबन्धः । पाश्चात्यैर्निजप्र-
धानैः सुरक्षादानपूर्वं तत्र स्थापितसकेतः । कदाचिदर्पणे स्वं प्रतिबिम्बं
पश्यन्नज्ञातवृत्त्या पृष्ठतः समागताया मृणालवत्या वदनप्रतिबिम्बं जरा-
जर्जरं मुकुटे निरीक्ष्य यूनः श्रीमुञ्जस्य वदनसामीप्याच्चद्विशेषविच्छाया-
तया तां विषण्णामालोकयैवमवादीत्—

३४) *मुञ्ज भणइं मृणालवइ जुज्वण गयुं न सूरि ।

जइ सकर सयखण्ड थिय तो इस मीठी चूरि ॥

इति तां संभाष्य स्वस्थानं प्रति यियासुस्तद्विरहासहो भयात्तं वृत्तान्तं
ज्ञापितुमशक्नो भूयो भूयः प्रोच्यमानोऽपि तां चिन्तामनुचरनलवणादिलव-
णरसवतीं भोजितोऽपि तदास्वादानवबोधात्तया निर्वन्धबन्धुरया गिरा
सप्रणयं पृष्ठः प्राह । अहमनया सुरक्षया स्वस्थाने गन्तास्मीति चेद्-

१ शुभशीलकृते भोजप्रबन्धे मृणालवतीचरितं यथा :—

इतस्तैलिपदेवस्य पित्रा देवलभुञ्जा ।

पत्नीस्थाने कृता दासी सुन्दरीत्यभिषा पुरा ॥

पुत्रीं हृण्णवत्याह्ला सुते स्म सुन्दरी पराम् ।

* * * * *

वर्धमाना कमात्प्राप्ता बौबलं भगिनी पुनः ।

इता तैलिपदेवेन श्रीपुरे चन्द्रसुपतेः ॥

चन्द्रो यदागमच्छूलरोगेण यममन्दिरम् ।

सापि तैलिपदेवस्य आतुर्गेहमुपागमत् ॥

स्वसा तैलिपदेवस्य रण्डा मृणालवत्यय ।

भक्तवानादि मुञ्जस्य चक्रे आतृनिदेशतः ॥

तिलहृन्मरुतोपान्ने गत्वा गव्यदूषणक्रे ।

ग्रामे चन्द्राभिषे तस्थुः सुरक्षादातुमेव ते ॥

मु. पु. ५ ३३८—३३९

१ पभणइ मुञ्ज ८ ८ ३ जुज्वण गियउ म सूरि ८ ८

वती तत्र समुपैति तदा महादेवीपदेऽभिषिच्य प्रसादफल दर्शयामीत्य-
 भिहिते यावदाभरणकरण्डिकामुपनयामि तावत्क्षण प्रतीक्षस्वेत्याभिदधा-
 नाऽसौ कात्यायिनीं तत्र गतो मा परिहरिष्यतीति विमृशन्ती स्वभ्रा-
 तुर्भूपतेस्त वृत्तान्त निवेद्य विशेषतो विडम्बनाय बन्धनबद्ध कारयित्वा
 प्रतिगृहं भिक्षाटन कारयाभास । स प्रतिगृह परिभ्रमन्निवेदमेदुरतयेमानि
 वाक्यानि पपाठ ॥ तथाहि—

३९) सउ चित्तह रि सड्डी मम्मणहं बत्तीसडी हियाहं ।

अम्मि ते नर दड्डु सीझे जे बीससइ थिया ॥ १ ॥

३९) झोली तुट्टी किं न मूउ किं न हूयउ छारपुञ्ज ।

हिण्डह दोरीबन्धीयउ जिम मङ्कड तिम मुज्जं ॥ २ ॥

तथा च—

३७) गय गय रह गय तुरय गय पायकडा निमिच ।

सगाठिय करि मन्तण उम्मुहु ता रुदाइच ॥ ३ ॥

अथान्यस्मिन्वासरे कस्यापि गृहपतेर्गृहे भिक्षानिमित्त नीत ।

पंडुकपाणिं तत्पत्नी तक्र पाययित्वा गर्वोद्धुरकन्धरां भिक्षादाननि-
 वेध विदधतीं मुञ्ज प्राह—

३८) भोलि" मुन्धि म गब्बु करि पिक्कि वि पड्डुगुपाइ

चेंउदसइ सइ छहुत्तरहं मुञ्जह गयह गयाइ ॥ ४ ॥

१ तद्भवती ३. ४ २ विशेषतोऽपि H ३ चित्तहसंगेयणह ॥ ४ पञ्चासडीहि-
 याह c d ५ अस्सीहरे b हि अम्मि P ६ सियजे पत्तिहताह अम्मो सीजे d
 ७ झोली तुट्टिनि किं ॥ गउ मुउ । छारहपुञ्ज परिघरि तिमम मचावियइ
 जिम C । तुट्टिनि D झोली p । हूयउ b ८ पायकडा छुर रुदाइच C d
 ९ उंमुउ b भतणमहता d १० पड्डुकुत्ताणि H ११ भनवन्ती म गब्ब
 पड्डुगुपाइ C १२ चउदसइ ॥ छउत्तर c

३९) मा मङ्गल कुलद्वेगं यदहं खण्डितोऽनया । ।

रामरावणमुज्जाद्याः स्त्रीभिः के के न खण्डिताः ॥ ५ ॥

४०) रेरे यन्त्रक मा रोदीर्यदहं आमितोऽनया ।

कटाक्षाक्षेपमात्रेण कराकृष्टौ च का कर्था ॥ ६ ॥

४१) *जा मति पच्छइ सम्पज्जइ सा मति पहिली होइ ।

मुज्ज भणइ मुणालवइ विषन न वेढइ कोइ ॥ ७ ॥

४२) यश, पुज्जो मुज्जो गजपतिरवन्तिक्षितिपतिः

सरस्वत्यावासः समजनि पुरा य कृतिरिति ।

स कर्णाटेशेन स्वसचिवबुद्धयैव विधृतः

कृतः शूलापोतस्त्वहह विषमाः कर्मगतयः ॥ ८ ॥

४३) सुहृदेवेन्द्रस्य क्रतुपुरुषतेजोऽशजनकः

प्रमीतः शय्यायां सुतविरहदुःखादशरथः ।

ज्वलचैलद्रोण्यां निहितवपुस्तस्मै नृपते—

शिरात्संस्कारोऽमूढहह विषमाः कर्मगतयः ॥ ९ ॥

४४) आपद्रुतं हससि किं द्रविणान्धमूढ

लक्ष्मीः स्थिरा न भवतीति किमत्र चित्रम् ।

किं त्वं न पश्यसि घटीर्जलयन्त्रचक्रे

रिक्ता भवन्ति भरिता भरिता च रिक्ताः ॥ १० ॥

४५) अलङ्कारः शङ्काकरनरकपालं, परिजनों

विशीर्णाङ्गो भृङ्गी, वसु च वृष एको बहुवयाः ।

अवस्थेयं स्थाणोरपि भवति सर्वामरगुरो—

विधौ वक्रे मूर्ध्नि स्थितवति, वयं के पुनरमी ॥ ११ ॥

१ पञ्चमात् द्वादशपर्यन्ताः श्लोका H पुस्तके न सन्ति २ पश्यमिदं सुमा-
यितावल्यां (२३८८) दृश्यते ~

३ पश्यमिदं सुमायितार्णवेत्यस्ति ४ द्वैमात्रानुशासने (पृ. २२७), प्युदा-
हतं पश्यमिदम्

४६) *सायर खाई लंक गढ गढवइ दससिरु राउ ।

भगवत्स्वयं सो भजि गय मुञ्च म करि विसाउ ॥ १२ ॥

इत्थं सुचिरं भिक्षां आमयित्वा वध्यभूमौ नृपादेशाद्वधविधौ नीत ।
तैरुक्तमिष्टं दैवतं स्मर ।

४७) लक्ष्मीर्यास्यति गोविन्दे वीरश्रीर्वारवेश्मनि ।

गते मुञ्जे यद्यःपुञ्जे निरालम्बा सरस्वती ॥

इत्यादि तद्वाक्यानि यथाश्रुतमवगन्तव्यानि ॥ तदनु मुञ्जं निहत्य
तच्छिरो राजाङ्गणे शूलिकाप्रोतं कृत्वा निस्थं दधिवेष्टितं कारयन्निजममर्षं
पुष्येय । अथ मालवमण्डले तद्वृत्तान्तवेदिभिः सचिवैस्तद्भ्रातृजं भोजना-
मानं राज्येऽभ्यपिच्यत ॥

॥ इति श्रीविक्रमप्रमुखनृपवर्णनो नाम प्रथमः प्रकाशः ॥

१ विक्रमाद्वारादृष्टमुनिव्योमेन्दुसंमिते ।

वर्षे मुञ्जपदे भोजमूपो पदे निवेशितः ॥

इति ह्यमशीटकृते भोजप्रबन्धे सु. पु. ४. १३५

श्रीः प्रबन्धचिन्तामणिः द्वितीय प्रकाशः

॥ भोजभीमप्रबन्धाः ॥

१ अथ यदा मालवकमण्डले श्रीभोजराजा राज्यं चकार तदात्र गुर्जरधरिभ्यां चौलुक्यवंशीयश्रीभीम पृथिवीं शशास । कस्मिन्नपि नि-
शाशेषे स श्रीभोजः श्रियश्चञ्चलतां निजचेतसि चिन्तयन् कल्लोललोलं
निजं जीवितं च विमृशन् प्रातःकृत्यानन्तरं दानमण्डपेऽनुचरैराहूतेभ्योऽ-
र्थिभ्यो यदृच्छया सुवर्णटक्ककान्दातुमारेभे ।

२ अथ रोहकाभिधानस्तन्महामात्यः कोशविनाशात्तदौदार्यगुणं दोषं
मन्यमानोऽपरधा स दानविधिं निषेद्धमक्षमः सर्वावसरे भमे सभा-
मण्डपमारपट्टे—

१) *आपदर्थे धन रक्षेत्

इत्यक्षराणि स्वटिकयालेखिं प्रातर्यथावसरं नृपतिस्तान्वर्णाभिर्वर्ण्य
समस्तपरिजने तं व्यतिकरमपन्हुवाने ।

भाग्यभाज क चापद ।

इति नृपतिना लिखिते ।

दैवं हि कुम्पते कापि

एवं मन्त्रिलिखनादनन्तरं नृपतिना तद्विलोक्य

संचयोपि विनश्यति ॥

इति पुरो लिखिते स सचिवोऽभय याचित्वा स्वलिखितं विज्ञापया-
मास ॥ तदनु पेण्डितानां पञ्चशती मम मनोगज ज्ञानाङ्कुशेन वशी-
कर्तुममात्रं महामात्यसन्निभा यथोचित आसं लभते ॥

१ चौलुक्यचक्रवर्ती c d २ लिखेत् c d ३ नृप. a नृपेण d

* भोजप्रबन्धे पद्यामेद (१९८)

४ स्व लेखके ज्ञापयामास c d ५ इयं पेण्डितानां c d ६ अतिमात्रे c d
अङ्कुशेन वशीकुर्वता d

तथाहि कङ्कणोत्कीर्णमार्याचतुष्टयमेतत्—

२) *इदमन्तरमुपकृतये प्रकृतिचला यावदस्ति संपदियम् ।

विपदि नियतोदितायां पुनरुपकर्तुं कुतोवसरः ॥ १ ॥

३) निजंकरनिकरसमृद्ध्या घवल्य सुवनानि पार्वणशशाङ्क ।

सुचिरं हन्त न सहते हतविधिरिह सुस्थितं किमपि ॥ २ ॥

४) अयमवसरः सरस्ते सलिलैरुपकर्तुमर्थिनामनिशम् ।

इदमपि सुलभमम्भो भवति पुरा जलधराम्युदये ॥ ३ ॥

५) कंतिपयदिवसस्थायी पूरो दूरोन्नतोऽपि चण्डरयः ।

तटिनि तटद्रुमपातिनि पातकमेकं चिरस्थायि ॥ ४ ॥

किंचै—

६) यदि नास्तमिते सूर्ये न दत्तं घनमर्थिनाम् ।

तद्धनं नैव जानामि प्रातः कस्य भविष्यति ॥ ५ ॥

इति स्वकृतं कण्ठाभरणीकृतं श्लोकमिष्टमन्त्रवज्जपन्मन्त्रिन्, भैत-
प्रायेण भवता कथं विप्रलम्ब्ये ।

३ अधान्यस्मिन्नवसरे राजा राजपाटिकायां संचरन् सरिचीरमु-
पागतः । तन्नीरमुलङ्घ्यागच्छन्तं दारिद्र्योपद्रुतं काष्ठभारबाहुकं कमपि
विप्रं प्राह—

॥ अयं श्लोकः राजतरंगिण्या (५-३६) अवन्तिवर्म (६ स. ८५५)
शालीनो वर्तते

१ उदयाया c d २ अयं श्लोकः कस्यापीति शार्ङ्गधरपद्धत्यां (५५१)

३ अयं श्लोकः कृष्णदेवस्येति शार्ङ्गधरपद्धत्या (११२८) मस्ति ४ अयं श्लोकः
कस्यापीति शार्ङ्गधरपद्धत्या प्रदत्त (११२४) ५ दूरोन्नतिश्च भविता ते d
६ किंच श्लोकद्वयं पुण्डरीकोत्कीर्णम् ॥ तथा—

प्रासादार्धमपि प्राप्तमर्थिम्यः किं न दीयते ।

दृच्छानुरूपो विभवः कदा कस्य भविष्यति ॥

यदि नास्तमिते—० इत्यादि B, d

७ यदनस्त A B ८ इमानि सुभाषिणानीष्ट d ९ विप्रलम्ब्यः d विप्रलम्ब्यः P

७) * कियन्मात्रं जलं विप्र

विप्र—

जानुदन्न नराधिप ।

इति तेनोक्ते राजा—

कथं सेयमवस्था ते

इति नृपेणोक्तः ॥ विप्र—

न सर्वत्र भवादृशा ॥

इति तद्वाक्यान्ते यत्पारितोषिकं नृपतिरस्मै अदापयत्तन्मन्त्री धर्मव-
हिकायां श्लोकबद्धं लिलेख । तद्यथा—

८) लक्षं लक्षं पुनर्लक्षं मत्तश्च दश दन्तिनः ।

दत्त देवेन तुष्टेन जानुदन्नप्रभाषणात् ॥ १ ॥

४ *अथान्यदा निशि निशीथसमयेऽकस्माद्विगतनिद्रो राजा राजान-
मग्नमण्डले नवोदितमालोक्य स्वसारस्वताम्भोधिप्रोन्मीलद्वेलानिभमिदं
काव्यार्थमाह ।

९) यदेतच्चन्द्रान्तर्जलदलवलीलां प्रकुरुते

तदाचष्टे लोक शशक इति नो मा प्रति तथा ।

इति राज्ञा भूयो मूयो निगद्यमाने कश्चिच्चौरो नृपसौधे खात्रपातपूर्वं
कोशभुवने प्रविश्य प्रतिभाभरं निषेद्धमक्षमः—

अह त्विन्दु मन्ये त्वदरिविरहाक्रान्ततरुणी—

कटाक्षोल्कापातवर्णशतकलङ्काङ्किततनुम् ॥

* ॥ कथा ७, ८ श्लोकसहिता भोजप्रबन्धे (पृ ४०) च वर्तते

१ प्रभाषिणे A C D २ ऊचे E

४ भोजप्रबन्धे चतुर्थः प्रबन्धः ९, १० श्लोकसहितो (पृ. ५९, ५३) वर्तते

५, १० श्लोकौ हर्षदेवचौरयोरिति सुभाषितावल्या (१५७८, १५७९) प्रदत्तौ

इति तत्पठनानन्तरं चौरमङ्गरक्षकैः कारागारे निवेशयामास । ततोऽ-
हर्मुखे सभामुपनीताय तस्मै चौराय यत्पारितोषिकं राज्ञा प्रसादीकृतं तद्धर्म-
बहिकानियुक्तो नियोग्येवं काव्यमालिखत् ।

१०) अमुष्मै चौराय प्रतिनिहितमृत्युप्रतिभिये
प्रभुः प्रीत प्रादादुपरितनपादद्वयकृते ।
सुवर्णानां कोटीर्दश दशनकोटिक्षतगिरी-
न्करीन्द्रानप्यष्टौ मदमुदितगुञ्जन्मधुलिहः ॥

५ अथ कदाचित्तस्यां वाच्यमानायां स्वमेव स्थूललक्षं मन्यमानो
दर्पभूताभिभूत इव

११) तत्कृतं यत्न केनापि तद्वत्तं यत्न केनचिन् ।
तत्साधितमसाध्यं यत्नेन चेतो न दूयते ॥

इति स्वं मुहुर्मुहुः श्लाघमानः केनापि पुरातनमन्त्रिणा तद्गर्वत्वर्च-
कीर्पया श्रीविक्रमार्कधर्मबहिका नृपायोपनिन्ये । तस्या उपरितनविभागे
प्रथमतः प्रथमं काव्यमेतत्—

१२) अष्टौ हाटककोटयस्त्रिनवतिर्मुक्ताफलानां तुलाः
पञ्चाशन्मदगन्धमत्तमधुपक्रोधोदुराः सिन्धुराः ।
अध्वानामयुतं प्रपञ्चचतुर वाराङ्गनानां शतं
दण्डे पाण्ड्यनृपेण दौकितमिदं वैतालिकस्यापितम् ॥

१३) वैक्त्राम्भोजे सरस्वत्यधिवसति—०

अस्य काव्यस्य पारितोषिकदानमष्टौ हाटकमिदं काव्यं ज्ञेयम् ॥

१ दर्पाभिभूतः C २ तादृशोपचयप्रपञ्चितदशा d ३ वैतालिकस्य b d
वैतालिकायार्प्यतामिति भोजप्रबन्धे पाठः ४ पञ्चमिदं भोजप्रबन्धे (२३१) शार्ङ्गधरप-
द्धत्या च वर्तते एतत्सर्वान्विनी तथा वयारत्नाचराय ज्ञेया यज्जम. प्रबन्ध. १०, ११
श्लोकसहितो भोजप्रबन्धे (पृ ५१) वर्तते ५ अयं श्लोकः पूर्वं विक्रमार्कप्रबन्धे
(श्लो. १४) संपूर्णः प्रदत्त

इति सत्काव्यार्थमवगम्य तदौदार्यविनिर्जितगर्वसर्वस्वस्तां वहिकामर्चयित्वा यथास्थानमस्थापयत् ।

६ प्रतीहारेण विज्ञप्तः स्वामिन्देवदर्शनोत्सुकं सरस्वतीकुटुम्बं द्वारमध्यास्ते । क्षिप्रं प्रवेशयेति राजादेशादनु प्रथमं प्रविष्टा तत्प्रेष्या प्राह—

१४) बापो विद्वान् बापपुत्रोऽपि विद्वान्
आई विउँपी आईधुआपि विउँपी ।
काणी चेटी सापि विउँपी बराकी
राजन्मन्ये विजैपुञ्जं कुटुम्बम् ॥

इति तस्य प्रहसनप्रायेण वचसा नृपतिरीषद्विहस्य तज्ज्येष्ठपुरुषाय समस्यापदमाह—

असारात्सारमुद्धरेत् ॥

१५) *दानं विचाहतं वाचः कीर्तिधर्मौ तथायुषः ।
परोपकरणं कायादसारात्सारमुद्धरेत् ॥

अथ नृपस्तत्पुत्राय—हिमालयो नाम नगाधिराजः । चकार मेनाविरहातुराङ्गीति नृपतिवाक्यानन्तरम्—

१६) तव प्रतापज्वलनाज्जगाल
हिमालयो नाम नगाधिराजः ।
चकार मेना विरहातुराङ्गी
प्रवालशय्याशरणं शरीरम् ॥

प्रविष्टः तत्प्रेष्यः प्राह A. प्रविष्टं तत् । प्रेष्य- प्राह P

१ बापो b २ विदुपी a c d ३ विद्री ॥ विप्रो () विदुसी d
४ विप्र b विद्व d

x पदमिदं साहित्यदर्पणे, सुभाषितार्णवे हेमकाव्यानुशासने (५-२८७) च दृश्यते

y पदमिदं कुमारसंभवस्थं (१-१) ६ इदमपि कुमारसंभवस्थं (३-८)

इति समस्यायां पृरितायां ज्येष्ठस्य पत्नीं प्रति राजा । कवणु
पियावउ खीरु । इति समस्यापदे राज्ञाऽर्पिते—

१७) जइ यह रावणु जाईयउ दहमुह इक्कु शरीरु ।

जणणि वियम्भी चिन्तवइ कवणुपियावउ खीरु ॥

सेत्यं पूरयामास ॥ अथ दासीं प्रति राज्ञः, कण्ठि विलुलई काउ ।
इति समस्यापदं ।

१८) काण वि विरहकरालिइं पइउड्ढावियउ वराउ ।

साहि अच्चमूउं दिठ्ठ मइं कण्ठि विलुलई काउ ॥

सा इत्थं पूरयामास । मुता विस्मृत्य राज्ञा तानि सर्वाणि सत्कृत्य
विसृष्टानि ॥

अथ राजा विसृष्टसर्वावसरः चन्द्रशालामुवि परिभ्रमन्विधृतातपत्रो
द्वाःस्थेन विज्ञप्तसुतावृत्तान्तो नृप उच्यतामिति तां प्रति प्राह ॥ अथ सा—

१९) राजन्मोर्जे कुलप्रदीप निखिलक्ष्मापालचूडामणे

युक्तं संचरणं तवात्र भुवने छत्रेण रात्रावपि ।

मा भूत्त्वद्वदनावलोकनवशाद्द्रीडाविलक्षः शशी

मा भूत्वेयमरुन्धती भगवती दुःशीलताभाजनम् ॥

इति तद्वाक्यानन्तरं तत्सौन्दर्यापहतचित्तस्तामुद्वाष्ट भोगिनीं चकार ।

७ अथान्यदा यमलपत्रेषु सत्स्वपि सन्धिदूषणोत्पत्तये श्रीभोजराजो
गूर्जरदेशविज्ञतां जिज्ञासुः सान्धिविग्रहिककरे कृत्वेमां गाथां भीमं
प्रति प्राहिणोत् ॥

२०) हेलानिहलियगइंदकुम्मपयडियपयावसरस्स ।

सिंहस्स मएण समं न विग्गहो नेय सन्धाणं ॥

१ जेउ B जइ b २ अविमू c d ३ सर्वावसरे a P ४ मुञ्जइल B H
५ भोजप्रश्नेपि पद्यमिदं दृश्यते (३१३)

यामपरथा प्रवेशमलममानोऽनेनैव प्रपञ्चेन स्वामिदर्शनचिकीरयं राजशेखर
इति ज्ञापितः ।

तदुचितमहादानैः प्रसादीकृते—

२८) 'मेकैः कोटरशायिभिर्मृतमिव क्षमान्तर्गतं कच्छपैः

पार्श्विनैः पृथुपङ्कपीठलुठनाद्यस्मिन्मुहुर्मूर्छितम् ।

तस्मिन्नेव सरस्यकालजलदेनोन्नम्य तच्चैष्टितं

येनाकुम्भानिमग्नबन्यकरिणां यूथैः पयः पीयते ॥

इत्यकालजलदराजशेखरोक्तिः ॥

११ कस्मिन्नपि संवत्सरे वृष्ट्यभावात्कणतृणानामप्राप्त्या स्थानपुरूपै-
र्भोजागमं ज्ञापित श्रीभीमश्चिन्तां प्रपन्नो ढामरनामानं सान्धिविग्रहिक-
मादिशत् । यत्किमपि दण्डं दत्त्वाऽस्मिन्वर्षे श्रीभोज इहागच्छन्निवार-

१ इति भाषिणे विप्राय हस्तिनीं ददौ पुनः स विप्रः—

निवांता न कुटी न वामिशकटी नापि द्वितीया पटी

वृत्तिर्नारभटी न तुन्दिलपुटी मूमौ च घृष्टा कटी ।

तुष्टिर्नैकपटी प्रिया न वधुटी तेनाप्यहं संकटी

श्रीमद्भोज तव प्रसाद्वरटी भर्त्ता ममापतटी ॥ D B

इति धृत्वा एकादशसहस्राथ प्रदत्ता B

२ पद्यमिदं भोजप्रबन्धे (१०१) तथा च शार्ङ्गचरपद्धत्यामकालजलद-
स्येति (३७७७) सुभाषितावल्या (८४३) च दाक्षिणात्यस्येति

३ अथ राजशेखरनामा कवि संन्याया महाकालप्रसादे मुक्तः पठति—

पोतानेतानय गुणवति गोधमकालवसान

यावत्तावच्छमय रुदतो येन वेनाशनेन ।

पश्चादम्भोघससपरीपादमासाद्य तुष्णी

कुदमाण्डो अ प्रभवति यदा के वयं मृमुज के ॥

प्रसन्नेन राज्ञा सर्वस्वदानास्तोषितेन कविनोक्तं मेकैरिति ॥ D B

णीय । स इति तदादेशात्तत्र गतोऽत्यन्तविरूपवान्परचित्तज्ञः श्रीभोजे-
नेत्यभिदधे† ।

२९) यौष्माकाधिपसन्धिविग्रहपदे दूताः कियन्तो वद
मादृक्षा बहवोऽपि मालवपते ते सन्ति तत्र त्रिधा ।
प्रेष्यन्तेऽधममध्यमोत्तमगुणप्रेक्षानुरूपक्रमा-
त्तेनान्तःस्मितमुत्तरं विदधता धाराधिपो रञ्जित ॥

इति तद्वचनचातुर्यचमत्कृतो राजा गूर्जरदेशं प्रति प्रयाणपटहदानं
चक्रे । प्रयाणावसरे बन्धोक्तं ।

३०) चौलं क्रीड पयोधेर्विशति निवसते रन्ध्रमन्ध्रो गिरीन्द्रे
कर्णाटः पट्टनन्धं न भजति भजते गूर्जरो निर्झराणि ।
चेदिल्लीयतेऽस्यै क्षितिपतिमुभट कन्यकुब्जोऽत्र कुब्जो
भोज त्वत्तन्त्रमात्रप्रसरभयभरव्याकुलो राजलोकः ॥ १ ॥

† अथैकदा डामरनामा नागराज्ञातीयो द्विज श्रीभोजपार्श्वे गतो राजोपशस-
पूर्वमभिदधे यौष्माका-० इति d b आदर्शयोः पाठः १ त्वादृक्षा L १ प्रे-
क्षन्ते d ॥ ३ अत्र निम्नरूप वर्णन d b आदर्शयोः—श्रीभोजराजा गूर्जरो-
परि कृतप्रस्थानो बाह्यावासे कृतम्नानो भेदितः सन् राज्ञोचे डामराख्य । भीम-
जीयासो नापिनोऽद्य कृत्ये किं करोति । तेनोक्त । अन्येषा राज्ञा शिरोमुण्डितमेकस्य
शिरो जलभित्तमास्ते पश्चान्मुण्डयिष्यतीति भणिते राज्ञा चमत्कृतेन राजभुवने राजविड-
म्बननाटके चित्रे डामरस्वामी कर्णाटराज्ञाद्विनि कुर्वन् दर्शित । इतेनोक्त ।

भोजराज भम स्वामी यदि कर्णाटभूपते ।

कराकृतो न पश्यामि कथं मुञ्चशिर करे ॥ १ ॥

इति वाक्येन स्मृतपूर्वैर गूर्जरदेशं परित्यज्य कर्णाटोपरि प्रयाणं कृतवान् ।

नृपाये डामरस्योक्तिः—

सत्यं त्वं भोज मर्त्तण्ड पूर्वस्या दिशि रावसे ।

सुरोपि लघुतामेति पश्चिमाशावलम्बने ॥

४ चौल. d b ५ परमिद काव्यानुशासने दृश्यते

३१) कोणे कौहणकः कपाटनिकटे लाटः कलिङ्गोऽङ्गणे—
 त्वं रे कोशल नूतनो मम पिताप्पत्रोपितः स्थण्डिले ।
 इत्थं यस्य विवर्द्धितो निशि मिथः प्रत्यर्थिनां संस्तर-
 स्थानन्यासमुवा विरोधकलहः कारानिकेतक्षितौ ॥ २ ॥

प्रयाणकपटहृदापनादनु समस्तरात्रविटम्बनाटकेऽभिनीयमाने । सकोपः
 कोऽपि भूप कारागारान्तरास्थितं सुस्थितं तैलिपं मूपमुत्थापयंस्तेनोचे ।
 अहमिहान्वयवार्त्ता कथमागन्तुकमवद्वचसा निजं पदमुञ्जामीति । बिहस-
 न्मृपो डामरं प्रति नाटकरसावतारं प्रशंसंस्तेनाभिदधे । देवातिशयिन्यपि
 रसावतारे धिमटस्य कथानायकवृत्तान्तानभिज्ञताम् यतः श्रीतैलिपदे-
 वराजः शूलिकाप्रोतमुञ्जराजशिरसा प्रतीयत इति समासमक्षं तेनोक्तं त-
 निर्भत्सनसंपन्नमन्युरनन्यसामेष्ट्या तदैव तिलङ्गदेशं प्रति प्रयाणमकरोत् ।

अथ तैलिपदेवस्यातिबलमायान्तमाकर्ण्य व्याकुलं श्रीमोजं डामरः
 समायातः कलितराजदेहदर्शनपूर्वं भोगपुरे श्रीमीमं समायातं विज्ञपया-
 मास । तया तद्वार्त्तया क्षते क्षारनिक्षेपसदृक्षया विलक्षीक्रियमाणः श्रीमो-
 जराजो डामरमभ्यधात् । जस्मिन्वपि त्वया स्वस्वामी कथंचनेहागच्छ-
 जिवार्य इति भूयो भूयः सदैव्यं आपमाणे नृपे प्रस्तावविन्मृपाद्धस्तिनीस-
 हितं हस्तिनमुपायने उपादाय पत्तने श्रीमीमं परितोपयामास । *

१ रनन्यवामान्यसाजन्त्या ॥ H

५ अत्र सु. जि. F सङ्कटवाद्द्वौ डामरसन्जन्धौ निजलिखितमधिकमुपलभ्यते—

अयान्यस्मिन् कौ श्रीमोमस्तं डामरं भाळवमण्डले प्रेषयितुकामो वातां-
 दि तिष्ठथन् आस्ते । डामर दत्तिन् पय्यं प्राप्ताटयामास । ततः श्रीमीमेन पृष्टः स
 आह—भवच्छिहितमत्रैव मुञ्जानीत्युचे । यतः उत्र गतोऽहं स्वयमेवावसरोचितं ब्रुविष्ये ।
 अन्यशिहितं वियत्कषयिष्यते । ततो राजा तस्यावसरोचितञ्चातुरोविज्ञानाय प्रच्छन्ने
 स्वर्णमयं समुद्रकं रक्षापुञ्जेन मृत्वा, भोजसमाया अन्यत्र नायसुदधाटनीयः, इति शिञ्ज-
 यित्वा तदस्ते उपदार्भमदात् । ततः स गतो भाळमभोजसमाया तं बहुपङ्कटवेष्टितं
 भगनाय्य भोजनृपात्रे मुमुच । स उद्वेष्टय विलोकयति तदा मध्ये ह्यारपुञ्ज । ततो-

१२ कस्मिंश्चिद्धर्मशास्त्राकर्णनक्षणेऽर्जुनस्य राधावेधमाकर्ण्य कि-
मभ्यासस्य दुष्करमिति विमृशन्सतताभ्यासवशाद्विश्वविदितं राधावेध
विधाय नगरे हृदयोभां कारयन्तैलिकसूचिकाभ्यामवज्ञया निराकृतोत्स-
वाभ्यां श्रीभोजभूपो व्यञ्ज्यत । तैलिकेन चन्द्रशालास्थितेन भूमिस्थितस-
कर्णवदने मृण्मयपात्रे तैलधाराधिरोपणात्, सूचिकेन च भूमिस्थितेनोद्धा-
कृततन्तुमुखे आकाशात्पतन्त्या सूच्या विवर नियोज्य निजाभ्यास-
कौशल निवेद्य नृपं प्रति चेच्छक्तिरस्ति तत् प्रभुरप्येवं करोत्वित्यभिधाय
राशौ गर्वं सर्वं चक्राते ॥

16277

३२) भोजराज मया ज्ञात राधावेधस्य कारणम् ।

धाराया विपरीतं हि सहते न भवानिति ॥

१३ विद्वद्विरिति श्लाघ्यमानो नननगरनिवेश कर्तुंकाम पटहे वाच-
माने धाराभिधया पणखियाग्निवेतालनाज्ञा पत्या सह लङ्का गत्वा तं

—नृपेणोक्तम्—भो इदं किमुपायनम् ? डामरस्तत्कालोत्पन्नमिति प्राह—देव । श्रीभीमेन
कोटिहोम कारितं, तद्वज्रेण तीर्थभूता, प्रीत्या भवत्कृते प्राकृतीकृताऽस्ति । इति
तेनोक्ते हृष्टचेतसा राजा स्वहस्तेन सर्वेषां समर्पिता । ते सर्वैस्तिलककरणेन वग्दिता ।
अन्तःपुरे प्रेषिता । तत् स सम्मानितं प्रतिप्राभृत्यहितं पश्चादागतं । ज्ञातज्ञानान्तेन
श्रीभीमेनापि पूजितं ।

पुनः कौतुकाक्षिप्तचिन्तनं श्रीभीमः कस्मिन्नवसरे मुशमुद्रितलेख विधाय
तद्वस्ते समर्प्य, उपदाशर्णिं तद्डामरं मालवेऽर्पयित् । स उपदासहिः लख भोजद्वस्ते
ऽदान् । यावदुन्मुद्य वाचयति तावदयं भवता शीघ्रं निपातनीयं इति परयति । ततः
सविस्मयेन राजा पृष्ठम्—भो इदं किं लिखितमस्ति । ततः स उत्पातिकामिति प्राह—
देव । मञ्जन्मपत्रिकायां समस्ति, यनास्य हृषिरं पणिष्यति तत्र द्वादशवर्षप्रमाणो
दुर्मिश्र पतिष्यति इति ज्ञात्वा श्रीभीमेनाहमत्र प्रेषितं स्वदेशविनाशभीतेन प्रच्छन्न-
लेखयुक्तं । एव सति त्वं यथा हृषिर्न कुरु इति तेनोक्ते राजाह— नाहमात्मदेशप्रजाम-
नये पातयित्ये । ततः सम्मान्य विगर्जितं प्राप्तं स्वदेशे । तद्बुद्धिकौशलेन पुनश्चम
तद्वतः श्रीभीमस्तं बहुमन्यते ।

१ नैव भूषणे H २ प्रवेष्टुं काम H L पश्चिदं वाग्मभञ्जन
काव्यानुशासनेयुदाहृतम् भोजराजस्याने प्रज्ञापुत्रेति पाठान्तरं तत्र

नगरनिवेशमालोक्य पुनः समागतया मन्नाम नगरे दातव्यमित्यभिधाय
तत्प्रतिच्छन्दपट समर्प्य स धारा नगरीं निवेशयामास ।

१४ कस्मिन्नप्यहनि स नृप सान्ध्यसर्वावसरानन्तरं निजनगरान्तं
परिभ्रमन् ॥

३३) एऊ जम्मु नगह गिउ भडसिरि खग्गु न भग्गु ।

तिक्खा तुरिया न माणिया गोरी गलि न लम्मु ॥

इति केनापि दिगम्बरेण पठ्यमानमाकर्ण्य प्रातस्तमाकार्यं रात्रिपठितवृ-
त्तान्तसंकेतवशेनैशक्तिं पृष्ट्वा सन्—

३४) देव दीपोत्सवे जाते प्रवृत्ते दन्तिना मदे ।

एकच्छत्रं करोम्येव सगौडं दक्षिणापथम् ॥

इति स्वपौरुषमावि कुर्वन्सेनानीपदेऽभिषिक्तः ॥

१५ इतश्च सिन्धुदेशविजयन्यापृते श्रीभीमे स दिगम्बरः समस्तसाम-
न्ते संम समेत्य श्रीमदणहिलपुरं भ्रूजं कृत्वा धवलगृहगटिकाद्वारे कपर्दिका-
न्यापयित्वा जयपत्रं जग्राह । तदादि कुलचन्द्रेण मुषितमिति सर्वत्र क्षितो
ख्यातिरासीत् । स जयपत्रमादाय मालवमण्डले गतः श्रीभोजाय तं वृत्तान्तं
विज्ञपयन्नुक्तो भक्ताङ्गालवापः कथं न कारितोऽत्रत्यमुद्ग्राहितं गूर्जरदेशे
प्रयास्यतीति श्रीसरस्वतीकण्ठाभरणेन श्रीभोजेनेत्यभिदधे ॥

१ प्राप्ते P २ कुलचन्द्र समेत्य H

३ १४, १५, १६ प्रबन्धानां स्थाने निम्नलिखित C आदर्शं समुपलभ्यत
नवजलभरीया मगगडा गयणि धडकई मेहु ।

इत्यन्तरि जरि आविसिइ तउ चाणीसिइ नेहु ॥

एषां भ्रूजं भया सह० राजा चनिचपुत्रीरत्नरूपं दृष्ट्वा आतराकाशं पूर्णरदेशोपरि
सेनाविपश्य ददौ तदा तेनोक्तः । देव दीपति ॥ ततो गूर्जरदेशं समप्रोषि तेन
विनाशितः । श्रीपत्तनचतुर्थे कपर्दिका वापितास्तस्यागतस्य राज्ञोक्तः । न कृत-
रम्यः । अद्य प्रभृति मालवदेशदण्डं श्रीगूर्जरे यास्यतीति ॥

१६ कदाचिच्चन्द्रातपे उपविष्ट श्रीभोज सनिहिते कुरुचन्द्रे पूर्णचन्द्रमण्डलमवलोकमान इदमपाठीत्—

३५) तेषा बल्लभया सह क्षणमिव क्षिप्र क्षपा क्षीयते
तेषा शीतकर शशी विरहिणामुल्लेख सतापकृन् ।

इत्यर्थकविना तेनोक्ते कुरुचन्द्र ग्राह—

अस्माक तु न बल्लभा न विरहस्तेनोभयश्रशिना
मिन्दू राजति दर्पणाकृतिरसो नोष्णो न वा शीतल ॥ ‡

इति तदुक्तेरनन्तरमेवैका वैराज्जना प्रसादीचकार ॥

१७ अथ डामरनामा सान्धिविग्रहिको मातृवमण्डलादायात श्रीभोजस्य सभा वर्णयन्महान्तमायलंक जनयति । तत्र गतश्च श्रीभीमस्या मैत्रा रूपपात्रता वर्णयस्तद्दिदृक्षातरलित श्रीभोजस्तमिहानय तत्र वा ना नयेत्यभ्यर्थ्यमान सभादर्शनोत्कण्ठितेन भीमेन तथेवोच्यमानश्च कस्मिन्नपि वय उपायविन्महदुपायनमादाय विप्रवेषधारिण ताम्बूलकर-ण्टकबाहिन श्रीभीम स गृहीत्वा सदसि गत प्रणमन् श्रीभोजेन श्री-भीमानयनवृत्तान्त व्याहृत स विज्ञपयाचके । स्वतन्त्रा स्वामिनोऽनभि-मत कार्य केन बलात्कार्यन्ते, इति सर्वथेय^१ कदाशा देवेन नावधारणीया इत्यभिहिते, श्रीभीमस्य वयोवणाकृतीना सादृश्यं पृच्छन्श्रीभोजस्तान्स भासदो लोकानवलोकयन्स्थगधर लक्ष्मीकृत्य टामरेणेत्याभिदधे—स्वामिन्

३६) इमाकृतिरय वर्ण इद रूपमिद वय ।

अन्तर चास्य भूपस्य काचचिन्तामणेरिव ॥

‡ पद्यमिद साङ्गवरपद्यत्या (४१०६) भोनरात्रोरकविकृतमिति वर्तते

१ इत्यर्थ P २ वारागना H ३ आ-र्थ्य ४ अतिमात्रा H ५ सर्व थाप्येके दासा देवेन नावधारणीया इत्यभिधाय P

इति तेन विज्ञप्ते चतुरचक्रवर्ती श्रीभोजस्तत्सामुद्रिकविलोकनान्निश्च-
लदृक् । तदाह नृपं विमृश्योपायनवस्तून्पुनस्तुं स सान्धिविग्रहिकस्तं प्राहि-
णोत् । तेषु वस्तुषूपनीयमानेषु तदुणवर्णनवार्चान्तरव्याक्षेपेण च भूयसि का-
लविलम्बे संवृत्ते स्थगीवाहकोऽद्यापि कियच्चिरं विलम्बत इति राजा समा-
दिष्ट स तं भूमिमिति विज्ञपयामास । राजा तदा तदनुषदिकानि सैन्यानि
प्रगुणयन् आमरेणाभिदधे । द्वादश द्वादश योजनानां प्रान्ते प्रावहणिका
ह्या घटिकायोजनगामिन्य कैरभ्योऽनया समग्रसामग्र्या श्रीभीमो भुव-
माक्रमन्कथं भवता गृह्यते इति विज्ञप्तस्तेन पाणी धर्पयित्वा चिरं तस्थे ।

१८ अथ श्रीभोजः श्रीमान्पण्डितविद्वत्तां पुण्यवत्तां च सततमौकर्ष्य
तद्दर्शनोत्सुकतया राजादेशैः सततं प्रेष्यमाणै श्रीमालनगराद्विभक्तसमये स-
मानीय सबहुमानं भोजनादिभिः सत्कृत्य तदनु राजोचितान्निनोदान्दर्श-
यन्, रात्रावारात्रिकावसरानन्तरं संनिहिते स्वसंनिभे पल्यङ्गे माघपण्डितं
नियोज्य तस्मै स्वशीतरक्षामुपनीय प्रियालपांश्चिरं कुर्वाणः सुखं सुखेन
सुप्वाप । प्रातर्माङ्गल्यतूर्यनिर्घोषैर्विनिर्द्रं नृपं स्वस्थानगमनाय माघपण्डित
आपृष्टवान् । विस्मयापन्नहृदयेन राजा दिने भोजनाच्छादनादिमुखं पृष्ट-
स कदन्नसदन्नवार्चाभिरलं शीतरक्षाभारेण श्रान्तं विज्ञपयन्स्विद्यमानेन
राजा कथं कथञ्चिदनुज्ञातः पुरोषवनं याचद्भुजानुगम्यमानः माघप-
ण्डितेन स्वागमनप्रसादेन संभावनीयोऽहमिति विज्ञप्य नृपानुजातः
स्वं पदं भेजे । तदनु कतिपयदिनैः श्रीभोजस्तद्विभवभोगसामग्रीदि-
दक्षया श्रीश्रीमालनगरं प्राप्तः । माघपण्डितेन प्रत्युद्गमादियथोचि-
तभक्त्याऽऽवर्जितः ससैन्यस्तन्मन्दुरायां गमौ । स्वयं ॥ माघपण्डितस्य
सौधमध्यास्य सचारकभुवं काञ्चनवद्भामवलोक्य स्नानादनु देवतावसरो-

व्या मणिमरकतकुट्टिमशैवल्लरीयुगजलभ्रान्त्या धोताम्बरीय सवृष्वन्
 सौवस्तिकेन ज्ञापितवृत्तान्तस्तदैव तद्देवतार्चनन्तर निवृत्ते मन्त्राव
 सरेऽशनसमयसमागता रसवतीमास्वादमान अकालिकैरदेशजैर्व्यञ्जनै
 फलादिभिश्चित्रीयमानमानस सस्कृतपद्यशालिशालिनीं रसवतीमाकण्ठ-
 मुपभुज्य भोजनान्ते चन्द्रशालामधिरुद्धाश्रुतादृष्टपूर्वकाव्यकथाप्रबन्धप्रे-
 क्षादीनि प्रेक्षमाण शिशिरसमयेऽपि सजाताकस्मिक्क्रीष्मभ्रान्त्या सर्वा
 तसितस्व^१ उवसनस्तालवृन्तकररेनुचरैर्वीज्यमानोऽमन्दचन्दनालेपनेपथ्य
 सुखनिद्रया ता क्षणदा क्षणमिवातिवाष्प प्रत्यूपे शङ्खनिस्वनाद्विगतनिद्रो
 हिमसमये श्रीप्मावतारव्यतिकरो^२ माघपण्डितेन ज्ञापित प्रतिसमय
 सविस्मय कति दिनान्यवस्थाय स्वदेशगमनायापृच्छन् स्वयं वारे
 प्यमाणनव्यभोजनरामिमासादप्रदत्तपुण्यो मालवमण्डल प्रति प्रतस्थे ।

तथा निजजन्मदिने जनकेन नैमित्तिकाज्जातके कार्यमाणे पूर्वमुदितो
 दितसमृद्धिर्भूत्वा प्रान्ते गलितविभव किञ्चिच्चरणयोराविर्भूत व्यथुविकार
 पञ्चत्वमाप्स्यतीति निमित्तजिज्ञा निवेदिता विभवसभारेण ता महगति
 निराचिकीर्षुणा माघपित्रा सवत्सरशतप्रमाणे मनुजानुपि पद्मत्रिशत्सहस्राणि
 दिनानि भविष्यन्तीति निमृश्य नाणकपरिपूर्णास्तावत्सरुयान् हारकान्
 कारितनव्यकोशेषु निवेद्य तदधिका परा भृतिं शतश समर्प्य प्रदत्त-
 माघनाम्ने सुताय कुलोचिता त्रिभा वितीर्य कृतकृत्यमानिना तेन विपेदे ।
 तदनन्तरमुत्तराशापतिरिव प्राज्यसांभ्राज्यो विद्वज्जनेभ्य श्रिय तदिच्छया
 यच्छन्नमानैर्दानैरर्थसार्थं कृतार्थयस्तेभोगविधिभि स्त्रममानुषावतारमिव
 दर्शयन् विरचितशिशुपालप्रधामिधानमहाकाव्यचमत्कृतविद्वज्जन स प्रान्ते
 पुण्यक्षयात्क्षीणवित्तो विपत्तिपाते स्वविषये स्थातुमप्रभृष्ण सकलत्रो माल-

१ मीप्मोप्मभ्रान्त्या २ K H ३ व्यतिकर K ४ कारित K L
 ५ प्रसाद P ६ निवेदिते a K ७ प्राप्त प्राय साम्राज्यो K L ८ तैस्ते a K

वमण्टले गत्वा धारायां कृतावासः पुस्तकग्रहणकार्पणपूर्वकं श्रीभोजात्कि-
यदपि द्रव्यमानेयमिति तत्र पत्नीं प्रस्थाप्य यावत्तदाशया माघपण्डितश्चिरं
तस्थौ तावत्तथावस्थां श्रीभोजस्तत्पत्नीं बिलोक्य ससंग्रमः शलाकान्यासेन
तत्पुस्तकमुन्मुद्य काव्यमद्राक्षीत्—

३७) कुमुदवनमपशि श्रीमदम्भोजखण्डं
त्यजति मुदमुलूकः प्रीतिमांश्चकवाकः ।
उदयमहिमरश्मिर्याति शीतांशुरस्तं
हृत्विधिललितानां हो विचित्रो विपाकः ॥

अथ कान्यार्थमवगम्य का कथा ग्रन्थस्य केवलमस्यैव काव्यस्य वि-
श्वम्भरामूल्यमल्पं । समयोचितस्यानुच्छिष्टस्य हीशब्दस्य पारितोषिके
क्षितिपतिर्लक्षद्रव्यं वितीर्य तां विससर्ज । सापि तत्र संचरन्ती विदितमाघ-
पण्डितपत्नी कैश्चिद्भिरर्थभिर्याच्यमाना तत्पारितोषिकं तेभ्यः समस्तमपि
वितीर्य यथावस्थिता गृहमुपेयुषी तद्वृत्तान्तं विज्ञापनापूर्वं किञ्चिच्चरणस्फुर-
च्छोफाय पत्ये निवेदयामास । अथ त्वमेव मे शरीरिणी कीर्त्तिरिति श्ला-
घमानस्तदा स्वगृहमागतं कमपि भिक्षुं वीक्ष्य भुवने तदुचितं किमपि
देयमपश्यन् संजातनिर्वेद इदमवादीत्—

३८) T अर्था न सन्ति न च मुञ्चति मां दुराशा
दानान्न सङ्कुचति दुर्ललितः करो मे ।
याच्चा च लायवकरी स्ववधे च पापं
प्राणाः स्वयं व्रजत किं परिदेवितेन ॥ १ ॥

१ अयं कथाभाग भोजप्रबन्धेऽपि वर्तते (पृ. ६३) पयमिदं माघकृते
शिशुपालवधे वर्तते

T ३८, ३९ श्लोकौ भाषकवेरिति शार्ङ्गवत्पद्धत्यां (४००, ४०६) भोजप्र-
बन्धेऽपि (२८१, २८२) मुभापितावल्या (३१८०) कस्यापीति

२ दानादि P त्यागानसङ्कुचति L त्यागानसंचलति दुर्ललितं मनो मे । H

३९) दारिद्र्यानलसताप शान्त सतोपवारिणा ।

दीनाशामङ्गजन्मा तु केनायमुपशाम्यतु ॥ २ ॥

४०) न भिक्षा दुर्भिक्षे पतति दुरवस्था कथमृण

लभन्ते, कर्माणि क्षितिपरिवृद्धान्कारयति क ।

अदत्त्वापि ग्रास ग्रहपतिरसावस्तमयते

क याम किं कुमां गृहिणि गहनो जीवितविधि ॥ ३ ॥

४१) क्षुत्क्षाम पथिको मदीयभवन पृच्छन्कुतोऽप्यागत

तर्हि गोहिनि किञ्चिदस्ति यदय भुङ्क्ते बुभुक्षातुर ।

वाचास्तोत्यभिधाय नास्ति च पुन प्रोक्त विनैवाक्षरे

स्थूलस्थूलविलोललोचनगलद्वाप्याभ्रसा त्रिन्दुभि ॥ ४ ॥

४२) प्रजत व्रतत प्राणा अर्थिनि व्यर्थता गते ।

पश्चादपि हि गन्तव्य क सार्थ पुनरीदृश ॥ ५ ॥

इति तद्वान्तान्त एव स माषपण्डित पञ्चत्वमवाप । प्राप्तस्त वृत्ता
न्तमवगम्य श्रीभोजेन श्रीमालेषु सजातिषु धनवत्सु मत्सु तस्मिन्पुरुषरत्ने
विनष्टे क्षुधाबाधिते सति भिल्लमाल इति तज्जातेर्नाम निर्ममे ॥

१९पुरा समृद्धिविशालाया विशालाया पुरि मध्यदेशनन्मा साकाश्यगोत्र
सर्वदेवनामा द्विजो निवसन् जेनदर्शनससर्गात्प्राय प्रशान्तमिथ्यात्वो धन-
पालशोभनपुत्रद्वयेनान्वित कदाचिदागतान्श्रीवर्द्धमानसूरीन्गुणानुरागान्नि
जोपाश्रये निवास्य निर्द्वन्द्वभक्त्या परितोषितान्सर्वज्ञपुत्रानिति धिया तिरो
हित मिजपूर्वजनिधि पृच्छस्तेर्वचनच्छलेनार्थविभाग याचित सकेतनिवे-
दनाल्लब्धनिधिस्तदर्ध यच्छस्तै पुत्रद्वयादर्ध याचितो ज्यायसा धनपालेन
मिथ्यात्वान्धमतिना जेनमार्गनिन्दापरेण निषिद्ध कनीयसि शोभने

१ जल्लेवा P फामिद भोजप्रबन्धऽपि वर्तते (२८३) २ क्वसाय
पुनरीदृश इति वाक्यान्ते H ३ तज्जातनाम P ४ काश्यपगोत्र P ५ शोभ
नाभिधान H

कृपापर स्वप्रतिज्ञाभङ्गपातक तीर्थेषु क्षालयितुमिच्छु प्रतितीर्थ प्रतस्थे ।
अथ पितृभक्तेन शोभननाम्ना लघुपुत्रेण त तदाग्रहान्निषिध्य पितु प्रतिज्ञा
प्रतिपालयितुमुपात्तव्रत स्वय तान्गुरुननुससार ॥

अभ्यस्तसमस्तविद्यास्थानेन धनपालेन श्रीभोजप्रसादसंप्राप्तसमस्तपण्डि-
तप्रकृष्टप्रतिष्ठेन निजसहोदरामर्षभावाद्द्वादशाब्दी यावत्स्वदेशनिषिद्धजै-
नदर्शनप्रवेशेन तद्देशोपासकैरत्यर्थमभ्यर्थनया गुरुपुरुषेष्वाह्वयमानेषु सक-
लसिद्धान्तपारावारपारदृष्ट्वा स शोभननामा तपोधनो गुरुनापृच्छद्य तत्र
प्रयातो धाराया प्रविशन् पण्डितधनपालेन राजपाटिकाया नजता त
सहोदरमित्यनुपलक्ष्य सोपहास “गर्दभदन्त भदन्त नमस्ते” इति प्रोक्ते
“कपिवृषणास्य वयस्य सुख ते” इति शोभनमुनेर्वचसान्तश्चमत्कृतो मया
नर्मणापि नमस्ते इत्युक्तेऽनेन तु वयस्य सुख ते इत्युच्चरता वचनचातुर्या
न्निजितोऽस्मीति । तत्कस्यातिथयो यूयमिति धनपालस्यालापेर्भवत एवा-
तिथयो वयमिति शोभनमुनेर्वाचमाकर्ण्य बटुना सह निजसौधे प्रस्थाप्य
तत्रैव स्थापित । स्वय सौधे समागत्य धनपाल प्रियालापै सपरिकि-
रमपि त भोजनाय निमन्त्रयस्तै ग्रासुकाहारसेवापरैर्निषिद्ध । बला-
द्वोपहेतु पृच्छन्—

४६) भजेन्माधुकरिं वृत्तिं मुनिर्भ्लेच्छकुलादपि ।

एकान्न नैव भुञ्जीत बृहस्पतिसमादपि ॥

तथाच जैनसमये दशवैकालिके—

४४) महुकारसमा बुद्धा जे भवन्ति अणिस्सिया ।

नाणापिण्डरया दन्ता तेण वुचन्ति साहुणो ॥

इति स्वसमयपरसमयाभ्या निषिद्ध कल्पितमाहार परिहरन्त शुद्धा-
शनभोजिनो वयमिति तच्चरित्रचित्रितमना सतूष्णीकमुत्थाय सौधमाप ।
मज्जनारम्भे गोचरचर्यया समागत तन्मुनिद्वन्द्वमवलोक्यैयासिद्धेऽन्तपाके

तद्ब्राह्मण्योपदौकिते दधि, मुनिभ्यां व्यतीतकियदिनमेतदिति पृष्ठयमाने,
धनपाल ' किमत्र पूतरा' सन्तीति ' सोपहासमभिदधानो, व्यती-
तदिनद्वयमेतदिति ब्राह्मण्या निर्णय प्रोक्त । ताभ्यां पूतराः सन्त्यत्रेत्यभि-
हिते खानासनात्तद्दर्शनार्थमुत्थाय तत्रागतः सन् स्थालेऽधिरोपितदधिस-
निधौ यावद्यावक्पुम्भेऽधिरूढैस्तद्वर्णजन्तुभिर्दधिपिण्डइव पाण्डुरतामा-
लोक्य जिनधर्मे जीवद्वयाप्राधान्य तत्रापि जीवोत्पत्तिज्ञानवैदग्ध्य । यतः—

४५) मुग्गमासाइपेमुह विदिल कच्चम्मै गोरसे षड्ढ ।

ता तसज्जीवुप्पत्ती भणन्ति दहिण् तिदिणुव्वरिण् ॥

तज्जिनशासने ण्वेति निश्चित्य शोभनमुनेः शोभनबोधात्सम्यक्प्रति-
पत्तिपुरःसरं सम्यक्त्व भेजे । कर्मप्रकृत्यादिजैनविचारग्रन्थेषु प्रकृत्या प्राज्ञः
परं प्रावीण्यमुद्वहन्, प्रातः प्रातर्जिनार्चावसरप्रान्ते—

४६) *कतिपयपुरस्वामी कायव्ययैरपि दुर्ग्रहो

मतिवितरतां मोहेनाहो मयानुसृत पुरा ।

त्रिभुवनपतिर्वुद्धचाराध्योऽधुना स्वपदप्रद

प्रभुरधिगतस्तत्प्राचीनो दुनोति दिनव्यय ॥ १ ॥

४७) सव्वत्थं अत्थि घम्मो जा मुणियं जिन न सासण तुम्ह ।

कणगाउराण कणगु व्व ससियपयमलम्भमाणानं ॥ २ ॥

४८) देशाधीशो ग्राममेकं ददाति

ग्रामाधीशः क्षेत्रमेकं ददाति ।

क्षेत्राधीशः शिम्बिका संपदत्ते

सांविस्तुष्टः संपदं स्वा ददाति ॥ ३ ॥

१ सन्तीत्यत्रेत्य P २ परिई C ३ खडम्मि C ४ वितिदिण्डवरि C
५ सम्यक्त्व भेजे a K ६ मितवितरिता मोहेन K n . पद्यमिदं प्रभावकचरिते
महेन्द्रसुरिप्रवन्धेऽप्यस्ति (११४)

७ सव्वत्थ C ८ कणग व. ९ सेतिका a शाक्यमान b १० सवत्

इत्यादीनि वाक्यानि पठन्स धनपाल ॥

२० कदाचिन्तृपेण सह मृगया नीतो धनपालोऽभिहित —

४९.) किं कारणं नु धनपालं मृगा यदेते
ज्योमोत्पतन्ति बिलिखन्ति भुव वराहा ।
देव त्वदस्त्रचकिता श्रयितुं स्वजाति-
मेके मृगाङ्कमृगमादिवराहमन्ये ॥

राज्ञा बाणेन मृगे विद्धे सति तद्वर्णनाय विलोकितमुखो धन-
पाल प्राह—

५०.) रसातलं यातुं तवात्र पौरुषं
कुनीतिरेषा शरणो ब्रह्मदोषवान् ।
निहन्यते यद्वरिणापि दुर्बलो
ह हा महाकष्टमराजकं जगत् ॥

इति तन्निर्भर्त्सनात्कुब्धो नृप किमेतदित्यभिदधाने—

५१.) 'वैरिणोऽपि' हि मुच्यन्ते प्राणान्ते तृणभक्षणात् ।
तृणाहारा सदैवैते हन्यन्ते पशवः कथम् ॥

इत्युक्तेऽतोऽद्भुतसजातकृपेण नृपेण धनुर्बाणभङ्गमङ्गीकृत्याजीवितान्तं
सन्त्यस्तमृगयाव्यसनेन पुर प्रत्यागच्छता तत्र यज्ञमण्डपे यज्ञस्तम्भनिय-
न्त्रितच्छायास्य दीना गिरमाकर्ण्य किं पशुरसौ व्याहरतीत्यादिष्टं स
धनपालोऽवधेहीति प्राह—

१ स्वराज्यचिन्ते काव्यानुशासने (पृ ११) प्युदाहृतं पद्यमिदम्
२ इविराज b c H ३ शरणागत ३ अत्र धनपाल — रसातलमि-
त्यादि० तन्निर्भर्त्सनात्कुब्धो नृप किमेतदित्यभिदधानं वैरिणोऽपि—० ४ वैरि-
णापि P ५ धनपाल प्राह B

* पद्यमिदं प्रभावकचरिते महेन्द्रसुरिप्रबन्धे (१५०) प्यस्ति

५२) T नाह स्वर्गफलोपमोगतृषितो नाभ्यर्थितस्त्व मया
 सतुष्टस्तृणमक्षणेन सततं साधो न युक्तं तव ।
 स्वर्गं यान्ति यदि त्वया विनिहता यज्ञे ध्रुव प्राणिनो
 यज्ञं किं न करोषि मातृपितृभि पुत्रैस्तथा बान्धवै ॥

इति तद्वाक्यानन्तर राज्ञा किमेतदिति भूयोऽभियुक्त —

५३) यूपं कृत्वा पशून्हत्वा कृत्वा रुधिरकर्दमम् ।
 यद्येव गम्यते स्वर्गे नरके केन गम्यते ॥ १ ॥

५४) सत्यं यूपं तपो ह्यग्निः कर्माणि संमिधो मम ।
 अहिंसामाहुति दद्यादेव यज्ञं सता मतं ॥ २ ॥

इत्यादि शुक्रसवादोदितानि यथासि नरेन्द्रस्य पुरतः पठन् हिंसा-
 शास्त्रोपदेशिनो हिंसकप्रकृतीन्ब्राह्मणरूपेण राक्षसास्ताञ्ज्ञापयन्तृपमर्हद्ब-
 र्माभिमुखं चकार ॥

२१ अथ कस्मिन्नप्यवसरे नरेश्वरः सरस्वतीकण्ठाभरणप्रासादे व्रज-
 न्तदा सर्वज्ञशसनप्रशसापरं पण्डितं धनपालमालपत् । सर्वज्ञस्तावत्कदा
 चिदासीच्चदर्शने साम्प्रतं कश्चिज्ज्ञानातिशयोऽस्तीत्यभिहिते, अहंस्मृतेऽर्ह-
 न्चूडामणिप्रन्थे विश्वत्रयस्य त्रिकालवस्तुविषयस्वरूपपरिज्ञानमद्यापि विद्यत
 इति तेनोक्ते, त्रिद्वारमण्डपे स्थितं कस्मिन्द्वारेऽस्माकं निर्गम इति शास्त्र-
 कल्ङ्कारोपणोद्यते नृपे बुद्धिमात्रा त्रयोदशीति पाठं सत्यापयता भूर्जपत्रे
 नृपप्रश्ननिर्णयमालिख्य मृण्मयगोलके निधाय च छगिकाधरस्य तं समर्प्य
 देवपादोऽवधारयतामिति नृपः प्राह । नृपस्तद्बुद्धिसक्ते निपतितं स्वमन्य-
 मान एतद्द्वारत्रयस्य मध्यात्किमपि निर्णीतं भविष्यतीति विमृश्य सूत्रभू-

T पशमिदं प्रभावकचरिते महेन्द्रसूरिप्रबन्धे (१३८) उप्यस्ति

१ प्राणा अग्निष्यो C २ एष यज्ञं हवामहे B K ३ धुतिमवाद् B H
 ४ अर्हन्तश्चूडामणिनामणि d ५ निर्णयस्तु बुद्धिमात्रगम्य इति लोकोक्तिः, तत्स्थान-
 नेऽपुना सर्वविद्धा त्रयोदशीति ज्योतिर्विदः । इति प्रथमसंस्कृता ६ नृपस्तु बुद्धिः K

द्विर्मण्डपपद्मशिलातलमपनीय तन्मार्गेण निर्गत्य तं गोलकं मित्वा तेष्वाक्ष-
रेषु तमेव निर्गमनिर्णयं वाचयंस्तत्कौतुकोत्तालचित्तः श्रीजिनशासनमेव
प्रशंसन् । तथाहि—

११) द्वाभ्यां यत्र हरिर्लिभिर्न च हरः स्रष्टा न चैवाष्टभि-
र्यत्र द्वादशभिर्गुहो न दशकद्वन्द्वेन लङ्कापतिः ।
प्रभेन्द्रो दशभिः शतैर्न जनता नैत्रैरसंख्यैरपि
तत्प्रज्ञानयनेन पश्यति बुधश्चैकेन वस्तु स्फुटम् ॥'

२२ अथ धनपालः ऋषभपञ्चाशिकास्तुतिं निर्माय, सरस्वतीकण्ठा-
भरणप्रासादे स्वनिर्मितप्रशस्तिपट्टिकां राज्ञे कदाचिद्दर्शयामास तत्र ।

१ मु. जि. ४^० आदर्शोऽयं निम्नलिखितमधिकं कवनमुपलभ्यते—

अन्यदा जलाधमपृच्छा—

सत्यं वप्रेषु क्षीते क्षणिकरचदले क्षारि पीत्वा प्रकाशं
व्युच्छिन्ना शेपनृणा प्रमुदितमनसः प्राणिसार्था भवन्ति ।
शोषं नीते जलोद्ये दिनकरकिरणैर्यान्त्ययनन्ता विनाशं
तेनोदासीनभावं भजति मुनिगणः कृपवप्रादिकार्ये ॥

कदाचित् स्वकारितप्रौढतरनवसरसि गतो नृपः, कीदृशदं धर्मन्धानमिति पृच्छति । धन-
पालः प्राह—

एषा तटाकमिषतावकदानशाला मत्स्यादयो रसवती प्रशुणा सदैव ।

पात्राणि यत्र वक्सारसचक्रवाकाः पुण्यं कियद् भवति ततु वयं न विमः ॥

तथातक्षुकोप । पुरमाण्डलं मायं बालिकासहितां कृदां ज्वरया शिरो धूनयन्तीं दृष्ट्वा नृपः
पृच्छति—किं शिरो धूनयति । ततो धनपालः—

किं नन्दी किं मुरारिः किमु रतिरमणः किं विधु किं विधाता

किं वा विद्याधरोऽसौ विमुक्त मुरपतिः किं नल किं कुबेरः ।

नार्यं नार्यं न चायं न खलु नहि न वा नापि नासौ न चासौ

क्रीडां कर्तुं प्रवृत्तः स्वयमपि च हले मूषतिर्भोजदेवः ॥

अनेन नृपं सृष्टं तोषयामास ।

२ धनपालरचिता ऋषभपञ्चाशिका अद्याप्युपलभ्यते ३ पट्टिकायां कदाचिन्नृपः ७

५६) अभ्युद्धता वसुमती दलितं रिपूः
 कोडीकृता बलवता बलिराज्यलक्ष्मीः ।
 एकत्र जन्मनि कृतं तदनेन यूना
 जन्मत्रये यदकरोत्पुरुषः पुराणः ॥ *

कान्यमिदं निर्वर्ण्य पारितोषिके तस्याः पट्टिकायाः काञ्चनकलशं
 ददौ नृपः । तस्मात्पासादादपसरंस्तदीयद्वारखत्तके रत्या सह हस्तता-
 लदानपरं स्मरं मूर्तिमन्तमालोक्य नृपेण हासहेतुं पृष्टः पण्डितः प्राह—

५७) ईस एव भुवनत्रयप्रथितसंयमः शंकरो
 विमर्ति वपुषाधुना विरहकातरः कामिनीम् ।
 अनेन किल निर्जिता वयमिति प्रियायाः करं
 करेण पारिताडयन् जयति जातहासः स्मरः ॥ १ ॥

२३) ५८) अन्नदिणे सिवभवणे दुवारदेसे निष्ट वि भङ्गिगणं ।
 किं दुर्व्वलो पलोद्भूत निवपुडो भण्ड घणपालो ॥ २ ॥

५९) दिग्वासा यदि तत्किमस्य धनुषा तच्चेत्कृतं भस्मना
 मस्माथास्य किमङ्गना यदि च सा कामं पुनर्द्वेष्टि किम् ।
 इत्यन्योन्यविरुद्धचेष्टितमहो पश्यन्निजस्वामिनो
 भृङ्गी सान्द्रशिरापिनद्वपुषं घत्तेऽस्थिशेषं वपु ॥ ३ ॥

६०) पाणिग्रहे पुलकितं वपुर्देशं मूर्तिमूषित जयति ।
 अङ्कुरित इव मनोभूर्यस्मिन्मस्मावशेषोऽपि ॥ ४ ॥

* पद्यमिदं भोजप्रबन्धे (२१६) प्वस्ति

१ हास्य ८ द

‡ प्रभावचरिते महेन्द्रसुरिप्रबन्धे (१६२) तथा च हैमकाव्यानुशासने
 टीकायां विद्यते पद्यमिदम्

२ सुभाषितावल्यां (२३९९) पद्यमिदं वर्तते प्रभावचरिते च श्रीमहेन्द्रसुरिप्रबन्धे
 (१३०) ३ गोवर्द्धनसप्तशत्यामिदम्

वितान्तं कवित्वस्य संन्यास एवेति तत्प्रतिश्रवसमकालमेव यानपात्रे
निर्यामकान्निक्षेप्यावगाहमाने नीरघौ पङ्क्तिभिर्मसैस्तं प्रासादमासाद्य पुनर्भ-
दनपङ्क्तिपायां न्यस्तायामिदमेवोत्तरार्धभागतमालोक्य तस्यै तदुचितं पारि-
तोषिकं प्रसादोचकार ॥ इति खण्डप्रशस्तेर्यथाश्रुतानि बहूनि काव्यानि
मन्तव्यानि ॥

२५ कदाचिद्वाज्ञा सेवाश्रुततां पृष्टः, स्वं पण्डितसिलकमञ्जरीगु-
म्फवैयग्र्यं जगौ । शिशिरयामिन्याश्चरमयामे निर्विनोदत्वात्तां प्रथमादर्श-
प्रतिमानीय पण्डितेन व्याख्यायमानां तिलकमञ्जरीकथां वाचयंस्तद्रस-
निपातमीरुः पुस्तकस्याधः कञ्चोलक्युतसुवर्णस्थालस्थापनापूर्वं तां समाप्य
तच्चित्रकचिताचित्रीयमाणचित्तो नृपः पण्डितं प्राह । मामत्र कथानायकं
कुर्वन् विनतायाः पदेऽजन्तीमारोपयन् शक्रावतारतीर्थस्य पदे महाकाल
माकलयन् यद्याचमे तत्तुभ्यं ददामीत्यभिदधाने नृपे खद्योतप्रद्योतनयोः
सर्पपकनकाचलयोः काचकाञ्चनयोः धतूरकरूपपादपयोरिव तेषां महदन्त-
रमित्युच्चरन्—

६७) दोमुहय निरखर लोहमयं नाराय तुज्झ किं भणिमो ।

गुज्जाहि समं कणयं तोरन्तु न गडसि पायालं ॥

इत्याक्रोशपरे तस्मिन् जाज्वल्यमानेऽग्नौ श्रीभोजैः तां मूलप्रतिमिन्धनी-
चकार । अथ स द्विधा निर्वेदभाग् द्विधाऽवाद्भुक्तो निजसौमपश्चाद्भागे
जीर्णमञ्चाधिरूढो निःश्वसन् भृशं सुप्वाप । बालपण्डितया तत्सुतया सम-
,क्तिकमुत्थाप्य स्नानपानभोजननिर्माणानन्तरं तिलकमञ्जरी* प्रथमादर्श-
लेखदर्शनोत्संस्मृत्य ग्रन्थस्यार्धं लेख्यांचक्रे तदुत्तरार्धं नूतनीकृत्य ग्रन्थः
समर्थितः ॥ २

१ सः C d २ ग्रन्थ H ३ लोहमयी a ४ कितिय B ५ श्रीभोजे P

* अयं तिलकमञ्जरीग्रन्थो मुद्रित

६ प्रथमादर्शलेखनात् c d

२६ अन्यदा भोजसभायां काव्यमिदमुक्तं तेन—

६८) धाराधीश धरामहीशगणने कौतूहलीवानयं
वेधास्त्वद्गणनां चकार खटिकाखण्डेन रेखां दिवि ।
सैवेयं त्रिदशापगा समभवत्त्वत्तुल्यभूमिधवा—
भावात्तत्त्यजति स्म सोयमवनीपीठे तुपाराचलः* ॥

अपरपण्डितैरस्मिन्काव्ये उपहसिते घनपालेनोक्तम्—

६९) शैलैर्वन्धयति स्म धानरहृतैर्वाल्मीकिरम्भोनिधिं
व्यासः पार्थशरैस्तथापि न तयोरस्युक्तिरुद्भाव्यते ।
वस्तु प्रस्तुतमेव किञ्चन वयं ब्रूमस्तथाप्युष्कै-
ल्लोकोयं हसति प्रसारितमुखस्तुभ्यं प्रतिष्ठे नमः ॥

एकदा राजन्महाभारती कथा श्रूयतामित्युक्ते पण्डितं प्रति परमा-
हतेन तेन प्रत्युक्तं—

७०) I कानीनस्य मुने स्वबान्धववधूवैधन्यविध्वंसिनो
नेतारः किल पञ्च गोलकसुताः कुण्डाः* स्वयं पाण्डवाः ।
तेमी पञ्च संमानजानय इति ख्यातास्तदुत्कीर्तनं
पुण्यं स्वस्त्ययनं भवेद्यदि नृणां पापस्य कान्या गतिः ॥

२७ अधुना किमपि प्रबन्धादि क्रियमाणमास्ते नृपेणेत्युक्ते घन-
पालः प्राह—

७१) आरनालगलदाहशङ्कया
मन्मुस्तादपगता सरस्वती ।

१ पद्यमिदं भोजप्रबन्धे (२१०) प्यस्ति

* पद्यमिदं सङ्कुचितकर्णामृते ५-३७३ धर्मकीर्तेरिति तत्र च पाठान्तरं सृतीये पदे

‘वागर्थौ च तुला’ इत्याविष्य तथाप्यस्मत्प्रबन्धानयं’ I पद्यमिदं सुभाषितावल्या ३०४४
धर्मविवेकादुद्धृतं बोयल्लिक महाशयेन (सुभाषितावलि notes p. 93) तत्र चतुर्थं
पदं यथा—तेषां कीर्तनमामनन्ति मुनयो धर्मस्य सूक्ष्मा गतिः X अमृते जारजः
कुण्डो मृते भर्तेरि गोलकः १ समानजातय P २ भोजप्रबन्धे पद्यमिदं (२८८)

७९) सुरताय नमस्तस्मै जगदानन्ददायिने ।

इति प्रोक्ते—

आनुपङ्गि फलं यस्य भोजराज भवादृशाः ॥

इति विजययोक्ते राजा सत्रपमघोमुखः तस्थौ । ततो राजा तां भोगिनीं चक्रे ।

अन्यदा तथा जालान्तरे, चन्द्रकरस्पर्शेऽप्रापि—

८०) अलं कलङ्कशृङ्गार करस्पर्शनलीलया ।

चन्द्र चण्डीशनिर्मात्यमसि न स्पर्शमर्हसि ॥

इत्यत्र बहु वक्तव्यं परंपरया तत्तु ज्ञातव्यम् ॥

इति शीता (सीता) पण्डिताप्रबन्धः ॥

२९ अथ मयूरवाणाभिधानौ भावुकशालकौ पण्डितौ निजविद्वत्तया मिथः स्पर्धमानौ नृपसदसि लब्धप्रतिष्ठावभूतां कदाचिद्वाणपण्डितौ जामिमिलनाय तद्गृहं गतो निशि द्वारप्रसुप्तो भावुकनानुनीयमानां जामिं निशम्य तत्र दत्तावधान इत्यशृणोत्—

८१) अगतप्राया रात्रिः क्लृप्ततनु शशी शीर्यत इव

प्रदीपोऽयं निद्रावशमुपगतो घूर्णित इव ।

प्रणामान्तो मानस्त्यजसि न तथापि कुंभमहो

इति भूयो भूयस्तेन त्रिपदीमुदीर्यमाणामाकर्ण्य ।

कुचप्रत्यासत्त्या हृदयमपि ते चण्डि कठिनम् ॥

इति आरुमुखाचूर्य पदमाकर्ण्य क्रुद्धा सा सत्रपा च कुप्री भवेति तं आतरं शशाप इति । पतिव्रतान्नतप्रभावाच्चदात्वप्रसूतरोगेः प्रातः शीतरक्षा-

* भोजप्रबन्धे वर्तते पद्यमिदं (२८९) शार्ङ्गधर पदव्यां (५११) सरस्वतीकुटुम्ब-
दुहितरिति १ मूलं C D † वाममहालकारेऽप्युदाहृतं पद्यमिदम् x सुभाषितावल्यां
(१६१२) बाणस्येति शार्ङ्गधरपदव्या (३७१३) च कस्यापीति २ इमां H
३ तदात्वे प्रसूतप्रसूतरोगः C D तदा च प्रसूतप्रसूतरोगः H B

पिहिततनुर्नृपसभायामायातो मयूरेण मयूरेणैव कोमलगिरा वरकोडीति
 त प्राकृतशब्दे प्रोक्ते चतुरचक्रवर्ती नृपो बाण सविस्मय प्रेक्षमाणस्तेन
 प्रस्तावान्तरे देवताराधनोपायश्चेतस्यन्तारयाचक्रे । बाणस्तु सापत्रपस्तत
 उत्थाय नगरसीमनि स्तम्भमारोप्य खदिराङ्गारपूर्णमध कुण्ड विधाय स्त-
 म्भाग्रवर्तिनि सिक्के स्वयमधिरूढ *सूर्यस्तुतौ प्रतिकान्यप्रान्ते सिक्क-
 पद दुरिकया छिन्दन् पञ्चभि काव्येस्तेन पञ्चसु पदेषु छिन्नेषु सिक्क-
 कामे विलम्ब पठेन काव्येन प्रत्यक्षीकृतभानुस्तत्प्रसादात्सद्य सजातजा-
 त्यकाञ्चनकायं । अन्यस्मिन्नहनि स सुवर्णचन्दनावलिस्ताम्न सवीतसित-
 दिव्यवसन समाजगाम । तद्वपु पाटव पश्यता नृपेण सूर्यवरप्रसाद
 मयूरे विज्ञपयति बाणो बाणनिमया गिरा त मर्मणि विव्याध । यदि
 देवताराधनं सुकर तदा त्वमपि किमपीदृक् चित्रमावि कुरु । इत्यभिहिते
 तेन मयूरेण त प्रति प्रतिवच सदधे । निरामयस्य किमायुर्वेदविदा
 तथापि तव वच सत्यापयितु निजपादो च पाणी दुर्या विदार्य त्वया
 पठे काव्ये सूर्य परितोपितोऽह तु पूर्वस्य काव्यस्य पठेऽक्षरे मवानीं
 परितोषयामीति प्रतिश्रुत्य सुखासनमासीनश्चण्डिकाप्रासादपश्चाद्भागे नि-
 विष्टो मा भाङ्क्षीर्विभ्रममिति पठेऽक्षरे‡ प्रत्यक्षीकृतचण्डिकाप्रसादात्प्रत्य-
 ग्रप्रयमानवपु पल्लव स्वसन्मुख च तत्प्रासादमालोक्याभिमुखगतैर्नृपति-
 प्रमुखराजलोकै कृतजयजयारवो महता महेन पुर प्राविक्षत् ।

१ वरकोडी b वकोडी d २ तत d ३ चिन्तयाचक्रे H c ४ सिक्कके d

• सूर्यशतकं मयूररचितं न बाणकृतं काव्यमालाया च प्रसिद्धम्

५ कायकान्ति b L ६ आराधनाय a

‡ चण्डीशतकं तु बाणरचितं न मयूरकृतं काव्यमालाया च प्रसिद्धम् तस्य प्रथम

श्लोक इत्य समग्र B आदेशे प्रदत्त —

मा भाङ्क्षीर्विभ्रम भ्रूणधरविधुरता केयमास्यस्य राग
 पाणौ प्राण्येव नार्य कलयसि कल्हद्वया किं निशुल ।
 इत्युत्कीर्णकेतुप्रकृतिमवयवान्प्रागयन्त्येव देव्या
 न्यस्तो वो मूर्धन्यमुया मरुदुदुहदसुन्धहरत्रंजिरद ॥

३० ऐतस्मिन्नवसरे मिथ्यादृशां शासने विजयिनि सम्यग्दर्शनद्वे-
पिभिः कैश्चित्प्रधानपुरुषैर्नृपोऽभिदधे । यदि जैनमते कश्चिदीहग्रभावा-
विर्भावः प्रभवति तदा सिताम्बरा. स्वदेशे स्थाप्यन्ते नो चेन्निर्वास्यन्ते
इति तद्वचनानन्तरं श्रीमानतुङ्गाचार्यास्तत्राकार्यं निजदेवतातिशयं कमपि
दर्शयन्तु इति राज्ञा भणितं । ते प्राहुः—मुक्तानामस्मद्देवतानामत्र कोऽति-
शयः संभवति तथापि तत्किंकराणां मुराणां प्रभावाविर्भावः कोऽपि
विश्वचमत्कारकारी दृश्यत इत्यभिधाय चतुश्चत्वारिंशत्तां निगडैर्निजमङ्गं
नियमितं कारयित्वा तन्नगरवर्तिनः श्रीयुगादिदेवस्य प्रासादपाश्चात्य-
भागे स्थितो मन्त्रगर्भं *भक्तामरेति नवं स्तवं कुर्वन्प्रतिकाव्यं भग्नैकैक-
निगड. शृङ्खलासंख्यैः काव्यैः पर्याप्तस्तवोऽभिमुखीकृतप्रासादः शासनं
प्रभावयामास ॥ इति श्रीमानतुङ्गाचार्यप्रबन्धः ॥

३१ अयं कदापि राजा स्वदेशपण्डितानां पाण्डित्यं श्लाघमानो गूर्जर-
देशमविदग्धतया निन्दन् स्थानपुरुषेणाभिदधे । अस्मद्देशीयबालगोपाल-
स्योपि भवदीयपण्डिताग्रणीः कोऽपि तुलां नारोहतीति । इततः ज्ञापित-
वृत्तान्तः श्रीभीमः कदापि गोपवेपधारिणं पण्डितं पणलियं च तत्र

१ ततस्तौ स्पर्द्धया काश्मीरं गतौ इत्यधिकः पाठः d आदर्शे २ दर्शयन्
L d ३ अभिहिते L H ४ ततश्चत्वारिंशत् c d

५ भक्तामरेस्तोत्रं श्रीमानतुङ्गाचार्यरचितं प्रसिद्धमस्ति

५ देशीयबालगोपालयोः ■ H

§ B H आदर्शयोरत्रैव पाठ—विज्ञाते नृपस्तं वृथा भाषिण चित्रोर्धुः आकारसंवृत्या
किदन्तमपि कालं विलम्बमानः स्थानपुरुषेण तद्वृत्तान्तं ज्ञापितः श्रीभीमः स्वदेशसीमा-
न्तनगरे विदग्धाः काश्चित्पणलियः काश्चन गोपवेपधारिणः पण्डितांश्च मुक्तवान् ।
अन्यदा श्रीभोजदौवारिकेण, तत्रागत्य कश्चिद्विधो गोपः प्रतापदेवीनाम्नीं पणलियं ॥
गृहीत्वा विदग्धलोकमुधासारां धारामारादवाप्य तां वृषि सज्जनाकृते विमुच्य प्रत्युप-
मुखे भूपाय गोपे निवेदिते श्रीभोजेन किमपि वदेत्यादिष्टः—

प्रहितवान् । तत्र प्रत्यूषे नृपसमीपे नीतो गोपालः श्रीभोजेन किमपि निवेदयेत्यादिष्टः

(२) भोज ए हु गलि' कण्ठुलउ मण केहउं पडिहाइ ।

उर लच्छिहि' मुह सरसति सीम निरद्धि काई ॥

T सरस्वतीकण्ठाभरणगोप इत्याह ततो राजा तदुक्तिविस्मित. T । सभायामलङ्कृतायां नेपथ्यधारिणीं पणस्त्रियं पुरो विलोक्य ता प्रति ' इह कि ' इत्याकस्मिकं वच श्रीभोजः समादिशत् । अथ स्वजाति-पक्षपातादिव सरस्वत्याः प्रसादपात्र शेमुषीनिधि. सा सुमुखी शैरीरिणी प्रतिभेव गम्भीरमपि तद्वचनतत्त्वमवगम्ये, पृच्छन्तीति नृपं प्रति वच-प्रथितवतीत्युचिततद्वचनैविकसितास्येर्न भोजेन लक्षत्रये दाप्यमानेऽज्ञात-तत्त्वतया† त्रिरुक्तोऽपि कोशाधिपो यदा न ददाति तदा तं प्रकाशमाह । देशसात्म्यात्प्रकृतिकार्षण्याच्च लक्षत्रयमस्यै दाप्यते । औदार्यात्तु साम्राज्यमपि दीयमानमल्पतरमेव स्यादित्यादिष्टे समस्तसमाजलोकैः प्रेर्यमाणः स तयोर्वचनयोरन्वयं पृष्ट इत्यभिदधे । कर्णान्तविश्रान्तमपाङ्गाजनरेखा-युगं युगपदस्या निरूप्य भयेह किमित्यभिहितं । अनया तु द्विवचनस्य बहुवचनमिति प्राकृतलक्षणात्पृच्छन्तीति कर्णाभ्यर्णेऽजनरेपामिपात् । यो भवभट्टां श्रुतपूर्वः स एवायं श्रीभोज इति निर्णेतुं दृशौ गते इत्युत्तरं प्रतिपादितं तदियं प्रत्यक्षरूपा भारती तदस्या पारितोषिके लक्षत्रयं कियदिति ततो लक्षत्रयस्य त्रिव्याहारान्नवलक्षांस्तैस्त्यै दापयामास ॥

१ भोज एव हु कण्ठुलउ a २ स्तभन्उ वचुल a ३ लच्छिहिं c

४ काइ ॥ उरि लच्छिहि मुहि c सीम विहली कोइ c

T T स्थाने इति तदुक्तिमाकर्ण्य विस्मयस्मेरमानस. H आदर्शे पाठः

५ सुमुखी शिरोमणी P ६ तद्वचोवगम्य B H c ७ वचमा D c विक-सितवदनाम्भोजेन d

† तस्मिन्स्तब्धता भजमाने B H आदर्शयोरधिकापक्तिरत्र

१ प्राकृतसुनलक्षणात् A H वररचित्तप्राकृतप्रकाशे वर्तते नैतादृशं सुनम् । १० गत इत्याशङ्क्योत्तर दत्तवती प्रज्ञावदातवान्पतीनामपि पण्डिताना योर्थोऽविषयस्त सर्वज्ञोद्विस्ती B H ११ लक्षान्प्रत्यक्षान् H

३२ अथावाल्यादेव स नृपः—

(३) : मस्तकस्थायिनं मृत्युं यदि पश्येदयं जनः ।

आहारोऽपि न रोचेत् किमुताकार्यकारिता ॥

इति विज्ञाततत्त्वो धर्मेऽप्रमत्तोऽमृत । कदाचिन्निद्रामङ्गानन्तरं कश्चि-
द्विपश्चित्समेत्य वेगवति तुरगेऽधिरूढस्त्वां प्रति भेतपतिरूपैतीत्यनुसारेण
धर्मकर्मणि सज्जीभवितव्यमिति वचनाधिकारिणे पण्डिताय प्रत्यहमुचित-
दानं ददान् कदापि पराहे सभासिंहासने उपविष्टः । स्थगिकावित्तस-
मर्पितबीटकाप्रभेव मुखे पत्रं क्षिप्त्वाभ्यवहरन् व्यवहारवेदिभिस्तत्कारणं
पृष्ट इत्यवदत् । कृतान्तदन्तान्तरवर्तिनां मनुष्याणां यद्वत् यच्च भुक्तं
तदेवात्मीयं परस्य तु संशयः । तथाच—

(४) उत्थायोत्थाय बोधव्यं किमद्य सुकृतं कृतम् ।

आयुषः खण्डमादाय रविरस्तं प्रयास्यति ॥ १ ॥*

(५) लोकः पृच्छति मे वार्त्ता शरीरे कुशलं तव ।

कुतः कुशलमस्माकमायुर्याति दिने दिने ॥ २ ॥

(६) श्वः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाहे चापराहिकम् ।

मृत्युर्न हि परीक्षेत कृतं वास्य न वा कृतम् ॥ ३ ॥†

(७) मृतो मृत्युर्जरा जीर्णा विपन्नाः किं विपत्तयः ।

व्याधयो बाधिताः किं तु हृष्यन्ति यदमी जनाः ॥ ४ ॥

इत्यनित्यताश्लोकचतुष्कप्रबन्धः ॥‡

* श्लोकः सुभाषितावल्यां (३२६७) वर्तते =

१ अकृत्य ■

२ पत्रं मुखबीटिकयाम्यवहरन् व्यवहारवेदिभिर्निक्षिप्त इति श्लोकचतुष्टयं
जगदादः H

× हितोपदेशे सुभाषितावल्यां (३२६०) च वर्तते

३ पूर्वाह् वापराहिकम् C

¶ महाभारते शान्तिपर्वणि सुभाषितावल्यां (३२८१) च वर्तते

४ व्याधिताः C K ५ मायन्ति C

‡ अनित्यताश्लोकचतुष्कप्रबन्धः a H L C आदर्शानुत्त्वान्यत्र नोपलभ्यते

३३ अथान्यदा श्रीभोज श्रीभीममूपतेः पार्श्वद्वैतमुखेन वस्तुचतु-
ष्टयमयाचिष्ट । १ एकं वस्तु इहास्ति परत्र नास्ति २ द्वितीयं परत्रास्ति
अत्र नास्ति ३ तृतीयमुभयत्रास्ति ४ चतुर्थमुभयत्रापि नास्ति इति
विदुषां संदिग्धेऽर्थे पठहे वाचमाने गणिकावचनाद्वेद्यातपस्विदानेश्वरघूत-
काररूपं वस्तुचतुष्टयं ग्रहितमिति । वस्तुचतुष्टयप्रवन्धः ॥

३४ अन्यदा भोजनृपो वीरचर्यया परिभ्रमन्निशि कयाचिदपि
दरिद्रवध्वा ।

(८) माणुसडां दस दसे दसा सुणियई लोयपसिद्ध ।

महै कन्त ह इकन दसा अबरि नवोरहिं लिद्धे ॥

इति पठ्यमानमाकर्ष्य तस्या दुःखावस्थया संज्ञातकृपो नृपः प्रात-
स्तपति सदस्यानीय तस्या किमप्यायतिहितं विमृश्य बीजपूरकद्वये
प्रत्येकलक्षमूल्यं रत्नं तदुपकारायान्तर्विधाय तस्मै प्रसादीकृतवान् ।
तेनापि तं वृत्तान्तमजानता मूल्येन पत्रशाकापणे विक्रीतं तेनाप्युपाय-
नाय तन्मातुलिङ्गद्वयं कस्यापि समर्पितं तेन श्रीभोजस्यैव समर्पितं* ॥

(९) बेलामहल्लकलोलपल्लिहं^१ नइ वि गिरिनई पत्त ।

अणुसरइ मगलगा पुणोवि रयणायेर रयण ॥

*इत्यनुभवाद्भाग्य नृपस्तथ्यमेव मेने यतः—

९०) प्रीणिताशेषविधासु वर्षास्वपि पयोऽलवम् ।

नामुयाच्चातर्को नूनमलभ्य लभ्यते कुतः ॥*

इति बीजपूरकप्रवन्धः ॥

१ प्रहीयता d २ दुर्विध d ३ माणसडी b ८ हवइ d ५ माणसडा
दसइ देवेहि निम्मवियाइ c ६ मुज्ज C ७ नवोरहिं दरियाइ ते वोरहिं C
८ लक्षमूल्यं रत्नद्वयं प्रकृतयोग्यद्वयं H. L. ९ नृपनैकिम् d १० पल्लियं
a पल्लिय c d

* - तारकद्वैतार्गतः पाठ. a भार्गव नोपलभ्यते

३५ अथान्यदा कस्यामपि निशि नृप एको न भव्य इति प्रच्छन्नं
क्रोडाशुकं पाठयित्वा प्रातस्त्वया वाक्यमिदमुच्चारणीयमिति शिक्षितवान् ।
अथ तेन तथाभिधीयमाने नृपेण पृष्टाः पण्डिता निर्णयमजानन्तः पाण्मा-
सीमवधि' याचितवन्तः । ततस्तन्मुखो वररुचिस्तन्निर्णयाय देशान्तरं
परिभ्रमन्केनापि पशुपालेनाहमेवामुं निर्णयं भवत्स्वामिने निवेदयिष्यामि ।
परममुं श्वानं वृद्धतया नोद्वोहं वत्सलतया न मोक्तुं च शक्नोमीति तेनोक्ते
तं श्वानं निजस्कन्धे समारोप्य पशुपालं सह नीत्वा नृपसभामुपागतस्त-
मुत्तरकारिणं निवेदयामास । अथ स पशुपालो नृपेण तदेव वचनं पृष्टः ।
अस्मिन् जीवलोके राजन् लोभ एवैको न भव्यः । राज्ञा कथमिति
भूयोऽपि पृष्टः । यद्वाहणः श्वानं स्कन्धदेशेनास्पृश्यमपि वहति तल्लोभ-
स्यैव विजृम्भितमतो लोभ एव न भव्यः* इति एको न भव्यः प्रबंधः ॥

३६ अथान्यदा मित्रमात्रसहायो नृपतिर्निशि परिभ्रमन्निपासाकुल-
तया पणरमणीगृहं गत्वा मित्रमुखेन जलं याचितवान् । ततोऽनुच्छवा-
त्सल्याच्छम्भल्या कालविलम्बनेनेक्षुरसपूर्णः करकः सखेदमुपानीयत ।
मित्रेण खेदकारणे पृष्टे, एकस्यामिक्षुलतायां' पुरा रससंपूर्णः सबाह-
टिको घट आसीत् साम्प्रतं तु प्रजासु विरुद्धमानसे नृपे चिरकालेन
केबला बाहटिकैव भूतेति खेदकारणं । नृपस्तदारुण्यं केनापि वणिजा शिवा-

१ यण्मासी यावत्याचितव्यवधानाः H L २ सज्जिभृश्यावन्नान्तरितं
श्वानं H L अत्र H L आदर्शयोः निम्नलिखितमुपलभ्यते-यत —

अहो लोभस्य साम्राज्यमेकच्छत्रमहीतले ।

तावन्नीतिर्विनीतत्वमतिशीलं कुलीनता ।

यावज्जगज्जयी लोभ धामं नाम्येति जन्तुषु ॥

(पदमिदं H आदर्शप्रान्ते लिखितं)

इत्युत्तरन्कथमपि भूयोऽनुयुक्तं श्वानं दधानं विप्रमपगतावरणं दर्शयन् लोभवश-
विसंस्थुलवृत्तिं ज्ञापयामास ।

३ शूलेन भिद्यमानाया रसः परिपूर्णः सबाहटिको घट आसीत् H □

४ विरुद्धमानसाय & P

यतने महति नाटके कार्यमाणे तद्गुणनचित्तमात्मानं विमृश्य तद्वच
स्तथ्यमेवेति' ततो व्यावृत्य स्वस्थानमासाद्य निद्रां सिधेवे । अथ परेद्युः
प्रजासु संजातकृपो नृपः पणाङ्गनागृहं गतः । तदा च तयाद्य प्रजासु
वत्सलो नृपतिरिति प्रचुरेश्वरसंकेतादिति व्याहरन्त्या राजा तोषितः ॥
इतीश्वरसप्रबन्धः ॥

३७ अथ धारानगर्याः शास्त्रानगरे प्रासादस्थिताया गोत्रदेव्या नमश्चि-
कीर्षया नित्यमागच्छन् कैदापि तद्गकिराजितया देव्या स नृपः साक्षाद-
भ्यधायि । परबलं सन्निहितमागतं ततः शीघ्रं व्रजेति विसृष्टः क्षणादूर्जर-
सैन्यैः स्वं वेष्टितमालोक्य जवाधिकेन वाजिना व्रजन् धारानगरगोपुरे मवि-
शन्नालयाकोलयाभिधानाभ्यां गूर्जराश्ववाराभ्यां तत्कण्ठे धनुषी प्रक्षिप्य,
एतावता व्यापादितोऽसीति वदद्भ्यां त्यक्तः ॥

९१) असौ गुणी नमत्वेव भोजः कण्ठमुपेयुषा ।

धनुषा गुणिना यश्चापश्यदश्वान्निपातितः ॥ १× ॥

इत्यश्ववारप्रबन्धः ॥

३८ अधान्यदा स एव राजा राजपाटिकायाः प्रत्यावृत्तः पुरगोपुरे छै-

१ इत्यौ पुनः स वमुधाधवः सौधमध्यास्य निशवसरे संजातकृपः प्रजासु ।
परस्मिन्नहनि पणाङ्गनागृहमुपगतस्तत्कालामतया तयाद्य प्रजासु वत्सलो नृपतिरिति O H
२ कदाचिद्वेलाव्यतिक्रमे जाते सति प्रत्यक्षीभूतया देवतया मितपरिच्छदं द्वारप्रदेशमा-
गतमकस्मान्पमालोक्य ससंभ्रमान्निपेदुषी निजासन्नमतिवक्राम । नृपः प्रणामपूर्वकं
सं वृत्तान्तं पृच्छन् सन्निहितं परबलमागतं विचिन्त्य शीघ्रं व्रजेति विसृष्टे देवतया
क्षणात् गूर्जरसैन्यैर्वेष्टितं स्वमपश्यत् B C d H

+ कीर्तिकौमुद्यामेव पाठः श्लोकस्यास्यः—

असौ गुणीति मत्वेव भोजः कण्ठमुपेयुषा ।

धनुषा गुणिना यस्य नश्यदश्वान् पातितः ॥

पशमिदं B L H आदर्शेषु नोपलभ्यते

३ कुमुद P मुख L

त्वमुक्तेन तुरगेण प्रविशन् व्याकुलीकृतेषु लोकेषु, इतस्ततः पलायमानेषु जनेषु कामपि तक्रविक्रयिणी जनसमर्देन मौलिकंपाद्भूतलपतितभग्नमाण्डामपि गोरसे सरित्प्रवाह इव प्रसरति विकसितमुखां तां प्राह । तवाविषादे किं कारणमिति नृपेण पृष्टे सा प्राह—

९२) हत्वा नृपं पतिमवेक्ष्य भुजङ्गदंष्ट्रं
देशान्तरे विधिवशाद्गणिकासि जाता ।
पुत्रं भुजङ्गमधिगम्य चितां प्रविष्टा
शोचामि गोपगृहिणी कथमथ तक्रम् ॥
तस्मात्प्रदेशान्महीनदी प्रादुरासेत्यवादिषु ॥

॥ इति गोपगृहिणीप्रबन्धः ॥

३९ अन्यदा प्रीतो भोज उपशिलोमकां लक्ष्मीकृत्य धनुर्वेदमनिर्वेदमभ्यसंस्तत्कालदर्शनार्थमागतेन सिताम्बरवेपधारिणा श्रीचन्दनाचार्येण प्रत्युत्पन्नप्रतिभामिरामतयौचित्यमभिदधे—

९३) विद्धा विद्धा शिलेयं भवतु परमतः कार्मुकक्रीडितेन
राजन्यापाणवेधव्यसनरसिकतां मुञ्च देव प्रसीद ।
क्रीडेयं चेत्प्रवृद्धा कुलशिखरिकुलं केलिलक्षं करोषि
ध्वस्ताधारा धरित्री नृपतिलक तदा याति पातालमूलम् ॥

इति वत्सकवितातिशयचमत्कृतोऽपि किञ्चिद्विचिन्त्य नृपतिरित्युवाच । भवता सर्वशास्त्रपारङ्गतेनापि ध्वस्ता धारेति यत्पदमपाठि ततः कमप्युत्पातं सूचयति* ॥

४० इतश्च डाहालदेशीयराज्ञो राज्ञी देमतीनाम्नी महायोगिनी कदाचिदासन्नप्रसवा सदैव दैवज्ञानिति पप्रच्छ । कस्मिन्सुलभे जातः सुतः सार्व-

१ पलायमानेषु लोकेषु ० जातमयेषु लोकेषु H L २ ता धीमते प्राह तव विषादेऽपि किं ह्यकारणं नृपेणेत्यभिहिता सा प्राह L ३ महीयसी नदी प्रादुरासीत् L H इति लोका वदन्ति D

x प्रबन्धोऽयं B L आदर्शयोर्नोपलभ्यते

भौमो भवतीति । अथ तैः सम्यगवगम्योच्चराशिषु केन्द्रस्थेषु सौम्यग्रहेषु त्रिपढायगेषु क्रूरेषु चामुकलगे जातः सुतः सार्वभौमो भवतीत्युक्तं तल्लि-
शम्यै निश्चितप्रसवदिनादूर्ध्वं षोडशप्रहरान्यावद्योगयुक्त्या गर्भस्तम्भं कृत्वा
नैमित्तिकनिर्णीते लग्ने सुतं कर्णनामानं प्रासूतं । तद्गर्भधारणदोषादष्टमे
यामे सा विपन्नौ ।

मुलमजातत्यात्पराक्रमाक्रान्तदिग्चक्रः षट्त्रिंशदधिकेन राश्यां शतेन
सेव्यमानश्चतुस्रसु राजविद्यासु परं प्राविण्यमावहन् विद्यापतिप्रमुखैर्म-
हाकविभिः स्तूपमानः । तद्यथा—

९४) *मुखे हारावार्तिर्नयनयुगले कङ्कणभरो
नितम्बे पत्राली सतिलकमभूत्पाणियुगलम् ।
अरण्ये श्रीकर्णं त्वदारियुवतीनां विधिवशा—
दपूर्वोऽयं भूपाविधिरहह जातः किमधुना ॥ १ ॥

९५) गोपीपीनपयोधराहतमुरः सन्त्यज्य लक्ष्मीपतेः
शङ्के पङ्कजशङ्कया नयनयोर्विश्राम्यति श्रीस्तव ।
श्रीमत्कर्णनरेन्द्र यत्र चलति भ्रूवल्लरीपल्लव—
स्तत्र नुट्यति भीतिभङ्गुरतया दारिद्र्यमुद्रा यतः ॥ २ ॥

इति स्तूपमानः स कर्णनृप कदाचिद्वृतमुखेन श्रीभोजमुवाच । भव-
न्नगर्या भवत्कारिताश्चतुरचरं शत प्रासादाः । एतावन्त एव गीतप्रबन्धा
भवदीयाः । एतावन्ति तव विरुदानि । अतश्चतुरङ्गयुद्धेन द्वन्द्वयुद्धेन वा चत-
सृषु विद्यासु वादशक्त्या त्यागशक्त्या वा मां निर्जित्य पञ्चोत्तरशतविरुदानां

१ इति निशम्य D २ सुतमसु H ३ संयमिनीं पुतीं जगाम D H ४ कुन्त-
लकलापेन C भृगुविभ्रमकारिणा कुन्तलकलापेन सेव्यमानविमलक्रमकमलयुगलः B H

* पद्यमिदं शार्ङ्गधर पद्यन्या (१२६२) कस्यापीति प्रदत्तम्

५ पत्रालिः d ६ स्तूपमाननावावदात श्रीभोजं प्रधानानि शशिणेन B L H
(अतोऽग्रिमवृत्तान्तः H आदर्शे नास्ति) ७ वादिवत् a P वादस्थलेन त्या-
गेन च H L

भाजनं भूयाः । नो वाहं त्वां विजित्य सप्तत्रिंशताधिकस्य राज्ञां शतस्य
 नाथो मयामीति तद्वचसा परिम्लानमुखाम्भोजः श्रीभोजः सर्वेष्वपि
 प्रकारेषु जितकाशिनं श्रीकाशिपुराधीशं विमृशन् स्वं विजितं मन्यमान-
 स्तानुपरोधपूर्वमभ्यर्च्यैवमङ्गीकारयामास । मयावन्त्यां श्रीवर्णेन वाराण-
 स्पामेकस्मिन्नहनि लम्बे गर्तापूरपूर्वमारम्याहंपूर्विकया कार्यमाणयोः पञ्चा-
 शद्वस्तप्रमाणयोः प्रासादयोः यस्मिन्प्रासादे प्रथम कलशध्वजारोपो भवति
 तस्मिन्नुत्सवे परेण नरेन्द्रेण त्यक्तच्छत्रचामरेण करेणुमधिरुद्ध समागन्त-
 व्यमित्थं भोजस्य यथारुच्यङ्गीकारे कर्णगोचरंगते श्रीकर्णस्तेनापि प्रकारेण
 भोजमधश्चिकीर्षुरेकस्मिन्नेव लम्बे पृथग् पृथग् प्रारब्धमोरुभयोः प्रासादयोः
 सर्वाभिसारेण निजप्रासादं निर्मापय्यंस्तत्र कर्णः सूत्रमृतं पप्रच्छ । एक-
 स्मिन्नहन्पुदमास्तयोरन्तरे कियान्कर्मोद्भूयो भवतीति निवेद्यतां । अथ तेन
 चतुर्दश्यनध्याये तत्र सप्तहस्तप्रमाणा एकादश प्रासादा दिनोदये प्रारभ्य
 दिनान्ते कलशारोपपर्यन्ताः कारयित्वा नृपाय दर्शितास्तया समग्रसा-
 मग्र्या नृपः प्रमुदितचित्तो भोजप्रासादकलापबन्धे संजायमाने निजप्रा-
 सादेऽनलसः कलशमधिरोप्य निर्णीते ध्वजाधिरोपलम्बे तया प्रतिज्ञया
 श्रीभोजं दूतमुखेन निमन्त्रयामास । ततः स्वप्रतिज्ञामङ्गमीर्म्मालवमण्डल-
 प्रमुस्तथा प्रयातुमप्रभुश्च श्रीभोजस्तूष्णीमासीत्

४१ अथ प्रासादध्वजाधिरोपानन्तरं श्रीकर्णस्तावद्भिरेव नृपैः समं
 प्रस्थितः श्रीभोजमभिषेर्णयितुं । तदाच श्रीभोजराज्यार्थं प्रतिश्रुत्य श्रीमाल-
 वकमण्डलपार्ष्णिधाताय श्रीकर्णे श्रीमीममाजूहवत् । अथ ताम्भ्यां नरे-
 न्द्राम्भ्यां मन्त्रेणाब्रान्तो व्याल इव भोजभूपालो विगलितदर्पविपो धमूव ।

१ इति प्रमावाविर्मावादीप्त्यपरि H D २ श्रीकर्णस्तेषु सामर्थ्येऽपि H L
 ३ निर्मापयतोस्तत्र P ४ कर्मस्थायो ■ a II ५ चित्तो भोजप्रासादे कपालबन्धे
 शायमाने H c ६ अप्रभूष्णुश्च L H a ७ अवतीर्णपुराणकर्ण ■ H ८ श्रीमो-
 जमभ्यषेणयत् तस्मिन्नवसरे H L ■ ९ नि सोमतदीयसीमनगरे L H

तदा चाकस्मिके सजाते भोजवपुरपाटवेऽपह्नुयमाने, संवेप्सुपि घाटमार्गेषु निजनियुक्तमानुषैः सर्वथा निषिध्यमाने परपुस्तप्रवेशे, श्रीभीम कर्णाभ्य-
र्णवर्तिनं निजसान्धिविग्रहिक डामर भोजवृत्तान्तज्ञानाय स्वपुरुषेण पप्रच्छ
तेनापि स पुरुषो गाथामध्याप्य प्रहित श्रीभीमसभामुपागत ॥

९६) अम्बयफल सुपक बिण्ट सिदिल समुब्मडो पवणो ।

साहा मिल्हणसीलां न याणिमो कज्जपरिणामो' ॥

अनया गाथया श्रीभीमे तथास्थिते श्रीभोज सन्निहितपरलोकपथप्र-
याण कृततदुचितधर्मकृत्यो मम पञ्चत्वानन्तर मत्करौ विमानाद्वर्हिर्विधे-
यावित्यादिश्य दिवं गत ॥

९७) कमु करुरे पुत्र कलत्र घी कमु करुरे करसणवाडी ।

एकला आइवो एकला जाइवो हाथपग बे झाडी ॥

४२ इति भोजवाक्य वेश्यया कथित लोकानां प्रति । तद्वृत्तान्तविदा
कर्णेन दुर्गभङ्गपूर्वं समग्राया भोजलक्ष्म्यामुपात्ताया श्रीभीमेन डामर
आदिष्टो यच्छ्रीकर्णात्त्वया मत्परिकल्पित राज्यार्धं निज शिरो वोपनेत्तव्य-
मिति राजादेश विधित्सुर्द्वात्रिंशता पत्तिभि सह गुरुदरे प्रविश्य मध्याह्नकाले
प्रसुप्त श्रीकर्ण बैन्ध जग्राह । अथ तेन राज्ञा एकस्मिन् विभागे नीलक-
ण्ठचिन्तामणिगणाधिपप्रमुखेदेवतावसरे निर्णति परस्मिन्नुत्तराधे समस्त-
राज्यवस्तूनि स्वेच्छयैकमर्धमादत्स्वेत्यभिहिते षोडशप्रहरास्तथा स्थित्वा
पुन श्रीभीमराजादेशादेवतावसरमादाय श्रीभीमायोपायनीचकार ॥ अथै-
तत्प्रबन्धसंग्रहकाव्ययुगम यथा—

९८) पञ्चाशद्वस्तमाने सुरभवनयुगे तुल्यलग्नक्षणे प्राक्

प्रारब्धे यस्य शीघ्रं भवति हि कलशारोपणं तत्र राज्ञा ।

१ अपह्रियमाणेषु P २ उद्धतसाहा मल्हणमीला b c ३ परिणामे b c
४ कृत्यो रान्यस्यानुशास्ति समस्तराज्येऽस्य वितीर्य ॥ L ५ दिवमुपेयिवान्
॥ L ६ मत्परिकल्पित निज P ७ बन्धै K छान्ध P c शिव d

अन्येन च्छत्रबालव्यजनविरहितेनाभ्युपेतव्यमेवं
संवादे भोजराजो व्ययविमुखमतिः कर्णदेवेन जिग्ये ॥ १ ॥

९.९) भोजे राशि दिवं गतेऽतिबलिना कर्णेन धारापुरी-
भङ्गं सूत्रयतोपरुध्य नृपतिर्भीमः सहायीकृतः ।
तद्भृत्येन च डामरेण जगृहे बन्दीकृतात्कर्णतो
हैमी मण्डपिका गणाधिपयुत श्रीनीलकण्ठेश्वरः ॥ २ ॥

१००)* कविपु चादिपु भोगिपु योगिपु
द्रविणदेपु सतामुपकारिपु ।
धनिपु धन्विपु धर्मपरेपु च
क्षितितले न हि भोजसमो नृपः ॥ ३ ॥

(a आदर्श तथा सु. पुस्तके निम्नलिखितः प्रबन्धोऽधिको वर्तते)

अथ श्रीकर्णस्याग्रे इदं काव्यमुक्त कर्पूरकविना मुखे हारावातिरित्यादि
(श्लो. १३) । अपराधव्यनाशना तस्य कवे किञ्चिन्न प्रदत्त ।

कुक्षे, कोटर एव कैटभरिपुर्वंते त्रिलोकीमिमा-
मन्तभूरिभरं विभर्ति तमपि प्रीतो भुजङ्गाधिप ।
धीकण्ठस्य स कण्ठसूत्रमभवद्देव त्वया तं हृदा
विभ्राणेन परेषु विक्रमकथा श्रीकर्ण निर्माशिता ॥ १ ॥
धीनाचिराजकविनोकमेतद्वाङ्मा प्रदत्तम् ।
दत्ता कोटी भुवर्णस्य मत्ताश्च दस दन्तिर्न ।
इत्त श्रीकर्णदेवेन नाचिराजकवेर्मदात् ॥ २ ॥

भार्यया हकितेन कर्पूरकविना समागच्छन्तो नाचिराजकवेशे मार्गे इदं काव्यं
भणितं । यत्—

कन्ये कासि, न वेत्सि मामपि कवे कर्पूर, किं भारती-
सत्यं, किं विश्रुतासि, वत्समुषिता, केनाम्ब दुर्वेधया ।
किं नीतं तव, मुञ्चभोजनयनद्वन्द्वं, कथं वर्तसे
दीर्घायुर्नजतेऽन्ययष्टिपदवीं श्रीनाचिराज कवि ॥

श्रीनाचिराजकविना सतुष्टेन यद्वाङ्मा प्रदत्तं तत्सर्वमपि कर्पूरकवेयं प्रदत्तं ।

* पद्यमिदं भोजप्रबन्धेऽप्यस्ति

१०१ धाराधीशधरामहीशगणने०—

(अयं श्लोकः पूर्वं (७०) संपूर्णः प्रदत्तः)

*इत्यादि भोजस्य नानाविधा प्रवन्धा अवशेषा यथाश्रुतं मन्तव्याः ॥

* c d b पुस्तकेषु प्रान्तभागे लिखितानि मुद्रितपुस्तके च टिप्पण्या प्रद-
तानि काव्यानि यथा (सर्वाण्येतानि श्रीमञ्जलविरचितभोजप्रबन्धे सन्ति)—

धाराधरस्त्वदंशरेव नरेन्द्र चित्रं

वर्षन्ति वैरिवनिताजनलोचनानि ।

कोशेन सन्ततमसगतिराहवेऽस्य

दारिद्र्यमभ्युदयति प्रतिपार्थिवानाम् ॥ १ ॥

कूर्मं पातालगद्गापयसि विहरणा तत्तटीस्तमुस्ता—

मादत्तामादिपोषी शिथिलयतु फणामण्डल कुण्डलीन्द्रः ।

दिद्मातङ्गा मृणालीकवलनकलना कुर्वता पर्वतेन्द्राः

सर्वे स्वैरं चरन्तु त्वायि वहति विभो भोज देवी धरित्रीम् ॥ २ ॥

अये लाजा उच्चैः पथि वचनमाकर्ण्य गृहिणी

शिरो. कर्णौ यास्मात्पुपिहितवती दीनवदना ।

मयि क्षीणोपाये यदकृत दृशावधुवहुले

तदन्त शल्यं मे त्वममि पुनरुद्धतुमुचित ॥ ३ ॥

आमोदैर्मरतो मृगा किमल्योल्लासैस्त्वचा तापसा

पुष्पैः पट्चरणा फलैः शकुनयो घर्मादिताश्छाद्यया ।

स्कृत्यैगन्धगजास्त्वयैव विहिता सर्वे कृतार्थास्ततः

त्वं नृत्रिभोपकृतिक्षमोऽसि भवता भमापदोऽन्ये द्रुमा ॥ ४ ॥

हठाङ्गकृशाना कतिपयपदाना रचयिता

जनः—स्पृष्टालुधेदहह कविना कश्यवचसा ।

भवेदंश श्वो वा किमिह बहुना पापिनि कलौ

घटाना निर्मातुस्त्रिभुवनविधातुश्च कलहः ॥ ५ ॥

मुक्तामृषणमिन्दुबिम्बमजनि, व्याकीर्णतार नमः

स्मार चापमपेनचापलमभूदिन्दीवरे मुद्रिते ।

व्यालीनं कलत्रण्डमन्दरणितं मन्दानिलैः स्पन्दितं

निष्पन्दस्तवका च चम्पकलता सामुच्च जाने ततः ॥ ६ ॥

१०२) देव त्वत्करनीरदे दशदिशि प्रारब्धपुण्योन्नतौ
 चञ्चत्काञ्चनकङ्कणद्युतितडित्स्वर्णामृतं वर्षति ।
 वृद्धा कीर्तितरङ्गिणी समभवत्पीता गुणग्रामम्
 पूर्णं चार्थिसरं शशाम विदुषां दारिद्र्यदावानलः ॥ १ ॥

स्निग्ध मण्डलमन्दव, विडुलितसमभारनद्धं तमः
 प्रागेव प्रथमानकैतकशिखालीलायितं मुस्मितम् ।
 शान्तं कुण्डलताण्डवं, कुचलयद्गन्धं तिरोमोलित
 पीतं विदुमसीत्कृतं, नहि ततो जाने किमासीदिति ॥ ७ ॥
 अहो मे सौभाग्यं मम ख भवभूतेष्व भणिति
 तुलायामारोप्य प्रतिफलति तस्या लघिमनि ।
 गिरा देवी सद्यः धुतिकलितकल्हारकलिका
 मधुलीमाधुर्यं क्षिप्रति परिपूर्ये भगवती ॥ ८ ॥
 लक्ष्मीक्रीडातडागो रतिधवलमृद दर्वणो दिग्बधूनां
 पुष्पं इयामालतायास्त्रिभुवनजयिनो मन्मथस्यातपत्रम् ।
 पिण्डीभूतं हरस्य स्मितममरधुनीपुण्डरीकं मृगाङ्गो
 ज्योत्स्नापीयूषवापी जयति सितवृषस्तारकागोधनस्य ॥ ९ ॥
 महाराज धीमन् जगति यशसा ते भवलिदे
 पय पारादारं परमपुण्योऽयं मृगयते ।
 कपर्दी कैलासं कविवरममौम कुलिशभृत्
 कलानार्थं राहुः कमलभवनो हसमधुना ॥ १० ॥
 नीरक्षीरे गृहीत्वा निखिलखण्डतीर्याति नालीकजन्मा
 तर्कं धृत्वा तु सर्वानटति जलनिर्धौध्रपाणिर्मुकुन्द ।
 सर्वानुपुङ्गवैलान् दहति पशुपतिर्भास्त्रेणैव पश्यन्
 व्याप्तत्वत्कीर्तिकान्तौ त्रिजगति नृपते मोजराज क्षितौन्द्र ॥ ११ ॥
 विद्वज्जिज्ञासामणे तुलयितुं घाता त्वदीय यशः
 कैलासं च निरीक्ष्य तत्र लघुता निक्षिप्तवान् पूर्वये ।
 उक्षाण तदुपर्युमासहचरं तन्मूर्ध्नि गङ्गाजल
 तस्याग्रे कणिपुङ्गवं तदुपरि स्फारं शुधादीवितिम् ॥ १२ ॥
 स्वर्गाद्गोपाल कुश्र वजसि सुरमुने भूतले कामधेनो—
 वैत्सहयानेद्रुद्धामस्तृणचयमधुना मुग्धं दुग्धं न तस्या ।

१०३) श्रीभोजे मृगया गतेऽपि सहसा चापे समारोपिते-
 ऽप्याकर्णान्तगतेऽपि मुष्टिगलितेऽप्येणागलनेऽपि च ।
 न त्रस्त न पलायित न चलित नोत्कपित नोत्प्लुत
 मृग्या मद्वशिन करोति दयित कामोऽयमित्याशया ॥ २ ॥

श्रुत्वा श्रीभोजरात्रप्रचुरवितरण ब्रीह्युष्कस्तनी सा
 व्यर्थो हि स्यात्प्रयासस्तदपि तदरिभिश्चर्वित सर्वमूर्ध्याम् ॥ १३ ॥
 अस्य श्रीभोजराजस्य द्वयमेव सुदुर्लभम् !
 शत्रूणां क्षुल्लैर्लोहं ताम्रं शासनपत्रकैः ॥ १४ ॥
 निजानपि गन्तान् भोजं ददान् प्रेक्ष्य पार्वती ।
 गनेन्द्रवदनं पुत्रं रक्षत्यथ पुनः पुनः ॥ १५ ॥
 घटो जन्मस्थानं मृगपरिचनो मूर्ध्ववसन
 वने वासं वन्दादिकमशनमेवविधगुणः ।
 भगस्त्य पापोधि यदकृतं पराम्भोपकुहरे
 क्रियासिद्धिं सत्त्वे वसति महता नोपकरणे ॥ १६ ॥
 रथैकैकं चक्रं भुजगयमितां सप्त तुरगा
 निरालम्बो मार्गध्वरणविकल सारथिरपि ।
 रविर्यात्येवान्तं प्रतिदिनमपारस्य नभस
 क्रियासिद्धिः ० ॥ १७ ॥
 विजेतव्या लङ्का चरणतरणीयो जलनिधि-
 र्विपक्षं पौलस्त्यो रणभुवि सहायाश्च कपयः ।
 तपान्माजौ राम सकलमवधीद्राक्षसकुल
 क्रियासिद्धिः ० ॥ १८ ॥
 धनुः पौष्पमौर्वी मधुकरमयी चञ्चलदशा
 दशा कोणो बाणः सुहृदपि जडात्मा हिमकरः ।
 स्वयं बैकोऽनङ्गः सकलमुक्त्वा व्याकुलयति
 क्रियासिद्धिः ० ॥ १९ ॥
 अर्धं दानवैरिणां गिरिजयाप्यर्थं शिवस्याहते
 देवेभ्यः जगतीतले पुरहराभावे समुन्मीलति ।
 गङ्गां छागदमम्बरं ऋक्षिकला नागाधिप इमातल
 सर्वशत्रुमधीश्वरत्वमगमत्वां मां च मिश्राटनम् ॥ २० ॥

१०४) त्यागैः कल्पद्रुम इव भुवि त्रासिताशेषदौस्थ्यः

साक्षाद्वाचस्पतिरिव जनान्दन्धनानाप्रबन्धः ।

राधावेधेऽर्जुन इव चिरात्तस्य कीर्त्योत्कचितै-

राहूतो द्रागमरानिकरैः स्वर्ययौ भोजराजः ॥ ३ ॥

इति श्रीमेरुतुङ्गाचार्यविरचिते प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीभोजभीम-

भूपयोर्नानावदातवर्णनो नाम द्वितीयः प्रकाशः ॥

शुचिद्वयपुटे भोज यशोऽब्धौ तव रोदसी ।

मन्ये तदुद्भवं मुक्ताफलं शीतांशुमण्डलम् ॥ २१ ॥

अमृतप्राची पिङ्गा रसपतिरिव प्राप्य वनकं

गतच्छायध्वन्त्रो बुधजन इव प्राम्न्यसदसि ।

क्षणात्क्षीणास्तारा नृपतय इवानुयमपरा

न राजन्ते दीपा द्रविणरहितानामिव गृहाः ॥ २२ ॥

समुपगतचनस्तनस्तवकलुम्बिनुम्बीफल-

वृणन्मधुरधीण्या विबुधलोक्तोल्लुवा ।

त्वदीयमुपगीयते हरकिरीटकोटिस्फुर-

तुषारकरकन्दलीकिरणपूरगौरं यशः ॥ २३ ॥

बालालक्ष्मीपाश त्वदहितनगरे संचरन्ती किराती

कीर्णान्यादाय रत्नान्युस्तरखदिराङ्गराशङ्काकुलाङ्गी ।

क्षिप्त्वा श्रीखण्डखण्डं तदुपरि मुकुलीमूलेनैव धमन्ती

श्लाघामोदानुपातैर्मधुकानिकरैर्धूमशङ्का विभर्ति ॥ २४ ॥

स्नाता तिष्ठति कुन्तलेश्वरमुक्ता वारोऽङ्गराजस्वसु-

धूतै रात्रिरियं जिता कमलया देवी प्रसाद्याधुना ।

इत्यन्त पुरमुन्दरीजनगणे न्यायाविकं ध्यायता

देवेनाप्रतिपन्निमूढमनसा द्वित्राः स्थिता नाविकाः ॥ २५ ॥

बहति भुवनश्रेणीं शेषः फणाफलप्रस्थिता

कमलपतिना मध्येष्टुष्टं सदा स च धार्यते ।

तमपि कुरुते क्रोडाधीनं पयोनिधिरादरा-

दहद महता निःसीमानधरित्रविमृतयः ॥ २६ ॥

दृष्टे श्रीभोजराजेन्द्रे गलन्ति श्रीणि क्लृप्ताव ।

साश्रोः शलं कवेः कष्टं नीविबन्धो मृगीदृशाम् ॥ २७ ॥

श्रीः प्रबन्धचिन्तामणिः

तृतीयः प्रकाशः

सिद्धराजप्रबन्धः

१ अथ कदाचिद्गूर्जरेदेशे अवग्रहनिगृहीतायां वृष्टौ राजदेयविभाग-
निर्वाहाक्षमो देशलोकः तन्नियुक्तैर्व्यापारिभिः श्रीपत्तने समानीय भी-
मभूपाय न्यवेद्यत । ततः कदाचिदहर्मुखे श्रीमूलराजकुमारस्तत्र चङ्क्रम-
माणो नृपपत्तिभिः सस्यनिदानीभूतदानासंबन्धे व्याकुलीक्रियमाणं सकल-
लोकमालोक्य पारिपार्थिकेभ्योऽधिगतवृत्तान्तं कृपया किञ्चिदश्रुमिश्रलो-
चनो बाह्वौल्यां तदतुल्यया कलया नृपं परितोष्य वरं वृणीष्वेति नृपा-
देशमासाद्य माण्डागार एव वरोऽयमस्तु इति विज्ञपयामास । राज्ञा
किमिति न याचसे इत्युक्तं प्राप्तिप्रमाणाभावादित्युदरिर्यन् भृशं निर्बन्धप-
राद्धराधिपात्तेषां कुटुम्बिकानां दानीमोचनवरं यथाचे । ततो हर्षवाप्सा-
विललोचनेन राज्ञा तत्रेति प्रतिपद्य भूयोऽप्यर्थयेत्यभिहितः ।

१) क्षुद्राः सन्ति सहस्रशः स्वभरणव्यापारमात्रोद्यताः

स्वार्थो यस्य परार्थ एव स पुमानेकः सतामग्रणी ।

दुःपूरोदरपूरणाय पिबति स्रोतःपतिं वाडवो

जीमूतस्तु निदापसभृतजगत्संतापविच्छिन्नये ॥

इति काव्यार्थबलेन निगृहीतप्रभृतलोमस्ततो भूय किमप्यभ्यर्च्यमा-
नोऽपि मानोन्नततया स्वस्थानमगमत् । तैश्च कौटुम्बिकलोकैः स्तूयमान-

१ निगृहीतवर्षेण विशेषकण्डाहिदेशग्रामकौटुम्बिकेषु राजदेयविभागनिर्वाहाक्ष-
मेषु तन्नियुक्तैर्व्यापारिभिः सकलोऽपि स ज्ञातवित्तो देशलोकः L H C आदर्शेणैवं पाठः
२ बाह्वौल्यां ३ ३ अतुल्यया L ४ इत्युदीर्घं H L ५ विक्रमचरिते, शास्त्रपरपद्धत्या
(७०१) शुभापिज्ञावत्यां (२८५) च पश्मिदं दृश्यते ६ युक्तार्थं H d

स्तृतीयेऽहनि स श्रीमूलराजं स्वलोकं जगाम । तच्छोकाम्बुधौ स राज-
लोको राजा स च पूर्वमोचितलोकश्च निमग्नश्चिरेण चतुरैर्विविधबोधबलाद-
पकृष्टशोकशङ्कुश्चक्रे ।

२ अथ द्वितीयवर्षे कर्पुकलोकैर्बर्षाबलान्निष्पन्नेषु समस्तसत्पेषु व्यती-
ततद्वर्षयो राजदेयविभागे प्रदिश्यमाने राजि चानाददाने सति तैरु-
त्तरसमा मेलिता । तत्र सभ्यानां लक्षणमेवं—

२) “न सा समा यत्र न सन्ति वृद्धा
वृद्धा न ते ये न वदन्ति धर्मम् ।
धर्मं स नो यत्र न चास्ति सत्यं
सत्यं न तद्यत्कृतकानुविद्धम् ॥

इति निर्णयात्सभ्यैर्गतवर्षतद्वर्षयोर्दानीं राजा माहितः । ततस्तेन द्रव्येण
कोशद्रव्येण च श्रीमूलराजकुमारश्रेयसे नव्यस्त्रिपुल्लप्रासादः श्रीभीमेन
कारितः ।

३ अनेन श्रीपत्तने श्रीभीमेश्वरदेवभट्टारिकाभीरुआणीप्रासादौ कारितौ
सं० १०७८^१ पूर्वं वर्ष ४२ श्रीभीमेन राज्यमकारि । श्रीउदयमतिनाम्न्या
तद्राज्ञ्या श्रीपत्तने सहस्रलिङ्गसरोवरादप्यतिशायिनी नव्या बापी कारिता ।
अथ सं. ११२०^२ वर्षे श्रीकर्णस्य महाशृंगारिणः राज्याभिषेकः संजातः ॥

१ प्रार्थयमानो मानोऽनन्ततया स्वसौधमध्यास्य बन्धमोचितैस्तैल्लोके. सर्वव
भावादुपास्यमान स्वसौधगतैश्च स्तूयमानस्तृतीयेऽहनि तदीयघन्तोपदशा श्रीमूलराज.
B H L २ राजदेयभागविभागे a P L ३ प्रविश्यमाने a H K L

* महामारते, दितोपदेशे, शार्ङ्गधरपद्धत्यां (१३४४) च दृश्यते पद्यमिदम्

४ दानीं नृपतेः पार्श्वद्वाराहयित्वा आपूर्यमाणकोश d H ५ अथ
सं. १०७८ पूर्वं श्रीभीमेन वर्ष ५२ H सं. १०७७ प्राप्तस्य वर्ष ४२ मास १०
दिन ९ राज्यं कृत a P ६ सं. ११२८ वर्षे H स, ११२० चैत्र वदि ७
शोमे हस्तनक्षत्रे मीनलग्ने a P ७ श्रीकर्णदेवस्य a P

४ इतश्च शुभकेशिनामा कर्णादराट् तुरगापहतोऽष्टव्यां नीतः कुत्रापि पत्रलवृक्षच्छायां सेवमानः प्रत्यासन्नदावपावके कृतज्ञतया विश्रामोपकार-
कारिणं तमेव तरुमजिहासुस्तेनैव सह तस्मिन्दहने प्राणानाहुतीचकार ।
ततस्तत्सूनुर्जयकेशिनामा तद्वाज्ये सचिवैरभिषिक्तः क्रमेण तत्सुता मयण-
ल्लदेवीं समजनि सा च शिवमत्तैः सोमेश्वरनामनि गृहीतमात्र एवेति पूर्व-
भवमस्मार्पित् । यदहं प्राग्भवे ब्राह्मणी द्वादशमासोपवासान्कृत्वा प्रत्येकं
द्वादशवस्तूनि तदुद्यापने दत्त्वा श्रीसोमेश्वरनमस्याकृते प्रस्थिता बाहुलोड-
नगरमागतौ तत्करं दातुमक्षमाग्रतो गन्तुमलभमाना तन्निवेदादहमागा-
मिनि जन्मनि अस्य करस्य मोचयित्री भूयासमिति कृतनिदाना कृतान-
शना च विपद्यात्र कुले जातेति पूर्वभवस्मृतिः । अथ बाहुलोडकरमोच-
नाय सा गूर्जरेश्वरं प्रवरं वरं कामयमाना तं वृत्तान्तं पित्रे^१ निवेदयामास ।
अथ जयकेशिराज्ञा तं ध्यतिकरं ज्ञापितः श्रीकर्णः स्वप्रधानैः स्वसुताया
मयणल्लदेव्या अङ्गीकारं याच्यते स्म । अथ श्रीकर्णे तस्याः कुरूपताश्र-
वणादुवासीने^२ सति तस्मिन्नेव रात्रि निर्वन्धपरां तां मयणल्लदेवीं पिता
स्वयं वरां प्राहिणोत् । अथ श्रीकर्णनृपो गुप्तवृत्त्या स्वयमेव तां कुत्सित-
रूपां निरूप्ये सर्वथा निरादर एव जातः । ततोऽष्टभिः सहचरीभिः
सह नृपतिहृत्याकृते मयणल्लदेवीं प्राणान्पारिजिहीर्षु मत्वा श्रीकर्ण-
जनन्या उदयमतिराज्या तासां विपदं दृष्टुमक्षमया तामिः सह प्राणसंकल्प-
श्चक्रे ॥ यतः—

३) *स्वापदि तथा महान्तो न यान्ति खेदं यथा परापत्सु ।

अचला निजोपहृतिषु प्रकम्पते भूः परव्यसने ॥

* अयं प्रबन्धः जिनमण्डनगणीयकुमारपालप्रबन्धे वर्तते

१ प्रान्तरप्रान्तमूमौ H L २ मुपागता H ३ मातरं निवेदितवती B H L

४ श्रीकर्णः प्रधानपुत्रैर्मयणल्लदेव्याः कुरूपतां निश्चम्य मन्दोदरे b H ५ वि-
लोक्य H D ६ दिव्याभिरिव मूर्तिमतीभिः H B L

x अयं श्लोकः जिनमण्डनगणीयकुमारपालप्रबन्धेऽपि वर्तते ।

इति महोपप्लवमुपस्थितमवगम्य मातृमक्त्या तां परिणीय श्रीकर्णः
पश्चाद्दृष्टिमात्रेणापि न संभावयामास ॥

६ अन्यदा कस्यामप्यधमयोपिति सामिलापं नृपं मुञ्जालमन्त्री कञ्चु-
किना विज्ञाय तद्वेषधारिणां कृत्वा मयणलदेवीमृतुस्नातां रहसि प्राहि-
णोत् । तामेव स्त्रियं जानता नृपतिना सप्रेममुज्यमानायास्तस्या आधानं
समजनि तदा च तथा संकेतज्ञापनाय नृपकरानामाकृतमङ्गुलीयकं
निजाङ्गुल्यां न्यधायि । अथ प्रातस्तदुर्विलसितात्प्राणपरित्यागोद्यतो नृपतिः
स्मार्त्तस्तत्प्रायश्चित्तं पप्रच्छ । तैस्तत्सताग्रमयपुत्तलिकालिङ्गनमिति^१ निवे-
दिते प्रायश्चित्तं तथैव चिकीर्षवे स मन्त्री यथावदवदत् ॥

६ × मुलगे तस्य जातस्य सूनो नृपतिर्जयसिंह इति नाम निर्ममे । स
बालस्त्रिवार्षिक कुमारैः सवयोभिः सह रममाणः सिंहासनमलङ्घके ।
नैमित्तिकैस्तस्मिन्नेवाभ्युदयिके^२ लगे निवेदिते राजा तदैव तस्य सूनो
राज्याभिषेकं चकार ॥ सं० ११५० वर्षे पौषवद ३ शनैः श्रवणनक्षत्रे
वृषलगे श्रीसिद्धराजस्य पट्टाभिषेकः ।

७ स्वयं तु आशापल्लीनिवातिनमाशाभिधानं भिल्लमभिषेणयन् भैरव-
देव्या शकुने जाते तत्र कोछरवाभिधानदेव्याः प्रासादं च कारयित्वा पद्-
लक्षाधिपं भिल्लं विजित्य तत्र जयन्तीं देवीं प्रासादे स्थापयित्वा तथा
कर्णेश्वरदवतायतनं कर्णसागरतडागालङ्कृतं चकार । कर्णावतीपुरं निवेश्य
स्वयं तत्र राज्यं चक्रे ।

१ इति न्यायात्तदाग्रहादेवानिच्छुनापि सर्वथा श्रीकर्णेन सा परिणिन्ये । तदनन्तरं
(हमात्रेण) सर्वथा तामसमावयन् कस्या C B H

— अयं प्रबन्धः जिनमण्डनगणीयकुमारपालप्रबन्धे तथा चारित्रमुन्दरगणीयकुमा-
रपालचरितेऽपि वर्तते ।

२ उद्यताय नृपतये स्मार्त्तैस्तत्सताग्रमयपुत्तलिकालिङ्गनमिति प्रायश्चित्ते c B H
३ प्रायश्चित्ताय a L P

× ६, ७ प्रबन्धौ वि. कु. प्रबन्धे चा. कु. चरितेऽपि

४ तद्व्यवहारविस्मृदं विश्रुता नृपेण पृथैर्नैमित्तिकैस्तस्मिन्नेवाभ्युदयिके B H D

८ श्रीपत्तने तेन राज्ञा श्रीकर्णमेरुप्रासादः कारितः ॥ सं० ११२०
चैत्रमुदि ७ प्रारभ्य सं० ११५० पौषवदि २ यावत् वर्ष २९ मास ८
दिन २१ अनेन राज्ञा राज्यं कृतं ।

९ अथ दिवं गते श्रीकर्णे श्रीमदुदयमतिदेव्या आता मदनपालोऽस-
मञ्जसवृत्त्याज्वर्तत । तेन लीलाभिधानो राजवैद्यो दैवतवरलब्धप्रसादः सक-
लनागरिकैस्तत्कलाचमत्कृतचित्तैः काञ्चनदानपूजयाऽभ्यर्च्यमानः कदा-
चिन्निजसौधे समानीतः कृतके शरीरामये नाडीदर्शनात्पथ्यसज्जतां निवे-
दयन्निदमूचे । तदेव नास्तीति । ततस्त्वं मया रोगप्रतीकाराय नाका-
रितः किंतु पथ्यदानेन बुभुक्षाप्रतीकारार्थमेव । ततो द्वात्रिंशत्सहस्राण्युप-
नयेत्युक्त्वा तेन बन्दीकृतस्तत्थेति निर्मायेत्यभिग्रहमग्रहीत् । यदतः परं
प्रतीकारनिमित्तं नृपतेः सौधमपहाय नान्यत्र गन्तव्यमिति ।

१० ततः परमातुराणां प्रलवणालोकनान्निदानचिकित्सितं कुर्वाणः
केनापि मायाविना कृतकामयचिकित्सितकौशलं बुभुत्सुना वृषभप्रलवणे
दर्शिते सम्यक् तदवगम्य शिरोधूननपूर्वकं वृषभं स बहुखादनेन गोडितं
इत्यस्मै सत्वरमेव तैलनाली दीयतां नो चेद्विपत्त्यते इति तच्चित्ते चम-
त्कारमारोपयामास ।

११ अन्यथा राज्ञा निजग्रीवाबाधाप्रतीकारं पृष्टं । पलद्वयप्रमाणमृग-
मदपङ्कलेपेन शिरोऽर्चिरुपशाम्यतीति व्याहृते तथाकृते ग्रीवा सज्जीभूता
ततो नृपमुखासनवाहिना पामरेण नरेण शिरोबाधाप्रतीकारं पृष्टं । कंरी-
रमूलरसेन तन्मृत्तिकासहितेन लेपं विधेहीत्यभिदधे । ततो राज्ञा किमेत-
दिति पृष्टे देशकालौ बलं शरीरप्रकृतिं च विमृश्यायुर्वेदविदा चिकित्सा
क्रियते इति विश्रपयतिस्मै ॥

१ तत्कलाहृतद्वयः c B II २ समानीय कृत्रिमे L B ३ इत्या-
दिष्टस्तत्थेति b D II ४ मोडित B H ५ इद्वरीर B ६ मृयो रक्षा
विप्रलब्धः b D उपालब्धः B H ७ विज्ञप्य गृह गन B

१२ अन्यथा घृते ऋद्धिदेवममत्या पृथक् पृथक् युगलीमय तमथ
मयुगलिकया निषणिभागे किमद्य दूय उपुष्यपत्र इति पृष्ट द्वितीययुग-
लिकया श्रीमुत्रालम्बानिप्राप्तादनोपाने पृष्ट तृतीययुगलिकया तु रात्रद्वारे
चतुर्थयुगलिकया द्वारतोरणे नद्यैव, ततो मूयो मूय पृच्छोत्पन्नेन शङ्कादृषणेन
नन्कालोत्पन्नानेन्द्रध्वम्बयोऽशदिने निषेदे स वेद्य ॥ इति वैद्यली
लाप्रबन्धः ॥

१३ अथ सान्नुनन्त्रिण उपायाद्रात्रपाटिकाज्यानेन श्रीर्णात्रजेना
न्यायकारी मन्त्रपाटो व्यापारिते ॥

१४ अथ कश्चिन्मदनण्टरास्तव्य श्रीमालदर्यं उदाभिधानो वणिक्
प्रावृत्काले प्राज्याग्रत्रयाय निजाथे मन्त्र कर्मकरेकम्मात्केदारादपर
ग्मिन् जलं पर्यमाणे तान्के दूयमिति पप्रच्छ । तर्जयममुकस्य कामुका
इत्युक्ते ममापि जापि सन्तीति पृच्छन्, तै कर्णावत्या मन्तीत्यभिहिते
स सकृदुन्मन्त्र गत वायटीयनिनायनने विधिवद्देवाज्जमस्तुर्नकयापि
लाटिनाम्ना लिम्पिकया आनिकया साधमिकत्वाद्वन्दे । तथा भवान्
कस्यातिथिरिस्तुदीरित , वैदेशिकोऽहमिति भवत्या एवातिथिरिति वदन्
तथा सह नीत्वा कम्यापि वणिजो गृहे कारितान्नपाकेन भोजयित्वा निज
तरके वापि गृहे निवासित ।

१५ कालक्रमेण सपन्नसपदिष्टिकाचित गृह चिकीर्षु खातावसरे
निरवधि शैवधिमधिगम्य तामेव स्त्रियमाह्वय समर्पयन् तथा निषिद्ध ।
तत्प्रभावेण तत् प्रभृति स उदयनमन्त्रीति नाज्ञा पप्रथे । तेन

१ प्रणामद्वय आकस्मिक वपुरपात्र पृ. B H २ धामुजालम्बानिप्राप्ताद
चाष्टममान शङ्काविपदोपर्यव मत् H D ३ अथ सान्नुनाना मन्त्री अन्यायका
रिण त मदनपाल कालमिव जिषासु कदाचित्किष्णाद्वय मन्त्रधिरान्य रात्रपाटिकाज्या
नेन तद्गृह नीत्वा पतिमिस्त व्यापादयामास B L M ४ श्रीमालदर्य P
५ पोषमाणे B C ६ अपरस्मिन्पूयमाणम्यामि क दूयमिति B ७ निमापित्वा
यमान निजतरक H L ८ यत्—

कृतप्रयन्तानपि नैव कायस स्वय शयानानपि मन्त्र पण् ।

द्वये ये नाम्नि द्विष्टेऽपि विप्रत मिय प्रमाणे न विचारणाच्च ॥ इत्यधिक पर DB

कर्णावत्यामतीतानागतवर्तमानचतुर्विंशतिजिनसमलंकृतः श्रीउदयनविहार
कारितः । तस्यापरमातृकाश्चत्वारः सुताः चाहददेवआम्बडवाहडसोला-
केनामानोऽभूवन् ।

१६ अथान्यस्मिन्नवसरे सान्तूनामा महामात्य करेणुस्कन्धारुढो
राजपाटिकाया ब्रजन् व्यावृत्त स्वकारितसान्तूवसहिकायां देवनम-
श्चिकीर्षया तत्र प्रविशन् वारवेश्यास्कन्धन्यस्तद्वस्त्रं कमपि चैत्यवासिन
सितवसनं ददर्श । ततो गजादवरुण कृतोचरासङ्गः पञ्चाङ्गप्रणामेन तं
नमश्चकार । तत्र क्षणं स्थित्वा भूयस्तं प्रणम्य प्रतस्थे । ततः स
लज्जयाऽधोवदनः पातालं प्रविविधुरिव तत्कालं सर्वमेव परिहृत्य मलधा-
रिर्ग्रीहेमसूरीणां समीपे उपसम्पदगादाय सवेगरससम्पूर्णः श्रीशत्रुञ्जये
गत्वा द्वादशवर्षाणि तपस्तेपे । किञ्च तेनान्ये समाना प्रतियोधिताः
मुनिश्चिन्तयति ।

४) रे रे चित्तं कथं भ्रात प्रधावसि पिशाचवत् ।

अभिज्ञं पश्य चात्मानं रागत्यागात्सुखी भव ॥ १ ॥

५) संसारमृगतृष्णासु मनो धावसि किं वृथा ।

सुधामयमिदं ब्रह्मसरं किं नावगाहसे ॥ २ ॥*

१७ केदाचित्स मन्त्री श्रीशत्रुञ्जये देवपादानां नमस्करणायोपगतो
दृष्टपूर्वमिव मुनिं तं प्रणम्य तच्चरित्रविचित्रितमनास्तं गुरुकुलादि पप्रच्छ ।
तत्त्वतो भवानेव गुरुरिति तेनोक्ते कर्णा पिषाय पाणिभ्यामेवं मादिशे-
त्यज्ञातवृत्त्यैवं विज्ञपयंस्तेन मन्त्र्यूचे ॥

१ आम्बडदेवआम्बडदेववाहडसोला. २ सोलदेवभट्ट d H छोद. K L M

२ गौतममिव नमश्चे L D M * द्वितारकान्तर्गतः पाठ a L K M आदर्शेणु
नोपलभ्यते ३ इति ध्यायन्त मुनिः कायोत्सर्गे सम्पौ B c तद्दृष्ट b c

६) जो जेण शुद्धधम्मम्हि ठाविर्ड संजण्ण मिहिणा वा ।

सो चेव तस्स जायइ धम्मगुरू धम्मदाणार्ड ॥

इति तस्मै मूलवृत्तान्तं निवेद्य तस्य दृढधर्मतां निर्ममे ॥

इति मन्त्रिसान्तूदृढधर्मताप्रबन्धः ॥

१८ अधानन्तरं श्रीमयणल्लदेव्या जातिस्मरणात्पूर्वभववृत्तान्ते श्रीसिद्धराजस्य निवेदिते श्रीमयणल्लदेवी श्रीसोमनाथयोग्यां सपादकोटिमूल्यां हेममयीं पूजामादाय यात्रायां प्रस्थिता । बाहुलोडनगरं प्राप्ता पञ्चकुलेन कदर्यमानेषु कार्पटिकेषु राजदेयविभागस्याप्राप्त्या सबाष्पं पश्चान्निवृत्त्यमानेषु मयणल्लदेवी हृदयादर्शसङ्क्रान्ततद्द्वार्धा स्वयमेव पश्चाद्द्व्याघुटन्ती अन्तरान्तरायभूतेन श्रीसिद्धराजेन विज्ञप्ता स्वामिन्यलममुना सम्भ्रमेण कुतो हेतोः पश्चान्निवर्त्यते इति राज्ञोक्ते यदैव सर्वधाज्यं करमोक्षो भवति तदैवाहं श्रीसोमेश्वरं प्रणमामि अशनं गृह्णामि नान्यथेति श्रुत्वा राज्ञा पञ्चकुलमाकार्यं तत्पट्टकस्थाङ्के द्वासप्ततिलक्षानुत्पद्यमानान्विमृश्य तं पट्टकं विदार्य मातुः श्रेयसे करं मुक्त्वा करे जलचुलुकं मुञ्चति स्म ।

१९ ततः श्रीसोमेश्वरं गत्वा तया सुवर्णपूजया देवमभ्यर्च्य तुलापुरुषगजदानादीनि महादानानि दत्त्वा ।

७) -संग्रहैकपरः प्राप समुद्रोऽपि रसातलम् ।

दाता तु जलदः पश्य भुवनोपरि गर्जति ॥ १ ॥

८) सेनाङ्गपरिवाराद्यं सर्वमेव विनश्यति ।

दानेन जनितानन्दे कीर्तिरेकैव तिष्ठति ॥ २ ॥

१ तद्वाष्पधारा ते २ अन्तरायीभूतेन H

३ नान्यथा किं चातः परमशतनीरयोर्नियमश्च D M + सुभाषितार्णवेऽपि पद्यमिदम् । ७, ८, ९ पद्यत्रितयं B II L M आदर्शेषु नोपलभ्यते B आदर्शे P मुद्रित पुस्तके चोपलभ्यते

९) दातुर्नोर्थिसमो बन्धुर्भारमादाय यः परात् ।

लक्ष्मीरूपादधिगमं निस्तारयति तं खलु ॥ ३ ॥

अतो महादानैर्मत्सदृशी कापि नामूना भवितेति दर्पाध्माता निशि निर्भरं सुप्ता । तपस्विवेषधारिणा तेनैव देवेन जगदे । इहैव मदीयदेवं-कुलमध्ये काचित्कार्पटिकनितम्बिनी यात्रायै आयातास्ति तस्या सुकृतं याचनीयं स्वयेत्थमादिश्य तिरोहिते तस्मिन् राजपुरुषैरालोक्ष्य समानीता । तस्मिन्पुण्ये याचितेऽप्यददाना कथमपि यात्रायां किं व्ययीकृतमिति पृष्टा सती सा प्राह । अहं भिक्षावृत्त्या योजनशतान्तरमतिक्रम्य ह्यस्तन-दिवसे कृततीर्थोपवासा पारणकदिने कस्यापि सुकृतिनः पिण्याकमासाद्य तत्खण्डेन श्रीसोमेश्वरमभ्यर्च्य तदंशमतिथये दत्त्वा स्वयं पारणकमकार्यं । भवती पुण्यवती यस्याः पितृभ्रातरौ पतिसुतौ च राजानः । या त्वं बाहु-लोडकरं मोचयित्वा सपादकोटिमूल्यया पूजया श्रीसोमेश्वरं पूजितवती सौ कथं मदीयपुण्यं लब्धेच्छासि यदि न कुप्यसि तदा किञ्चिद्वच्मि । तत्त्वतस्तवपुण्यान्मदीयं पुण्यं महीतले महीयः । यतः—

१०) संपत्तौ नियमः शक्तौ सहनं यौवने व्रतम् ।

दारिद्रे दानमत्यल्पमपि लाभाय भूयसे ॥

२० इति युक्तेन वाक्येन तस्या गर्वं निराचकार ॥ सिद्धराजस्तु समुद्रोपकण्ठवर्ती एकेन चारणेन—

११) को जाणइ तुहें नाह चीत तु हालेई चकवइलउ ।

लंकैहले वाहमर्गु निहालई करणउत्तु ॥

इत्यादि स्तूयमानोऽभूत् ॥

१ देवायतने H L २ यात्राया c D ३ अगण्यपुण्यमर्जेयन्ती कृशेऽपि पुण्ये कथं लुब्धासि C L ४ सा गर्वं विससर्ज b c D सर्वकथं गर्वं विससर्ज B L H ५ को ६ हालेत्तु H ७ काले c मया Bh - अधोलिखितमधिकं B L M आदर्शेषु इति स्तूयमाने द्वितीयेनैवमूचे— घादघोय पाय जलनिहि जेसल ताहिलाइ । जीता सवि राय इकि विमृषण मेल्हिम् ॥

२१ एवं तत्र यात्रायां व्यावृत्ते राज्ञि छलान्वेषिणा यशोवर्मणा मालव-
कभूपेन गूर्जरदेशे उपद्रूयमाणे सान्तूसचिवेन त्वं कथं निवर्तसे इति प्रोक्त-
स राजाह । यदि त्वं स्वस्वामिन सोमेश्वरदेवयात्राया पुण्यं ददासीत्यु-
दीरितस्तच्चरणौ प्रक्षाल्य तत्करतले तत्पुण्यदाननिदानं जलचुलुकं
निक्षिप्य तं राजानं निवर्तयामास । ततः श्रीसिद्धराजस्तद्वृत्तान्तोपगमनेन
क्रुद्धस्तं मन्येवमवादीत् । स्वामिन् यन्मया दत्तं तव सुकृतं याति ततस्तस्य
सुकृतमन्येषामपि पुण्यवतां सुकृतं मया भवते प्रदत्तमेव । येन केनाप्युपा-
येन परचक्रं स्वदेशे प्रविशन्निवारणीयमेवेति वदता तेन नृपतिरनुनीतः ।

२२ ततस्तेनैवामर्षेण मालवमण्डलं प्रतिप्राप्तुः सचिवान् शिल्पिनश्च
सहस्रलिङ्गधर्मस्थानकर्मस्थाये नियोज्य त्वरितगत्या तस्मिन्निष्पद्यमाने नृप-
ति प्रयाणकमकरोत् । तत्र स्वजयकारपूर्वकं द्वादशवार्षिके विग्रहे संजाय-
मानेऽद्ये मया धाराभङ्गानन्तरं भोक्तव्यमिति कृतप्रतिज्ञो सचिवैः पत्तिभिः
परमारराजपुत्रैः पञ्चशतीभिर्विषयमानैः राज्ञः प्रतिज्ञां दिनान्तेऽपि पूरयितु-
मक्षमैः कथञ्चित्तस्यां कणिकामयधाराभङ्गेन पूरितायां राजा पश्चाद्व्याधु-
दितुमिच्छुर्मुञ्जालसचिवं ज्ञापयामास । तेनापि त्रिकचतुष्कचत्वरप्रासादेषु
निजपुरुषान्नियोज्य धारादुर्गमङ्गवार्त्तायां क्रियमाणायां तद्वासिना केनापि-
पुष्टेण दक्षिणप्रतोल्यो यदि परबलं ढौकते तदैव दुर्गमङ्गो नान्यथेति
तद्वाचमाकर्ण्य स विज्ञप्त सचिवस्तं व्यतिकरं राज्ञे गुप्तविज्ञप्तिकया
निवेदयामास । राज्ञापि तद्वृत्तान्तवेदिना तत्र सैन्ये ढौकिते दुर्गमं दुर्ग-
मन्तर्विमृश्य यशःपटहनाग्नि बलवहन्तावलेऽधिरूढसामलनाम्मारोहकेण

१ अतिदान D २ क्रुद्धो नृप पराङ्मुखोऽजनि । एकदा राजान D श्रीसिद्धराज
श्रीपत्तनमुपेत्य सात्माखकनृपयोस्तं वृत्तान्तमवगम्य H B L M श्रीपत्तनागत
श्रीसिद्धराजं तद्वृत्तान्तावगमनेन क्रुद्धं ३ ३ रक्षणीये P ४ प्रति यियासु B
५ कथञ्चिद्धारादुर्गमं वतुंमप्रमृण्य B H L ६ प्रतोल्या ३ P ७ दुर्गम
नन्दुर्गम विमृश्य P

पश्चाद्भागेन त्रिपोलिकपाटद्वये आहन्यमाने लोहमयार्गलायां भज्यमानायां बलाधिकतयान्तस्त्रुटिताद्गजात्कर्णाङ्गजमुत्तार्य स्वयं यावदवरोहति तावत्स गज पृथिव्यां पपात । स गजः सुभटतया विपद्य वडसरग्रामे स्वयशोधवल एव यशोधवलनामां विनायकरूपेणावततारं ॥

१२) सिद्धेः स्तनधैलतटीपरिणतिदलितद्वितीयदन्त इव ।

विभ्राणो रदमेकं गजवदनः सृजतु वः श्रेयः ॥

इति तदीया स्तुतिः ॥

२३ इत्थं दुर्गभक्ते सूत्रिते सति समराधिरूढं यशोवर्माणं पद्भिर्गुणैराबध्य तत्र निजामाज्ञां जगन्मान्यां दापयित्वा यशोवर्मरूपया प्रत्यक्षयशःपताकया रोचिष्णुं श्रीपत्तनं प्राप ।

२४ प्रतिदिनं सर्वदर्शनेष्वाशिर्वादिदानायाहूतेषु यथावसरमाकारिता जैनाचार्या श्रीहेमचन्द्रमुन्याः श्रीसिद्धराजमासाद्य नृपेण दुकूलदानादिभिरावर्जितास्तैः सर्वैरप्यप्रतिमप्रतिभाभिरामैर्द्विधापि पुरस्कृतो नृपायेत्याशिषं श्रीहेमचन्द्रः पपाठ—

१३) भूमिं कामगवि स्वगोमयरसैरासिञ्च रत्नाकरा

मुक्तास्वस्तिकमातनुध्वमुडुप त्वं पूर्णकुम्भी^१ भव ।

धृत्वा कल्पतरोर्दलानि सरलैर्दिग्धारणास्तोरणा—

न्याधत्त स्वकरैर्विजित्य जगतीं नन्वेति सिद्धाधिपः ॥

२५ अस्मिन्कात्र्ये नि प्रपञ्चे प्रपञ्च्यमाने तद्वचनचातुरीचमत्कृतचेता नृपस्तं प्रशंसन्, कैश्चिदसाहिष्णुभिरस्मच्छास्त्राध्ययनबलादेतेषां

१ यशोधलो नाम c यशोदेवोनाम M २ यशः पठ्यो मृत्वा व्यन्तरोऽमृदिति जिनमण्डनेनोक्तं (जि. कु. प्रबन्धे)

* सिद्धरामप्रशस्त्या (श्लो २६)

३ कुम्भी c

विद्वत्तेत्यभिहिते राज्ञा पृष्टा श्रीहेमचन्द्राचार्या - *पुरा श्रीजिनेन श्रीमन्महावीरेणेन्द्रस्य पुरतः शेषवे यद्व्याख्यात तज्जैनव्याकरणमधीयामहे वयमिति तद्व्याख्यानन्तरमिमां पुराणवार्त्तामपहायास्माकमेव सन्निहितं व्याकरणकर्तारं कमपि ब्रूतेति तत्पिशुनवाक्यादनु ते प्राहुः । यदि श्रीसिद्धराज सहायीभवति तदा कतिपयैरेव दिनैः पञ्चाङ्गमपि नूतन

B D आदर्शयोरत्र निम्नावतारितो वृत्तान्तोऽधिक उपलभ्यते—

कैश्चिद्वसहिष्णुभिर्न मेने ॥ हेमचन्द्रनामा शिष्यः कदाचित्तबलवृद्धितिशिरा जलविहरणाय प्रजन्तुं गजभयात्सौधाभित्तिस्थितो गवासस्येनालिङ्गपुरोहितेन सारिणा पराभूतः गुरवो विभ्रान्तास्तैश्चको मिथ्या दुःकृत देहि । तद्दुःखेन निःसृतोऽन्वगच्छीयदेवचन्द्रपद्माकराभ्या सह श्रीकाश्मीरं प्रति । मार्गे नडोलाग्रामे सप्तमोपवासे धीसरस्वतीं प्रसन्ना जाता निजमूर्तिर्दर्शिता मित्रयोर्निवेदिते । श्लोकसप्तशत्या ग्रामो वर्णितः मित्रद्वयस्य कार्यसिद्धिहेतोः स्तम्भतीर्थे प्रविशन्तः केनापि देशान्तरिणाकार्यविद्या समर्पिता । श्रुत्वा च । मम मरणसमये मम शवोपरि त्रिभिर्नाभिमण्डले मन्त्रं स्मरणीयं शवो वर दास्यति । एव कृते स्मशाने मध्यरात्रौ शवेनोत्थाप्य वरो दत्तः । श्रीहेमचन्द्रेण राजप्रबोधो यचितः । देवचन्द्रेण हस्तसिद्धेराकृष्टिविद्या । पद्माकरेण पाण्डित्यं । अनन्तरे कृतकृत्यहेमचन्द्रो बलिः । कालभैरवीयमध्ये चण्डिकाप्रासादे विभ्रान्तस्तत्र लघुभैरवानन्दः शिष्यपञ्चशतीकृतः समेत्य, रेरे चण्डे चण्डे प्रचण्डे मल्ल मोदकान् देहीति भणित्वा स्रवणमयकर्पूरमग्रे मुक्तं देष्टव्या मोदकैर्भृतं । तेन सर्वेषां तेष्वर्पिता । हेमचन्द्रस्यापि हे शिष्य स्वमपि पृहाणैर्युक्तो तेन तस्यापि कर्तुं स्तम्भयित्वाक । यद्यस्ति सत्त्वं तदा त्वं भक्षयेथा एवमुक्ते चरणयोः पतितः । ततः पतने आयातः श्रीजयसिंहदेवः सन्मुखमेतस्य समानीय हेमचन्द्रं गजाधिरूढं प्रवेशय च पुरोहिततिरस्कृतः सूरिः, राज्ञा गुरव उपरोध्य हेमचन्द्रस्य पदस्थापना कारिता ॥ श्रीहेमचन्द्रसूरयोऽऽभ्या चतुर्दश्यां च श्रीपयदेवभुवनं प्रयान्ति । पौषमागारे श्रीस्थूलिभद्रचरितं वाचयन्तः पुरोहितेन राज्ञोप्रे उपहसिताः, महाराज को यमसत्प्रलापः सर्वरसभोजने पूर्वगरितवेद्याग्रे कामनिग्रहः । परं किं क्रियते भवद्बलभा । राज्ञोक्तः । आचार्या अत्र समेष्यन्ति तदा वक्तव्यं परोक्षे न । सूरिज्वागतेषु राज्ञोक्तः । किं २ वाचयतो वर्तन्वे यूयं । सूरिभिः समग्रमपि संक्षेपतः स्थूलिभद्रचरितं कथितं । आलिगेनोक्तः । महाराज, *निश्चामित्रपराशरप्रभृतयो इत्यादि, गुरुभिरुक्तः— *सिंहो बलीयो द्विरद इत्यादि० आलिगेनोक्तः । अस्माकमेव शास्त्राणि पठित्वास्माकमेव पतय सजाताः । गुरुभिरुक्तः । जैनेन्द्रव्याकरणं किं भवदीयं यत्पुरा १ नृप व्याकरणकर्तारं २

व्याकरणं रचयामः ॥ अथ नृपेण प्रतिपन्नमिदं निर्वहणीयमित्यभिधाय
तद्विसृष्टाः सूरयः स्वं स्थानं ययुः ।

२६ ततो यशोवर्मराज्ञः करे निःप्रतीकारां क्षुरीं समर्प्य तदग्रासने
वयं गजाधिरूढा पुरमध्ये प्रवेशं करिष्याम इति राज्ञः प्रतिश्रवमाकर्ण्य
मुञ्जालमन्त्रिणा प्रधानवृत्तिं मुञ्चता किमिति राज्ञा निर्वन्धपृष्टेन—

१४) मा स्म सन्धिं विजानन्तु मा स्म जानन्तु विमहम् ।

आख्यातं यदि शृण्वन्ति मूपास्तेनैव पण्डिताः ॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशात्स्वबुद्धयैव स्वामिना प्रतिज्ञातोऽयमर्थः सर्वथा-
यतौ न हित इत्युक्तं । ततो वरमसूत्रपरिहरामि न तु विश्वविदितं प्रति-
श्रवमिति नृपेणोक्ते मन्त्री दारुमयी क्षुरिकां पाण्डुवर्णसर्जरसेन पिहितां
पृष्ठासनस्थस्य यशोवर्मणः करे समर्प्य तदग्रासनस्थो नृपतिः श्रीसिद्धराजः
परमोत्सवेन श्रीमदणहिल्लपुरं प्रविवेश ।

२७ प्रावेशिकमङ्गलानन्तरं नृपेण स्मारिते व्याकरणवृत्तान्ते बहुभ्यो
देशेभ्यस्तद्वेदिभिः पण्डितैः सह सर्वाणि व्याकरणानि समानीय श्रीहेमा-
चार्यं श्रीसिद्धहेमाभिधानं पञ्चाङ्गमपि व्याकरणसपादलक्षग्रन्थप्रमाणं संव-
त्सरेण रचयाञ्चके । राजवाह्यकुम्भिकुम्भे तत्पुस्तकमारोप्य सितातपवारणे
भ्रियमाणे चामरग्राहिणीचामरयुग्मवीज्यमानं नृपमन्दिरमानीय प्राज्यवर्य-
पूजापूर्वं कोशागारे न्यधीयत । ततो राजाज्ञयान्यानि व्याकरणान्यपहाय
तस्मिन्नेव व्याकरणे सर्वत्राधीयमाने केनापि मत्सरिणा भवदन्वयवर्णना-
विरहितं व्याकरणमित्युक्ते श्रीहेमाचार्यः क्रुद्धं राजानं राजमानुपादवगम्य
द्वात्रिंशच्छ्लोकान्नूतनान्निर्माय द्वात्रिंशत्सूत्रितपादेषु तान्सम्बन्धं दधानोनेव
लेखयित्वा प्रातर्नृपसभायां वाच्यमाने व्याकरणे चौलुक्यवंशोपश्लोककेन
श्लोकान्वाचयन्नृपं संतोषयामास । यथा—

१-२ नृपस्तु प्रतिज्ञाभवभीर्त्वरमसूत्रपरिहरामि ननु विश्वविश्रुतं प्रतिश्रुतमिति नृप-
वचनात् H L M ३ क्षुरिका c D ४ व्याकुलानन्तरं = ५ सवदान् D

१५) हरिरिवबलिवन्धकरस्त्रिशक्तियुक्तः पिनाकपाणिरिव ।

कमलाश्रयश्च विधिरिव जयति श्रीमूलराजनृपः ॥

इत्यादि । तथा च श्रीसिद्धराजदिग्विजयवर्णने द्वयाश्रयनामा

ग्रन्थ कृतः ।

१६) आत संवृणु पाणिनिप्रलपितं कातन्त्रकन्था वृथा

मा कार्पीः कटु शाकटायनवच्च क्षुद्रेण चान्द्रेण किम् ।

कः कण्ठाभरणादिभिर्बठरयत्यात्मानमन्यैरपि

श्रूयन्ते यदि तावदर्थमधुरा श्रीहेमचन्द्रोक्तयः ॥

२८ अथ श्रीसिद्धराजेन पत्तने यशोवर्मराज्ञस्त्रिपुरुपप्रभृतीन्सर्वानपि राजप्रासादान्सहस्रलिङ्गप्रभृतीनि च धर्मस्थानानि दर्शयित्वा प्रतिवर्षं देवदायपदे कोटिद्रव्यव्ययं निवेद्यैतत्सुन्दरमसुन्दरं वेति यशोवर्मा पृष्ट इत्यथादीत् । अहं षष्टावशलक्षप्रमाणमालवदेशाधिपस्त्वत्तः परामवपात्रं कथं भवेयं, परं महाकालदेवस्य दत्तपूर्वत्वाद्देवद्रव्यं मालवकः । तद्भुजानास्तत्प्रभावादुदितास्तमिता वर्तमानहे । भवदीयान्वयराजानोऽप्येतावद्देवद्रव्यव्ययनिर्वाहाक्षमा लुप्तसर्वदेवदायपदा विपदां पदं भविष्यन्ति ।

२९ अथ सिद्धराजः कदापि सिद्धपुरे रुद्रमहाकालप्रासादं कारयितुः कामः कमपि स्थपतिं स्वसन्निधौ स्थापयित्वा प्रासादप्रारम्भलभ्ये तदीयकलासिकां लक्षद्रव्येणोत्तमर्णमृहीता मोचयामास । तां वंशशलाकामयीमालोक्य किमेतदिति राजा पप्रच्छ । ततो मया प्रभोरौदार्यपरीक्षानिमित्तमेतत्कृतमिति स्थपतिरुक्तवान् । ततस्तद्द्रव्यमनिच्छतेऽपि नृपसिन्धारितं । ततः क्रमेण त्रयोविंशतिहस्तप्रमाणे परिपूर्णं प्रासादेऽश्वपतिगजपतिनरप

१ चौलुक्यवशोपलोकान् द्वात्रिंशत्सुत्रणादान्तेषु द्वात्रिंशत् श्लोकानवलोक्य प्रमुदितो राजा व्याकरण विस्तारयामास B H L M २ कथा H L ३ वर्द्धापयित्वा C ४ मूलनाशं विनश्यन्ति H L M ५ कस्मिन्नप्यवसरे H L ६ तद्द्रव्यप्रत्यर्पणापूर्वं त्रयोविंशति H L

तिप्रभृतीनामुत्तमभूषतीनां मूर्त्तिः कारयित्वा तत्पुरो योजिताञ्जलिं स्वां
मूर्त्तिं निर्माप्य देशभङ्गेऽपि प्रासादस्याभङ्गं याचितवान् । तस्य प्रासादस्य
ध्वजारोपप्रस्तावे सर्वेषामपि जैनप्रासादानां पताकावरोहं कारितवान् । यथा
मालवकदेशे महाकालवैजयन्त्यां सत्यां जैनप्रासादेषु न ध्वजारोप इति ।

३० अन्यदा सिद्धराजस्य मालवकमण्डलं प्रति गियासतः केनापि
व्यवहारिणा सहस्रलिङ्गकर्मस्थायै याच्यमाने विभागे तत्सर्वथाऽदत्त्वैव
कृतप्रयाणस्य कतिपयदिनानन्तरं कोशाभावात्कर्मस्थायस्य विलम्बमवगम्य
तेन व्यवहारिणा सुतस्य पार्श्वार्कस्यापि घनाधिपस्य बध्वास्ताडकमपहार्यं
तद्दण्डपदे द्रव्यलक्षत्रयं दत्त । तेन कर्मस्थायः स जात इति वार्त्ता शृण्वतो
मालवके वर्षाकालं तस्थुषो राज्ञो वचनगोचरातीतं प्रमोदं संजातः ।
अथ प्रावृषेण्ये घने प्रगल्भवृष्ट्या क्षोणीमेकार्णवा कुर्वति वर्द्धापनिकाहेतो
प्रधानपुरुषैः प्रहितं मरुदेशीयपुरुषो नृपतिपुरतः सविस्तरं वर्षास्वरूपं
व्यञ्जयत् । तदा त्वागतेन गूर्जरधूत्तणं नरेण सहस्रलिङ्गसरो भृतमिति स्वा-
मिन् वर्द्धाप्यसे^१ इति तद्वाक्यानन्तरमेव सिककपतितमार्जारस्येव मरुवृ-
द्धस्य पश्यत सर्वाङ्गलभ्यमाभरणं नृपतिगूर्जराय ददौ ।

३१ अथ वर्षानन्तरं प्रत्यावृत्तः शितिपतिः श्रीनगरमहास्थाने दत्ता-
वासो^२ नगरप्रासादेषु ध्वजस्यालोके^३ क एते प्रासादा इति ब्राह्मणान्प-
प्रच्छ । तैर्जिनब्रह्मादीनां प्रासादस्वरूपे निवेदिते सामर्थ्ये राजा मया
गूर्जरमण्डले जैनप्रासादानां पताकासु निषिद्धासु किं भवतामिह नगरे
पताकावज्जिनायतनमित्यादिशस्तैर्विज्ञपयांचक्रे । अवधार्यता श्रीमन्महादे-
वेन कृतयुगप्रारम्भे महास्थानमिदं स्थापयता श्रीऋषभदेवनाथश्रीब्रह्ममा-

१ सहस्रलिङ्गकर्मस्थायविभागं याचितो राजा तददत्त्वैव मालवकप्रति प्रयाणम्
करोत् a २ ताडकेऽन्यहारेति D ३ कर्मस्थायं परिपूर्णं शृण्वतो H ४ वर्द्धाप-
यसे b c ५ मङ्गरचनाकृतप्रवाचनस्तत्र b H M ६ ध्वजब्रह्ममालोक्य c M

३५ अन्यदा श्रीसिद्धराजो नवघणामिधानमामीरराणकं निगृही-
तुकामः पुरैकादशवारं निजसैन्ये पराजिते सति श्रीवर्धमानादिषु पुरेषु
प्राकारं निर्माप्य स्वयमेव प्रयाणकमकरोत् । तद्वाग्निनेयदत्ते सङ्केते सति
वप्रपरावर्त्तकालेऽयं द्रव्यव्यापादित एव करणीयो नवघनो न पुनरस्त्रादि-
भिरिति परिग्रहदत्तान्तरस्थः स विशालच्छालाद्धिराकृष्य द्रव्यवासणै-
रेव ताडयित्वा व्यापादितं । अयं द्रव्यव्यापादित एव कृत इति वचनवि-
ज्ञापनात् परिग्रहो बोधितः ।

अथ तद्राश्याः शोकपतिताया वाक्यानि—

२३) सहरू नहीं स राणई कुलाईउ नकुलाइ इ ।

सइ सउ वङ्गारिहि पाणकइ वइसानरि होमीई ॥ १ ॥

२४) राणा सव्वे वाणिया जेसल्ल वड्डुउ सेठि ।

काह्णं वणिजड्डु माण्डोयउ अम्मीणा गढहेठि ॥ २ ॥

२५) पइं गरुआ गिरनार काह्ण मणि मल्लरु घरिउ ।

मारीतां पङ्गार एकसिहरु न ढालिउं ॥ ३ ॥

२६) जेसल मोडि मवाह वलिवलि विरूर्प भावयिइ ।

नइ जिम नवा प्रवाह नवघण विणु आवइ नहि ॥ ४ ॥

१ प्राकारप्रकारं निर्माप्य D H २ इति याचिते राज्ञा अयसिहदेवेन सः
क्षालात् ३ बहिराकृतो H L ४ तं व्यापादयामास L H ५ इति वचनबला-
त्तद्वाग्निनेयपरिग्रह C ६ सयरू नहि स राण B न कुलाई न कुलाई H B ७ सई
सउ वङ्गारिहि पाण विन वइसारि होमिया H B ८ वल्लण C ९ नवघणविणभावै नदी O
बलीं गरुआ गिरिनार दीहू बोलावउड्डयउ ।
लहसि ॥ बीजीवार एहसञ्जणभारखम ॥
अम्हइ एत्तइ संतो जड्डुमुवाय पवावा ।
नकुलाणि मन कुरोसु वेउ खगारिहि सउगिया ॥
मणतंबोळि म माणि शाखि भउघाउइ सुहि ।
देवलवाड उसायि खंगारिहि सउवे गिया ॥
इत्यधिकानि वाक्यानि B आदर्शे

२७) वादी तो बढवाणं वीसारतां न वीसरइ ।

सोनसमा पराण भोगावह पइ भोगवीइ ॥ ९ ॥

इत्यादीनि बहूनि वाक्यानि यथावसरं मन्तव्यानि ॥

३६ ततो महं० जाम्बान्वयस्य सज्जनदण्डाधिपते श्रीसिद्धराजेन योग्यतया सुराष्ट्रविप्रेये व्यापारो नियुक्तः । तेन स्वामिनमविज्ञाप्य वर्षत्रयोद्ग्राहिनेन श्रीमदुज्जयन्ते श्रीनेमीश्वरस्य काष्ठमयं प्रासादमपनीय नूतनः शैलमयः प्रासादः कारितः । चतुर्थे वर्षे सामन्तचतुष्टयं प्रस्थाप्य सज्जनदण्डाधिपतिं श्रीपत्तने समानीय राज्ञा वर्षत्रयोद्ग्राहितद्रव्यं याचितः । तद्देशव्यवहारिणां पार्थात्तावद्द्रव्यमुपढौक्योज्जयन्तप्रासादजीर्णोद्धारपुण्यमुद्ग्राहितद्रव्यं वा द्वयोरेकमवधारयतु देव । इति तेनोक्ते श्रीसिद्धराजस्तद्बुद्धिकौशल्यचमत्कृतस्तीर्थोद्धारपुण्यमेवोररीचकार । स पुनस्तस्य देशस्याधिकारमधिगम्य शत्रुञ्जयोज्जयन्ततीर्थयोर्द्वादशयोजनयोर्यावदुकूलमयं महाध्वजं ददौ । इति रैवतकोद्धारप्रबन्धः* ॥

३७ अथ भूयः सोमेश्वरयात्रायाः प्रत्यावृत्त श्रीसिद्धाधिपो रैवतोपत्यकार्या दत्तावासस्तदैव सैत्कीर्तनं दिदृक्षु मत्सरोत्सेकपरौर्द्विजन्मभिः सज्जलाधारलिङ्गाकारोऽयं गिरिरित्यत्र पादस्पर्शं नार्हतीति कृतकवचनैर्निपिद्धस्तत्र पूजां प्रस्थाप्य स्वयं शत्रुञ्जयमहातीर्थसन्निधौ स्कन्धावारं न्यधात् । तत्र पूर्वोक्तैर्जातिपिशुनैः कृपाणिकापाणिभिरकृपैस्तीर्थमार्गं निरुद्धे सति श्रीसिद्धाधिपो रजनीमुखे कृतकार्पटिकवेषः स्कन्धनिहितविहङ्गिकोभयपक्षम्यस्तगङ्गोदकस्तन्मध्येभूत्वाऽपरिज्ञातस्वरूप एव गिरिमधिरुह गङ्गोदकेन श्रीयुगादिदेव स्नपयन् पर्वतसमीपवर्तिग्रामद्वादशकशासनं श्रीदेवार्चायै

१ वादी तवई बढमाण c २ सुना c ३ भोगावह पइ भोगिव्या c
४ सज्जनदण्ड D दण्डाधिपति a ५ सुराष्ट्रा B ६ द्वादशयोजनयात्राम b a K H

* रैवतकोद्धारप्रबन्धो प्रगावहचरिते हे-सू. प्रबन्धे (छो. ३२५-३३५)

जिनमंडनगणीयकुमारपालप्रबन्धेऽपि वर्तते

७ स्व B c प्राकृतवेष D

विश्राणयामास । तीर्थदर्शनाच्चोन्मुद्रितलोचन इवामृताभिषिक्त इव जातः ।
अत्र पर्वते सल्लर्कावनसरित्पूरसंकुले इहैव चिन्ध्यं करिष्यामीत्यबन्ध्यप्र-
तिज्ञो, हस्तियूथनिष्यत्तये विहस्तमनसं मनोरथेनापि तीर्थविध्वंसपात-
किनं धिग्मामिति श्रीदेवपादानां पुरतो राजलोकविदितं स्वं निनिन्द ।
सानन्दो गिरेरवततार ।

३८ अथ श्रीदेवसूरिचरितं व्याख्यास्यामः । तस्मिन्नवसरे कुमुदच-
न्द्रनामा दिगम्बरस्तेषु देशेषु चतुरशीतिवादैर्वादिनो निर्जित्य कर्णाटदेशा-
दुर्जरदेशं जेतुकामः कर्णावतीं प्राप । तत्र भट्टारकश्रीदेवसूरीणां चातुर्मा-
सके स्थितानां श्रीअरिष्टनेमिप्रासादे धर्मशास्त्रव्याख्याक्षणे वचनचातुरी-
मनुच्छिष्टामाकर्ष्य तत्पण्डितैस्तद्वृत्तान्ते निवेदिते कुमुदचन्द्रस्तेषामुपाश्रये
सतृणमुदकं प्रक्षेपितवान् । अथ तैर्महर्षिभिः पण्डितैः खण्डनतर्कादिप्रमा-
णप्रवीणैस्तस्मिन्नर्थेऽनाकर्णिततयाऽवज्ञाते सति श्रीदेवाचार्यजामिं तपोधनां
चेदकैरधिष्ठितां विधाय नृत्यजलानयनादिभिर्विविधाभिर्विडम्बनाभिर्विडम्ब्य
तेषु चेदकेष्वपहृतेषु तान् शृशं पराभवान्निर्भर्त्सनपरानपवार्य श्रीदे-
वसूरिभिरुक्तं वादविद्याविनोदाय भवता पत्तने गन्तव्यं । तत्र
राजसभायां भवता सह वादं करिष्याम इत्यादिष्टे कृतकृत्यमनाः
स आशावसनः श्रीपत्तनपरिसरं प्राप्तः । श्रीसिद्धराजेन मातामह गुरु-
रिति प्रत्युद्गमादिना सत्कृतस्तत्रावासान्दत्त्वा तस्थौ । श्रीसिद्धराजेन वाद-
निष्णाततां पृष्ट्वाः श्रीहेमाचार्याश्चतसृषु विद्यासु परं प्रावीण्यं विभ्राणं जैन-
मुनिगजयूथाधिपं सिताम्बरशसनवज्रप्राकारं नृपसभाशृङ्गारहारं कर्णाव-
तीस्थितं श्रीदेवाचार्यं वादविद्याविदं वादीमकण्ठीरवं प्राहुः । अथ राज्ञा
तदाब्धानाय प्रेषितविज्ञप्तिकायां श्रीसंघेलेखेन समभागतायां श्रीदेवसूरयः
पत्तनं प्राप्य नृपोपरोधाद्वाग्देवीमाराधयामासुः । तथा वादिवेतालीय-

१ चिन्ध्यवर्गं रचयिष्यामीति. ■ २ शान्त्याचार्यकृतोत्तराध्ययनवृत्तौ । ३ उपाह-
तेषु ० ३ T अतः T पर्यन्तो भाग ३ आदर्शे नास्ति

श्रीशान्तिसूरिविरचितोत्तराध्ययनवृहद्भूतौ दिगम्बरवादस्थले चतुरशीति-
विकल्पजालोपन्यासे भवद्भिः प्रतन्यमाने दिग्वाससो मुखे मुद्रा पतिष्यती-
त्यादेशानन्तरं गुप्तवृत्त्या कुमुदचन्द्रसन्निधौ पण्डितान्प्रस्थाप्य कस्मिन्
शास्त्रे विशेषकौशलमिति ज्ञापिते ।

२८) देवादेशयं किं करोमि सहसा लङ्काभिहैवानये
जम्बूद्वीपमितो नयेयमथवा वारानिधिं शोषये ।
हेलोत्पादिततुङ्गपर्वतशिरोभ्रावत्रिनेत्राचल-
क्षेपक्षोभविवर्धमानसलिल बध्नामि वा वारिषिर्म ॥

इति तदुक्तिश्रवणात्सिद्धान्तकुशलत्वा तस्याल्पीयसीमवगम्य जित
मन्यमानाभ्या श्रीदेवाचार्यश्रीहेमचन्द्राभ्या प्रमुदितः । अथ देवसूरिप्रभो
रत्नप्रभाभिधानं प्रथमशिष्यं क्षपामुखे गुप्तवेषतया कुमुदचन्द्रस्य गुरुद्वारे
गतः । तेन कस्त्वमित्यभिहिते अहं देव । देव क । अहं । अहं क ।
त्व । त्व क । श्वा । श्वा क । त्व । क अहं देव इति तयोरुक्तिप्र-
त्युक्तिबन्धे चक्रभ्रम भ्रमति, आत्मानं देव दिगम्बरं श्वानं च सस्थाप्य
यथागतं जगाम । तेन चक्रदोषप्रादुष्करणेन विषादनिषादसम्पर्कात् ।

२९) *हृहो श्वेतपटा किमेव विकटाटोपोक्तिसटङ्कितै
ससारावटकोटरेऽतिविकटे मुग्धो जनः पात्यते ।

१ शान्तिसूरिकृतोत्तराध्ययनसूत्रज्ञौ (३-९) वर्ततेऽयमुपन्यासः । २ देवा
हापय D ३ अयानये किं C ४ वारानिधिं D

T अत्र निम्नावतारितो भागः H आदर्शेऽधिकः -

अथ बाह्येनामा महोपासकः श्रीदेवसूरिः व्यञ्जितः प्रभो प्रकटकपटेन
दिवपटेन गागिताया प्रधानपुरुषा द्रव्यव्यय विधाय भेदिता सन्ति । यदि पूज्या
आदिशान्तिं तदा अहमपि तथा करोमीति श्रुत्वा देवसूरयः प्राहुः यदि ब्राह्मीप्रसादतो
न जयस्तत्किमुक्तेषु चैव सत्त्वसविदो ततोऽत्मनेन प्रयासेन ।

५ विषादसम्पर्कात् ६ * पद्यमिदं मुद्रितकुमुदचन्द्रनाटकानुसृतम् (अ १ ओ. ११)

तत्त्वातत्त्वविचारणामु यदि वो हेवाकलेशस्तदा
सत्यं कौमुदचन्द्रमद्वियुगल रात्रिदिवं ध्यायत ॥

इमां तदुचितां कवितां निर्माप्यं समादाय कुमुदचन्द्रः श्रीदेवसूरीन्प्र-
ति प्राहिणोत् ।

तदनु तच्चरणपरमाणुर्बुद्धिवैभवावगणितचाणाक्य. पण्डितमाणिक्यः ।

३०) *कः कण्ठीरवकण्ठकेसरसटाभारं स्पृशत्यद्विणा
कः कुन्तेन शितेन नेत्रकुहरे कण्डूयनं कांक्षति ।
कः सन्नहति पन्नगेश्वरशिरोरत्नावतंसत्रिये
यः श्वेताम्बरशासनस्य कुरुते बन्धस्य निन्दामिमाम् ॥

अथ रत्नावरपण्डितः—

३१) T नमैर्निरुद्धा युवतीजनस्य
यन्मुक्तिरत्र प्रकटं हि तत्त्वम् ।
वर्त्तिकं वृथा कर्कशतर्ककेलौ
तवाभिलाषोऽयमनर्थमूलः ॥

इति कुमुदचन्द्रं प्रति सोपहासं प्राहिणोत् ॥

अथ श्रीमयणल्लदेवी कुमुदचन्द्रपक्षपातिनी, अभ्यासवर्त्तिनः सभ्यां-
स्तज्जयाय नित्यमुपरोधयन्तीति श्रुत्वा श्रीहेमचन्द्राचार्येण वादस्थले दिग-
म्बराः स्वीकृतं सुकृतमप्रमाणीकरिष्यन्ति, सिताम्बरास्तं स्थापयिष्यन्तीति
तेषामेव पार्श्वचट्टचान्ते निवेदिते राज्ञी व्यवहाराद्बहिर्मुखे दिगम्बरे पक्ष-
पातमुज्ज्ञांचकार । अथ भाषोत्तरलेखनाय सुखासनसमासीनः कुमुद-
चन्द्रः पण्डितरत्नप्रमथचरणचारेणाऽक्षपटले समागतौ । तदधिकृतैः—

१ निर्माय समये ॥ * यद्यपिदं मुद्रितकुमुदचन्द्रनाटकादुद्धृतम् (अं. १ खो. २२

T यद्यं मुद्रितकुमुदचन्द्रनाटकादुद्धृतम् (अं. १ खो. ३४) तत्र माणिक्येनोक्तम् ।

२ अक्षपटले C M

३२) केवलिहूटं न भुञ्जइ चीवरसहिअस्स नत्थि निव्वाणं
इत्थी हूया न सिज्झइ ई मयमेयं कुमुदचन्दस्स ॥

कुमुदचन्द्र इति मायां लेखयामास । अथ सिताम्बराणामुत्तरम्—

३३) केवलि हूउविभुञ्जइ चीवरसहिअस्स अत्थि निव्वाणं
इत्थी हूयावि सिज्झइ मयमेयं देवसूरीणं ॥

इति भाषोत्तरलेखनानन्तरं निर्णीतवादस्थलवासरे श्रीसिद्धराजे समा-
जमागतवति, पट्दर्शनप्रमाणवेदिषु सभ्येषु समुपस्थितेषु कुमुदचन्द्रवादी
पुरो वाद्यमानजयडिण्डिमो प्रियमाणसितातपत्रः सुखासनसमासीनः पुरो
वंशाग्रलम्बमानपत्रावलम्बः सिद्धराजसभायां नृपप्रसादीकृतसिंहासने निप-
साव । प्रभुश्रीदेवसूरयश्च श्रीहेमचन्द्रमुनीन्द्रसहिताः समासिंहासनमेकमे-
वालंचक्रुः । अथ कुमुदचन्द्रवादी स्वयं ज्यायान् किञ्चिद्व्यतिक्रान्तशै-
शवं श्रीहेमचन्द्रं प्रति पीतं तक्र भवतेत्यभिहिते श्रीहेमचन्द्रस्त प्रति जरा-
तरलितमते किमेवमसमञ्जस ब्रूये श्वेतं तक्र पीता हरिद्रेति वाक्येनाधकृत ।
युवयोः को वादीति पृच्छन्, श्रीदेवसूरिभिस्तत्तिराकरणायायं भवतः प्रति-
वादीत्यभिहिते कुमुदचन्द्रः प्राह । मम वृद्धस्यानेन शिशुना सह को वाद
इति तदुक्तिमाकर्ण्यहेमेव ज्यायान् भवानेव शिशुः योज्यापि कटीदंवरकै-
मपि नादस्ते निवसनं च । इत्थं राज्ञा तयोर्वितण्डायां निपिद्धायामित्यं
पणबन्धो मिथः समजनि पराजिते श्वेताम्बरैर्दिगम्बरत्वमङ्गीकार्यं । दिग-
म्बरैस्तु देशत्याग इति निर्णीते पणबन्धादनु स्वदेशकलङ्कभीरुभिर्देवाचार्यैः
सर्वानुवादपरिहारपरैर्देशानुवादपरायणैः कुमुदचन्द्रं प्रति प्रथम भवान्क-
क्षीकरोतु पक्षमित्यभिहिते—

३४) *सद्योतद्युतिमातनोति सविता जीर्णोर्णनैभालय—

च्छायामाश्रयते शशी मशकतामायान्ति यत्राद्रय ।

१ तत्तिरस्करणाय D H २ दोस्तं A O M

* यद्यपि मुद्रितकुमुदचन्द्रनाटकादुद्धृतम् (अं. ५ श्लो. ६) इ उर्णनाभालयछायां P

इत्थ वर्णयतो नमस्तव यशो जातं स्मृतेर्गोचरं ।

तत्तस्मिन्भ्रमरायते नरपते वाचस्ततो मुद्रिताः ॥

इति नृप प्रत्याशिषं ददौ । वाचस्ततो मुद्रिता इति तदीयाप-

शब्देन सभ्यास्त स्वहस्तबन्धनमिति विमृशन्तो मुमुदिरे ।

अथ देवाचार्याः—

३५) नारीणां विदधाति निर्वृत्तिपदं श्वेताम्बरप्रोलस-

त्कीर्तिस्फातिमनोहरं नयपथप्रस्तारमङ्गीगृहम् ।

यस्मिन्केवलिनो न निर्जितपरोत्सेकाः सदा दन्तिनो

राज्यं तज्जिनशासनं च भवतैश्चौलुक्य जीयाश्चिरम् ॥ १ ॥

नृप प्रतीमामाशिषं ददौ ॥ अथ वादी कुमुदचन्द्रः केवलिभुक्तिस्त्री-
निर्वाणचीरनिराकरणपक्षोपन्यासं पारावतविहङ्गमसदृशया स्वलितगिरिं
प्रारभमाणः सभ्यैरन्तर्विहसद्भिः प्रत्यक्षप्रशंसापरैः पुरस्क्रियमाणैः । किमु-
पन्यासप्रान्ते उच्यतामित्युक्तो देवाचार्यः । प्रलयकालोन्मीलितप्रचण्डपवन-
क्षुभिताम्भोधिनिचितवीचीसमीचीभिर्वाग्भिर्वृहदुत्तराध्ययनवृत्तेश्चतुरशीति-
विकल्पजालोपन्यासे प्रक्रान्ते भास्वैत्प्रतिभाप्रसरपरिभ्रानायमानकुमुदः
कुमुदचन्द्रः सन्म्रमभ्रान्तचेतास्तद्वचनान्यवधारयितुमक्षमो भूयस्तमेवोप-
न्यासं समभ्यर्थितवान् । सिद्धराजसभ्येषु निषेधपरेष्वपि अप्रमेयप्रमेयल-
हरीभिस्तं प्रमाणाभ्योधौ मज्जयितुं प्रारब्धे षोडशे दिने आकस्मिके देवाचा-
र्यस्य कण्ठावग्रहे भान्त्रिकैः श्रीयशोभद्रसूरिभिर्तुल्यकुरुकुलादेवीप्रसादल-
ब्धवरैस्तत्कण्ठपीठात्क्षणात्क्षपणककृतकार्मणानुभावात्केशचण्डुक पातयां-
चक्रे । तच्चित्रनिरीक्षणाचतुरैः श्रीयशोभद्रसूरिः श्लाघ्यमानः, कुमुदचन्द्र-
श्चामन्दं निन्दमानः, प्रमोदविषादौ दधाते । अथ श्रीदेवसूरिभिरुपन्या-

१ यस्मिन् H c २ विनिर्जितः H a c ३ भवतो A b † पश्यमिदं मुद्रित-
कुमुदचन्द्रादुद्धृतम् (अ ५ श्लो ५) ४ उपमया सस्वलितस्वलितगिरा c ५ पुरस्क्रि-
यमाणैः A ६ उपन्यासप्रक्रमे अग्र-१४ A ७ श्रीसूरिभिश्च c ८ यशोभद्रसूरिभिः P

सोपक्रमे कोटाकोटिरिति शब्दे प्रोच्यमाने, तच्छब्दव्युत्पत्तिं कुमुदचन्द्रे
पृच्छति, कण्ठपीठे लुठिताष्टव्याकरण षण्डित काकल टापटीपसूत्रनि-
प्पन्नं शाकटायनव्याकरणोदित कोटाकोटि कोटीकोटि कोटिकोटिरिति
सिद्ध शब्दत्रयनिर्णय प्राह । अथ प्रथममेव वाचस्ततो मुद्रिता इति स्वय
पठितमिति स्वयमपशब्दप्रभावात्तदा तु प्रादुर्भूतमुखमुद्रं श्रीदेवाचार्येण
निर्जितोऽहमिति स्वयमुच्चरन् श्रीसिद्धराजेन पराजितव्यवहारादपद्वारे-
णापसार्यमाण सभवत्परामर्शविर्भावादुद्विस्फोट^१ प्राप्य विपेदे ॥

३९ अनन्तर तु श्रीसिद्धराज प्रमोदमेदुरमना देवाचार्यप्रभावप्रभाव
नाचिकीर्तुर्भि^२ धारितसितातपत्रचतुष्टय प्रकीर्णकप्रकरवीज्यमान स्वय
दत्तहस्तावलम्ब पूर्यमाणेषु यमलशङ्खेषु रोद कुक्षिभरिविभ्रम विभ्रति
नि स्वाननिस्वनै स्फूर्जद्वयैतूर्यपूर्यमाणदिगन्तराले थाहडनाम्नोपासकेन
लक्षत्रयप्रमितद्रव्यव्ययकृतार्थाकृतार्थिसाथं वादिचक्रवर्तिन पादावधार्यता-
मिति स्तुतित्रातैरमन्दानन्दकन्दकन्दलनकारिणि मङ्गले मुहुर्मुहुरुच्यमाने
श्रीदेवाचार्यान्थाहडेन^३ तेनैव कारितप्रासादे श्रीमन्महावीरनमस्करणपूर्व
वसतौ प्रावेशयत्^४ । तत्पारितोषिके नृपति सुरिभ्योऽनिच्छद्भ्योऽपि छालाप
भृतिग्रामद्वादशक ददौ । तदुपश्लोकेन श्लोका एव—

३६) बलप्रतिष्ठाचार्याय नम श्रीदेवसूरये ।

यत्प्रसादमिवाख्याति सुखप्रश्नेषु दर्शनम् ॥

इति श्रीप्रद्युम्नाचार्य ।

३७) यदि नाम कुमुदचन्द्र नाजेप्यद्देवसूरिरहिमलुचि ।

कटिपरिधानमघात्यत्कतम श्वेताम्बरो जगति ॥

इति हेमाचार्य ।

१ कव्वस्फोटं H D २ प्रभावना विहीर्यु C ३ पूर्यमाणेषु दिगन्तरालेषु D

४ ऊर्जतूर्य D ५ थाहड A ६ थाहडेन A D ७ प्रावेशयन् A b

८ पद्यमिदं प्रभावकचरिते देवसूरिप्रबन्धेऽपि वर्तते (२५१)

३८) भेजेऽवकीर्णितां नम्र कीर्तिकन्यामुपार्जयन् ।

ता देवसूरिराच्छिद्य त निर्ग्रन्थ^१ पुनर्व्यधात् ॥

इति श्रीउदयप्रभदेवः ।

३९) वादविद्यावतोऽद्यापि लेखशालामनुज्झर्ता ।

देवसूरिप्रभो साम्यं कथं स्यादेवसूरिणा ॥

इति श्रीमुनिदेवाचार्यः ।

४०) नमो यत्प्रतिभाघर्मात्कीर्तियोगपटं त्यजन् ।

न्हियेवात्याजि मारत्या देवसूरिर्मुदेऽस्तु व ॥ १ ॥

४१) सत्रागारमशेषकेवलभृतां भुक्तिं तथा स्थापय—

न्नारीणामपि भोक्षतीर्थमभवत्तद्युक्तियुक्तोत्तरैः ।

यः श्वेताम्बरशासनस्य विजिते नम्रे प्रतिष्ठागुरु—

स्तदेवाद्गुरुतोऽप्यमेयमहिमा श्रीदेवसूरिप्रभुः^२ ॥ २ ॥

इति मेरुतुङ्गसूरिणा द्वयमिति देवसूरीणां प्रबन्धः^३ ।

४० ॥ अथ श्रीपत्तनवास्तव्य उच्छिन्नवंशकः आमडनामा वणिक्

पुत्रं कांस्यकारकहृष्टे घर्षरकघर्षणं कुर्वस्तत्र पञ्च विपोपेकानर्जयित्वा

दिनव्ययं कुर्वाणो द्विसन्ध्यमपि श्रीहेमसूरीणां चरणमूले प्रतिक्रमन् प्रकृ-

तिचतुरतयाऽधीतागस्त्यबौद्धमतादिरत्नपरीक्षाग्रन्थो रत्नपरीक्षकाणां सा-

न्निध्यात्परीक्षादक्ष कदाचिच्छ्रीहेमचन्द्रसन्निधौ धनाभावात्परिग्रहप्रमा-

णनियमान्संकुचितान् गृहन् सामुद्रिकवेदिभिः प्रभुभिरायतौ तद्भाग्यवै-

भवप्रसरं विमृशद्विस्तस्य लक्षत्रयद्रम्माणां परिग्रहमानं कारयद्विः सह

संतुष्टतया व्यवहरन्, कस्मिन्नप्यवसरे कापि ग्रामे यियासुरन्तरालेऽजाग्रजं

१ कण्ठामुपार्ज्य ॥ A २ निग्रन्थ P a ३ विद A ४ अमुञ्चता H ५ धर्मात्

A ६ स्पृष्टवान् गुरुतो C लग्नप्रतिष्ठागुल्लीदेवाद्गुरुस्त D ७ श्रीदेवसूरि प्रभु D

८ मुनिदेवसूरिकृते शातिनाथचरित्रे श्लोकवदेऽप्ययं श्लोक १०

× अयं देवसूरिप्रबन्धो प्रभावकचरितेऽप्यस्ति, मुद्रितकुमुदचन्द्रनाटकेऽपि प्रबन्धस्यास्य
वस्तु गुम्फितम् C श्रीमालाहातीय D ९ पञ्च लोष्टिकान् (राजशेखरकृत प्रबन्धकोश
पाठ) १० प्रतिक्रामन् D

व्रजन्तमालोभ्यैकस्या अजाया कण्ठे पापाणखण्ड रत्नपरीक्षकतया रत्न-
जातीय परीक्ष्य तल्लोभात्ता मूल्येन क्रीत्वा मणिकारपार्श्वार्त्तमुत्तेजित निर्मा-
प्य सिद्धराजमुकुटघटनाप्रस्तावे लक्षमूल्यद्रव्येण त नृपायैव ददौ । तेन
नीवीधनेन मञ्जिष्टास्थानकानि कदाचिदागतानि क्रीत्वा तद्विक्रयावसरे
सायात्रिकैर्जलचोरभयात्तदन्तानहिता काञ्चनम्बिका पश्यन् सवभ्य
स्थानकेभ्यस्ता सजग्राह । तदनन्तर सर्वनगरमुख्य श्रीसिद्धराजमान्यो
जिनशासनप्रभावक श्रावक प्रतिदिन प्रतिवर्ष यदृच्छया जेनमुनिभ्योऽन्न-
वस्त्रादि ददानो गुप्तवृत्त्या नन्यानि धर्मस्थानानि जीर्णानि च प्रशस्तिर-
हितानि स्वदेशेषु च समुद्धार ॥

४२) वल्लीछन्नद्रुम इव मत्स्याच्छादितसमस्तर्वाजमिव ।

प्राय प्रच्छन्नकृत सुकृत शतशाखतामेति ॥

इति साह आभट्टप्रबन्धः* ॥

४१ अथान्यस्मिन्नवसरे श्रीसिद्धराज ससारसागर तितीर्षु प्रत्येक
सर्वदेशेषु सर्वदर्शनेषु देवतत्त्वधर्मतत्त्वपात्रतत्त्वनिज्ञासया पृच्छ्यमानेषु
निजस्तुतिपरनिन्दापरेषु सन्देहदोषाधिरूढमानस श्राद्धेमाचार्यमाकार्य
विचार्यकार्य पप्रच्छ । आचार्यस्तु चतुर्दशविधास्थानरहस्य विमृश्येति पोरा-
णिकनिर्णयो वक्तुमारेभे । यत्पुरा कश्चिद्व्यवहारी पूर्वपरिणीता यत्नी
परित्यज्य सगृहिणीसात्कृतसवस्व सदेव पूर्वपत्न्या पतिवशीकरणाय तद्वै-
दिभ्य कार्मणककर्मणि पृच्छ्यमाने कश्चिद्भोडेदेशीयो रश्मिनियन्त्रित
तव पतिं करोमीत्युक्त्वा किञ्चिदचिन्त्यवीर्य भेषजमुपानीय भोजनान्तदेय-
मिति भाषमाण स गत । कियद्दिनान्ते समागते क्षयाहनि तस्मिन्तथा
कृते स प्रत्यक्षवृषभता प्राप । सा च तत्पतीकारमनवबुध्यमाना विश्वविश्वा
कोशान्सहमाना निज दुश्चरित शोचन्ती कदाचिन्मध्यदिने दिनेश्वरक

१ छलीछन्न A ॥ २ वसाह A अय साहआभट्टप्रबन्ध (आभट्टोत्पत्ति
प्रबन्ध) प्राचीनऽन्यस्मिन्पुस्तके नास्तीति वा भाउदाजीना स्वकीयादर्शप्रान्तभागे
लिखितम् । किन्तुचतुर्विंशतिप्रबन्धे वर्तते ।

ठोरतरकरनिकरप्रसरतप्यमानाणि शाङ्खभूमिषु तं पतिं वृषभरूपं चारयन्ती
 कस्यापि तरोर्मूले विश्रान्ता निर्भरं विलपन्ती, आलापं नभस्यकस्माच्छु-
 श्राव । तदा तत्रागतो विमानाधिरूढः पशुपतिर्मवान्या तदुःखकारणं पृष्टो
 यथावस्थितं निवेद्य तस्यैव तरोश्छायायां पुंस्त्वनिवन्धनमौषधं तन्निर्वन्धा-
 दादिदृश्य तिरोदधे । सा तदनु तदीयां छायां रेखाङ्कितां निर्माय तन्मध्यव-
 तिनं औषधाद्गुरानुच्छेद्य वृषभवदने क्षिपन्ती तेनाप्यज्ञातस्वरूपेणौषधाद्गु-
 रेण वदनन्यस्तेन स वृषभो मनुष्यतां प्राप । यथा तदज्ञातस्वरूपोऽपि भेष-
 जाङ्गुर-समीहितकार्यसिद्धिं चकार तथा कलियुगे मोहात्तदपि तिरोहितं
 पात्रपरिज्ञानं समक्षिकं सर्वदर्शनाराधनेनाऽविदितस्वरूपमपि मुक्तिप्रदं
 भवतीति निर्णयः । इति हेमचन्द्राचार्येः सर्वदर्शनसन्माने निवेदिते सति
 श्रीसिद्धराजः सर्वधर्मांराधनां चकार । इति सर्वदर्शनमान्यताप्रबन्धः॥

४२ ॥ अथान्यदा निशि कर्णमेरुप्रासादे नृपतिर्नाटकं विलोकयन्
 केनापि चणकविक्रयकारिणा वणिग्मात्रेण स्कन्धन्यस्तहस्तेन तल्लीला-
 यितेन चित्रीयमाणमानसः स भूयो भूयस्तद्दीयमानं सकर्पूरबीटकं परितो-
 पितो' गृह्णन् नाटकविसर्जनावसरेऽनुचरैस्तद्देहादि सम्यगवगम्य सौधमा-
 साद्य सुप्वाप । प्रत्यूषे भूषः कृतप्राभातिककृत्यः सर्वावसरेऽलङ्कृतसभाम-
 ण्डपस्तं चणकविक्रयकारिणं विपणिनमाकार्य निशि स्कन्धन्यस्तहस्तभा-
 रेण ग्रीवा बाधते इत्यभिहिते तत्कालोत्पन्नमतिर्विज्ञपयामास । देव आस-
 मुद्रान्तभूभारे स्कन्धाधिरूढे यदि स्वामिनो न बाधते स्कन्धस्तदा तृण-
 मात्रस्य निर्जीवस्य मम पण्याजीवस्य भारेण स्वामिनः को स्कन्धबा-
 धेति तदीयौचित्यविज्ञपनेन प्रमोदान्नृपः पारितोषिकं ददौ ॥

इति चणकविक्रयिवणिजः प्रबन्धः ॥

४३ अथान्यस्यां निशि नृपः कर्णमेरुप्रासादात्प्रेक्षणं प्रेक्ष्य प्रत्यावृत्तः

१ समते A b H २ स्कन्धेन स्कन्धन्यस्तहस्तेन P a स्कन्धन्यस्तहस्तः H
 ३ परितोपिते P ४ भारेण का. D ५ प्रमोदवान् H P

कस्यापि व्यवहारिणो हर्म्ये बहून्दीपानालोक्य किमेतदिति पृष्ट स लक्ष-
दीपास्तान्विज्ञपयामास । असौ धन्य इति । स्वसोधमध्यमध्यास्य व्यतीत-
क्षणदाक्षण सधन्यमानिन त सदा समानीयेत्यादिदेश । एतेषा सदा प्रदी-
पाना प्रज्वालनेन भवत सदा प्रदीपन, तद्वददीयवित्तस्य कियन्तो लक्षा
इत्यभिहित स विद्यमानाश्चतुरशीतिलक्षान्निवेदयामास । तदनुकम्पाक-
म्पमानमानस स्वकोशात्पोडशलक्षान्प्रसादीकृत्य तत्सोधे कोटिध्वजम-
धारोपयामास । इति पोडशलक्षप्रबन्धः ॥

४४ अथान्यस्मिन्नवसरे राजा कदाचिद्बालाकदेशे दुर्गभूमौ सिंहपुर-
मिति ब्राह्मणानामग्रहार म्यापितस्तच्छासने पञ्चत्तरशत ग्रामा । अथ
श्रीसिद्धराज कदाचित्सिंहनादेर्भर्तृविप्रेदेशमध्यनिगास याचित साभ्रम-
तीतीरवर्तिनमाशाम्बिलीग्राम तेभ्यो ददौ । तेषा च सिंहपुराद्वान्यान्या-
दाय गच्छतामागच्छता च दानमौक्ष चकार ।

४५ अथ राजा सिद्धराजेन मालवक प्रति कृतप्रमाणेन वाराहीग्राम-
परिसरमाश्रित्य तदीयान् पट्टमिलानाहय तच्चातुर्यपरीक्षाकृते निजा प्रधाना
राजवाहनसेजवालीं स्थपनिकार्यं समर्पिता । अथ नृपतौ पुरतः प्रयाते ते
सर्वेरपि सभूय तदङ्गानि प्रत्येकं विदार्य यथावाञ्छितं स्वस्वसंधे निदधिरे ।
अथ यदा प्रत्यावृत्तो नृपस्ता स्थपनिके तेभ्यो याचमानस्तद्वौनितमि-
न्नानि तदङ्गानि पश्यन् सविस्मय किमेतदित्यादिशस्तैर्विज्ञपयाचक्रे ।
स्वामिनेक कोऽप्यस्य वस्तुनो गोपनविधो न प्रभूष्णुर्मलिम्लुचादिभ्य-
कदाचिदंशये सजायमाने सति क प्रभोरुत्तरकर्ताते विमृश्यैतदस्माभि-

१ स धन्यमानी A धन्यमानी P २ आशाम्बली A b ३ दाण b
४ पट्टि c M ५ दानविशेष ६ स्थापनिकार्यं c ७ समर्पयत P c यथोचित c
८ स्थापनिका (न्यास थापण इति भाषायां) P ९ मन्त्रिभुवान्तादीनां
कदाचिदंशये D

व्यवसितं । तदा राजा सविस्मयस्मेरमनास्तेषां वृच इति विरुदं ददौ ।
इति वाराहीयार्चप्रबन्धः ।

४६ अथ कदाचिच्छ्रीजयसिंहदेवो नृपतिर्मालवकं विजित्य प्रत्या-
वृत्तः । उब्झाग्रामे निवेशितस्कन्धावारस्तैर्ग्रामीणैः प्रतिपन्नमातुलैर्दुग्ध-
परिपूर्णाहारादिभिरुचैः परितोष्यमाणस्तस्यामेव निशि गुप्तवृत्त्या
तद्दुःखसुखजिज्ञासु कस्यापि ग्रामीणस्य गृहे गतः । गोदोहादिव्याकुल-
तायामपि तेन कस्त्वमिति पृष्टः, श्रीसोमेश्वरस्य कार्पटिकोऽहं महाराष्ट्र-
देशवास्तव्य इति तस्मै न्यवेदयत् । तेन च नृपतेः पार्श्वे महाराष्ट्रदे-
शस्य तन्महाराजस्य च गुणदोषवृत्तान्ते पृच्छमाने स नृपतेस्तस्य
पण्णवतिराजगुणान्प्रशंसंस्तत्पार्श्वे गूर्जरधीश्वरगुणदोषान्पृच्छन् । श्रीसि-
द्धराजस्य प्रजापालनपाण्डित्यं सेवकेष्वतुल्यवात्सल्यं चेत्यादीन्गुणान्व-
र्णयंस्तेन कृत्रिमदोषे उत्पाद्यमाने सोऽस्माकं मन्दभाग्यतया नृपतेरपु-
त्रतालक्षण एव दोष इत्यश्रूणि मुञ्चन्नृपतिं निःकैतववृत्त्या परितोषया-
मास । अथ प्रभातकाले संभूय सर्वेऽपि मिलिता नृपदर्शनोत्कण्ठिताः
सौधमध्यास्य प्रभोः प्रणामानन्तरं तदतुल्यपत्न्यङ्गे निविष्टाः, आसनदान-
नियोगिभिः प्रदत्तेऽपि पृथगासने तत्सौकुमार्यं करस्पर्शेन विचिन्त्य वय-
मिह सुखसुखेन निपण्णास्तिष्ठाम इति नृपे स्मितमुखाम्भोजे तत्पुः ।
इति उब्झावास्तव्यग्रामीणानां प्रबन्धः* ।

४७ अथ कदाचिज्झोलाज्ञातीयमांगूनामा क्षत्रियः श्रीसिद्धराजसे-
वार्थं सभां गच्छन् प्रत्यहं पाराचीद्वयं भूमौ निहत्योपविशति । उब्झ-

१ इव P . अयं वाराहीयार्चप्रबन्धः पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भाउ
दाजीना स्वपुस्तके लिखितमस्ति २ कुण्डा ८ शब्दा D ३ आवाहादिभिः A b
प्रवाहादिभिः P ४ कुण्डा ८ * अयं उब्झा (कुंड) वास्तव्यग्रामीणानां प्रबन्धः
पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भाउ दाजीना स्वपुस्तके लिखितमस्ति ५ गाला b
६ पाषाणभेदकः शस्त्रविशेष (पारई मापाया)

रन्द्ध्यमुत्तिष्ठति । तस्य च भोजने घृतपरिपूर्णं कुतुर्षु एक एव व्यये याति तस्य तु घृताभ्यक्तदाढिकानिर्माणे घृतपोडशांशोऽवशिष्यते । कदाचि-
द्वपुरपाटये पथ्यावसरे पञ्चमानकप्रमितयवागूपय्यप्रान्ते आयुर्वेदविदामृ-
तोदकमर्धाहारे किमिति न पीतमित्युपालब्धः । यतः—

४३) पिवेद्घटसहस्रं तु यावन्नाभ्युदितो रविः ।

उदिते तु सहस्रांशौ विन्दुरेको घटायते ॥

रजन्या. पाश्चात्यघटिकाचतुष्टये सूर्यस्यानुदयावधि यत्पयः पीयते
—जलयोग क्रियते तद्वज्रोदकं तदमृतोदकं, सूर्योदये समुत्पन्ने निरन्त्रे
प्रातर्यदुदकं पीयते तद्विष, ततः निन्दुरेको घटशतायते । भोजनाधे
यज्जलं पीयते तदमृतं, भोजनान्ते तत्कालपीतं पयः छत्रं छत्रोदकमिति
भण्यते । तेन प्रोक्तं पुनः, पूर्वभुक्तमर्धाहारः परिकल्प्य सम्प्रति पयः
पीत्वा पुनरर्धाहारं करिष्यामीत्युपक्रममाणस्तेनैव बन्धेन निषिद्धः । नृप-
तिना निरायुधकारणं पृष्टं, समयोचितं मे प्रहरणमिति विजययन्त्रन्यदा
मज्जनावसरे हस्तिप्रेर्यमाणः हस्तिनमालोक्य सन्निहितश्वानेन गुण्डादण्डे
निहत्य मर्मस्थाननिषीदितस्य गजस्य पुच्छभागः स गृह्णन् तदीयातुलेन
बलेनान्तस्त्रुदितस्य करटिनं उत्तारिते हस्तिपैके भूपतितः सोऽसुमिर्य-
युज्यत । स तु गूर्जरदेशभूपाले पलायिते समायातम्लेछान्समेरे स्नेच्छ-
योच्छेदयन् यत्र दिवं प्राप्तस्तत्र श्रीपत्तने मांगूष्णण्डिलमिति प्रसिद्धिः ।
इति मांगूष्णालाप्रबन्धः ।

४८ अन्यदा म्लेच्छप्रधानेषु सभायातेषु मध्यदेशागतान्वेषकारका-
नाह्वय रहस्य किञ्चिदादिश्यं विसर्जं नृपः । अथापरस्मिन्सायाहे च

१ उत्तिष्ठत्यमुत्तरति ० २ कुम्भ A D ३ व्यान्यवसरे A ४ अस्तमित ॥

५ अस्तं याते C ६ विन्दुर्घटशतायते C D ७ छत्र छत्रोदकं ० ८ तनोऽतो ०

९ पूर्वाभिः A १० उत्तरिते भूपतो H C M उत्तारिते नृपतो D ११ म्लेच्छे

शेषे a १२ रहः ॥ किञ्चिदाह्वय D

समागते प्रलयकालप्रचण्डपवनप्रादुर्भावे नृपः सुधर्मसधर्मार्णमास्थानीं-
मास्थाय यावदवलोकते तावदन्तरिक्षादवतरन्तं मस्तकन्यस्तकाञ्चनेष्टि-
कायुगेन काञ्चनशोभां विभ्राणं पलादयुगलमालोक्य भयभ्रान्ते समाज-
लोके नृपचरणपीठे तदुपायनं विमुच्य भूपीठलुटनात्पूर्वं प्रणिपत्येति
विज्ञपयामास । यदद्य देवार्चनावसरे लङ्कानगर्या महाराजाधिराजः श्रीवि-
भीषणो राजस्थापनाचार्यस्य रघुकुलतिलकस्य श्रीरामस्याभिरामगुण-
ग्रामाभिरामस्य स्मरन् ज्ञानमयेन चक्षुषा सम्प्रति चालुक्यकुलतिलकं
श्रीसिद्धराजावतरेऽवतीर्णं स्वयं स्वीयं स्वामिनमवधार्योत्कण्ठोत्कटायमा-
नमानसोऽहं तत्र प्रणामकरणायागच्छामीति किंवा प्रभुर्मामत्रागमनेना-
नुग्रहीष्यतीति विज्ञपयन्तौ ग्रहितवान् । तन्निर्णयं श्रीमुखेन समादिशतु
देव । ताभ्यामित्यभिहिते नृपति किञ्चिदन्तर्विचिन्त्य स तावेवं समा-
दिशत् । यद्वयमेव प्रफुल्लायल्लकलहरिर्मेर्यमाणाः स्वसमये स्वयमेव विभी-
षणमिलनाय समेष्याम इत्युदीर्य निजकण्ठशृङ्गारिणमेकावलीहारं प्रति-
प्राभृतं प्रसादीकृतं । प्रमुणाहमयमपि प्रेक्ष्यप्रेषणावसरे न विस्मरणीय
इति विशेषविज्ञप्तिं विधायान्तरिक्षमार्गेण तद्राक्षसद्वन्द्वं तिरोधत्ते । तदैव
ते न्लेच्छप्रधानपुरुषा भयभ्रान्ताः स्वपौरुषमुत्सृज्य नृपपुरत आहूता
भक्तिभारभासुराणि वचांसि ब्रूवाणास्तद्राजाय समुचितमुपायनमुपनीय
श्रीसिद्धराजेन व्यसृज्यन्त । इति न्लेच्छागमनिषेधप्रबन्धः ॥

४९ अधानन्तरं कौल्यापुरनगरराजस्य सभायां बन्दिनः श्रीसिद्धरा-
जस्य कीर्तिं वितन्वन्तः, तदा तथ्यं सिद्धराजं वयं मन्यामहे यदा प्रत्यक्ष-
मप्यस्माकं कमपि चमत्कारं सिद्धराजो दर्शयतीत्येतद्ब्रुवाणेन तेन राज्ञा

१ अवसरे b H c D २ इन्द्रसभा. ३ अकुण्ठोत्कण्ठाघटमान HD ४ नमः
A C ५ प्रसादीकृत्य = H ६ आपृच्छनावसरे प्रमुणाहमन्यस्मिदपि. a H
७ व्यजृम्भन्त D * अयं न्लेच्छागमनिषेधप्रबन्धः पुस्तकान्तरे नास्तीति डा. भाट
दाजीना लिखितं c कौल्यापुर D

ते पराकृतास्तत्स्वरूपं नृपतेर्विज्ञपयामासु । अथ स्वामिनि सभा निभा-
 लयति तच्चित्तवेदिना केनापि नियोगिनाञ्जलिबन्धपूर्वकं निजामिप्राये
 प्रादु क्रियमाणे राज्ञा स रहसि तत्कारणं पृष्टो नृपतेराशयं विज्ञपयन्
 द्रव्यलक्षत्रयसाध्योऽयमर्थ इति वान्यविज्ञपमाह । तदैव दैवजनिर्दिष्टे
 मुहूर्ते स नृपालक्षत्रयमुपलभ्य वणिगाकारो भूत्वा सर्वभाण्डानि सगृह्य
 सिद्धसंकेतं रत्नखचितं सुवर्णपादुकायुगलमतुलं योगदण्डं च मणिमयकु-
 ण्डलयुगलं च तद्विधयोगपिशुनं योगपट्टं च चण्डाशुरोचिश्चण्डातकं सह
 नीत्वा प्रधानमुलङ्घ्य कतिपयैरहोमिस्तत्पुरे दत्तावासः । आसन्नाया दी-
 पोत्सवनिशि तन्नगरराज्ञोऽपरोधे महालक्ष्मीदेव्या पूजार्थं तत्प्रासादमुपे-
 युपि स कृतकसिद्धरूपस्तेन वेपेणालङ्कृतः, केनापि सदभ्यस्तोत्पतनेन
 वर्षरेणानुगम्यमानो देव्या पीठेऽक्स्मात्प्रादुरासीत् । देव्या रत्नमय-
 सुवर्णवर्षूरमयीं सपर्यां विरचयस्तदबरोधाय तद्विधानि बीटकानि ददान्
 श्रीसिद्धराजनामाङ्कितं सिद्धवेपं पूजाव्याजात्तत्र नियोज्योत्पतनवशाद्बर्ष-
 रस्कन्धमधिहृद्य यथागतमगात् । निशावसाने समयेऽवरोधैस्त विरोधी-
 नृपवृत्तान्तं ज्ञापितं सन् भयभ्रान्तो नृपः स्वप्रधानपुरुषैस्तत्प्राभृतं सि-
 द्धाधिपतये प्राहिणोत् । अथ तेन नियोगिना भाण्डादिक्रयविक्रय-
 सक्षिप्य । ममागमनावधि नैतेषा प्रधानानां दर्शनं देयमिति वेगवता
 पुरुषेण विज्ञपयामास । तदनु झटिति कतिपयैर्दिनैस्तत्र समुपेतः । तत्स्व-
 रूपं विज्ञप्तो नृपतिस्तेषां प्रधानानां तद्विचितामावर्जनां चकार । इति
 कोल्लपुरराजप्रबन्धः* ॥

५० श्रीसिद्धराजेन मालवमण्डलाद्यशोवर्मा नृपतिर्नान्प्रथ्यानीतः ।
 अवसरे क्रियमाणे सीलणामिधानकौतुकिना "वेडाया समुद्रो मग्न इति"
 तत्पृष्ठगायनेनापशब्दं श्रुत्वा इति तर्जितो वेडासमानाया गूर्जरधरिण्या

१ तत्तत्त्वः P २ सिद्धशब्देन P ३ चन्द्रात्पः P

* अयं कोल्लपुरराजप्रबन्धः पुस्तकेऽन्यस्मिन्नास्तीति डा. भाउदाजीना लिखितं

मालवकसमुद्रो मग्न इति विरोधालङ्कारमर्थापत्त्या परिहरन्प्रभोर्हेममयीं जिह्वां प्राप । इति कौतुकीसीलणप्रबन्धः ॥

५१ कदाचित्सिद्धराजस्य वाग्मी कश्चित्सान्धिविग्रहिको जयचन्द्र-
नाम्ना काशीपुरीश्वरेण श्रीमदणहिलपुरस्य प्रासादप्रपाणिपानादिस्वरू-
पाणि पृच्छतेति दूषणमुक्तः । यत्सहस्रलिङ्गसरोवरवारि शिवनिर्माल्यं
तदस्पृश्यतया तत्सेवमानो लोकद्वयविरोधेन तत्रत्यलोकः कथमुदितो-
दितप्रभावः स्यादिति । सिद्धाधिपेन सहस्रलिङ्गसरः कारयताऽनुचितमि-
दमाचरितमिति तस्य नृपतेर्वचसान्तः कुपितः स नृपं पप्रच्छ । अस्यां
वाराणस्यां कुतस्त्यं पयः पीयते ? नृपेण त्रिपथगानलमित्यभिहिते किं
नाम सुरसंरित्रीरं शिवनिर्माल्यं न यतः शिवोत्तमाङ्गमेव गङ्गानिवास-
भूमिः । इति जयचन्द्रराजेन गूर्जरप्रधानस्योक्तिप्रबन्धः ॥

५२ कस्मिन्नप्यवसरे कर्णायविषयादागतेन सान्धिविग्रहिकेण श्रीम-
यणल्लदेव्या पितुर्जयकेशिराजस्य कुशलोदन्ते पृष्टेऽश्रुमिश्रलोचनेनेति सा
विज्ञपयामास । स्वामिनि सुगृहीतनामा जयकेशिमहीन्द्रोऽश्नावसरे पञ्ज-
रात्क्रीडाशुकमात्रारयन्, तेन मार्जार इत्युच्चरिते नृपः परितो विलोक्य
निजभोजनान्धोऽधोभागवर्तिनमोतुमपेक्ष्यन् यदि तव विडालेन विनाशः
स्यात्तदाहं स्वया सह गमनं करवाणीति प्रतिज्ञाते ॥ यावत्पञ्जरादुद्धीय
तस्मिन्काञ्चनभाजने निषीदति तावदकस्मात्तेन वृकदंशेन तं विना-
शितमालोक्य परित्यक्ताशनकवलः । उक्तियुक्तिवेदिना राजवर्गेण
निषिध्यमानोऽपि—

४४) राज्यं यातु श्रियो यान्तु यान्तु प्राणा अपि क्षणात् ।

या मया स्वयमेवोक्ता वाचा मा यातु शाश्वती ॥

इतीष्टदैवतमिव तामेव गिरं जपंस्तेनैव शुकेन सह दारुनिचितां

चिता विवेश । इति वाक्याकर्णनाच्छोकाम्भोधिमग्ना श्रीमयणल्लदेवी
विशेषधमोपदेशहस्तावलम्बनेन विद्वज्जन समभ्युद्धार ।

५३ अथ सा पितु श्रेयसे श्रीसोमेश्वरपत्तने यात्रा गता सती त्रिवे
दिन कमपि ब्राह्मणमाकार्य तदञ्जलौ जलन्यासावसरे यदि भवत्रयपा
तक लासि तदा ददामि नान्यथेति तद्वचनविशेषपरितोषभाक् गजाश्च
काञ्चनादिभिर्युत^१ पापघटमाददौ । स च तत्सर्वं विभ्रेभ्यो ददान
किमिति देव्या शृष्ट ग्राह । प्राक्तनपुण्यादस्मिन् जन्मनि नृपप्रिया
नृपतिजननी भूत्वा लोकोत्तरेरेभिर्दाने सुकृतेर्भावी भवोऽपि श्रेयस्कर इति
विमृश्य भवत्रयपातक मया जगृहे । भवस्या पापघटदाने उपक्रान्ते क-
श्चिदधमद्विजोऽपि पापघट नीत्वा स्व भवती च भवाम्भोधा मज्जयिष्य-
तीति मया तु सन्यस्तसमस्तविचेन वित्तमेतदादाय पुनर्ददता लब्धोदष्ट
गुण पुण्य लब्धमिति श्रेय स जगृहे । इति पापघटस्य प्रबन्धः ॥

५४ ॥ अथ कदाचिन्मालवकमण्डल विगृह्य स्वदेशनिवेश प्रति
चालित श्रीसिद्धाधिपोऽन्तरालेऽप्रतिमल्लेभिर्ल्ले रुद्धमध्वानमवधार्य तस्मि
न्वृत्तान्ते ज्ञाते सति मन्त्री सान्तूनामा प्रतिग्राम प्रतिनगर धोटकमुद्रमाह्य
प्रतिवृष पर्याणानि विन्यस्य मेलितातिदलबलेनं मिलांन्वित्रास्य श्रीसिद्धराज
सुखेन समानीतवान् ॥ इति सान्तूमन्त्रिप्रबन्धो बुद्धिवैभवप्रबन्धो वा ॥*

५५ अथ कस्याचिन्निशि द्वावकुण्डावेव वण्ठौ श्रीसिद्धरात्रस्य चरण
सवाहनेन्यापृतौ ॥ निद्रामुद्रितलोचन विचिन्त्य तदाद्यो निग्रहानुग्रहसमर्थ
श्रीसिद्धराज सेवकजनकरुणवृक्ष सर्वराजगुणनिलय प्रशशस । अपरम्व
स्यापि भूपते प्राज्यराज्यप्रद प्राक्तन कर्मेव श्लाघितवानेवमाकर्णिते^२ तेन
राज्ञा तस्मिन्वृत्तान्ते तत्कर्मण प्रशसा विफलीकर्तुं स्वप्रशसाकारिण

१ त्रिवेदीवदिन A २ तदा ददासि B ३ दानैर्युत D ४ लब्धोदष्टगुण P
* अथ पापघटप्रबन्ध पुस्तकान्तरे नास्तीति डा भाउदाजीना लिखित ५ बल
स्तद्वलेन ॥ दलस्तद्वलेन K x अथ सान्तूमन्त्रीप्रबन्धोऽन्यस्मिन्नास्ति पुस्तके इति
डा भाउदाजीना लिखितम् ६ सवाहना D ७ आकर्णितेन P

प्रेष्यस्यापरस्मिन्नहन्यऽनिवेदिततत्त्वस्य प्रसादलेखमार्पयत् । यदस्मै
वण्ठाय तुरङ्गमशतस्य सामन्तता देयेत्यालिख्यं तं महामात्य-
श्रीसान्तूपार्श्वे प्राहिणोत् । अथ स यावच्चन्द्रशालाया निःश्रेण्यामव-
रोहति तावत्प्रस्वलितपदः पृथिव्यां पतदीपदुङ्गमङ्गमङ्गीकृतवान् । तत्पृष्ठा-
नुगामिनाऽपरेण वण्ठेन किमेतदिति पृष्टे तेन स्वस्वरूपे निवेदिते स मञ्च-
कन्यस्तो गृहं गत्वा तमपरस्मै^१ समर्पितवान् । तत्प्रमाणेन महामात्यस्तस्मै
शततुरङ्गमसामन्ततां ददौ । अथ-तयोर्यथावद्वृत्तान्तेऽवधारिते नृपतिः
कर्मैव बलीय इति तत्प्रभृति मेने यथा—

४९) नैवाकृति फलति नैव कुल न शीलं
विद्या न चापि मनुजेषु कृता न सेवा ।
पुण्यानि^२ पूर्वतपसा किल सञ्चितानि
काले फलन्ति पुरुषस्य यथैव वृक्षाः ॥ १ ॥ इति वण्ठक-
र्मप्राधान्यप्रबन्धः ॥

४६) सो जयउ कूडच्छरडो^३ तिहुयणमज्झम्मि^४ जेसलनरिन्दो ।
छित्तूण रायवंस^५ इकं छत्त कयं जेण ॥ १ ॥
४७) महालयो महायात्रा—० (इत्यादिप्र. १०२^६ टिप्पण्यां संपूर्णः)
४८) मात्रयाप्यधिकं किञ्चित् सहन्ते जिगीषव ।
इतीव त्वं धरानाथ धारानाथमपाकृथाः ॥ २ ॥⁺

१ आलेख्य C २ प्रसादलेख a

* वल्लभदेवकृतसुभाषितावल्या श्लो. ३१०० अश्वघोषस्येति प्रदत्तस्त्रोत्रः—

विद्या सहस्रगुणिता न च वाग्विशुद्धिः ।

कर्माणि पूर्वशुभसंचयसंचितानीति पाठभेदः ॥

भर्तृहरिकृतनीतिशतकेऽपि वर्तते (९६) पशमिदम्

१ तपोऽपि न च यत्नकृतापि सेवा a D ४ भाग्यानि b D ५ नरडो b

६ मज्झिम b ७ रायवसे b + सिद्धहैमप्रशस्त्या पशमिदम् (श्लो. २१)

४९) मानं मुञ्च सरस्वति त्रिपथगे सौभाग्यमङ्गीस्त्यज
रे कालिन्दि तवाफला कुटिलता रेवे रयस्त्यज्यताम् ।
श्रीसिद्धेशकृपाणिपाटितरिपुस्कन्धोच्छलच्छोणित-
सेतोजातनदीनवीनवनिनारक्तोऽम्बुधिर्वर्तते ॥ ३ ॥

५०) *श्रीमज्जैत्रमृगारिदेवनृपते सत्यं प्रयाणोत्सवे
पानीयाशयशोषणै करटतो वीरवर्णाकाङ्क्षया ।
स्वीयस्वीयपतेर्विनाशसमयं सञ्चिन्त्य चिन्तातुरा
मत्सी रोदिति मक्षिका च हसति ध्यायन्ति वार्धं स्त्रियः ॥ ४ ॥

५१) सपादलल्ल सह भूरिलक्षै*—
रानाकभूपाय नताय दत्त ।
हते यशोवर्मणि मालवोऽपि
त्वया न सेहे द्विषि सिद्धराज ॥ ५ ॥

इत्योषा बहुश* स्तुतयः प्रबन्धाश्च तदीयाः ॥

संवत् ११९० पूर्वं श्रीसिद्धराजश्रीजयसिंहदेवेन वर्षाणि ४९ राज्यं कृतं ॥

इति मेरुतुङ्गाचार्यकृते प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीकर्णश्रीसिद्धराज-
योर्विविधचरित्रनानावदातवर्णनो नाम
तृतीयः प्रकाशः ॥

१ कृपाण C २ वीरवर्ण B ३ वामध्रुव b ४ तुरि D * ५०, ५१ * लोको
M आदर्शेन दृश्यते ५ इत्याद्या बहवस्तदीया स्तुतयः प्रबन्धाश्च B D ६ संवत्
११५० वर्षे उपविष्टो जयसिंहदेवस्तथानेन वर्ष ४९ राज्यं कृतं P प्रद्युम्नसुरिकृत
विचारसारस्योल्लेख प्रथमसंपादकेनानकृतः ।

श्रीः प्रबन्धचिन्तामणिः

चतुर्थः प्रकाशः

कुमारपालप्रबन्धः

१ अथ परमार्हतश्रीकुमारपालप्रबन्धः प्रारभ्यते । श्रीमदणहिलपु-
रपत्तने बृहति श्रीभीमदेवे साम्राज्यं पालयति श्रीभीमेश्वरस्य पुरे चउला-
देवीनाम्नी' पण्याङ्गना पत्तने प्रसिद्धं गुणपात्रं रूपपात्रं च तस्याः कुलयो-
पितोऽप्यतिशायिनीं प्राज्यमर्यादां नृपतिर्विमृश्य तस्यास्तद्वृत्तपरीक्षानिमित्तं
सपादलक्षमूल्यां क्षुरिकां निजानुचरैस्तस्यै ग्रहणके दापयामास । औत्सु-
क्यात्तस्यामेव निशि बहिरावासे प्रस्थानलग्नमसाधयत् । नृपो वर्षद्वयं याव-
न्मालवकमण्डले विप्रहाग्रहात्तस्थौ । सा चउलदेवी तद्विचित्रग्रहणकप्रामा-
ण्येन तद्वर्षद्वयं परिहृतसर्वपुरुषा शीललीलयेव तस्थौ । निःसीमपराक्रमो-
भीम, कृती स्वैस्थानमागतो जनपरंपरया तस्यास्तां प्रवृत्तिमवगम्य ताम-
न्तपुरे न्यधात् । तदङ्गजो हरिपालस्तत्सुतस्त्रिभुवनपालस्तत्पुत्र, कुमारपा-
लदेवः । स त्वेविदितधर्मोऽपि कृपापर, परनारीसहोदरश्च । स तु सामु-
द्रिकवेदिमिर्भवदनन्तरमयं नृपो भविष्यतीति सिद्धनृपो विज्ञप्तस्तस्मिन्ही-
नजातावित्यसहिष्णुस्तस्य विनाशावसरमन्वेषयामास सततं । कुमारपालस्तं
वृत्तान्तमीषद्विज्ञाय तस्मान्नृपते, शङ्कमानमानस तापसवेपेण निर्मितना-
नाविधदेशान्तरभ्रमणः कियन्त्यपि वर्षाण्यतिवाह्य पुनः पत्तनमागतः कापि
मठे^१ तस्थौ । अथ श्रीकर्णदेवस्य आद्धावसरे श्रद्धालुतया निमन्त्रितेषु
सर्वेष्वपि तपस्विषु श्रीसिद्धराज, प्रत्येकं तेषां तपस्विनां स्वयं पादौ प्रक्षा-

१ चउलादेवीनामा C वकुलादेवी M वउलादेवी b H २ चातीव तस्या. c
३ विप्रहाय D ४ सा तु चउला b H ५ तृतीयवर्षे M H a ६ तु विदित धर्मोऽपि
a P ७ श्रीमदादिमूपतेरश्लो मठे ७

लयन् कुमारपालनाम्नस्तपस्विनः कमलकोमलौ चरणौ करतलेन संस्पृश्य
तदूर्ध्वरेखादिमिलक्षणे राज्याहोऽयमिति निश्चलया दृशापश्यत् । तदिङ्गि-
तैस्तं विरुद्धं विबुध्यमानस्तदैव वेषपरावर्त्तेन काकनाशं नष्टः । आलिङ्ग-
नाम्नः कुलालस्यालये मृत्पात्राणां पाके रच्यमाने तदन्तर्निधाय तदानुपदिके
भ्यो रक्षितः स क्रमात्ततः सञ्चरन् तद्विलोकनाकुलितेन राजलोकेन त्रासितः
सन्निहितां दुर्गमां भूमिमेनवलोक्य कापि क्षेत्रे क्षेत्ररक्षकैः क्रियमाणछि-
न्नकण्टकिशाखिशारवानिचये समुपचीयमाने तं तदन्तर्निधाय तेषु स्वस्था-
नमागतेषु, पदिकेन पदे तत्रानीते सर्वथा तत्रासम्भावनया कुन्ताग्रेण मिद्य-
मानेऽपि तस्मिन्स्तमनासाद्य व्यावृत्ते राजसैन्ये द्वितीयेऽहनि क्षेत्राधिकृतैस्ततः
स्थानादुद्धृतः पुरतः कापि प्रान्तरान्तर्ब्रजन् कापि तरुच्छायायां विश्रान्तः
सन् बिलान्मूपकं मुखेन रूप्यनाणकमाकर्पन्तं निभृतया दृशा विलोक्य
यावदेकविंशसंख्यानि दृष्ट्वा पुनस्तेभ्य एकं गृहीत्वा बिलं प्रविष्टे पाश्चा-
त्यानि तु सर्वाणि स गृहीत्वा यावन्निभृतीभवति तावत्स तान्यनवलोक्य
तदर्त्त्या विपेदे । स तच्छोकव्याकुलितमानसाश्चिरं परितप्य पुरतो ब्रजन्,
कयापीभ्यवध्वा श्वशुरगृहात्पितृगृहं ब्रजन्त्या, पथि पाथेयाभावाद्दिनत्रयं
क्षुत्क्षामकुक्षिर्भ्रातृवात्सल्यात्कर्पूरपरिमलशालिशालिकरन्वेण सुहितीचक्रे ।
तदनु स विविधानि देशान्तराणि परिभ्रमन्स्तम्भतीर्थं महं० श्रीउद-
यनपार्श्वं शम्भलं याचितुमागत । तं पौषपशालायामागतमाकर्ष्य तत्रागते
तस्मिन्नुदयनेन पृष्टः श्रीहेमचन्द्राचार्यः प्राह । लोकोत्तराणि तदङ्गलक्ष-
णानि वीक्ष्य सार्वभौमोऽयं नृपतिर्भावीत्यादिशत् । आजन्म दारिद्र्योपद्रु-
ततया तां वाचं 'संदिग्धतया मन्यमानेन तेन, क्षत्रिये नौसंभाव्यमेतदिति
विज्ञे, सं. ११९९ वर्षे कार्तिकवदि२ रवौ हस्तनक्षत्रे यदि भवतःपट्टा-
भिषेको न भवति तदाऽतःपरं निमित्तावलोकसंन्यास इति पत्रकमालिख्यैकं

१ राजपुरषेभ्यो रक्षितः M K H २ दुर्गभूमिमेनवलोक्य a P ३ पञ्चाक्षरक्षकैः
M H ४ प्रातरान्तर्ब्रजन् M P ५ पञ्चाद्व्यानि H ६ यथाशंसमन्यमानेन H
७ क्षत्रियेणासंभाव्य M a K

६ महं० उदयनदेवस्य पुत्रो बाहडनामा कुमारः श्रीसिद्धराजस्य प्रतिपन्नपुत्रः श्रीकुमारपालदेवस्यावज्ञामेव मन्यमानः सपादलक्ष्मीयभूपतेः पतिमावं चमार । तेन श्रीकुमारपालभूपालेन सह विग्रहं चिकीर्षुणा तत्रत्यं सकलमपि सामन्तलोकं लब्धोपचारदानैः स्वायत्तीकृत्य दुर्वारस्कन्धावारोपेत सपादलक्षक्षोणीपतिं सहादाय देशसीमान्तमागतः । अद्यचौलुक्य-चक्रवर्ती अभ्यमित्रीणतया स्कन्धावारसमीपे निजं चमूसमूहं निवेशयामास । निर्णीते समरवासेरे, निष्कण्टके क्रियमाणे सीमनि, सञ्जीक्रियमाणायां चतुरङ्गसेनायां चउलिङ्गनामा पट्टहस्तिनो हस्तिपकः कस्मिन्नप्यागसि नृपेणाक्रुश्यमाणः क्रोधादङ्कुशं तत्याज । अथ सामलनामाऽमात्र-गुणपात्रं महामात्रं पुष्कलवसुदानपूर्वकं तत्पदे नियोजितः सन् राज्ञा स्वक-लहपञ्चानननामानमनेकपं प्रक्षरितं कृत्वा तदुपरि नृपासनं निवेश्य तत्र पद्मिनादायुधानि नियोजयन्सकलकलाकलापसंपूर्णः कलापके चरणौ नियोज्य स्वयमारूढवान् । तदासनस्थश्चौलुक्यभूपालोऽपि संग्रामाधिकृतपुर-पैरुत्थापनिकां कार्यमाणेषु बाहडकुमारभेदादाज्ञामङ्गकास्त्रि, इति सैन्य-विप्लवमाकलय्य तं निपादिनमादिदेश पुरो गन्तुं, सन्मुखसेनायां सपाद-लक्षक्षितिपतिमतङ्गजं छत्रचामरसङ्केतादुपलक्ष्य विषटिते कटकबन्धे मयै-वेकाकिना योद्धव्यमिति निर्णय्य तेनाधोरणेन स्वसिन्धुरं तत्सन्निधौ नेतुमा-दिशन्नपि तमपि तथाऽङ्कुर्वानं विलोक्य त्वमपि विषटितोऽसीत्यादिशंस्तेन विज्ञपयांचक्रे । स्वामिन्कलहपञ्चाननो हस्ती सामलनामा हस्तिपकश्च द्वयं युगान्तेऽपि न विषटते परं परस्मिन्कुम्भिकुम्भे बाहडनामा कुमारस्तारध्व-निरधिरूढोऽस्ति यस्य हृदया हस्तिनोऽपि मज्जन्ते इत्युक्तोत्तरीयाञ्चलयुग-लेन सिन्धुरश्रवणौ पिधायै स निजं गजं प्रतिगजेन संघट्टयामास । अथ बाहडः पूर्वमात्मसात्कृतं चउलिङ्गनामानमारोहकं जानन् कृपाणपाणिर्निज-

१ बाहडनामा L २ आज्ञामवमन्यमानः c AI ३ दानादिना h L ४ दुक्-लवसुदानपूर्वकं K H ५ विषटयिष्यते A ६ बाहडनामा L ७ युगलं सिन्धुर-श्रवणयोरधिरुप्य L ८ बाहड L

गजात्कलहपञ्चाननकुम्भे पदं ददानः श्रीकुमारपालविनाशाशया, तेन नियन्त्रा पश्चात्कृते गजे स मूमौ पतितस्तलवर्गीयपदातिभिरधारि । तदनु चौलुक्यभूपतिना श्रीमदानाकनामा सपादलक्षनृप. शस्त्रसज्जो भवेत्यभिहितस्तन्मुखकमलं प्रति औचित्याच्छिलीमुखं व्यापारयन् प्रधानक्षत्रियो ऽसीति सोपहासश्चाधया त वञ्चयित्वा नाराचेन निर्भिद्य कुम्भीन्द्रकुम्भेपातयित्वा जितं जितमिति ब्रुवाणः स्वयं पोतं भ्रमयाचकरोति सर्वेषां सामन्तानां सर्वानपि तुरङ्गमान् स नृपतिराक्रम्य जग्राह । इति वाहङ्कुमारप्रबन्धः ॥

६ तदनु चौलुक्यराजेन कृतञ्चक्रवर्तिना आलिङ्गकुलालाय सप्तशतीग्राममिता विचित्रचित्रकूटपाटिका ददे । ते तु निजान्वयेन लज्जमानाः अद्यापि सगरौ इत्युच्यन्ते । यैः छिन्नकण्टकान्तरे प्रक्षिप्य क्षितिपो रक्षितस्तेऽङ्गरक्षपदं प्रतिष्ठिता ।

७ अथ सोलाकनामां गन्धर्वोऽवसरे गीतकलया परितोषिताद्राज्ञः षोडशाधिकं द्रव्यमाणां शतं प्राप्य तेन सुखभक्षिकां विसाध्य बालकांस्तर्पयन् राज्ञा कुपितेन निर्वासितः । ततो विदेशं गतस्तत्रत्यभूपतेर्गीतकलया रञ्जितात्प्रसादमाप्तं गजयुगलमानीयोपायनीकुर्वन् चौलुक्यभूपालेन सम्मानितः । कदाचित्कोऽपि वैदेशिकगन्धर्वो मुपितोऽस्मि मुपितोऽस्मीति तारं बुभ्यारवं कुर्वाणः, केन मुपितोऽसीति राज्ञाभिहितो मम गीतकलया समीपागतेन, मया कौतुकाद्गलन्यस्तकनकशृङ्खलेन मृगेण त्रस्यता मृगेन्द्रेणेति विज्ञपयामास । स तदनु भूपतिना समादिष्टः सोलामिधानो गन्धर्वराडटवीमटन् स्फीतगीताकृष्टिविद्यया वनकशृङ्खलाद्वितगैलं मृगं नगरान्तः सभानीय तस्य भूपतेर्दर्शयामास । अथ तत्कलौकौशलचमत्कृतमानसः प्रभुः श्रीहे

१ चाहङ् L २ सागृ A b L ३ इत्यं चौलुक्यराजः पदाभिपेक्षानन्तर स सोलाकनामा M c ४ सकरेणमास्य अ c ५ सामीप्यमुपेयुषा कौतुकापितगत शृङ्खलेन b L ६ त्रस्यता इति विज्ञ- a M ७ गले खल्वनकशृङ्खलं D

माचार्यो गीतकलाया अवधिं पप्रच्छ । स शुष्कदारुणः पल्लवप्ररोहमवधिं
 विज्ञप्तवान् । तर्हि तत्कौतुकं दर्शयेत्यादिष्टः अर्बुदाद्विरेर्विरहकना-
 मानं वृक्षमाक्षेपादानाय्य तच्छुष्कशाखाया. काष्ठं राजाङ्गणे कुमारमृ-
 त्तिकया यत्सालवाले निवेद्य निजया नवगीतकलया सद्यः प्रोल्लसत्पल्लवं
 तं निवेदयन् सनृषतीन् भट्टारकश्रीहिमचन्द्रसूरीन् परितोषयामास ।
 इति अच्छरंकारसौलाकप्रबन्धः ॥

८ अथ कदाचित्सर्वावसरे स्थितचौलुक्यचक्रवर्ती कुङ्कुणदेशीयम-
 ल्लिकार्जुनाभिधानस्य राज्ञो मागधेन राजपितामह इति बिभृक्षमभिधीय-
 मानमाकर्ण्य तदसहिष्णुतया सभां निभालयन्नृपचित्तविदा मन्त्रिणाऽम्ब-
 डेन योजितकरसम्पुटं दर्शयता चमत्कृत , सभाविसर्जनानन्तरमञ्जलिब-
 न्धस्य कारणं पृच्छन्नेवमूचे । यदस्यां सभायां स कोऽपि सुभटो विद्यते
 यं प्रस्थाप्य मिथ्याभिमानिनं चतुरङ्गनृपवन्नृपाभासं मल्लिकार्जुनं विनाशयाम
 इत्याशयविदा मया त्वदादेशक्षमेण चाञ्जलिबन्धश्चक्रे इति विज्ञातिसमन-
 न्तरमेव त नृपं प्रति प्रयाणाय दलनार्थकीकृत्य पञ्चाङ्गप्रसादं दत्त्वा सम-
 स्तसामन्तैः सम विससर्ज । स चानवच्छिन्नैः प्रयाणैः कुङ्कुणदेशम-
 धिगम्य दुर्वारवारिपूरां कलविणिनाम्नी सरित्सुत्तरन् परस्मिन्कूले आवा-
 सेषु दीयमानेषु तं संप्रामसज्जं विमृश्य स मल्लिकार्जुननृपतिः प्रहरंस्त-
 रसैन्यं त्रासयामास । अथ तेम पराजितः स सेनापतिः कृष्णवदनः कृष्ण-
 वसनः कृष्णच्छत्रालङ्कृतमौलिः कृष्णगुरुदरे निवसन्, चौलुक्यमूभुजा
 विलोक्य कस्यासौ सेनानिवेश इत्यादिष्टे कुङ्कुणात्मत्यावृत्तस्य पराजि-
 ताम्बडसेनापतेः सेनानिवेशोऽयमिति विज्ञप्ते तस्य त्रपया चमत्कृतचित्त
 प्रसन्नयो दृशा संभावयंस्तदपरैर्बलवद्भिः सामन्तैः समं मल्लिकार्जुनं जेतुं

पुनः प्रहितः । स तु कुङ्कुणदेशं प्राप्य तां नदीमामाद्य पद्याबन्धे वि-
रचिते तेनैव पद्यां सैन्यमुत्तार्य सावधानवृत्त्याऽसमसमरारम्भे हस्तिस्कन्धा-
धिरुद्धं वीरवृत्त्या मल्लिकार्जुनमेव निश्चलीकुर्वन् स आम्बड सुमटो
दन्तमुशलसोपानेन कुम्भिकम्भस्थलमधिरुद्ध माद्यदुहामरणरसः प्रथमं
प्रहर, इष्टदैवतं स्मरेत्युचरन् वारालकरालकरवालप्रहारान्मल्लिकार्जुनं
पृथ्वीतले पातयन् सामन्तेषु तन्नगरलुण्ठनव्यापृतेषु केसरिकिनोर
करिणमिव लीलयन् जयान् । तन्मस्तकं स्वर्णेन वेष्टयित्वा तस्मिन्दे-
शे चोलुक्यचक्रवर्तिनं आज्ञां दापयन् श्रीमदणहिलपुरं प्राप्य समानिष-
ण्णेषु द्वासप्ततिसामन्तेषु स्वामिनः श्रीकुमारपालनृपतेश्वरणौ कुङ्कुणदे-
शीयनृपमल्लिकार्जुनशिरसा समं ववन्दे ।

शृङ्गारकोडीसाडी, माणिकड पछेडडं, पापखड हार, संयोगसिद्धि-
तिमा, तयां हेमकुम्भा ३२, स्तया मौक्तिकानां सेडडं ६, चतुर्दन्तहस्ति
१, पात्राणि १२०, कोडीसार्ध १४ द्रव्यस्य दण्डः*

श्रीआम्बडनैतैर्वस्तुभिः सह तच्छिर कमलेन पुपूजे राजा । तदव-
दात्तप्रीतेन राज्ञा श्रीमुखेन श्रीमदाम्बडाभिधानमहामण्डलेश्वरस्य राज-
पितामह इति विरुद्धं ददे । इति आम्बडप्रबन्धः ।

९ अप कदाचिदणहिलपुरे श्रीहेमचन्द्रसूरयो दत्तव्रतायाः पाहिणी-
नाम्न्याः स्वमातुः परलोकावमरे कोटिनमस्कारपुण्ये दत्ते व्यापत्तेरनु

१ पद्यानुक्रमे A २ पछेडडो M h ३ तडा A ४ मुडा C M ५ कोटि c D

* जिनमण्डनमणिना कुमारपालप्रबन्धे दण्डस्यास्येत्यर्थं वर्णनं कृतं—(१३९)

शाटी शृङ्गारकोट्याख्या पटं माणिक्यनामक ।

पापक्षयकरं हार मुक्ताशुक्तिं विषापहाम् ॥

हेमान्द्वारिखतं कुम्भान्मनुमारान्प्रमाणत ।

५२मूटकास्तु मुक्तानां स्वर्णकोटीयनुर्दश ॥

विश शतं च पात्राणां चतुर्दन्तं च दन्तिन ।

धेते सेदुक्तामान दत्त्वा नव्यं नवप्रहम् ॥

६ प्रेताया c ७ नवकार M

तत्सत्कारमहोत्सवे क्रियमाणे त्रिपुरुषधर्मस्थानसन्निधौ तत्तपस्विभि सह-
जमात्सर्याद्विमानमङ्गापमाने सूत्रिते तदुत्तरक्रिया निर्माय तेनैव मन्युना
मालवकसंस्थितस्य कुमारपालनृपते स्कन्धावारमलञ्चकु । ५१

३) आपण पइ प्रभु होईअ कह प्रभु कीजई हाथि ।

कज्ज करिवां माणुसह वीजउ भागु न अतिथि ॥ ५२

इति वचन तथैयं विमृशन्तं श्रीमदुदयनमन्त्रिणा नृपतेर्निवेदिता-
गमना कृतज्ञमौलिमणितया परोपरोधात्सौधमानीता । तद्राज्यमाप्ति-
निमित्तज्ञान स्मारयन्नृप भवद्भि सदैव देवसार्चनावसेऽभ्युपेतव्य-
मित्युपरोधयन्,—

४) भुज्जीमहि वय भैक्ष्यं जीर्णं वासो वसीमहि ।

शयीमहि महीपृष्ठे कुर्वीमहि किमीश्वरै ॥

इति सूरिभिरभिहिते नृप —

५) एक मित्र भूपतिर्वा यतिर्वा

एका भार्या सुन्दरी वा दरी वा ।

एक शास्त्र वेदमध्यात्मक वा

एको देव केशवो वा जिनो वा ॥

इति महाकविप्रणीतत्वात्परलोकसमारचनाय भवद्भि सह मैत्र्यम-
भिलषाभीति व्याहरन्, अथाप्रतिपिद्धमनुमतमिति तस्य महर्षे परी-

१ पद्मोदय ॥ D २ काजकरे वा मणुसह C ३ माणत आधि A ४ वचस्तार्थ ॥

५ विमृशत P ६ प्रभावकचरिते श्रीहेमचन्द्रसूरिप्रबन्धे पद्य (३२२) मिदम्
भर्तृहरिशतके प्रकीर्णं (श्लो ४) पाठात्तर यथा —

अत्रोमहि वय भिक्षामाशावासो वसीमहि (अन्यत्समान)

७ भर्तृहरिशतके केशवो वा शिवो वा इति पाठान्तरेण वर्तते पद्यमिदम् (प्रकीर्णं)
एक मित्रमिति प्रथममेव पद b M H ॥ D पुस्तकेषु । द्वितीय पद a L पुस्तकेषु
एका भार्या वशयता प्रिया वा इत्येवम् तृतीयपदे वेदस्थाने वैद्य K आदर्श.

क्षितचित्तवृत्तिः श्रीमुखेन स नृपः स्खलनाकारिणां वेत्रिणां सर्वसम-
ग्रकं ददौ ।

१० अथ तत्र गतायाते संजायमाने सूर्यगुणग्रामस्त्वं कुर्वत्युर्वीपतौ
पुरोधा विरोधादामिगः प्राह---

६) विश्वाभिन्नपराशरप्रभृतयो ये चाम्बुपत्राक्षिन-

स्तेऽपि स्त्रीमुखपङ्कजं सुललितं दृष्ट्वैव मोहं गताः ।

आहारं सघृतं पयोदधियुतं मुञ्जन्ति ये मानवा-

स्तेषामिन्द्रियनिग्रहः कथमहो दम्भः समालोक्यताम् ॥

इति तद्वचनानन्तरं हेमचन्द्रः—

७) T सिंहो बली द्विरदशकरमांसभोजी

संवत्सरेण रतमेति विलैकवेलम् ।

पारावतः खरशिलाकणभोजनोऽपि

क्रीमी भवत्यनुदिनं बद्ध कोऽत्र हेतुः ॥

तन्मुखमुद्राकारिणि प्रत्युत्तरेऽभिहिते सति, नृपप्रत्यक्षं केनापि
मत्सरिणैते सिताम्बराः सूर्यमपि न मन्यन्ते इत्यभिहिते ।

८) अघातं घामघामार्कं वयमेव हृदि स्थितम् ।

यस्यास्तन्यसने ज्ञाते त्यजामो भोजनं यतः ॥

इति ग्रामाण्यनैपुण्याद्वयमेव सूर्यमक्ताः नैते इति तन्मुखबाधे जाते ।
कदाचिद्देवतावसरक्षणे सौघमागते मोहान्धकाराधिकारचन्द्रे श्रीहेमचन्द्रे
यशश्चन्द्रगणिना रजोद्वारेणासनपदं प्रमान्य कम्बले तत्र निहिते, अज्ञात-

१ सर्वदायकं दूयकं H L २ भजन्ते C * पश्चिमिदं प्रभावकचरिते
श्रीहेमचन्द्रसुरिप्रबन्धे वर्तते (१७६) T (१७९) भर्तृहरि-
शतके प्रकीर्णं (खो. ४१) ३ आघात L C ४ घामघामेदं H L ५ स्फट
H ६ तत्त्वत इति तन्मुखबन्धे H L

तत्त्वतया किमेतदिति नृपेण पृष्टं प्राह । कदाचिदिह कोऽपि जन्तुर्भवति तदावाधापरिहारायाऽसौ प्रयत्नः । यदा प्रत्यक्षतया जन्तुर्निरीक्ष्यते तदैवेदं युज्यते नापरथा वृथाप्रयासेहेतुत्वादिति युक्तियुक्तां नृपोक्तिमाकर्ण्य तैः सूरिभिरभिदधे । गजतुरगाद्या चमू. किं प्रतिनृपतिरिषावुपस्थिते क्रियते उत पूर्वमेव, यथाय राजव्यवहारस्तथा धर्मव्यवहारोऽपीति तद्रुणरञ्जितहृदा पूर्वप्रतिपत्ते राज्ये दीयमाने सर्वशास्त्रविरोधहेतुत्वात् यदाह—

९) राजप्रतिग्रहदग्धानां ब्राह्मणानां युधिष्ठिर ।

दग्धानामिव बीजानां पुनर्जन्म न विद्यते ॥

इदं पुराणोक्तं । तथा च जैनागमः—

१०) सत्ति ही गिहिमत्ते यं रायपिण्डे किमिच्छपं ।

इति तत्सबोधाच्चमत्कृतचित्तं श्रीपत्तनं प्राप ॥

११ भूपोऽन्यदा मुनिं पप्रच्छ कयापि युक्त्याऽस्माकमुपि यशःप्रसन्नं कल्पान्तस्थायी भवतीति तदीयां गिरं श्रुत्वा विकर्मकं इव विश्वस्यानृप्यकरणात्, यद्वा सोमेश्वरस्य काष्ठमयं प्रासादं वारिधिशीकरनिकरैरासन्नान्भं शीर्णप्रायं युगान्तस्थायिर्भूतये समुद्धरेति चन्द्रातपनिमया श्रीहेमचन्द्रगिरोल्लसन्मुदम्भोर्धिनृपस्तमेव महर्षिं पितरं गुरुं दैवतं मन्यमानो विजानाति । निरन्तरं द्विजाननिन्दंस्ततः प्रासादोद्धाराय तदैव दैवज्ञनिवेदितसुलभस्तत्र पञ्चकुलं प्रस्थाप्य प्रासादप्रारम्भमचीकरत् ।

१२ अन्यदा श्रीहेमचन्द्रस्य लोकोत्तरेर्गुणैः परिहृतहृदयो नृपो मन्त्रिश्रीउदयनमिति पप्रच्छ । एतादृशं पुरुषरत्नं समस्तवंशावतंसं देशे च समस्तगुणाकरे नगरे च कस्मिन्समुत्पन्नमिति नृपादेशादनु स मन्त्री

१ सन्निगिहिमित्तये A b L २ इदं दशवैकालिकसूत्रस्य वचनम् ३ अन्त C H ४ समस्तवंशावतंसे वंशे देशे च समस्तगुणप्रवेशे नि-शेषगुणाकरे नगरे च a K

जन्मप्रभृति तत्त्वरित्र पवित्रमित्यमाह । अर्धाष्टमनामनि देशे धुन्धुक
 नगरे श्रीमन्मोदवशे चाचिगनामा व्यवहारी, सतीजनमतल्लिका जिनशास
 नदेवीव तत्सधर्मचारिणी शरीरिणीव श्री पाहिर्णानाम्नी चामुण्डागोनशयो
 राद्याक्षरेणाङ्कितनामा, तयो पुत्रश्चाद्भुदेवोऽमृत । स चाष्टवर्षदेश्य श्रादे
 वचन्द्राचार्येण श्रीपत्तनातीर्थयात्राप्रस्थितेषु धुन्धुके श्रीमोदवसहिकाया
 देवनमस्करणाय प्राप्तेषु सिंहासनस्थिततदीयनिषद्याया उपरि सवयोभि
 समं रममाण शिशुभि सहसा निपसाद । तदङ्गप्रत्यङ्गाना जगद्विलक्ष-
 णानि लक्षणानि प्रेक्ष्य, अय यदि क्षत्रियकुले जातस्तदा सार्वभौम
 चक्रवर्ती, यदि वणिक्विप्रकुले जातस्तदा महामात्यश्चेद्दर्शनं प्रतिपद्यते
 तदा युगप्रधान इव कलिकालेऽपि कृतयुगमवतारयति स आचार्य इति
 विचार्य तन्नगरव्यवहारिभि सम तल्लिप्सया चाचिगौक प्राप्य तस्मि-
 न्श्चाचिगे ग्रामान्तरभाजि तत्पत्न्या विवेकिन्या स्वागतादिभि परितो
 पिता श्रीमन्तस्त्वंपुत्र याचितुमिहागता इति व्याहरन्तोऽथ सा हर्षाश्रूणि
 मुञ्चती स्व रत्नगर्भं मन्यमाना श्रीसप्ततीर्थकृता मान्य स मत्सूनु
 याचते इति हर्षास्पदेऽपि विषाद, एतस्य पिता नितान्तमिष्यादृष्टिः ।
 अपर तादृशोऽपि सम्प्रति ग्रामे नास्ति । अथ तैर्व्ययहारिभिस्त्वया दीय-
 तामित्युक्ते स्वदोषोत्तारणाय मात्रा दाक्षिण्यादमात्रगुणपात्र पुत्रस्तेभ्यो
 गुरुभ्यो ददे । तदनन्तरं तथा श्रीदेवचन्द्रसूरिरिति तदीयमभिधानम-
 बोधि । तैर्गुरुभि स शिशु शिष्यो भविष्यसीति पृष्ट, ओमित्युचरन्
 प्रतिनिवृत्तैस्तै सम कर्णावत्यामाजगाम । उदयनमन्त्रिगृहे तत्सुतै सम
 बालधारकै पाल्यमानो यावदास्ते तावता ग्रामान्तरादागतश्चाचिगस्त
 वृत्तान्त परिज्ञाय पुत्रदर्शनावधिसन्यस्तसमस्ताहारस्तेषा गुरुणा नाम
 मत्वा कर्णावर्ती प्राप । तद्वसतौ समागत्य कुपित पितेषत्तान्प्रणयाम ।
 गुरुभि सुतानुसारिणोपलक्ष्य विचक्षणतया विविधाभिरावर्जनाभिराव-

जित , तत्रानीतेनोदयनमन्त्रिणा धर्मबन्धुबुद्ध्या निजमन्दिरे नीत्वा
 ज्याय सहोदरभक्त्या भोजयाचक्रे । तदनु चाङ्गदेवमुतं तदुत्सन्नि
 निवेश्य पञ्चाङ्गप्रसादसहितं दुकूलत्रयं प्रत्यक्षं लक्षत्रयं चोपनीयं सम-
 क्तिकमावर्जितं । तं प्रति चाचिगं प्राह । क्षत्रियस्य मूले अशीत्य-
 धिकसहस्रं, तुरगस्य मूले पञ्चाशदधिकानि सप्तदशशतानि अकिञ्चि
 स्करस्यापि वणिजो मूले नवनवतिः कलभाः एतावता नवनवतिलक्षाः ।
 त्वं तु लक्षत्रयं समर्पयन्नौदार्यछन्नना कार्पण्यं प्रादु कुरुष्व । मत्सुतस्ता-
 वदनध्यां भवदीया च भक्तिरनर्घ्यतमा तस्य मूले सा भक्तिरस्तु शिव-
 निर्माल्यमिवास्पृश्यो मे द्रव्यसचयः । इत्थं चाचिगे सुतस्य स्वरूपम-
 भिदधाने प्रमोदपूरितचित्तं स मन्त्री अकुण्ठोत्फुल्लतया तं परिरभ्य
 साधु साध्विति वदन् श्रीमानुदयनं प्राह । मम पुत्रतया समर्पितो यो-
 गिमर्कट इव सर्वेषां जनानां नमस्कारं कुर्वन् कवलमपमानपात्रं भविता,
 गुरुणा दत्तस्तु गुरुपदं प्राप्य बालेन्दुरिव त्रिभुवननमस्कृणीयो जाय-
 तेऽतो यथोचितं विचार्य व्याहरेत्यादिष्टं स भवद्विचार एव प्रमाणमिति
 वदन् गुरुपाश्वं नीतः सुतः गुरुभ्योऽदीदपत् । तदनु सुतस्य प्रव्रज्या
 करणोऽवस्थाचिगेन चक्रे । अथ कुम्भयोनिरिवाप्रतिमप्रतिभाभिरामतया
 समस्तवाङ्मयाम्भोधिमुष्टिधयोऽभ्यस्तसमस्तविद्यास्थानो हेमचन्द्र इति
 गुरुदत्तनाम्ना प्रतीतः । सकलसिद्धान्तोपनिषन्निपण्णधीः षट्त्रिंशता
 सूरिगुणैरलङ्कृततनुर्गुरुभिः सूरिपदेऽभिषिक्तः । इति मन्त्रिणोदयनेनो-
 दिता हेमाचार्यजन्मप्रवृत्तिमाकर्ण्य नृपो मुमुदेतरा ।

१३ अथ श्रीसोमनाथदेवस्य प्रासादारम्भे स्तरशिलानिवेशे सजाते
 सति पञ्चकुलप्रहितवर्धार्पणिकाविज्ञप्तिका नृपः श्रीहेमचन्द्रस्य गुरोर्दर्श-
 यन्, अयं प्रासादप्रारम्भः कथं निष्पत्यूहः प्रमाणभूमिमाधरोदेति पृथ्वी-

परिवृद्धेनानुयुक्तः श्रीमान्किञ्चिदुचितं विचिन्त्य गुरुखचिवान् । यदस्य धर्मकार्यस्यान्तरायपरिहाराय ध्वजारोपं यावदजिह्मप्रसवेवा, अथवा मद्यमांसनिर्ग्रमो द्वयोरेकतरं किमप्यङ्गीकरोतु नृप इत्यभिहिते तद्वचन-
माकर्ण्य मद्यमांसनियममभिलपन्, श्रीनीलकण्ठोपरि विमुच्योदकं तं चा-
भिग्रहं नेमोह । संवत्सरद्वयेन तस्मिन्प्रासादे कलशध्वजाधिरोपं याव-
द्विवृत्ते तं नियमं मुमुक्षुर्गुरुननुज्ञापयंस्तैरुचे । यद्यनेन निजकीर्तनेन
सार्धमर्धचन्द्रचूडं प्रेक्षितुमर्हसि, तद्यात्रापर्यन्ते नियममोचनायसर इत्य-
भिधायोत्थिते श्रीहेमचन्द्रमुनीन्द्रे षट्त्रिंशद्गुणैरुन्मीलनीलीरागरक्तहृदय-
स्तमेकमेव संसदि प्रशशंस सः । निर्निमित्तवैरापरिजनस्तत्तेजःपुङ्ख-
मसहिष्णुः—

११) उज्ज्वलगुणमभ्युदितं क्षुद्रो द्रष्टुं न कथमपि क्षमते ।

दग्ध्वा तनुमपि शलभो दीप्तं दोषार्चिषं हरति ॥

इति न्यायादृष्टिमांसादनदोषमप्यङ्गीकृत्य तदपवादानवादीत् । यद-
यममन्दछन्दोऽर्चिपरः सेवाधर्मकुशल केवलं प्रभोरभिमतमेव मापते
यद्येवं न तदा प्रातरुपेतः श्रीसोमेश्वरयात्रार्थमत्यर्थमभ्यर्च्येत । राज्ञा
तथाकृते सूरयः प्रोचुः । यद्वबुक्षितस्य किं निमन्त्रणाग्रह, उत्कण्ठितस्य
किं केकारवश्रावणमिति लोकरूढेस्तपस्विनामधिकृततीर्थाधिकाराणां को
नाम नृपतेरत्र निर्बन्धः । इत्थं गुरोरङ्गीकारे किं भवद्योग्यं सुखासन-
प्रभृति वाहनादि च लभ्यतामितीरिते वयं चरणचारेणैव सञ्चरन्तः
पुण्यभुपालभामहे परं वयमिदानीमापृच्छय मितैर्मितं प्रयाणकैः श्रीशत्रु-
जयोज्जयन्तादिमहातीर्थानि नमस्कृत्य भवतां श्रीपत्तनप्रवेशे मिलिष्याम
इत्युदीर्य तत्तथैव कृतवन्तः ।

१ सुभाषितार्णवेऽपि दृश्यते पद्यमिदं २ श्रीसोमेश्वरयात्राया भवान्महागच्छतु
इति गदित स परतीर्थपरिहाराय तत्रागमिष्यतीति अभ्यन्मतमेवं प्रमाणं नृपस्त-
दाक्यमाकर्ण्य प्रातरुपगतं श्रीहेमचन्द्राचार्यं ॥ M

१४ नृपते समग्रसामग्र्या कतिपयै प्रयाणकै श्रीपत्तन प्राप्तस्य श्रीहेमचन्द्रमुनीन्द्रमिलनादतिप्रसुदितस्य सन्मुखागतेन गण्ड० श्रीबृहस्पतिनानुगम्यमानस्य महोत्सवेन पुर प्रविश्य श्रीसोमेश्वरप्रासादसोपाने-
 प्वाक्रान्तेषु भूषीठलुण्ठनादरादनन्तर चिरतरातुल्यायल्लकानुमानेन गाढ-
 मुपगूढसोमेश्वरलिङ्गस्य, एते जिनादपर न नमस्कुर्वन्तीति मिथ्याहृग्व-
 चसा भ्रान्तचित्तस्य श्रीहेमचन्द्र प्रति एव विधा गीराविरासीत् । यदि
 युज्यते तदैतैरुपहारैर्मनोहारिभि श्रीसोमेश्वरमर्चयन्तु भवन्त । तत्तथेति
 प्रतिपद्य क्षितिपकोशादागतेन कमनीयेनोद्गमनीयेनालङ्कृततनुनृपतिनिर्दे-
 शाच्छ्रीबृहस्पतिना दत्तहस्तावलम्ब प्रासाददेहलीमधिरुद्य किञ्चिद्वि-
 चिन्त्य प्रकाश । अस्मिन्प्रासादे केलासनिवासी महादेव साक्षाद-
 स्तीति रोमाञ्चकञ्चुकिता तनु विभ्राणो द्विगुणीक्रियतामुपहार इत्या
 दिश्य शिवपुराणोक्तदीक्षाविधिनाह्वाननावगुण्ठनमुद्रामन्त्रन्यासविसर्जनो
 पचारादिभि पञ्चोपचारविधिभि शिवमभ्यर्च्य तदन्ते—

११) यत्र तत्र समये यथा तथा

योऽसि सोऽस्यभिधया यथा तथा ।

वीतदोषकलुष स चेद्भवा—

ल्लेक एन भगवन्नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥

१२) भवबीजाङ्कुरजनना रागाद्या क्षयमुपागता यस्य ।

ब्रह्मा वा विष्णुर्वा महेश्वरो वा नमस्तस्मै ॥ २ ॥

इत्यादिस्तुतिभि सकलराजलोकान्विते राज्ञि सविस्मयमवलोकमाने
 दण्डप्रणामपूर्वं स्तुत्वा श्रीहेमाचार्य उपरते सति, स नृप श्रीबृहस्पतिना
 ज्ञापितपूजाविधि समधिक्रवासनया शिवार्चनान्तर धर्मशिलाया तुला

१ मुपगूढे सोमेश्वरलिङ्गे H मुपगूढसोमेश्वरलिङ्गे a L २ तदैतै P

* प्रभावकचरिते श्रीहेमचन्द्रसुरिप्रबन्धे (१४७) पद्यमिदम्

पुरुषगजदानादीनि महादानानि दत्त्वा कर्पूरारात्रिकमुत्तार्य समग्रं राज-
वर्गमपसृत्य तद्गर्भगृहान्तं प्रविश्य न महादेवसमो देवः, न मम तुल्यो
नृपतिः, न भवत्सदृशो महर्षिरिति भाग्यवैभववशादत्रं सिद्धे त्रिकसं-
योगे बहुदर्शनप्रमाणप्रतिष्ठासदिग्ये देवतत्त्वे मुक्तिप्रदं दैवतमस्मिंस्तीर्थं
तथ्यगिरा^१ निवेदयेत्यभिहितं श्रीहिमाचार्य किञ्चिद्धिया निध्याय नृप
प्राह । ॐ पुराणदर्शनोक्तिमि श्रीसोमेश्वरमेव तव प्रत्यक्षीकरोमि,
यथा तन्मुखेन मुक्तिमार्गमवैषीति तद्वाक्यात्किमेतदपि जाघटीतीति
विस्मयापन्नमानसे नृपे निश्चितमत्र तिरोहितमस्येव दैवतमावा गुरूक्त-
युक्त्या निश्चलावाराधकौ तदिस्थं द्वन्द्वसिद्धौ मुकर दैवतप्रादुर्करणं,
मया प्रणिधानं क्रियते, भवता कृष्णागुरूत्क्षेपश्च कार्यस्तदा स परिहार्यो
यदा व्यक्षः प्रत्यक्षीभूय निषेधयति । अथोभाभ्यामपि तथा क्रियमाणे
धूपधूमान्धकारिते गर्भगृहे निर्वाणेषु नक्षत्रमालादीपकेषु आकास्मिके
प्रकाशे द्वादशास्ममहसीव प्रसरति, नृपो नयने सम्प्रमादुन्मृज्य यावदा-
लोके तावज्जलाधारोपरि जात्यजाम्बूनदद्युतिं चर्मचक्षुषा दुरालोक-
मप्रतिमरूपमसंभाव्यस्वरूपं तपस्विनमद्राक्षीत् । त पदाङ्गुष्ठात्प्रभृति
जटावधिं करतलेन सस्पृश्य निश्चितदेवतावतारं पचाङ्गचुम्बिता-
वनितलं प्राणिपत्य भक्त्या भूमानिति विज्ञपयामास । जगदीश भवदर्श-
नात्कृतार्थे दृशौ आदेशप्रसादात्कृतार्थं श्रवणयुगलमिति विज्ञप्य
तूर्ण्य स्थिते मोहनिशादिनमुखात्तन्मुखादिति दिव्या गीराविरासीत् ।
राजत्रयं महर्षिं सर्वदेवतावतारं । अजिह्वापरब्रह्मावलोकं करतलक-
लितमुक्ताफलवत्कालत्रयविज्ञातस्वरूपं । एतदुपदिष्टपवासदिग्धो मुक्ति-
मार्ग इत्यादिश्य तिरोभूते भूतपतावुन्मनीभाव भजंति भूपतौ, रेचितप्रा-
णायामपवन श्रुतीकृतासनग्रन्थ श्रीहेमचन्द्रो यावद्राजन्निति वाच-
मुवाच । तावदिष्टदैवतसङ्केतात्यक्तराज्याभिमानो जीव पादाववधार्यता-

१ अयत्नसिद्धे a H L २ मेतदिति a P J, ३ मज्जन भूपति.
H a L ४ याजनमिति a P ५ जीवर आदाववधार्यतामिति P

मिति व्याहृतिपरो विनयनप्रमौलिर्यत्कृत्यमादिशेति व्याजहार ।
अथ तत्रैव नृपतेर्यावज्जीव पिशितप्रसन्नानियम दत्त्वा तत प्रत्यावृत्तौ
गुरुक्षमापत्तौ श्रीमदणहिल्लपुर प्रापतु ।

१५ श्रीजिनवदननिर्गमपावनीमि शुद्धसिद्धान्तगीर्भि प्रतिबुद्धो
नृप परमार्हतविरुद्ध भेजे । तदभ्यर्थित प्रभु त्रिपष्टिशलाकापुरुषचरित
विंशतिवीतरागस्तुतिभिरुपेत पवित्र योगशास्त्र च रचयाचकार । प्रभोरा-
देशाच्चाज्ञाकारिष्वष्टादशदेशेषु चतुर्दशवत्सरप्रमिता सर्वभूतेषु मारि
निवारितवान् । तेषु तेषु च देशेषु चत्वारिंशदधिकानि चतुर्दशशतानि
विहाराणा कारयामास । सम्यक्त्वमूलानि द्वादशत्रतान्यङ्गीकुर्वन्नदत्ता-
दानपरिहाररूपे तृतीयव्रते व्याख्यायमाने रुदतीरित्तदोषान् पापैक-
निबन्धनान् ज्ञापितो नृपस्तदधिकृत पञ्चकुलमाकार्य द्वासप्ततिलक्ष-
प्रमाण तदीयपट्टक विषाट्य मुमोच । तस्मिन्मुक्ते—

१३) न यन्मुक्त पूर्वे रघुनहुपनाभागभरत—
प्रभृत्युर्वीनाथे कृतयुगकृतोत्पत्तिभिरपि ।
विमुञ्चन्कारुण्यात्तदपि रुदतीवित्तमधुना
कुमारक्षमापाल त्वमसि महता मस्तकमणि ॥

इति विद्वद्धि स्तूयमाने—

१४) अपुत्राणा घन गृहन् पुत्रो भवति पार्थिव ।
त्व तु सतोपतो मुञ्चन्सत्य राजपितामह ॥

इति प्रभुरपि नृपतिमनुमोदयाचक्रे ॥

१६ अथ सुराष्ट्रदेशीय सुवर्ननामान विग्रहीतु श्रीमदुदयनमन्त्रिण
दलनायकीकृत्य समस्तकटकबन्धेन सभ प्रस्थापयामास । सोऽपि श्रीवर्ध-
मानपुर प्राप्य श्रीयुगादिदेवपादान्निसु पुर प्रयाणकाय समस्तमण्डले-
श्वरान्नम्यर्घ्य स्वय विमलैंगिरिमागत विशुद्धश्रद्धया श्रीदेवपादाना

१ व्याहृतिपरो श्रुतौ P * प्रभावकचरिते श्रीहमचन्द्रसूरिप्रबन्धे पद्य
(६९७) मिदम् । २ सत्वर A C D M ३ सम्यक्त्वं P ४ राघुजय

पूजादि विधाय यावत्पुरतो विधिवच्चैत्यवन्दनां विधत्ते तावन्नक्ष-
त्रमालाया दीपवर्ति देदीप्ययानामादाय मूपकः काष्ठमयप्रासाद-
विले प्रविशन् देवाङ्गरक्षैस्त्याजितस्तदनु स मन्त्री समाधिभङ्गात्काष्ठमय-
देवप्रासादविध्वंसमयाज्जीर्णोद्धारं चिकीर्षुः श्रीदेवपादानां पुरत एकम-
क्षादीनभिर्महान् जग्राह । तदनु कृतप्रयाणः स्कन्धावारमुपेत्य तेन
प्रत्यर्थिना समं समरे जायमाने परै पराजिते नृपवले श्रीमदुदयनः
समुत्तस्थौ । तदा तत्प्रहारजर्जरितदेह आवासं नीतः सकरुणं क्रन्दन्
स्वजनैस्तत्कारणं पृष्ठः सन्निहिते मृथौ श्रीशत्रुञ्जयशकुनिकाविहारयो-
र्जीर्णोद्धारवान्छया देवक्रुणं पृष्ठिलग्रं मन्त्री प्राह । अथ तैर्भवन्नन्दनौ
वाग्मटाग्रभटनामानौ गृहीतामिग्रहौ तीर्थद्वयमुद्धरिष्यत इत्यथं वयं
प्रतिभुवः इति तदङ्गीकारात्पुलकिताङ्गः धन्यमन्यः अन्त्याराधनकृते
स मन्त्री कमपि चारित्रिणमन्वेषयामास । तस्मिन्ननुपलभ्यमाने कमपि
वण्ठं तद्वेषमानीय निवेदिते मन्त्री तदङ्गी ललाटे परिस्पृशन् तत्समक्षं
वक्षाराधनाविधाय श्रीमानुदमनः परलोकं प्राप । वण्ठस्तु चन्दनतरो-
रिव तद्वासनापरिमलेन क्षुद्रद्रुमवद्वासितोऽनशनप्रतिपत्तिपूर्वकं रैवतके
जीवितान्तं चकार ।

१७ अधाणहिल्लपुरं प्राप्तैस्तै स्वजनैस्तं वृत्तान्तं ज्ञापितौ वाग्म-
टाग्रभटौ तानेवामिग्रहान्गृहीत्वा जीर्णोद्धारमारेभाते । वर्षद्वयेन
श्रीशत्रुञ्जये प्रासादे निष्पन्ने उपेत्यागतमानुषेण वर्षापनिकायां वाच्य-
मानायां पुनरागतेन द्वितीयपुरुषेण प्रासादः स्फुटित इत्यूचे । ततस्तप्त-
त्रपुत्रायां गिरं निशम्य श्रीकुमारपालमूपालमापृच्छचमहं० कर्पादिनि श्रीकि-
रणमुद्रां नियोज्य तुरङ्गमाणा चतुभिः सहस्रै सह श्रीशत्रुञ्जयोपत्यकां
प्राप्य स्वनाम्ना वाग्मटपुरनगरं निवेशयामास । सभ्रमप्रासादे पवनः

प्रविष्टो न निर्यातीति स्फुटनहेतुं शिल्पिभिर्निर्णीयोक्तं, अमहीने च प्रासादे निरन्वयतां विमृश्याऽन्वयामावे धर्मसंतानमेवास्तु पूर्वोद्धारकारिणां श्रीभरतादीना पङ्क्तौ नामास्तु, इति तेन मन्त्रिणा दीर्घदर्शिन्या बुद्ध्या विभाव्य अमभित्योरन्तरालं शिलामिर्निचितं विधाय वर्षत्रयेण निष्पन्ने प्रासादे कलशदण्डप्रतिष्ठायां श्रीपत्तनसंघं निमन्त्रणापूर्वमिहानीय महता महेन स० १२११ वर्षे ध्वजारोपं मन्त्री कारयामास । स शैलमयविम्बं मम्माणीयस्वनीसक्तपरिकरमानीय निवेशितवान् । श्रीवाग्मटपुरे नृपतिपितुर्नाम्ना त्रिभुवनपालविहारे श्रीपार्श्वनाथं स्थापितवान् । तीर्थपूजाकृते च चतुर्विंशत्यारामान्नगरे परितो यत्र देवलोकस्य प्रासर्वासादि दत्त्वा चैतत्सर्वं कारयामास । अस्य तीर्थोद्धारस्य व्यये—

१५) षष्टिलक्षयुता कोटी व्ययिता यत्र मन्दिरे ।

स श्रीवाग्मटदेवोऽत्र वर्ण्यते विबुधैः कथम् ॥

इति श्रीशृङ्गजयोद्धारमधेन्धः ॥

५१

१८ अथ विश्वैकसुमटेन श्रीआम्रकमटेन पितुः श्रेयसे भृगुपुरे श्रीशकुनिकाविहारप्रासादप्रारम्भे खन्यमाने गतर्षिरे नर्मदासान्निध्यादकस्मान्मिलितायां भूमौ बाधितेषु कर्मकरेषु कृपापरवशतयात्मानमेवामन्दं निन्दन्सकलत्रपुत्रस्तत्र शम्भामदार्त् । तत्साहसातिशयात्तस्मिन्प्रत्यूहे निराकृते । शिलान्यासपूर्वं समस्तप्रासादे निष्पन्ने कलशदण्डप्रतिष्ठावसरे नगरसंधानिमन्त्रणपूर्वं तत्रानीय यथोचितमशनवस्त्राभरणादिसन्मानैः सन्मान्य सामन्तेषु यथागतं ग्रहितेषु, आसन्ने लभे सजायमाने

१ निरवयता P २ स० ११६५ A b ३ विम्वस्य a P H L

४ श्री वासादि C H ५ सप्तषष्टि a ६ वर्षेन्द्रार्कसख्यै स्वजनकवचसा विक्रमाकांतप्रघातैर्याचैनाः सिद्धसंखे विनयतिभुवन काम्मटः प्रोद्धार ॥ { इति वा. कु. च. स. ७ } ७ छादितेषु C H L ८ प्रसंगोऽयं चारित्र्यमुदर गणितकृत्कारपालनरिते सप्तमसर्वे सविस्तर वर्णितः ।

भट्टारकश्रीहेमचन्द्रसूरिपुरस्सरं स नृपतिं श्रीमदणहिल्लपुरसंघं तत्रानीया-
 तुच्छवात्सल्यादिभिर्भूषणादिदानैः सन्तर्प्य ध्वजाधिरोपाय सञ्चरन्नर्जयिभिः
 स्वयं स्वं सन्दिशं मुपितं कारयित्वा श्रीमुव्रतप्रासादे ध्वजं महाध्व-
 जोपेतमध्यारोप्य हर्षोत्कर्षाचत्रानालस्यं लास्यं विधाय तदन्ते भूपतिना-
 भ्यर्थितं क्षारान्निकं गृह्णन् तुरङ्गं द्वारमष्टाय दत्त्वा राज्ञा स्वयं कृत-
 तिलकावसरे द्वासप्तत्या सामन्तैश्चागरपुष्पवर्षादिभिः कृतसाहाय्यस्तदा-
 भ्यागताय वन्दिने कृतकङ्कणवितरणो बाहुभ्यां धृत्वा बलात्कारेण नृपे-
 णावतार्यमाणारात्रिकमङ्गलप्रदीपः श्रीसुव्रतस्य च गुरोश्चरणौ प्रणम्य
 साधर्मिकवन्दनापूर्वं नृपतिं सत्त्वारात्रिकहेतुं पप्रच्छ । यथा द्यूतकारो द्यूत-
 रसातिरेकाच्छिरःप्रभृतीन् पदार्थान् पणीकुरुते तथा भवानप्यतः परम-
 र्थितस्स्यागरसातिरेकाच्छिरोऽपि तेभ्यो ददासीति नृपेणादिष्टे, मवल्लोको-
 त्रचरित्रेणापहतहृदया विस्मृताजन्ममनुष्यस्तुतिनियमा. श्रीहेमाचार्या.-

१६) * किं कृतेन न यत्र त्वं यत्र त्वं किमसौ कलिः ।

कलौ चेद्वततो जन्म कलिरस्तु कृतेन किम् ॥

इत्थमात्रभट्टमनुमोद्य गुरुक्षमापती यथागतं जग्मतु ॥

१९ अथ तत्रागतानां प्रभूणां श्रीमदात्रभट्टस्याकस्मिकदेवी-
 दोषात्पर्यन्तदशमागतस्यापृच्छन्विज्ञप्तिकायामुपागतायां सत्यां तत्काल-
 मेव तस्य महात्मनः प्रासादशिखरे नृत्यतो मिथ्यादृशां देवीनां दोषः
 संजात इत्यवधार्य प्रदोषकाले यशश्चन्द्रतपोधनेन समं स्वेचरगत्यो-
 त्सत्य निमेषमात्रादलङ्कृतभृगुपुरपरिसरमुवः प्रभव सैन्धवीमनुनेतुं
 कृतकायेत्सर्गास्तया जिह्वाकर्षणादवगणनास्पद दीयमानां उर्दूखले

१ स त्वारात्रिक P २ अर्थिप्रत्याधित्याग C * पर्याप्तद प्रभावचरितं
 श्रीहेमचन्द्रसूरिप्रबन्धे (४६१) ३ नीयमाना H ४ उदखले C

शालितन्दुलान्प्रक्षिप्य यशश्चन्द्रगणिना प्रदीयमानेषु मुशलप्रहारेषु
प्राक्प्रासादकम्पो, द्वितीये प्रहारे देवीमूर्तिरेव स्वस्थानादुपेत्य वज्रपाणिप्र-
हारेभ्यो रक्ष रक्षेत्युच्चरन्ती प्रमोश्चरणयोर्निपपात । इत्थमनवद्यविद्यायला-
त्तन्मूलाना मिथ्यादृग्व्यन्तरीणा दोष निगृह्य श्रीसुव्रतप्रासादमाजग्मु ।

१७) ससारार्णवसेतव शिवपथप्रस्थानदीपाङ्कुरा ३१

विश्वालम्बनयष्टय परमतव्यामोहकेतूद्गमाः ।

किं वास्माकमनोमतज्ञजहदालानेकलीलाजुष-

लायन्ता नखरश्मयश्चरणयो श्रीसुव्रतस्वामिन ॥

इति स्तुतिभि श्रीसुनिसुनतमुपास्य श्रीमदाभ्रभटमुल्लासनेन
पट्टकृत्ये यथागतमागु । श्रीमदुदयनचेत्ये शकुनिकाविहारे घटीगृहे राज्ञ
कौङ्कणनृपते कलशत्रय स्थानत्रये न्यास्यत् । * इति श्रीराजपिता-
महाभ्रभटप्रबन्धः ॥

२० अथान्यस्मिन्नवसरे कुमारपालनामा नृप पाण्डित्यलिप्सया क-
पर्दिमन्त्रिणोऽनुमतेन भोजनानन्तर क्षण केनापि विदुषा वाच्यमाने
कामन्दकीयनीतिशास्त्रे—

१७) पर्जन्य इव मृतानामाधार पृथिवीपति ।

विकलेऽपि हि पर्जन्ये जाव्यते न तु भूपतौ ॥

वाक्यमिदमाकर्ण्य नृपतेमेव औपम्या इति कुमारपालेनाभिहिते सर्वे-
ष्वपि सामाजिकेषु न्युञ्जनानि कुर्वाणेषु तदा कपर्दिमन्त्रिणमवाङ्मुख
वीक्ष्य, एकान्ते नृपपृष्ठ एवमवादीत् । औपम्याशब्दे स्वामिना स्वय-
मुच्चरिते सर्वव्याकरणेष्वेतत्प्रयोगापेतेषु छन्दोनुवर्तिभिर्न्युञ्जनानि क्रिय

१ उल्लाप्य नीरोग कृत्वा ८ २ एव शकुनिकाविहारोदारे कोटिद्वय व्ययितम् ॥

प्रबन्धोय जिनप्रभसूक्ततीर्थकल्पे तथा च प्रभावश्चरिते श्रीहेमचन्द्रसूरिप्रबन्ध
ऽपि वर्तते ३ का नी सग १ ओ १३ हितोपदेशे शाङ्गवरपद्धत्या (१२८३)
चापि दृश्यते ४ अपप्रयोग A c D

माणे मम द्वेधाऽवाद्मुखत्वमुचितं । तथा वरमराजकं विश्वं न तु मूर्खो
राजेति प्रतीपभूपालमण्डलेष्वपकीर्तिः प्रसरति । अतोऽस्मिन्नर्थे उपमेयं
औपम्यं उपमेत्याद्याः शब्दाः शुद्धाः । तद्वचनानन्तरं राज्ञा शब्दव्यु-
त्पत्तिहेतवे पञ्चाशद्वर्षदेश्येन कस्याप्युपाध्यायस्य समीपे मातृकापाठात्म-
भृति शास्त्राण्यारभ्यैकेन वर्षेण वृत्तिकाल्यत्रयमधीतं विचारचतुर्मुखवि-
रुद्धमर्जितम् ॥* इति विचारचतुर्मुखश्रीकुमारपालाध्ययनप्रबन्धः ।

२१ कस्मिन्नप्यवसरे विश्वेश्वरनामा कविर्वाराणस्याः श्रीपत्तनमुपा-
गतः श्रीहेमसूरीणां संसदि प्राप्तः । तत्र कुमारपालनृपतौ विद्यमाने सः—

१८) *पातु वो हेमगोपाल कन्वलं दण्डमुद्वहन् ।

इति मणित्वा विलम्बमानो नृपेण सक्रोधं निरैक्ष्यत ।

पद्दर्शनपशुग्रामं चारयन् जैनगोचरे ॥

इत्युत्तरार्धपरितोषितसमाजलोकः श्रीरामचन्द्रादीनां समस्यां सम-
र्पयामास ।

१९) व्योपिद्धा नयने मुखं च रुदती स्वे गर्हिते कन्यका

नैतस्या प्रसृतिद्वयेन सरले शक्ये पिघातुं दृशौ ।

सर्वत्रापि च लक्ष्यते मुखशशिज्योत्स्नावितानैरिय-

मित्थं मध्यगता सखीभिरभितो दग्मीलनाकेलिषु ॥

व्यापिद्धा इति श्रीकपर्दिना महामात्येन पूरिताया समस्यायां पश्चा-
त्कवि पञ्चाशत्सहस्रमूल्य निज ग्रैवेयकं श्रीकपर्दिन कण्ठे श्रीभारत्याः
पदमित्युच्चरन्निवेशयामास । अथ तद्वैदग्ध्यधमत्कृतेन नृपतिना स्वस-
न्निधौ स्थाप्यमानः ।

१ वृत्तिकाध्याना Bh C - प्रबन्धोऽयं कुमारपालचरितेऽपि वर्तते

२ कथमिति चेन्नमण्डनसुरिक्तकुमारपालचरिते द्रष्टव्यम्

* पदमिदं प्रभावकचरिते श्रीहेमचन्द्रसूरिप्रबन्धे { २०४ }

३ निरीक्षित b ४ गोपुरे C ५ इदं चतुर्थं चरणं दृश्यते C D आदर्शयोः ।

२०) कथाशेषः कर्णोऽजनि जनकृशा काशिनगरी

सहर्षं हेपन्ते हरिहरिति हम्मीरहरयः ।

सरस्वत्याश्लेषप्रवणलवणोदप्रणयिनि

प्रभासस्य क्षेत्रे मम हृदयमुत्कण्ठितमदः ॥

इत्युक्त्वापृष्ठयमानो नृपसत्कृतः स यथास्थानमगात् ।

२२ कदाचिदेव श्रीकुमारपालविहारे नृपाहूताः प्रभवः श्रीकपर्दिना
दत्तहस्तावलम्बा यावत्सोपानमारोहन्ति तावन्नर्तक्याः कञ्चुके गुणमा-
कृष्यमाणं विलोचय श्रीकपर्दी—

२१) सोहम्गीड सहि कञ्चुयउ जुत्त उच्चाणु करेइ ।

एवमुक्त्वा यावद्विलम्बते ।

पुडिहिं पच्छइ तज्जणीयणु जसु गुणगहणु करेइ ॥

इति श्रीप्रमुपादैरुत्तरार्धमपूरि ॥

२३ कदाचित्प्रत्यूपे कपर्दिमन्त्री प्रणामानन्तरं हस्ते, किमेतदिति
पृष्ठः स प्राकृतभाषया हरडइ इति विज्ञपयामास । प्रभुमिरुक्तं किम-
द्यापि ? आहतप्रतिभतया, तद्वचनच्छलमाकलय्य कपर्दिनोक्तं, इदानीं न
कुतोऽन्त्योऽप्याद्योऽभूत् मात्राधिकश्च । हर्षाश्रुपरिपूर्णदृशः प्रभवः श्रीराम-
चन्द्रप्रभृतिपण्डितानां पुरस्तात्तच्चातुरीं प्रशशंसुः । तैरज्ञाततत्त्वैः किमिति
पृष्ठो हरडइ इति शब्दच्छलेन हकारो रडइ । किमद्यापीत्यभिहितमात्रेण
वचस्तत्त्वविदानेन नेदानीमुक्तं । यतः पुरा मातृकाशास्त्रे हकारः प्रान्ते
पठ्यते अत एव ह रडइ साम्प्रतं त्वस्मन्नामनि प्रथमतया मात्राधि-
कश्च । इति हरडइ प्रवन्धः ।

२४ कदाचित् केनापि पण्डितेनोर्वशीशब्दे शकारस्तालव्यो
दन्त्यो वेति पृष्ठे यावत्प्रभवः किञ्चित्समादिशन्ति तावत्, उरून् अश्नुते

उर्वशीति यत्रकं लिखित्वा श्रीकपर्दिना प्रभोरुत्सङ्गे मुक्तं । तत्प्रामाण्या-
चालव्यशकारनिर्णयस्तदग्रे प्रभुभिरभिहितः । इत्युर्वशीशब्दप्रबन्धः ।

२५ अथान्यदा सपादलक्ष्मीराज्ञः कश्चित्सान्धिविग्रहिकः श्रीकुमा-
रपालनृपते. सभायामुपेतो राज्ञा भवत्स्वामिनः कुशलमिति पृष्टः । स
मिथ्याभिमानो पण्डितमानी च विश्वं लातीति विश्वलस्तस्य च को
विजयसन्देहः । राज्ञा प्रेरितेन श्रीमता कपर्दिना मन्त्रिणा श्वलश्वल
आशुगतौ इति घातोर्विरिव श्वलति नश्यतीति विश्वल. । इत्येवं प्रधानेन
तन्नामदूषणं विज्ञप्त इति स राजा विग्रहराज इति नामं बभार । अपर-
स्मिन्वर्षे स एव प्रधानपुरुषः श्रीकुमारपालनृपते पुरो विग्रहरा-
जनाम विज्ञपयन् मन्त्रिणा श्रीकपर्दिना विग्रो विगतनासिक एवं हराजौ
रुद्रनारायणौ कृतौ, इति व्याख्यातं । तदित्यवगम्य तदनन्तरं स नृप-
कपर्दिना नामखण्डनभीरुः कविश्वान्धव इति नाम बभार ॥

२६ अथान्यदा श्रीकुमारपालनृपपुरतः श्रीयोगशास्त्रव्याख्याने संजा-
यमाने पञ्चदशकर्मादानेषु वाच्यमानेषु ।

दन्तकेशनस्यास्थित्वकूरोम्णां ग्रहणमाकरे ।

इति प्रमुकुते मूलपाठे १० उदयचन्द्र. रोम्णो ग्रहणमिति भूयो
भूयो वाचयन् प्रभुभिरिपिमेदं पृष्ट. स प्राणितूर्याज्ञानामिति व्याकरण-
सूत्रेण प्राप्यज्ञानां सिद्धमेकत्वमिति लक्षणविशेषं स विज्ञपयन् प्रभुभिः
श्लाघितो राज्ञान्यैश्च । इति १० उदयचन्द्रप्रबन्धः ।

२७ अथ कदाचित्स राजर्षिर्धृतपूरमोजनं कुर्वन् किञ्चिद्विचिन्त्य
कृतसर्वाहारपरिहारं इति प्रभुं पप्रच्छ । यदस्माकं धृतपूराहारो युज्यते
नवेति प्रभुभिरभिदधे । वणिग्ग्राहणयोर्युज्यते कृतमक्षयनियमस्य क्षत्रि-

१ विग्रहराज इति पण्डितमुखात्तन्नाम a b H २ रोम्णा ग्रहणं P

३ न्युत्तमेन संभावितः H ४ पवित्रीभूय इति H

यस्य तु न, तेन पिशिताहारस्यानुस्मरणं भवतीत्यभेदेति पृथ्वीपतिरभि-
धाय पूर्वभक्षितस्याभक्ष्यस्य प्रायश्चित्तं याचितवान् । द्वात्रिंशद्दशनसं-
ख्यया द्वात्रिंशद्विहारान्कारयेति ।

राज्ञा तथाकृते, प्रमुदते लम्बे वटपद्रकात्रिजप्रासादे मूलनाय-
कप्रतिष्ठां कारयितुं श्रीपत्तनमुपेयुषि कान्हनाग्नि व्यवहारिणि तन्नगर-
मुख्ये प्रासादे तद्विम्बं मुक्त्वा यावदुपहारान्गृहीत्वा स पुनरुपैति ताव-
न्तृपतेरङ्गरक्षकैर्निरुद्धे द्वारि अन्तः प्रवेशमलभमानः कियति काले
व्यतिक्रान्ते उत्थितैर्द्वारपालकैर्व्यतीते प्रतिष्ठाकाले स तत्र प्रविश्य प्रभोः
पादमूले लगित्वा सोपालम्भं करोद । प्रभुभिरन्यथा दुरपनेयं तस्य
दुःखमिति विमृश्य रत्नमण्डपाद्बहिर्भूत्वा नक्षत्रचारेण स्वं लग्नमुदितं
व्योम्नि विलोक्य घटिकासम्बन्धेन नैमित्तिकेन यस्मिँल्लम्बे बिम्बानि प्रति-
ष्ठापितानि तेषां वर्षत्रयमायुः सम्प्रानितने लम्बे ॥ प्रतिष्ठितमिदं चिरायु-
रिति प्रभुभिरादिष्टं । स तदैव प्रतिष्ठामकारयत्तत्प्रभूक्तं तथैव जज्ञे ।
इत्यभक्ष्यभक्षणप्रायश्चित्तप्रबन्धः ।

२८ मयापहते धने पुरा कश्चिन्मूयको मृतस्तत्प्रायश्चित्ते राज्ञा या-
चिते तच्छ्रेयसे प्रभुभिस्तन्नामाङ्कितो विहारः कारित । तथा च कयापि
व्यवहारिवद्वाऽज्ञातज्ञातिनामग्रामसम्बन्धया पथि दिनत्रयं बुभुक्षितो
नृपतिः शालिकरम्बेन सुहितीकृतस्तत्कृतज्ञतया तत्पुण्याभिवृद्धये करम्ब-
विहारं श्रीपत्तनेऽकारयत् ।

२९ तथा यूकाविहारश्चैवं । सपादलक्षदेशे कश्चिदविवेकी धनी
केशसम्मार्जनावसरे प्रियापितां यूकां करतले संगृह्य पीडाकारिणीं तां
तर्जयंश्चिरेण मृदित्वा व्यापादयामास । सन्निहितेनामारिकारिपञ्चकुलेन
स श्रीमदणहिल्लपुरे समानीय नृपाय निवेदितः । तदनु प्रभूणामादेशा-

तदण्डपदे तस्य सर्वस्वेन तत्रैव यूकाविहारः कारितः । इति यूका-
विहारप्रबन्धः ।

३० अथ स्तम्भतीर्थे सामान्ये सालिगवसहिकाप्रासादे यत्र प्रभूणां
दीक्षाक्षणो बभूव रत्नमयविम्बालङ्कृतस्तत्र निरुपमो जीर्णोद्धारः कारितः ।
इति प्रभुदीक्षावसहिकाया उद्धारप्रबन्धः ।

३१ अथ श्रीसेमेश्वरपत्तने कुमारविहारप्रासादे बृहस्पतिनामा गण्डः
कामप्यरतिं कुर्वाणः प्रभोरप्रसादाद्भ्रष्टप्रतिष्ठः श्रीमदणहिल्लपुरं प्राप्य
पोढावश्यके प्रौढिं प्राप्य प्रभून् सिपेवे । कदाचिच्चातुर्मासिकपारणके
प्रभूणां पादयोर्द्वादशावर्तवन्दनादनु—

२२) चतुर्मासी' यावत्तव पदयुगं नाथ निकषा
कषायप्रध्वंसाद्विकृतिपरिहारव्रतमिदम् ।
इदानीमुद्विघ्नजिज्जरणनिलोठितंकले-
र्जलक्लेशैरनैर्मुनितिलकवृत्तिर्मवतु मे ॥

इति विज्ञपयंस्तत्कालागतेन राज्ञा प्रसन्नान्प्रभून्विमृश्य स पुनरेव
तत्पददानपात्रीकृतः । इति बृहस्पतिगण्डस्य पुनः पददानप्रबन्धः ।

३२ अथान्यदा सर्वावसरस्थितेन राज्ञालिगनामा बृद्धः प्रधानपुरुष
इत्यपृच्छयत् । यदहं श्रीसिद्धनृपतेर्हानः समानोऽधिको वा । तेन
चाऽच्छलप्रार्थनापूर्वं श्रीसिद्धनृपतेः पण्णवतिगुणा द्वौ दोषौ । स्वामि-
नस्तु द्वौ गुणौ तत्संख्या एव दोषा इति तद्वाक्यादनु दोषमये आत्मनि
विरागं दधानो यावच्छुरिकां चक्षुषि क्षिपति तावदाशयविदा तेनेति
व्यज्ञपि । श्रीसिद्धनृपते. पण्णवतिगुणाः संग्रामासुभटतास्त्रीलम्पटता-

१ इति सालिगवसहिकप्रबन्धः H २ कामपि रतिं c जैनधर्मे काम-
प्यरतिं L ३ चतुर्मासीमासीत् a ४ कवे c d ५ अष्टवतिः H

दोषाभ्यां तिरोहिता । कर्षण्यादयो भवद्दोषा समरशरतापरनारीसहो-
दरतागुणाभ्यामपहुता इति तद्वचसा स पृथ्वीनाथ स्वस्थावस्थस्तस्थौ ।
इत्यालिगप्रबन्धः ।

३३ अथ पुरा श्रीसिद्धराजराज्ये पाण्डित्ये स्पर्धमानो वामराशि-
नामा विप्रः प्रभूणां प्रतिष्ठानिष्ठामसहिष्णुः ।

२३) यूकालक्ष्मतावलीवलवलल्लोलोलसत्कम्बलो
दन्तानां मलमण्डलीपरिचयादुर्गन्धरुद्धानन ।
नासाधशविरोधनाद्रिणिगिणित्पादप्रतिष्ठास्थितिः
सोऽय हेमडसेवड पिलपिलत्खल्लि समागच्छति ॥

इति तदीयममन्द निन्दास्पदं वचनमाकर्ण्यन्तर्भूतामर्षवत्तर्जनापरं
वचः प्रभुभिरमिहित पण्डित विशेषणं पूर्वमिति भवता किं नाधीतमतो-
ऽतः परं सेवडहेमड इत्यभिधेयमिति, सेवकैः कुन्तपश्चाद्भागेनाहत्य
मुक्त । श्रीकुमारपालनृपते राज्येऽशस्त्रो वध इति तद्वृत्तिच्छेद का-
रितः । स ततः परं कणभिक्षया प्राणाधारं कुर्वाण प्रभूणां पौषधशा-
लाया पुरतः स्थितः । आनादिभूषिततपस्विभिरधीयमानयोगशास्त्रमा-
कर्ण्यऽशटतयेदमपाठीत् —

२४) आतङ्ककारणमकारणदारुणानां
वक्त्रेषु गालिगरल निरगालि येषाम् ।
तेषां जटाधरफटाधरमण्डलानां
श्रीयोगशास्त्रवचनामृतमुज्जिहीते ॥

इति तद्वचसाऽमृतधारासारेण निर्वाणपूर्वोपतापास्तस्मै द्विगुणां वृत्तिं
प्रसादीकृतवन्तः । इति वामराशिप्रबन्धः ।

३४ अथ कदाचिच्चारणौ द्वौ सुराष्ट्रमण्डलनिलयौ दूहाविद्यया स्प-

धेमानौ श्रीहेमाचार्येण यो व्याख्यायते सोऽपरस्य हीनोपक्षयं ददातीति
प्रतिज्ञाय श्रीमदणहिल्लपुरं प्रापतुः तदैकेन प्रमुसमागतेन ।

२५) *लच्छिवाणिमुहकाणि एयइ भार्गी मुह भरंडं ।

हेमसूरिअच्छीणि जे ईसरते ते पण्डिया ॥

इत्युक्त्वाभ्यर्णं स्थिते तस्मिन् श्रीकुमारपालविहारे आरात्रिकाव-
सरानन्तरं प्रणामपरो नृपः प्रभुणा दत्तपृष्ठिहस्तः क्षणं यावत्तिष्ठति ।
अत्रान्तरे प्रविश्य द्वितीयधारणः ।

२६) *हेम तुहाला कर भरंडं जाह अचंभूरिदि ।

जेबं पह दिठा मुहा ताह ऊपहरी सिद्धि ॥

इत्यनुच्छिष्टेन तद्वचसान्तश्चमस्कृतो नृपतिरेतदेव भूयोभूयः पाठया-
मास । ततस्त्रिःकृत्यः पठिते किं पठिते लक्षं दास्यसीति विज्ञप्तस्तस्मै
त्रिलक्षं दापयामास । इति सौराष्ट्रचारणयोः प्रबन्धः ।

३५ कदाचिच्छ्रीकुमारपालनृपतिः श्रीसंध्याधिपतीभूय तीर्थयात्रां चि-
र्कार्पुर्महता महेन श्रीदेवालयप्रस्थाने सञ्जाते सति देशान्तरायातयुग-
लिकया त्वां प्रति डाहलदेशीयकर्णनृपतिरूपेतीति विज्ञप्तः स्वेदचिन्दु-
तिलकितललाटं दधानो मन्त्रिवाग्भटेन साक साध्वसध्वस्तसंध्याधिपत्य-
मनोरथः प्रभुपादान्ते स्वं निनिन्द । अथ तस्मिन्नृपते समुपस्थिते
महामये किञ्चिदवधार्य द्वादशे यामे भवतो निवृत्तिर्भविष्यतीत्यादिश्य
विद्युष्टो नृपः किकर्तव्यतामूढो यावदास्ते तावन्निर्णीतवेलाया समागत-
युगलिकया श्रीकर्णो दिवं गत इति विज्ञप्तो नृपेण ताम्बूलमुत्सृज्य
कथमिति पृष्टौ तावूचतुः । कुम्भिकुम्भस्थः श्रीकर्णः प्रयाणं निशि
कुर्वन्निद्रामुद्रितलोचनः कण्ठपीठप्रणयिना सुवर्णगृह्णलेन प्रविष्टन्यग्रोध-

प्रादपेनोल्लम्बितः पञ्चतामश्चितवान् । तस्य संस्कारानन्तरमावां प्रचलि-
ताविति ताभ्यां विज्ञप्ते तत्काल पौषध्वेदमनि समागतो नृपः प्रशंसापरः
कथं कथमित्यपवार्य द्वासप्ततिमहासामन्तैः समं समस्तसंधेन च प्रभुणा
द्विधोपदिश्यमानवर्त्मा धुन्धुकनगरे प्राप्तः प्रभूणां जन्मगृहभूमौ स्वयं
कारितसप्तदशहस्तप्रमाणश्लोकविहारे प्रभावनां विधित्सुर्जातिपिशु-
नानां द्विजातिनामुपसर्गमुदित वीक्ष्य सान्विषयताडितान्कुर्वन् श्रीशत्रुं-
जयतीर्थमाराधयन् ।

३६ दुक्खक्खउं कम्मक्खउं इति प्रणिधानदण्डकमुच्चरन् देवस्य
पार्श्वे विविधप्रार्थनावसरे ।

२७) इक्कहं फुल्लहं माटि देअइं सामी सिद्धिसुहु ।

तिणिसिउं केही साटी मोल्लिम जिणवरह ॥

इति चारणमुच्चरन्त निशम्य नवकृत्वः पठितेन नवसहस्रांस्तस्मै
नृपो ददौ । तदनन्तरमुज्जयन्तसन्निधौ गते तस्मिन्नकस्मादेव पर्वतकम्पे
सञ्जायमाने श्रीहेमचन्द्राचार्या नृपं प्राहुः । इयं छत्रशिला युगपदुपेत-
योर्द्वयोः पुण्यवतोरुपरि निपतिष्यतीति वृद्धपरम्परो, तदावां पुण्यवन्तौ
यदियं गी^१ सत्या भवति तदा लोकापवाद, नृपतिरेव देवं नमस्क-
रोतु न वयमित्युक्ते, नृपतिनोपरुध्य प्रभव एव सधेन सह प्रहिताः
स्वयं छत्रशिलाभार्गे परिहृत्य परस्मिन्जीर्णप्राकारपक्षे नव्यपथाकरणाय
श्रीवाम्भटदेव आदिष्ट पद्यायाः पक्षद्वये व्ययीकृतास्त्रिपटिलक्षा । इति
तीर्थयात्राप्रबन्धः ।

१ देवइ सिद्धि सुहु केहि साटि वटि रेओतिम ० D २ सउ ० ३ वृद्धपरपरया P
४ गीरसत्या सत्या P ५ छत्रशिला a - वृष्णर्षीयजयसिंहमूरिविरचिते कुमा-
रपालचरिते नवमसर्गे वर्णितोय प्रबन्धः

३७ कदाचित्पृथिव्यामानृप्याय नृपतिना स्वर्णसिद्धये श्रीहेमचन्द्रा-
णामुपदेशात्तद्वरः श्रीसंघनृपतिविज्ञप्तिकाभ्यामाकारितास्तीव्रव्रतपरायणा
महत्संधकार्यं विमृश्य विधिविहारक्रमेण पथि केनाप्यलक्ष्यमाणा निजा-
मेव पौषधशालामागताः । राजा तु प्रत्युद्रमादिसामग्रीं कुर्वन्
प्रभुज्ञापितस्तत्राययौ । अथ गुरौ नृपतिप्रमुखैः समस्तश्रावकयुतैः
प्रभुभिर्द्वादशवर्तवन्दनावन्दिते वन्दनान्ते तौ श्रुततदुपदेशानन्तरं
गुरुभिःपृष्टे संधकार्यं सभां विमृज्य जवनिकान्तरितौ श्रीहेमचन्द्र-
नृपती तत्पादयोर्निपत्य सुवर्णसिद्धेर्याचनां चक्राते । मम बाल्ये वर्तमा-
नस्य ताम्रखण्डः काष्ठमारवाहिकात्तो याचितवर्हारीसेनाभ्यक्तो युष्मदादे-
शाद्वहिसंयोगात्सुवर्णावभूव । तस्या बलेर्नामसंकेतादिराविश्यतामिति,
श्रीहेमाचार्य उक्तवति कोपाटोपात् श्रीहेमचन्द्रं दूरतः प्रक्षिप्य न
योग्योऽस्मीति । अग्रे मुद्गरसंप्रायदत्तविद्यया त्वमजीर्णमाक् कथमिमां
विद्यां मोदकप्रायां तव मन्दामेर्ददामीति तं निषिध्य नृपं प्रति एत-
द्भाग्यं भवतो नास्ति येन जगदानृप्यकारिणी हेमनिष्पत्तिविद्या तव
सिध्यति । अपि च मारिनिवारणजिनमण्डितपृथ्वीकरणादिभिः पुण्यैः
सिद्धे लोकद्वये किमधिकमभिलपसीत्यादिश्य तथैव विहारक्रमं कृतवन्तः ॥

* [एकदा पृष्टं राज्ञा पूर्वभवस्वरूपं तत्सर्वं कथितं प्रभुमिरिति ।]

३८ अथ कस्मिन्नप्यवसरे सपादलक्षं प्रति सज्जीकृते सैन्ये श्रीवा-
ग्भटस्यानुजन्मा चाहडनामा मन्त्री दानशौण्डतया दूषितोऽपि भृशमनु-
शिष्य भूपतिना सेनापतिश्चक्रे । तेन प्रयाणद्वितयानन्तरमस्तोकमर्थिलोकं
मिलितमालोक्य कोशाधिपालक्षद्रव्ये याचिते, नृपादेशात्तस्मिन् ददाने
अथ तं कशाप्रहारेणाहत्य स सेनापतिस्त्वं कटकान्निवासयत् । स्वयं तु
यदृच्छया दानैः प्रीणितार्थिलोकश्चतुर्दशशतसंख्यासु करमीप्वारोपितै-

* कोटकान्तर्गतं वचनमिदं a H L M आदर्शेषु नास्ति परन्तु मुद्रितपुस्तकं
वर्तते प्रमगस्तु चतुर्विंशतिप्रबन्धे वर्णित.

द्विगुणैः सुभटैः समं चरन्मितैः प्रयाणैर्वन्धेरानगरे प्राकारं वेष्टयामास ।
 अथ तस्यां निशि सप्तशतीकन्यानां विवाहः प्रारब्धोऽस्तीति नगरलोकात्
 श्रुत्वा तद्विवाहार्थं तथैव निशि स्थित्वा प्रातः प्राकारपरावर्त्तं चकार ।
 तत्राधिगतं स्वर्णकोटीसप्तकं तथैकादशसहस्राणि बडवानामिति संपत्ति-
 गर्भितां विज्ञप्तिकां वेगवत्तरैश्चरैर्नृपं प्रति प्राहिणोत् । स्वयं तत्र देशे
 श्रीकुमारपालनृपतेराज्ञां दापयित्वाऽधिकारिणो नियोज्य व्याघुटितः
 श्रीपत्तनं प्रविश्य राजसौधमधिगम्य नृपं प्रणनाम । नृपस्तदुचितालापा-
 वसरे तद्गुणरञ्जितोऽप्येवमवादीत् । तव स्थूललक्ष्यतैव महद्वृषणं ।
 (वाहानीकयोःसाधनादौ साधीयान् नेदीयान्प्रयोगनिष्पत्तिरक्षामन्त्रो नो
 चेच्चक्षुर्दोषेणोद्ध एव विदीर्यसे) यं व्ययं भवान्कुरुते तादृशं कर्तुमप्यहं
 न प्रभूष्युः । स इति श्रुतनृपदेशान्नृपं प्रति “तथ्यमेव तदादिष्टं देवेन”
 एवंविधं व्ययं कर्तुं प्रभुर्न प्रभवति । यतः स्वामी परंपरया न नृपतेः
 सुतः । अहं तु नृपपुत्रोऽतो मयैव द्रव्यव्ययः साधीयान्क्रियते* ।
 तेनेति विज्ञप्ते नृपतिस्तोषं करोतु रोषं वा निकषः निकषा काञ्चनश्रियमा-
 सादयतीत्यनर्घ्यतां लभमानो नृपतिविसृष्टः त्वं पदं प्रपेदे । इति
 राजधरद्वचाहडप्रबन्धः ॥

३९ अथ तस्य कनीयान्भ्राता सोलाकनामा मण्डलीकः सत्रागार-
 बिरुवं बभार ।

४० अथ कदाचिदानाकनामा मातृप्वर्त्तीयस्तस्तेवागुणतुष्टेन राज्ञा
 दत्तसामान्तपदोऽपि तथैव सेवमानः । कदापि मध्यन्दिनावसरे चन्द्रशालाप-
 ल्यङ्कस्थितस्य नृपतेः पुरो निविष्टः सहसा कमपि प्रेप्यं तत्र प्राप्तं

१ मत्वा P H २ b c D आदर्शेषु कोष्ठकान्तर्गता पङ्क्तिर्नास्ति ३ कर्तुं क्षमते ०
 * यतोहं स्वामिबलेन व्ययं करोमि । स्वामी तु कस्य बलेनातो मयैव द्रव्यव्ययः
 साधीयान् क्रियते इति वदन् प्रमुदितेन राज्ञा मत्कृतो राजसदस्यनर्घ्यता लभमानो रा-
 जधरद्विरुदं लब्ध्वा । इति जिनमण्डनोपाध्यायकृतकुमारपालप्रबन्धे प. ५४
 ४ रोषं वा निकषा A ५ बाहड A ६ तथा A

प्रेक्ष्य कोऽयमिति पृष्टे नृपतिना श्रीमदानाकः स्वं कर्मकरमुपलक्ष्य
तत्सङ्केतान्निकेतनान्निर्गत्य सकौशलं पृष्टः पुत्रजन्मवर्षानिकां प्रार्थया-
मास । ओमिति तया वार्तया तु दिनकरप्रभयेव विकसितवदनारविन्दः
तं विमृज्य स्वं पद्ममुपेत । राज्ञा किमेतदिति पृष्टस्तेन स्वामिनः
पुत्रोत्पत्तिरिति विज्ञप्ते, वसुधाधवः स्वगतं किञ्चिदवधार्य तं प्रति प्रकाशं
प्राह । यज्जन्म निवेदायितुमयं कर्मकरो वेत्रिभिरस्त्वलित एवमा
भुवंमाप तावता पुण्योपचयेनायं गूर्जरदेशे नृपो भावी परमस्मिन्पुरे
धवलगृहे च न । यतोऽतः स्थानादुत्थापितस्य तवाग्रे सुतोत्पत्तिर्निवे-
दिता । ततो हेतोर्नास्मिन्नगरेश्वरत्वंमिति विचारचतुर्मुखेन श्रीकुमारपा-
लदेवेन निर्णीतम् । इति लवणप्रसादप्रबन्धः ॥

४१)२८) आज्ञावर्तिषु मण्डलेषु विपुलेष्वष्टादशस्वादरा-*

दब्दान्येव चतुर्दश प्रसृमरां मारिं निवार्योजसा ।

कीर्तिस्तम्भनिमांश्चतुर्दशशत्रीसंख्यान्विहारान्स्थथा

कृत्वा निर्मितवान्कुमारनृपतिर्जनो निजैनोव्ययम् ॥

अथ प्रभोः कदाचित्कच्छराजलक्षराजमातुर्महासत्या क्षापाच्छ्रीमूल-
राजान्वयानां लूतारोगः सक्रामतीति^१ सम्बन्धाच्च गृहिधर्मप्रतिपत्त्यवसरे
प्रभोरुद्गणितराज्यभारे श्रीकुमारपाले तच्छिद्रेण तान्प्रविश्य लूतान्व्याधि-
र्वाधामधात् । तदुःखदुःखिते सराजलोके राशिं प्रणिधानान्निजमायुः
सबल वीक्ष्याऽष्टाङ्गयोगान्ध्यासेन प्रभवस्तं लीलयोन्मूलिनवन्तः^२ ।

१ वायमाप १ २ तस्मिन्नगरे नरेश्वरत्वं ०

२ कर्णाट १ गूर्जरे २ लाट ३ सौराष्ट्रे ४ कच्छ ५ सैन्धवे ६ ।

उवाया ७ चैव सम्भेर्या ८ मारवे ९ मालवे १० तथा ॥ १

कौड्ये च ११ महाराष्ट्रे १२ कीरे १३ जान्दवरे १४ पुनः ।

सपादलक्षे १५ मेवाडे १६ दीपा १७ मीराख्ययोरपि १८ ॥ २

इति जिनमण्डनोपाध्यायकृतकुमारपालप्रबन्धे पत्र ५७

३ राजन्यानां A C H ४ तीति स व्याधि कुमारपाले वाधामधात् P

× तदातनाशधित्स्मृतिरुचैः पप्रच्छ सूरिं गदशान्तिहेतुम् ।

आयुर्धनं श्रीकुमारस्य वीक्ष्य ते दक्षमुख्या अवदन्निमृश्य ॥

४२ वदापि कदलीपत्राधिरूढं कर्मपि योगिनमालोक्य विस्मिताय नृपतये आसनबन्धेन चतुरङ्गुलमूलभूमित्यागाद्ब्रह्मरन्ध्रेण निर्यत्तेजःपुञ्जं प्रभवो दर्शयामासुः ।

अथ चतुरशीतिवर्षप्रमाणायु पर्यन्ते निजमवसानदिनमवधायान्त्यारार्धनक्रियायामनशनपूर्वप्रारब्धायां तदतितरलिताय नृपतये षण्मासीशेषमायुरास्ते संतत्यभावाद्विद्यमान एव निजामुत्तरक्रियां कुर्या इत्यनुशिष्य दशमद्वारेण प्राणोत्क्रान्तिमकार्षुः । तदनन्तरं प्रभो 'संस्कारादनु तद्गस्मं पवित्रमिति राज्ञा तिलकव्याजेन नमस्वके । ततः समस्तसामन्तैस्तदनु नगरलोकैस्तत्रत्यमृत्स्नायां गृह्यमाणार्था तत्र हेमखण्ड इत्यथापि प्रसिद्धिः ।

४३ अथ राजा बाष्पाविललोचनः प्रभुशोकविक्लेशमना सचिवैर्विज्ञप्त इदमवादीत् । स्वपुण्यार्जितोत्तमतमलोकान् प्रमूढ शोचामि किं तु निजमेव सप्ताङ्गराज्यं सर्वथा परिहार्यं राजापिण्डदोषदूषितं, यन्मदीयमुद-

निवेदयतेऽन्यो यदि कोपि राज्ये हित्वा मयस्त्वा समर्थं प्रयाति ॥

उवाच चातुर्दशनिधिरनेशो निहन्म्यहं किं निजजीवितार्थं ।

वराक्रम्यं वरमार्थविशं गिर सुधासारसमा निपीय ॥

दयाकिरला अवदयतीश निविश्य राज्ये स्वयमेव दुःखम् ।

तते हरिष्यामि नरेश्वराहं अवोचदुच्चैश्चकितो नरेश ॥

को देववृक्षं पिबुमन्दहेतोश्चिन्तामणिं काचकृते निहन्ति ।

रोग निहन्तु भग्न शक्तिरस्ति स्वाङ्गान्तरं योगबलेन राजन् ।

तत कुमारो महता महेन न्यवीविशत्सुरिवर स्वराज्ये ।

हित्वा कुमारं परिमुक्तराज्यं लूतामयं सूरिशरीरमाप ॥

रोगं हन्तु निधलाङ्गं स योगी प्राणायाम पूरकाख्यं वितेने ।

ऊर्ध्वं नीते, सूर्यविम्बे समन्ताच्चन्द्रस्तापादद्वाग् सुधाभिर्ववर्ष ॥

लिष्टं ताभिः सर्वरोमापहामिर्वेगादङ्गं चङ्गमासीदमुष्य ।

उति चरित्रसुन्दरगणितकुमारपालवीरस्य दशमसर्गस्य प्रथमपङ्क्तिः प. ३४

‘कमपि जगद्गुरोरेक्रे न लग्नं तदेव शोचामीति प्रभुगुणानां स्मारं स्मारं सुचिरं विलप्य प्रभूदिते दिने तदुपदिष्टविधिना समाधिमरणेन नृपः स्वलोक-मलंचकार ॥ सं० ११९९ पूर्ववर्ष ३१ श्रीकुमारपालदेवेन राज्यं कृतं ।

४४ सं० १२३० वर्षेऽजयदेवोऽभिषिक्तः । अस्मिन्पूर्वजप्रासादान् विध्वंसयति सीलेनामा कौतुकीं नृपपुरः प्रारब्धेऽवसरे कृतककामपटुता मायया निर्माय तत्र स्वकल्पितं देवकुलपञ्चकं पुत्रेभ्यः समर्प्य भवान् न्तरं भक्त्यतिशयेनाराधनीयमित्यनुशिष्यान्त्यायस्यायां यावदास्ते ताव-तेन लघुपुत्रेण सत्पूर्णं चूर्णितमाकर्ण्य रे श्रीमदजयदेवेनापि पितुः परलोकानन्तरं तद्धर्मस्थानानि विध्वंसितानि त्वं त्वद्यापि मयि विद्यमा-नेऽपि चूर्णयन्नघमतमोऽसीति तदालापेन सत्रपस्तस्मादसमञ्जसाद्विरराम ।

४५ तदनु श्रीअजयदेवेन श्रीकपर्दिमन्त्री महामास्यपदं दातुमस्य-र्थमभ्यर्पित. प्रातः शकुनान्यवलोक्य तदनुमत्या प्रमोरादेशमाचरिष्या-मीत्यभिधांय शकुनगृहं गतस्ततः सप्तविधं दुर्गादेव्या शकुनं याचितम-वाप्य तच्छकुनं पुष्पाक्षतादिभिरभ्यर्च्य कृतकृत्यं मन्यमानः पुरगोपुरान्तः प्राप्तो नदन्तं वृषभमीशानदिग्भागे विलोक्यातिशयस्मेरमनाः स्वं निवासमासाद्य भोजनानन्तरं मरुवृद्धेन यामिकेन शकुनस्वरूपं पृष्टः श्रीकपर्दिं तदग्रे तत्स्वरूपमादिश्य तांस्तुष्टाव । ततो मरुवृद्धः—

२९) नद्युत्तारेऽध्वदैवम्ये तथा सन्निहिते मये ।

नारीकार्ये रणे व्याधौ विपरीतां प्रशस्यते ॥

इति ग्रामाण्याद्भवानासन्नव्यसनतया भतिभ्रंशात्मतिकूलमप्यनुकूल-मनुते । यस्तवया वृषभ शुभः परिकल्पित. सोऽपि भवद्व्यापत्त्या शिवस्या-भ्युदयं पश्यस्त्वद्वाहनोक्षो जगर्जेति तदुक्तिमवमन्यमाने तस्मिन्नापृच्छद्य

तीर्थान्यऽवगाढुं गते, स नृपतिना प्रसादीकृतां मुद्रामासाद्य महता
महेन समधिगतनिजसौधे विश्रम्य निशि नृपतिना विधृतः समानप्रति-
ष्ठैरभिभवितुमारब्धः ।

३०) जो करिवराण कुम्भे पायं दाऊण मुत्तिए दलइ ।

सो सीहो विहिवसई जम्बूयपरिपिछणं सहइ ॥

इत्यादि विमृशन्कटाहिकायां प्रक्षेपकाले ।

३१) अर्थिभ्यः कनकस्य दीपकपिशा विश्राणिताः कोटयो

वादेषु प्रतिवादिनां विनिहिताः शास्त्रार्थगर्भा गिरः ।

उत्खातप्रतिरोपितैर्नृपतिभिः शारैरिव क्रीडितं

कर्तव्यं कृतमर्थिता यदि विधेस्तत्रापि सज्जा वयम् ॥

स सुधीरित्यन्त्यकाव्यमधीयंस्तथैव व्यापादयांचके । इति श्री कप-
दिप्रबन्धः ॥

४६ अथ श्रीप्रबन्धशतकर्ता रामचन्द्रस्तु तेन भूपापसदेन तप्त-
ताम्रपट्टिकायां निवेश्यमानः ।

३२) महिवीढह सचराचरह जिण सिरि दिहो पाय ।

तसु अत्थमणु दिणेसरह होउत होई चिराय ॥

इत्युदीर्य दक्षनाग्रेण रसनां छिन्दन् विपन्न एव व्यापादयांचके ।
इति रामचन्द्रप्रबन्धः ।

४७ अथ राजपितामहः श्रीमानाग्रभटस्तत्तेजोऽसहिष्णुभिः साम-
न्तैस्तैः समं सदालब्धावसरे प्रणामं कारयद्विराक्षित एवमवादीत् ।
देवबुद्ध्या श्रीवीतरागस्य, गुरुबुद्ध्या श्रीहेमचन्द्रपेः, स्वामिबुद्ध्या कुमा-
रपालस्यैव मे नमस्कारोऽस्मिन् जन्मनीति जैनधर्मवासितसप्तधातुना तेने-

१ तद्व्यानं २ जिणिसिरि दिहा ३ दिणसरसु ४ होइतु होइ ५ विराड a b

त्यमिहिते रुष्टो राजा । युद्धसज्जो भवेति तद्विरमाकर्ष्य श्रीजैनविम्बं
समभ्यर्च्यऽनशनं प्रपद्याङ्गीकृतसंग्रामदीक्षो निजसौधाद्राज्ञः परिग्रहं
निजमटवातेन तुपनिकरमिव विकरन् घटिकागृहे प्राप्तस्तेषां मलीमसानां
सङ्गजनितं कश्मलं धारातीर्थे प्रक्षाल्य तत्कौतुकालोकनागताभिरप्सरो-
भिरहंपूर्विकया त्रियमाणो देवमयं जगाम ॥

३३) वरं भट्टैर्भाष्यं वरमपि च सिद्धैर्धनकृते

वरं वेश्याचार्यैर्वरमपि महाकूटनिपुणैः ।

दिवं याते दैवादुदयनसुते दानजलधौ

न विद्वद्भिर्भाष्यं कथमपि बुधैर्भूमिवलये ॥

३४) त्रिभिर्वर्षैस्त्रिभिर्मसैस्त्रिभिः पक्षैस्त्रिभिर्विनैः ।

अत्युग्रपुण्यपापानामिहैव फलमश्नुते* ॥

४८ इति पुराणोक्तप्रामाण्यात्स कुपतिर्वयजलदेवनाम्ना प्रतीहारेण
क्षुरिकया हतो धर्मस्थानपातनपातकी कृमिभिर्भक्ष्यमाणः प्रत्यहं नरक-
मनुभूय परोक्षतां प्रपेदे । सं० १२३० पूर्वमजयदेवेन वर्ष ३ राज्यं
कृतम् ॥

४९ सं० १२३३ पूर्ववर्ष २ बालमूलराजेन राज्यं कृतमस्य मात्रा
नाइकिदेव्या परमर्दिभूपसुतयोत्सङ्गे शिशुं निधाय गाडरारघटनामनि घाटे
संग्रामं कुर्वत्या म्लेच्छराजा तत्सत्त्वादकालागतजलदपटलसाहाय्येन
विजिग्ये ॥

५० सं० १२३५ पूर्ववर्ष ६३ श्रीभीमदेवेन राज्यं कृतमस्मिन्
राज्ञि राज्यं कुर्वाणे श्रीसोहडनामा मालवभूपतिर्गूर्जरदेशविश्वंसनाय
सीमान्तमागतस्तत्प्रधानेन सम्मुखं गत्वेत्यवादि—

प्रतापो राजमार्तण्ड पूर्वस्यामेव राजते ।

स एव विलयं याति पश्चिमाशावलम्बिनः ॥

इति विरुद्धां तद्विरमाकर्ष्य स पश्चान्निवृत्ते । तदनु तत्सुत्रेण श्रीमदर्जुनदेवनाम्ना गूर्जरदेशमज्जोऽप्यकारि ।

५१ श्रीमद्गीमदेवराज्यचिन्ताकारी व्याघ्रपल्लीसङ्केतप्रसिद्धः श्रीमदानाकनन्दनः श्रीलवणसाहप्रसादश्चिरं राज्यं चकार । तत्सुतः साम्राज्यभारधवलः श्रीवीरधवलस्तन्माता मदनराज्ञी देवराजनाम्नो भगिनीपते पट्टकिलस्य भगिन्यां विपन्नायां तस्य बहुतरमनिर्वहमाणमायद्द्वारं निशम्य तन्निर्वहणाय लवणप्रसादाभिषपतिमापृच्छय शिशुना वीरधवलेन सम तत्र गता सती तेन स्पृहणीयगुणाकृतिरिति गृहिणीचक्रे । श्रीलवणस्तद्वृत्तान्तं सम्यगवगम्य तं व्यापादयितुं निशि तद्गृहे प्रविष्टो निभृतीभूय स यावदवसरं निरीक्षते, तावत्स भोजनायोपविशन् वीरधवलं विना नाश्रामीति भूयो भूयो व्याहृत्य निर्वन्धात्समानीयैकस्मिन्नेव स्थालेऽभक्षकस्मादापतितं शरीरिणं कृतान्तमिव स्वान्तकमालोक्य श्यामलास्यो मा भैषीरिति तेनोच । यदहं स्वामेव हन्तुमागतं परमस्मिन्मनन्दने वीरधवले वात्सल्यं साक्षाच्चक्षुषा निरीक्ष्य तदाग्रहान्निवृत्तोऽस्मीत्युक्त्वा तेन सत्कृतो यथागतं जगाम । वीरधवलस्यापरपितृकाः राष्ट्रकूटान्वयाः साङ्गणचामुण्डराजादयो वीरजनत्वेन भुवनतलप्रतीताः । अथ स वीरधवलक्षत्रिय उन्मीलितकिञ्चिच्चैतनस्तस्माद्वृत्तान्तात्त्रपमाणस्तद्वृहं त्यक्त्वा निजमेव जनकं सिषेवे ।

५२ सत्त्वौदार्यगाम्भीर्यस्यैर्यनयविनयौचित्यदयादानदाक्षिण्यादिगुणशाली शालीनतया कण्टकैर्मस्तां कामपि भुवमाक्रम्य पित्रापि कियत्कृतजनपदप्रसादो द्विजन्मना चाहङ्गनाम्ना सचिवेन चिन्त्यमानराज्यभारः प्राग्वाटवंशमुक्तामणिना पुरा श्रीमत्पत्तनवास्तव्येन तत्कालं तत्रायाततेज पालमन्त्रिणा सह सौहार्दमुत्पेदे ।

१ आयद्द्वार P २ दपि त P ३ अपरमानुकाः a P ४ वीरवतेन H

५ कटक्कस्ता H

५३ मन्त्रिणस्तु जन्मवार्तां चैवं । कदाचिच्छ्रीमत्पत्ने । महारक-
 श्रीहारिभद्रसूरिभिर्व्याख्यानावसरे कुमारदेव्यभिधाना काचिद्विधवातीव
 रूपवती मुहुर्मुहुर्निरीक्ष्यमाणा तत्र स्थितस्याशराजमन्त्रिणश्चित्तमाचर्ष्य ।
 तद्विसर्जनानन्तरं मन्त्रिणानुयुक्ता गुरव इष्टदेवतादेशादमुप्याः कुक्षौ
 सूर्याचन्द्रमसोर्भाविनमवतारं पश्यामः, तत्सामुद्रिकानि भूयो भूयो
 विलोकितवन्त इति प्रमोर्विज्ञाततत्त्वः स तामपहृत्य निजां प्रेयसीं
 कृतवान् । क्रमात्तस्या उदरेऽवतीर्णौ तावेव ज्योतिष्केन्द्राविव वस्तुपाल-
 तेजःपालाभिधानौ सचिवावभूतां ।

५४ अथान्यदा श्रीवाराधवलदेवेन निजव्यापारभारायाभ्यर्थ्यमानः
 प्राक् स्वसौधे तं सपत्नीकं मोजयित्वानुपमा राजपरन्यै श्रीजयतलदेव्यै
 निजं कर्पूरमयताडङ्गयुग्मं कर्पूरमयं मुक्ताभिःसुवर्णमयमण्यन्तरिताभिर्निष्प-
 क्षमेकावलीहारं सा प्राभृतीचकार, मन्त्रिण प्राभृतमुपढौकितं निषिध्य
 निजं व्यापारं समार्ययत् । यत्तवेदानीं वर्तमानं वित्तं तत्ते कुपितोऽपि
 प्रतीतिपूर्वं पुनरेव ददामीति, अक्षरपत्रान्तरस्थबन्धपूर्वकं श्रीतेजःपालाय
 व्यापारसम्बन्धिनं पञ्चाङ्गप्रसादं ददौ ।

३४) अकरात्कुल्ले कोशमवधादेशरक्षणम् ।

देशवृद्धिमयुद्धाच्च स मन्त्री बुद्धिमांश्च स ॥

निखिलनीतिशास्त्रोपनिषन्निषण्णधीः स्वस्वामिनं वर्धयन् भानूदये काल-
 पूजया विधिवच्छ्रीजिनमर्चित्वा गुरुणां चन्दनकर्पूरपूजानन्तरं द्वाद-
 शावर्चवन्दनदानादनु यथावसरप्रत्याख्यानपूर्वमपूर्वमेकैकं श्लोकं गुरोर-
 ध्येति । मन्त्रावसरानन्तरं सद्यस्करसवतीपाकमोजनानन्तरं, मृज्जालनामा
 महोपासकस्तदङ्गलेखकोऽवसरे रहसि पप्रच्छ । स्वामिनाहर्मुक्ते गीतान्न-

१ समर्पयन् H C २ यथावकादीनां b यन्मवेदानीं P ३ पुनरेवादशाभि P

४ पात्रान्तरसम्बन्ध P ५ भूमि C ६ चन्दन I'

माहार्यते किं वा सद्यस्कमिति पृच्छन्त आमेय द्वेधा त्रेधाऽवधीर्य
 कदाचित्कोधान्मन्त्रिणा पशुपाल इत्याक्षिप्त । स घृतधैर्य उभयो.
 कश्चिदेकतर स्यादित्यभिहिते तद्वचश्चातुरीचमत्कृतचितोऽनधिगतमव-
 दुपदेशध्वनिरह, तद्विज्ञ यथास्थित विज्ञप्यतामित्यादिष्ट स वाम्नी
 प्रोवाच । या रसवतीमतीव रसप्लुता सद्यस्का प्रभुरभ्यङ्गरति ता
 प्रागुपुष्यरूपा जन्मान्तरिततयात्यन्तशीतला मन्ये । किं चेद मया
 गुरो सदेशवचनमावि कृत तत्त्व तु त एवावधारयन्तीति तत्र पादाववधा-
 र्यता तेनेति विज्ञप्त श्रीतेज पालनामा मन्त्री कुलगुरुमद्वारकश्रीविजयसे-
 नसूरीणामभ्यर्णमागतो गृहिर्धर्मं पप्रच्छ । तैरपासकदशोभिधसप्तमाङ्गा-
 जिनोदितदेवपूजावश्यक्यतिदानादिके गृहिर्धर्मं समुपदिष्टे, तत प्रभृति
 स देवतार्चनविशेषजैनमुनिदानाद्य धर्मकृत्यमारब्धवान् ।

५५ वर्षत्रयदेवतावसराय पदेन पृथक्कृतेन पञ्चत्रिंशत्सदस्रप्रमाणेन
 द्रव्येण बाउलाग्रामे श्रीनिमिनाथप्रासाद समजनि ॥ अथ स० १२७७
 वर्षे सरस्वतीकण्ठाभरणलघुभोजराजमहाकविमहामात्यश्रीवस्तुपालेन महा-
 यात्रा प्रारेभे । गुरूपदिष्टे लभे तत्कृतसपाधिपत्याभिषेकेण श्रीदेवालयप्र-
 स्थाने उपक्रम्यमाणे दक्षिणपथे दुर्गादेव्या स्वरमाकर्ण्य स्वय तद्विदा
 शाकुनिकेन किञ्चिच्चिन्तयति । मरुवृद्ध शकुन भारित विधेर्हीत्यग्निद-
 धान शकुनाच्छब्दो बलीयानिति विचार्य पुराह्रिरीवासेषु श्रीदेवालय
 सस्थाप्य शकुनव्यतिकर पृष्टो मार्गवैपम्ये शकुनाना वैपरीत्य श्लाघ्यते,
 राज्यविकलताया, तीर्थमार्गीणा वैषम्य तथा, अत्र सा दुर्गा दृष्टिपथ गता
 तत्र कमपि दक्ष पुरुष प्रस्थाप्य स प्रदेशो दृश्यता । तथाकृते स पुरुष

१ ग्राम्योऽयं ८२ मन्यते P ३ गृहिर्धर्मविधि गुरन् ४ जैनप्राकृते
 निबद्धो उवासगुदसाहोऽभिधोऽयं ग्रन्थ श्री हर्नलमहाशयन 'बीन्लोधीका इण्डीका'
 श्रेण्या सशोध्य सानुवाद प्रकाशित ५ उक्तृत्य P ६ दक्षिणपथे H
 ७ पुराद्विहा P

इति विज्ञपयामास । यत्तस्मिन् वरण्डके नवीक्रियमाणे सा त्रयोदश-
प्वरेषु निपण्णा देव्यभूत् । अथ स मरुवृद्धो देवी भवतः सार्धत्रयोदश-
संख्या यात्रा अभिहितवती । अन्त्यार्धयात्राहेतुं भूयः पृष्टे स आह ।
इहातुलमङ्गलावसरे तद्वक्तुं न युक्तं, समये सर्वं निवेदयिष्यामीति वाक्या-
नन्तरं श्रीसंघेन समं मन्त्री पुरतः प्रयाणमकरोत् ।

५६ सर्वसंवाहनानामर्धपञ्चमसहस्राणि, एकविंशतिशतानि श्वेता-
म्बराणां, संपतद्रक्षाधिकारे सहस्रं तुरङ्गमाणां, सप्तशती रक्तकरभीणां,
संघरक्षाधिकारिणश्चत्वारो महासामन्ताः । इत्थं समग्रसामग्र्या मार्गम-
तिक्रम्य श्रीपादलिप्तपुरे स्वयं कारितश्रीमहावीरचैत्यालङ्कृतस्य श्रीललि-
तौसरसः परिसरे आवासान्दापयामास । तत्र तीर्थाराधनां विधिवद्विधाय
मूलप्रासादे काञ्चनकलशं प्रौढजिनयुगलं, श्रीमोदेरपुरावतारे श्रीमन्महा-
वीरचैत्याराधकमूर्तीं, देवकुलिकामण्डपश्रेणेरुभयतश्चतुष्पिकाद्वयपङ्क्तिं,
शकुनिकाविहारे सत्यपुरावतारे चैत्यपुरतो रजतमूल्यं तोरणं, श्रीसंघयो-
ग्यान्मठान्, जामिसंमकम्य देवकुलिकाः, नन्दीश्वरावतारे प्रासादौन्
इन्द्रमण्डपं च, तन्मध्ये गजाधिरूढश्रीलवणप्रसादवीरधवलमूर्तीं, तुरङ्गा-
धिरूढां निजमूर्तिं, तत्र सप्त पूर्वपुरुषमूर्तीं सप्त गुरुमूर्तींश्च, तत्सन्निधौ
चतुष्पिकायां ज्यायोभ्रात्रोर्महं, मालदेवलधिगयोराराधकमूर्तीं, प्रतोलीः,
अनुपमासर, कपर्दियक्षमण्डपतोरणप्रभृतीनि बहूनि जिनधर्मस्थानानि
स्वयाचक्रे ।

५७ तथा नन्दीश्वरकर्मस्थाये कण्टेलीयापापाणसत्कजातीयफेडश-
स्तम्भेषु पर्वतात् जलमार्गेणानीयमानेषु समुद्रोपकण्ठे उत्तार्यमाणेषु, एकः
स्तम्भः पङ्के मग्नस्तथा यथा निरीक्ष्यमाणोऽपि न लभ्यते । तत्पदेऽपरपा-
पाणस्तम्भेन प्रासादः प्रमाणकोटिं नीतः । वर्षान्तरे वारिधिवेलावशात्प-

* वरण्डशब्दे P १ अत्राधिकं-त्रिशती दिवाससा a M K २ कारिते I'
३ श्रीललिता P श्रीतशीला C ४ धार्मिकमत्यक्तस्य P ५ नन्दीश्वरप्रासादा. D a
६ मालवदेव P ७ पावकपर्वतान् H K ८ समुद्रमण्डोपकण्ठे a P

ङ्गनिमग्न स एव स्तम्भ प्रादुरासीत् । सचिवसमादेशात्स्मिस्तत्र सचार्यमाणे प्रासादो विदीर्ण इति निवेदितुमागताय परंप्रभाषकाय हैमी जिह्वा स मन्त्री ददौ । दक्षै किमेतदिति पृष्टेऽत पर यथाकथंचिद्धर्मस्थानानि दृढानि कारयिष्यन्ते यथा युगान्तेऽपि तेषा नान्तो भवति अत पारितोषिकदान । आमूलात्तृतीयेवेलायामय प्रासाद समुद्धृतो विजयते ।

५८ श्रीपालिताणके च पौषधशाला विशाला कारयामास । श्रीम दुज्जयन्ते च श्रीसपेन सह प्राप्तो मन्त्री तत्र च तदुपत्यकाया तेजलंपूरे कारित नव्य वप्र, तथा तन्मध्ये श्रीमदाशराजविहार तथा कुमारदेवीस रश्च निरुपम विलोक्य, धवलगृहे पादोऽब्धचार्यतामिति नियुक्तैरच्यमाने, श्रीमद्वरुणा योग्य पौषधवेश्मास्ति नास्तीति मन्त्रिणादिष्टे तन्निष्पाद्यमान माकर्ण्य विनयातिक्रममीर्तुगुरुमि सह वहिर्दापितावासे तस्थौ । प्रातरज्ज यन्तमारुह्य श्रीशैत्रेयक्रमकमलयुगलमभ्यर्च्य स्वयकारितश्रीशत्रुजया वतारतीर्थे प्रभूतप्रभावना विधाय कल्याणत्रयचैत्यवर्षसपर्यादिभिस्तदु चित्तीमाचर्य मन्त्री यावत्तृतीये दिनेऽवरोहति तावदुभाभ्या दिनाभ्या निष्पन्ने पौषधोकसि मन्त्रिणा सम गुरवस्तत्र समानीतास्तत्प्रशशनु पारितोषिकदानेनानुजगृह् ।

५९ श्रीमत्पत्तने प्रभासक्षेत्रे चन्द्रप्रभ प्रभावनया प्रणिपत्य यथोचि त्यादभ्यर्च्य च निजेऽष्टापदप्रासादेऽष्टापदकलशमारोप्य तत्रत्यदेयलोकाय दान ददान श्रीहेमाचाय श्रीकुमारपालनृपतये जगद्विदित श्रीसोमेश्वर प्रत्यक्षीकृत इति पञ्चदशाधिकवर्षशतदेशीयधार्मिकपूजाकारकमु खादाकर्ण्य तच्चरित्रचित्रितमना व्यावृत्तमानो मार्गे लिङ्गोपजीविनाम सदाचारेणाज्जदाने निषिद्धे, तत्पराभव विज्ञाय चायडीयश्रीजिनदत्तसूरिमि

निजोपासकपार्थात्तस्मिन्क्षणे पूर्यमाणे सति दर्शनानुनयार्थं तत्र समा-
गताय मन्त्रिणे—

३९) रत्नाकर इव क्षारवारिभिः परिपूरणात् ।

गम्भीरिमाणमाघते शासनं लिङ्गधारिभिः ॥ १ ॥

३६) यान् लिङ्गिनोऽनुवदन्ते संविद्रा अपि साधवः ।

तदर्चा चर्च्यते कस्माद्भार्मिकैर्मवभीरुभिः ॥ २ ॥

३७) प्रतिमाधारिणोऽप्येषां त्यजन्ति विषयं पुरः ।

लिङ्गिनां विषयस्थानामनर्चा तु विरोधिनी ॥ ३ ॥

३८) लिङ्गोपजीविनां लोके कुर्वन्ति येऽवधीरणाम् ।

दर्शनोच्छेदपापेन लिप्यन्ते ते दुराशयाः ॥ ४ ॥

आवश्यकवन्दनानिर्युक्तौ—

३९) तित्थयरगुणा पडिमासु नत्थि निस्संसयं वियाणन्तो ।

तित्थयरोवि' नमन्तो सो पावई निज्जरं विडलं १

४०) लिङ्गं जिणपन्नत्तं एव नमसन्ति निज्जरा विडला ।

जइवि गुणप्पहीणं वन्दइ अज्झप्पसुद्धोए ॥ २ ॥

इति तदुपदेशान्निर्माजितसम्यक्त्वदर्पणो विशेषादर्शनपूजापरः स्व-
स्थानमासदत् ।

६० अथ ज्यायसा सोदरेण मं० लुणिगनाम्ना परलोकप्रयाणावस-
रेऽर्जुदवसहिकायां मम योग्या देवकुलिका कारयितव्येति धर्मव्ययं
याचित्वा तस्मिन्विपन्ने तद्गोष्ठिकेभ्यस्तद्गुणमलभमानश्चन्द्रावत्याः स्वामिनः
पार्थान्नय्यां भूमिं विमलवसहिकासमीपेऽभ्यर्च्य तत्र श्रीलुणिगवसहिप्रासादं
भुवनत्रयचैत्यशलाकारूपं कारयामासिवान् । तत्र श्रीनेमिनाथविम्बं
संस्थाप्य प्रतिष्ठितं तद्गुणदोषविचारणाकोविदं श्रीजावालिपुराच्छ्रीयशो-

१ अनुनयार्थे २ वन्दन्ति ३ तित्थयरति ४ पावइ ५ नमं-
सुति ६ आवश्यकनिर्युक्तौ श्लोकद्वयं वर्तते ७ अर्जुदे विमलवसहिकाया H D

वीरमन्त्रिणं समानीय मन्त्री प्रासादस्वरूप पप्रच्छ । ततस्तेन प्रासादकार-
कसूत्रधार शोभनदेवोऽभ्यधाधि । रज्जमण्डपे शालभम्बिकामिधुनस्य
विशालघाटस्तार्थकृत्प्रासादे सर्वथानुचितो वास्तुनिपिद्वश्च । तथा गर्भगृहे
प्रवेशद्वारे सिंहाभ्या तोरणमिदं देवस्य विशेषपूजाविनाशि । तथा
पूर्वपुरुषमूर्तिमुतगजाना शाला पश्चाद्भागे प्रासादकारापकस्यायतिवि-
नाशि । अप्रतीकारार्हे दूषणत्रय विज्ञस्यापि सूत्रभूतो यदुत्पद्यते स
भाविर्कर्मणो दोष इति निर्णयि यथागत स च गत । तदुपश्लोकन-
श्लोका एवम्—

४१) यशोवीर यशोमुक्त्तारागेरिन्दुरसो शिखा ।

तद्रक्षणाय रक्षाया श्रीकारो लाञ्छनच्छलात् ॥ १ ॥

४२) बिन्दव श्रीयशोवीर शून्यमध्या निरर्थका

सख्यावन्तो विधीयन्ते त्वयैकेन पुरस्कृता ॥ २ ॥

४३) यशोवीर लिखत्याख्या यावच्चन्द्रे विचिस्त्व ।

न माति भुवने तावदाद्यमप्यक्षरद्वयम् ॥ ३ ॥

इति श्रीशृङ्गयदितीर्थानां यात्राप्रबन्धाः ।

६१ अथ श्रीवस्तुपालस्य स्तम्भतीर्थे सद्दनाज्ञा नौवितकेन सम
विग्रहे सजायमाने श्रीभृगुपुरा-महासाधनिक शङ्खनामान श्रीवस्तुपाल
प्रति कालरूपमानीतवान् । स जलधिकूले दत्तनिवासो नगरप्रवेशमार्गान्
शत्रुसकीर्णालोक्य, व्यवहारिणा चित्तानि यानपात्रप्रणयानि च वीक्ष्य
प्रहितैर्बन्दिभि श्रीवस्तुपालेन सम समरवासर निर्णय, यावच्चतुरङ्गसैन्य
सन्नद्यते तावच्छ्रीवस्तुपालेन पुर कृतो गुडजातीयो दूणैपालनामा
सुमटो यदि शङ्खमन्तरेणाह प्रहरामि तदा कपिला धेनुमेवेति वारवारि
कापूर्वं क शङ्ख इति तद्वचनादनु शङ्खोऽहमिति प्रतिसुमटेनोदिते त

१ वितासवात् D H २ पुरत C ३ आयविनाशो D ४ बालकालरूप K

५ भवण & लण D

निपात्य पुनरन्यैव रीत्या द्वितीयेऽपि पातिते सति कथं समुद्रसामीप्यात्
 शङ्खबाहुल्यमित्युच्चरन् महासाधनिकशङ्खेनैव तत्पुमटतां श्लाघमानेनाहूतः
 कुन्ताग्रेण प्रहरन् सतुरग एकेनैव प्रहारेण व्यापादितः । तदनु श्रीवस्तु-
 पालेन समराङ्गणप्रणयिना केसरिकिशोरेण च शङ्खसैन्यं गजयूथमिव
 त्रासितं दिशो दिशमनशन् । पश्चान्नैवित्तको मारितः सह्यद इति ।
 तदनु लूणपालमृत्युस्थाने लूणपालेश्वरमासादो मन्त्रिणा कारितः ।

६२ अध्यान्यस्मिन्नवसरे श्रीसोमेश्वरस्य कवेः काव्यम्—

४४) हंमैलब्धप्रशंसैस्तरलितकमलप्रचरद्गैस्तरङ्गै—

नीरैरन्तर्गभीरैश्चटुलबककुलप्रासर्लनैश्च र्मानैः ।

पालीरूढद्रुमालीतलसुखशयितस्त्रीप्रणीतैश्च गीतै-

र्भाति प्रक्रीडार्द्रमिस्तैव सचिव चलचक्रवाकस्तटाकः ॥

श्रीमन्त्रिणा षोडशसहस्रद्रुमाणां दंतिः प्रसादीकृता ।

६३ कचिच्चिन्तातुरस्य मन्त्रिणो भूमिं मृगयमाणस्य समागतः
 सोमेश्वरदेवः समयोचितमिदमपाठीत् । तद्यथा—

४५) एकस्त्वं भुवनोपकारक इति श्रुत्वा सतां जल्पितं

लज्जानम्रशिरा स्थिरातलमिदं यद्वीक्ष्यसे वेद्मि तत् ॥

वाग्देवीवदनारविन्दतिलक श्रीवस्तुपाल स्वयं

पातालाद्बलिमुद्दिषीर्पुरतस्कृन्मार्गं भवान् मार्गेति ॥

मन्त्रिणास्य काव्यस्य पारितोषिकेऽष्टौ सहस्राणि दत्तानि ।

६४ तथा—

४६) त्वचं कर्णः शिविर्मांसं जीवं जीमूतवाहनः ।

ददौ दर्धाचिरस्थीनि । इति त्रिषु पदेषु पण्डितेष्वधीयमानेषु

पण्डितजयदेवः समस्यापत्रमिव 'वस्तुपालः पुनर्वसु' । इत्युच्चरन् सहल-
 चतुष्टयं लेभे ।

६५ तथा सूरीणा दर्शनप्रतिलभनावसरे केनापि दुर्गतद्विजातिना
याचनया तन्नियुक्तेभ्य कृपया पटीमुपलभ्य मन्त्रिण प्रति समयोचितमूचे ।

कचित्तूल कचित्सूत्र कार्पासास्थि कचित्कचित् ।

देव त्वदरिनारीणा कुटीतुल्या पटी मम ॥

तत्पारितोषिके मन्त्रिणा दत्तानि पञ्चदशशतानि ।

६६ तथा चालचन्द्रनाम्ना षण्डितेन श्रीमन्त्रिण प्रति—

४७) गौरी रागवती त्वयि, त्वयि वृषो वद्धादरस्त्व युतो
भूत्या, त्व च लसद्गुण शुभगण किं वा बहु व्रूमेहे ।
श्रीमन्त्रीश्वर नूनमीश्वरकलायुक्तस्य ते सुज्यते
बालेन्दुधिरमुच्चै रचयितु त्वतोऽपर क प्रभु ॥

इत्युक्ते तस्याचार्यपदस्थापनाया द्रम्मसहस्र व्ययीकृत ॥

६७ कदाचिन्म्लेच्छपते सुरत्राणस्य गुरुमालिम मखेतीर्थयात्राहृते
इह समागतमवगम्य तज्जिघृक्षुभ्या श्रीलवणप्रसादवीरधवलाम्भ्या श्रीते-
ज पालमन्त्री मन्त्र पृष्ट एवमाख्यातवान् ।

४८) धर्मछद्मप्रयोगेण या सिद्धिर्वसुधाभुजाम् ।

स्वमातृदेहपण्येन तदिदं द्रविणार्जनम् ॥

इति नीतिशास्त्रोपदेशेन वृकयोरिव तयो छागमुन्मोच्य पाथेयादिना
सत्कृत्य त तीर्थं प्रति प्रहितवान् । स च कियद्विर्वर्षे^१ पश्चाद्ब्यावृत्त
श्रीमन्त्रिणा तदुचितनेपथ्यादिभि सत्कृत स स्वस्थान प्राप्तस्तीर्थगुणाना
विस्मरन् श्रीसुरत्राणपुरत श्रीवस्तुपालमेव वर्णयामास । स सुरत्राणस्त
दनन्तरमस्माक देशे भवानेवाध्यक्षोऽह तु भवत सेलभृत् तत्त्वयाह
यत्कृत्यादेशेनैव सर्वेदानुग्राह्य इति प्रतिवर्ष तत्प्रहितयमलकपत्रेणोपरुध्यमान
श्रीमन्त्रीश श्रीशत्रुजयभूमिगृहयोग्य श्रीयुगादिजिनबिम्ब धन्य मन्य-

मानस्य सुरत्राणस्यानुज्ञया तद्देशवर्तिन्या मुम्भाणीनान्याः खन्याः प्रयत्न-
शतैरानीतवान् । तस्मिन्नप्यारोहति श्रीमूलनायकस्यामर्षात्पर्वते विद्यु-
त्पात समजनि । ततः प्रभृति श्रीमन्त्रीश्वरस्याजीवितान्त श्रीदेवपादै-
दर्शन न ददे ।

६८ कस्मिंश्चित्पर्वणि श्रीमदनुपमया निरुपमे मुनीनामन्नदाने यह-
च्छया दीयमाने कार्यैस्तुक्यात्तदागतः श्रीवीरधवलदेव. सिताम्बरदर्श-
निनं^१ द्वारप्रदेशे पाणिधममालोक्य विस्मयस्मेरमानसो मन्त्रिणमभीहित-
वान् । हे मन्त्रिण ! इत्थ सदैवाभिमतदैवतयत् किममी न सक्लियन्ते ।
तव चेदशक्तिस्तदर्थभागो ममास्तु । मामकमेव सर्वं वा दीयतां सदैवेत्यतः
कारणाघोच्यते तथा कृते भवतो वृथायास एव स्यादिति तन्मुखचन्द्र-
विनिर्गतैर्गोभिर्निर्वाणोपताप स्वामिन कियानर्धविभागः सर्वमेव
भवदीयमेवेत्युक्त्वा पटीं न्युञ्छनीचके ।

६९ अन्यदा यतिदानावसरे मिथो मुनिजनसंमर्दात् श्रीमदनुपमाया
प्रणमत्याः प्राज्याज्यसंपूर्णं घृतपात्रं पृष्टे पतितमालोक्य कुपितं तेज-
पालमन्त्रिणमिति सान्त्वितावती, यत्तव स्वामिन प्रसादात्मुनिजनपुण्यपात्र-
पतितैराज्यैरङ्गाभ्यङ्गो भवतीति तत्पूजदानविधिचमस्कृतो मन्त्री पञ्चाङ्गप्र-
सादपूर्व—

४९) *दानं प्रियवाक्सहितं ज्ञानमगर्वं क्षमान्वितं शौर्यम् ।

त्यागसहितं च वित्तं दुर्लभमेतच्चतुर्भद्रम् ॥

इति युक्तोक्तिपूर्वं च ता मन्त्री प्रशशस । इत्यनेकधा दानावदातनि-
कपरेखा प्राप्ता ।

५०) लक्ष्मीश्चला शिवा चण्डी शर्ची सापत्न्यदूषिता ।

गङ्गा न्यग्गामिनी वाणी वाक्साराऽनुपमा ततः ॥

१ उम्भाणी P २ दर्शनेन & K * बौद्धेन विमलाचार्येण कृतोऽयं श्लोकः
प्रशोत्तररत्नमालया वर्तते तस्माद्वारायणेन गृहीत्वा स्वग्रन्थं हितोपदेशं स्यापितं,
तस्मादनेनेति पूर्वसमादक

इत्यादिभि स्तुतिभिर्जेनाचार्ये स्तूयते स्म ॥

७० अथान्यदा पञ्चग्रामसङ्ग्रामाधिरूढयो श्रीवीरधवलवणप्रसादयो श्रीवीरधवलपत्नी राक्षी जयतलदेवी सन्धिविधानहेतवे जनकप्रति श्रीशोभनदेवमुपागता । किं वैधव्याङ्गीरु सन्धिवन्ध कारयसीति तेनाभिहिता । वीरचूडामणे पत्यु श्रीवीरधवलस्योन्नतिमारोपयन्ती सा पितृकुलविनाशशङ्कया भूयो भूयोऽहमेव व्याहरामि । तुरगपृष्ठाधिरूढे तस्मिन्वीरधवले स कोऽस्ति सुभटो यस्तत्सम्मुखे स्थास्यतीति व्याहृत्य सामर्प्येव प्रतस्थे । अथ तस्मिन्समरसरम्भे प्रहारव्यथाव्याकुले श्रीवीरधवले भुवस्तलमलकुर्वति ।

५१) य पञ्चग्रामसङ्ग्रामभूमौ भूमिपराक्रम ।

घातै पपात सजातैरश्वतो न तु गर्वत ॥

इति किञ्चिदन्तर्भग्ने समरसुभटवर्गे एक एवाय पति पतित इति सकल निजबलमुत्साहयन् श्रीलवणप्रसाद समस्तानपि रिपून् लीलयैव समूलकाप कथितवान् । इत्थमेकविंशतिकृत्व सत्त्वगुणरोचिष्णू रणरसि कतया क्षेत्रे पितुरग्रे पतित ॥

७१ अथ वीरधवलस्यायु पर्यन्ते, प्रति तीर्थ प्रस्थितेन दत्तमेकधा सहस्रगुणमुपलभ्यत इति रूढे श्रीतेज पालेन जन्मसुकृत ददे । तदनु तस्मिन् स्वामिनि विपन्ने तत्सौभाग्यातिशयात्सेवकाना विंशत्यधिकशतेन सहगमन चक्रे । तदनु श्रीतेज पालेन प्रेतवने यामिकान्मुक्त्वा लोकस्य स निर्बन्धो निपिद्ध ।

५२) आयान्ति यान्ति च परे ऋतव क्रमेण

सजातमेतद्वतुयुग्ममगत्वर तु ।

वीरेण वीरधवलेन विना जनाना

वर्षा विलोचनयुगे हृदये निदाघ ॥

अथ श्रीमन्त्रिणा वीरधवलस्य सुतो वीसलदेवो राज्येऽभिषिक्तः ।

७२ श्रीअनुपमादेव्या विपत्तौ तेज पालारूढशोकग्रन्थावनिवर्तमानाया तत्रागतै श्रीविजयेसेनसूरिभिर्वलवत्पुरुषैरुपशमिताया विपदि किञ्चित्चेतनया सापत्रप श्रीतेज पाल सूरिणोचे । वयमस्मिन्नप्यवसरे भवत कैतवमालोकिंतुमुपेता । श्रीवस्तुपालेन किमेतदिति पृष्ठा गुरव प्राहु । यदस्मामि शिशोस्तेज पालस्योपयामाय धरणिगपार्धार्धानुपमा कन्या याचिता तदा स्थिरता कृता । तदनु तस्या. कन्याया एकान्तविरूपतां निशम्य तत्सबन्धभङ्गाय चन्द्रप्रभजिनप्रतिष्ठितक्षेत्राधिपतेरष्टौ द्रम्माणा भोगमुपायनीचके । इदानीं तद्वियोगग्रन्थरामनस्यमित्युभयोर्दृष्टान्तयो कस्तथ्य इति तन्मूलसकेताच्छ्रीतेज पाल स्वहृदय दृढीचके ॥

७३ अथान्यदावसरे मन्त्री वस्तुपाल पूर्णायुः श्रीशत्रुञ्जय यियासुरिति मत्वा पुरोधा सोमेश्वरदेवस्तत्रागतोऽनर्घ्येष्वप्यासनेषु मुच्यमानेष्वनुपविशन् हेतु पृष्ट इत्याह—

१३) अन्नदानै पय पानैर्धर्मस्थानैर्धरातैलम् ।

यशसा वस्तुपालेन रुद्धमाकाशमण्डलम् ॥

इति स्थानाभावात्त्रोपनिश्यते इति तदुक्तेरुचितपारितोषिकदानपूर्व तमाष्टछय मन्त्री पथि प्रस्थित ।

७४ आकेवालीयाग्रामे देशकुट्या दर्भसस्तरगारूढो गुरुभिराराधना कार्यमाण आहारपरिहारपूर्व पर्यन्ताराधनया प्रध्वसितकलिमलो युगादिदेवमेव जपन् ।

१४) सुकृत न कृत किञ्चित्सतां सस्मरणोचितम् ।

मनोरथैकसारणामेवमेव गत वय ॥

१ ग्रन्थेऽनिवर्तमाने ॥ D H २ आलोकयितु D ३ स्थिरपददानादनु C H
४ चन्द्रप्रभभिडे १ K H M ५ भागमपि याचितीचके a L ६ च भूतल a

इति वाक्यप्रान्ते नमोऽर्हद्भ्य इत्यक्षरैः समं परिहृत्य सप्तधातुवद्धं
शरीरं स्वकृतफलमुपभोक्तुं स्वर्लोकमलंचकार । तत्संस्कारस्थानेऽनुजश्री-
तेजःपालसुतजैत्रसिंहाभ्यां श्रीयुगादिदेवदीक्षावस्थामूर्तिनालङ्कृतस्वर्गारो-
हणप्रासादोऽकारि ।

५५) अद्य मे फलवती पितुराशा
मातुराशिपशिखाङ्कुरिताद्य ।
यद्युगादिजिनयात्रिकलोकं
प्रीणयाम्यहमशेषमस्मिन्नः ॥ १ ॥

५६) नृपव्यापारपापेभ्यः सुकृतं स्वीकृतं न यैः ।
तान्धूलिधावकेभ्योऽपि मन्येऽधमतरावरान् ॥ २ ॥

इत्यादीनि श्रीवस्तुपालमहाकवेः काव्यानि स्वयं कृतान्यमुनि ॥

५७) पूर्णः स्वामिगुणैः स वीरधवलो निर्मानै एव प्रभु-
विद्वद्भि कृतमोजराजमिन्दः श्रीवस्तुपालः कविः ।
तेजःपाल इति प्रधाननिवहेष्वेकश्च मन्त्रीश्वर—
स्तज्जायानुपमागुणैरनुपमा प्रत्यक्षलक्ष्मीरभूत् ॥

इति श्रीमेरुतुङ्गाचार्यावि कृते प्रबन्धचिन्तामणौ श्रीकुमारपालमन्त्री-
श्वरवस्तुपालतेजःपालपर्यन्तमहापुरुषयशोवर्णनो
नाम चतुर्थः प्रकाशः ॥

श्रीः प्रबन्धचिन्तामणिः ।

पञ्चमः प्रकाशः

प्रकीर्णकप्रबन्धाः ।

अथ पूर्वोक्तेभ्यो महापुरुषचरितेभ्यो यान्यवशिष्टानि तानि तदितराणि चेह प्रकीर्णकप्रबन्धे प्रारभ्यन्ते । तद्यथा—

१ समीपस्फुरच्छिप्राश्रवन्त्यामवन्त्यां पुरि पुरा श्रीविक्रमार्कनृपः, सत्रागारे वैदेशिकं लोकं भोजनानन्तरं निद्रापरं संपन्नदोषनिद्रमाकर्ण्य विस्मयस्मेरमानसस्तद्वृत्तान्तं जिज्ञासुस्तान् सर्वानपि वसनपिहितान्विधाप्य तद्घातां चापन्हुतां निजाश्रया विधाय पुनरुपागतानध्वगांस्तथैव भोजयित्वा प्रदोषे चोष्णोदकं तैलं च तेषां चरणपरिचरणनिमित्तमुपनीय तेषु तेषु प्रसुप्तेषु महानिशायां कृपाणपाणिर्नृपतिर्निभृतीभूय स्वयं यावत्तस्थौ तावदकस्मात्तत्र कोणैकदेशे प्रथमं तावद्भूमोद्वमं तदनु शिखारेलामय दीप्तफणारत्नप्रभालङ्कृतं सहस्रफणं नागं निर्गतमवलोक्य तच्चित्रचमत्कृतो राजा यावत्साकृतं पश्यति तावत्स कर्णीन्द्रः किं पात्रमिति तद्दिनमुत्तान् पान्थान् प्रत्येकं प्रपच्छ । अथ ते धर्मपात्रं गुणपात्रं तप.पात्रं रूपपात्रं कामपात्रं कीर्तिपात्रमित्यादीनि वदन्तोऽज्ञानतया यदृच्छया तस्य चापान्मृत्युमश्नुवन्तीति विलोक्याऽथ श्रीविक्रम एव तत्पुरुषं योजिताञ्जलिः—

१) भोगीन्द्र बहुधा पात्रं गुणयोगाद्भवेद्भुवि ।

मन.पात्रं तु परमं शुद्धं श्रद्धार्पवित्रितम् ॥

वक्तव्या नवाङ्गवृत्तिकारश्रीअभयदेवसूरिभिः प्रकटीकृतश्रीस्तम्भनकस्य तीर्थस्य विशेषोक्त्यै श्रीसङ्घेन चिन्तायिकत्वे नियोजितः । इति मल्लवादिप्रबन्धः*

५ अयं मरुमण्डले पल्लीग्रामे काकूपाताकौ आतरौ निवसतस्तयोः कनीयान्धनवान् ज्यायांस्तु तद्गृहमृत्यवृत्त्या वर्तते । कस्मिंश्चिन्निशीथसमये दिवसकर्मवृत्तिश्रान्तः प्रावृट्काले काकूः प्रसुप्तः कनीयसामिदधे । आतः स्वकीयकेदाराः पयःपूरैः स्फुटितसेतवस्तव तु निश्चिन्ततेत्युपालब्धः स तदा त्यक्तशस्तरः स्वं निन्दन् कुदालं स्कन्धे निवेश्य यावत्तत्र याति, तावत्कर्मकरान् स्फुटितसेतुबन्धरचनापरान्समालोक्य के यूयमिति पृष्ट्वा भवद्भ्रातुः कामुका इत्यभिहिते, कापि मदीयाः कामुकाः सन्तीति पृष्ट्वा बलभ्यां सन्तीति ते प्राहुः । अथ सोऽप्यवसरे सर्वस्वं पिठरे आरोप्य तं मूर्ध्ना दधानः श्रीवलमीमवाप्य गोपुरसमीपवर्तिनामाभीराणां समीपेऽवसत् । अत्यन्तकृशतया तै रङ्ग इति दत्ताभिधानस्तार्णमुदजं विधाय तदवष्टम्भेन यावत्तस्थौ, तावत्कश्चित्कार्पटिकः कल्पपुस्तकप्रमाणेन रैवतकशैलादल्लुबुना सिद्धरसमादाय मार्गमतिक्रामन् काकूयतुम्बडीत्यशरीरिणीं वाणीमाकर्ण्य विस्मयस्मेरमना आतमीर्बलमीपरिसरे तस्य छद्मनो वणिजः सद्धानि रङ्गः इति तन्नामतो निःशङ्कतया तत्सरसमल्लुबु तत्रोपनिधीचक्रे । स स्वयं श्रीसोमेश्वरयात्रायां गतः । कस्मिन्नपि पर्वणि पाकविशेषाय चुल्हीनियोजितायां तापिकायामल्लुबुर्नग्नाद्गलितरसबिन्दुना हिरण्मयीं तां निभाल्य स वणिग् तं सिद्धरसं चेतसा निर्णय्य तदल्लुबुसहितगृहसर्वस्वमन्यत्र निर्योज्य स्वगृहं प्रदीपकेन भस्मीकृत्य परस्मिन् गोपुरे सौधं निर्माप्य तत्र निवसन्, कदाचित्प्राज्याज्यविक्रयकारिण्याः स स्वयं घृतं

१ नवाङ्गवृत्तिकारश्रीअभय. देवसूरिभिः प्रकटीकृत श्री ८

* मल्लवादिप्रबन्धः प्रभावकचरिते चतुर्विंशति प्रबन्धे च वर्तते ।

२ काकूभाक a D ३ अयं सोपि सर्वस्वमारोपित H ४ सभिधौ निर्वृत्तौ
५ काकूतुम्बडीति सिद्धरसान् c ६ कारिण्या ८

तोलयंस्तदक्षयं निरीक्ष्य घृतपात्राधः कृष्णचित्रककुण्डलिकां विमृश्य
 केनापि कैतवेन तद्व्यत्ययादपत्तत्य चित्रकसिद्धिं स्वीचकार । कदाचि-
 त्तस्यागण्यपुण्यैवभववशात्सुवर्णपुष्पासिद्धिरजायत । इत्थं त्रिविधासिद्ध्या
 कोटिसंख्याभिधानानि घनानि संगृह्यापि कदर्यवर्यतया वापि सत्पात्रे तीर्थं
 धानुकम्पया वा तस्याः श्रियो न्यासो दूरे तिष्ठतु प्रत्युत सकललोकसं-
 जिहीर्षया तां लक्ष्मीं सकलस्य विश्वस्य कालरात्रिरूपामदर्शयत् । अथ
 स्वसुताया रत्नवचितकङ्कतिकायां, राज्ञा स्वसुतायाः कृते प्रसभमपहता-
 या तद्विरोधानुरोधात्स्वयं म्लेच्छमण्डले गत्वा बलभीमहाय तद्याचितका-
 च्चनकोटीरैस्मै समर्प्य प्रयाणमर्चाकरत् । तदनुपकृतस्तु, एकैः छत्रधरः
 निशाशोपे सुसजाग्रदवस्थेऽवनापंतौ पूर्वसकेतितेन केनापि पुंसा सममि-
 त्यालापमकरोत् । अस्मत्स्वामिना मन्त्रेऽमूर्ख कोऽपि नहि यदयमश्वपति-
 महीमहेन्द्रः केनाप्यज्ञातकुलशोलेनासाधुना साधुना वापि वणिजा
 नामकर्मभ्यां रङ्गेन प्रेरितः सूर्यपुत्रं शिलादित्यं प्रति यश्चंचालेति पथ्यां
 तथ्यां तद्वाचमाकर्ण्य किञ्चिच्चैतसि विचिन्तयन् तस्मिन्नहनि नृपः प्रया-
 णविलम्बमकरोत् । अथ रङ्ग साशङ्कस्तद्वृत्तान्तं निपुणवृत्त्यावगम्य
 काञ्चनदानेन तस्य काञ्चनतृप्तिमासूत्र्य पुनः परस्मिन्पत्युपे विचार्यावि-
 चार्य वा कृतप्रयाणोऽयं महानरेन्द्रश्चलितः । सिंहस्यैकपदं यथेति न्यायाच्च-
 लित एव राजते । यत —

१) मृगेन्द्र वा मृगारिं वा हरिं व्याहर्तां जनं ।

तस्य चोभयथा व्रीडा लीलादलितदन्तिनः ॥

इत्यस्य स्वामिनो नि सीमपराक्रमस्य सम्पुरो कः स्यास्यतीति
 तद्विरा प्रोत्साहवान् म्लेच्छपतिर्भेरीनिनादवधिरितरोदकन्दर प्रयाण-

१ अक्षीण ॥ २ कङ्कतिकाया स्वमुनाकृते प्रसभमुपहताया ८ ३ तद्याचिता काञ्चन-
 कोटीरैः नृपकोटीरस्य H b ४ एकच्छत्रधरो ५ ६ निशाशोपे सुसजाग्रदवस्थे
 पृथिवोपतौ ८ ९ मुमुक्षुः नहि b D H ७ जनाः L D

मकरोत् । इतश्च तस्मिन्वासरे बलम्या श्रीचन्द्रप्रभविम्बमम्बाक्षेत्रपालाभ्यां सहितमधिष्ठातृबलाद्गगनमार्गेण शिवपत्तनभुवि मूषणीबभूव । रथाधिरूढा श्रीवर्धमानप्रतिमा चादृष्टवृत्त्याधिष्ठातृबलेन सचरन्ती आश्विनपूर्णिमाया श्रीमालपुरमलचकार । अन्या अपि सातिशया देवमूर्तयो यथोचित भूमा-गमलचक्रुः । तत्पुर्देवतया च श्रीवर्धमानसूरीणा चोत्पातज्ञापनावसरे—

२) का त्व सुन्दरि जल्प देविसदृशे किं कारण रोदिषि

भङ्ग श्रीवलभीपुरम्य भगवन् पश्याम्यह प्रत्ययम् ।

भिक्षाया रुधिर भविष्यति पयो लब्ध भवत्साधुभि

स्थातव्य मुनिभिस्तदेव रुधिर यस्मिन्पयो जायते ॥

एवमुत्पातेषु सजायमानेषु, पुरीपरिसरप्रान्तेषु म्लेच्छसैन्येषु, देशभङ्गस-मासादितपङ्केन रङ्गेन पञ्चशब्दवादकान् कनकवितरणैर्बहुधा विभेद्यं तस्य ह्यस्यारोहणकाल एव तै क्रियमाणे प्रतिशब्दसाराविणे, ताक्ष्यबहु-ञ्जीय तस्मिन्ताक्ष्ये दिवमुत्पतति किं कर्तव्यतामूढः स शिलादित्यस्तै-र्निजमे । तदनु तैर्लील्यैव बलभीभङ्ग सूत्रित ॥

३) अणसयरीचासाह तिजिसयाह अहमे उण ।

विक्रमकालाउ तउ बलहीभङ्गो समुपपन्नो ॥

इति श्रीशिलादित्यराज्ञ उत्पत्तिस्तथा रङ्कोत्पत्तिस्तत्कृतो बलभीभङ्ग-श्चेति प्रबन्धत्रयम् ।

६ अथ श्रीरत्नमालनगरे श्रीरत्नशेखरो नाम राजा स कदाचिद्दि-

१ देवसदृशे c D २ प्रत्यय a ३ विबोध्य D * जिनप्रभसुरि
कृततीर्थवरूपे सत्यपुरवरूपे ए ३७ तु । तेण सजेण विक्कमाउ अठहिं सएहिं
पणयालेहिं धरिसाण गएहिं भञ्जिऊण सो राया मारिउं । गउं सद्धान् हम्मिरो । तउं
अणो गज्जणवई गुजर भञ्जिता तवो बलन्तो पतो सचउरे [तेन सैन्येन विक्रमात्
अष्टमि शतं पञ्चाशद्भिर् वार्याणा मत्तै [बलभी] मन्त्रा स राजा मारित गत
स्वस्थान हम्मिरो । ततोऽन्य गज्जणपति गुजर मन्त्रा ततो बलन् प्राप्त सत्यपुरे)
४ वाससय a ५ व्यवहारिकाकृत्पत्ति D ६ समाप्तिमफणीत् c

ग्यात्रायाः प्रत्यावृत्तः पुरप्रवेशमहोत्सवे विषणिश्रेणि शृङ्गारितां मृगय-
माणः कस्मिन्नपि हृष्टे काष्ठपात्रीयुतं कुद्दालमालोक्य सौधप्रवेशानन्तरं
प्राभृतपाणौ महाजने समायाते, सुखिनो यूयमिति नृपालापानन्तरं तैर्न
सुखिनो वयमिति विज्ञेते विभ्रमभ्रान्तस्तान्विसेज्य कस्मिन्नपि निर्जनैवसरे
पुरप्रधानानाहूय किं न सुखिनो यूयमिति पृष्टे अपि च काष्ठपात्री
युतकुद्दालस्योर्ध्वाकरणकारणमनुयुक्तास्ते इति विज्ञपयामासुः ।

यत्र स्वामिना काष्ठपात्र्यामेकमेवमवधारितं, स वित्तेश्वरः स्ववित्त-
संख्यामजानन् काष्ठपात्रिकै स्ववित्तसकलनां क्षापयितुं संकेतश्चक्रे ।
तथा च न सुखिनो वयमिति स्वामिन संतानाभावात् । कौटीध्वजकु-
लाकुलं नगरमिदं स्वामिना चिरकालललितमन्वयाभावात्केन परांकोटी-
नीयत इति पुरातनस्यान्तःपुरस्य बन्ध्यत्वं बुद्ध्या निर्ध्याय नृपवंशवृ-
द्धये नौतनमन्तःपुरं चिकीर्षव स्वामिनोऽनुमत्या पुष्यार्कदिने केनापि
प्रधानशाकुनिकेन समं शकुनागारं ग्रामा । कामापि दुर्गतानितम्बिनीमा-
सन्नप्रसवां काष्ठभारवाहनैकवृत्तिं क्षिरोधिरूढदुर्गामालोक्य शकुनवित्ताम-
क्षतादिभिः पुनरभ्यर्चयन्, तै किमेतदिति पृष्टं प्राह । यः कश्चिदाधाने
पुत्रः स एवान्न नृपो भावी चेद्बृहस्पतिमतं प्रमाणमित्यसंभाव्यं वृत्तान्तमनु-
मन्यमानाः मानोज्ञतायै नृपाय व्याघ्रदय यथावास्थितं तत्स्वरूपं निवेदित-
वन्तः । अथ खेदमेदुरमना नृप आसपुरपैस्तां गर्तापूरीकर्तुं प्रारभ्यमा-
णमिष्टं दैवत स्मरेत्यमिहिते सा मरणभयव्याकुला प्रदोषकाले यावत्तान-
नुज्ञाप्य शङ्काभङ्गं कुरुने तावत्सा प्रासूत पुत्रं । तं तत्र परित्यज्य पुनरुपा-
गतां गर्तापूरीकृत्य पुनरपि राज्ञे विज्ञपयाचक्रुः । अथ काचिन्मृगी
संख्याद्वयेऽपि पयःपानं कारयन्ती तमनुदिनं वृद्धिमन्तं कारयामास ।
तस्मिन्नवसरे देव्या महालक्ष्म्या पुरतः दृक्कशालाया हरिण्याश्चतुर्णां

१ तावद्विद्वज्य P २ अर्च्यज्जनावसाने a ३ पात्र्यादिकं H U b K ४ निधाय
P ५ नौत्मे पुरं a ६ अभ्यर्चयत a ७ ७ मानोज्ञतये P c दृक्कशालायाः ०

पादानामध शिशुरूप नाणक नूतन सजायमानमाकर्ण्य वचित्रवीनो नृप
 उत्पन्न इति प्रसूतवार्तया श्रीरत्नशेखर सैन्यानि प्रतिदिश त शिशु
 विशसितु प्राहिणोत् । तैर्यत्र तत्रावलोक्य हृब्धोऽपि बालहत्याभीतैः स
 मायं पुरगोपुरे गोकुलखुररवैर्ययाय बालो विपन्न सन्स्वयमपवादाय न
 भवतीति दूरस्थैस्तैर्यावन्मुक्तस्तावत्तत्रायात गोकुल त मूर्तिमन्त पुण्य-
 पुञ्जमिव बालमालोक्य तैरेव पदे स्तम्भितमिव तस्थौ । अथ पाश्चात्य-
 पक्षात्पुरोभूय वृषभो वृषभासुर त शिशु पदानामन्तराले निधाय गोधन
 सकलमपि प्रेरयामास । अथ त वृत्तान्त नृपोज्वधार्थ नै सामन्तनगरं
 लोकैर्विज्ञेयश्च त बालमानीय पुत्रीयमाण श्रीपुञ्ज इति दत्ताभिधान
 प्रवर्धयामास ।

७ अथ श्रीरत्नशेखरे राज्ञि दिव गते तस्य राज्ञ कृताभिपेक्षस्य
 साम्राज्य पालयत. पुत्री समजनि सा च सपूर्णसर्वाङ्गावयवसुन्दरापि
 कपिमुखी, तेन वैराग्येण विषयविमुखता विभ्राणा श्रीमातेति नामधेय
 बभार । सा कदाचिज्जातजातिस्मृति पितुरग्रे स्व पूर्वभव निवेदितवती,
 यदहमर्बुदाद्रौ पुरा कपिपत्नीत्वमनुभवन्ती कस्यापि शास्त्रिन एकस्या
 शाखाया शाखान्तर सचरन्ती केनापि तदतुल्येन शिल्पेन विद्धतालुः
 पञ्चत्वमासदम् । तदधोवतिनि कामिततीर्थकुण्डे यावद्गर्हित वपु पपात
 तावत्तीर्थातिशयान्मामक वपुर्मानुषाकारमभवत् यन्मस्तक तु तच्चैवास्ते
 तेनाह कपिवदना । अथ श्रीपुञ्जनृपस्तस्यास्तन्मस्तक कुण्डे क्षेपयितु
 निजान्पुरुषान्समादिदेश । तैस्तु मुचिराचचंदवस्थ विलोक्य तथाकृते
 सा श्रीमाता मानवानना समजनि । तत प्रभृति सा मातरापेतगवनुज्ञाप्या-
 ऽर्बुदसख्यगुणा तस्मिन्नेवाऽर्बुदे तपस्यन्ती, कदाचिद्गगनगामिना योगिना
 ददृशे । स च तत्सौन्दर्यापहृतदृष्टयो गगनादुत्तीर्य प्रेमालापपूर्वक त्व

१ सम तमपरत P २ शल्येन H ३ एतादृशकुण्डस्य कथाकोपेऽपि

वर्णनमास्ति ४ गलिच्चा १ ५ आप्तपुण्याद् १ b H K ६ तत्र च तदवस्थ ॥

मां कथं न वृणोपीति पप्रच्छ । सेत्यवादीत् । साम्प्रतं तावत्क्षणदायाः प्रथमयामो व्यतीतस्तूर्ययामस्य ताम्रचूडेपु रत्नमकुर्वाणेषु यद्यस्मिन्ने कयाचिद्विधया द्वादश पद्याः कारयसि ततो भवन्तमभीष्टं करोमीति तदुक्तिसम्पन्नन्तरमेव तत्र कर्मणि चेटकपेटकं नियोज्य यामद्वयेन निर्मापिते सर्वपद्यानिवहे श्रीमाता स्वशक्तिवैभवेन कृतकं ताम्रचूडारवं कारयन्ती तेनागत्य विवाहाय सज्जीमवेत्यभिदधे । तव पद्याया निष्पाद्यमानायाः कुक्कुटरवः समजनिष्टेति तयोक्ते भवन्मायया कृतकं कृक्वाकुरवं को न वेत्तीत्युत्तरं ददान् सरित्तरे तज्जाभ्योपद्रौकितविवाहोपहारः । श्रीमात्रा समस्तविद्यामूलं तन्निशूलमिहैव विहाय पाणिपीडनाय सन्निहितो भवेत्याहूय, प्रेमापत्तचित्ततया तत्तथा कृत्वा सामीप्यमुपागतः तत्पदयोः कृतकान् शुनो नियोज्य तद्दये तेन त्रिशूलेनाहत्य मारितः । इत्थं निःसीमशीललीलायितेन स्वजन्मातिवाहितवती । तस्यामखण्डशीलायां व्यतीतायां श्रीपुञ्जराजा तत्र शिखरबन्धरहित प्रासादमकारयन् । यतः पण्मासान्ते तस्य गिरेरधोभागवती अर्बुदनामा नागो यदा चलति तदा पर्वतकम्पो भवति । अतः शिखररहितास्तत्र सर्वेऽपि प्रासादाः । इति श्रीपुञ्जराजा तत्पुत्रीश्रीमाता तत्प्रबन्धः ।

८ कदाचिच्चाण्डदेशे गोवर्धनो नाम राजाभूत् तदायःस्तम्भे निबद्धा सभामण्डपपुरतो न्यायिना हन्यमाना न्यायघण्टा निनदति । अन्यदा तस्यैकसूनोः कुमारेण रथारूढेन पथि संचरताज्ञानवृत्त्या कश्चिद्वत्सरो व्यापादितस्तन्माता सौरभेयी नयनाभ्यामजसमश्रूणि वर्षन्ती स्वपराभवप्रतीकाराय शृङ्गाग्रेण न्यायघण्टामर्वावदत्तद्वघण्टाटङ्कारं नृपो निशम्यार्जुनकीर्तिस्तमर्जुनोवृत्तान्तं मूलतोऽवगम्य निजं न्यायं परा कोटिमारोपयितुं प्रातःस्वयं स्यन्दने निविश्य प्रियपुत्रोऽपि तमेकमेव पुत्रं पथि नियोज्य तदुपरि तां धनुः साक्षात्कृत्य रथं आमयामास । तस्य भूभुजः

सत्वेन तस्य सुतस्य भूयसा भाग्यवैभवेन रथस्य रथाङ्गे समुद्धृते स
कुमारो न विपन्नः । इति गोवर्धननृपप्रबन्धः* ॥

९ अथ कान्त्यां पुरि पुरा पुराणनृपतिश्चिरं राज्यं निर्गर्वः कुर्वन्
कदाचिन्मतिसागराभिधानेन प्रियमुहृदा महामात्येनाऽनुगम्यमानो राज-
पाटिकायां व्रजन् विपर्यस्ताभ्यस्तेन तुरङ्गेण नृपेऽप्यहियमाणे, चतुरङ्गचमू-
चक्रे क्रमेण दवीयसि संजायमानेऽप्यतिजवे जवनेऽधिरुढः तदानुपदिकः
क्रियत्यपि भूभागे उल्लाङ्घिते सति मार्गोलङ्घनपरिश्रमादत्यन्तसुकुमारतया
रुधिरपूरितत्वाद्विपक्षे नृपतौ, कृतानन्तरकृत्यस्तुरङ्गमं तद्वेपं च सहादाय
प्रदोषसमये पुरं प्रविशन् राज्यस्यानुसन्धानचिकीः श्रीमालभूपालभयात्क-
मपि नृपतेः सवयसं सरूपं च कुलालमालोक्य तं तद्वेपार्पणपूर्वकं तुरगे-
ऽधिरोप्य सौधप्रवेशानन्तरं देव्यै तं व्यतिकरं निवेद्य सचिवेन पुण्यसार
इति नाम विधाय स एव नृपतीचक्रे । इत्थं क्रियत्यपि गते काले स
सचिवश्चमूसमूहवृत्तः प्रतिनृपतिं प्रति प्रतिष्ठासुः स्वप्रतिहस्तकप्रायं
कमपि प्रधानपुरप नृपतिसेवाकृते निवेद्य स्वयं देशान्तरविहारमकरोत् ।
अथ स पृथिवीपतिर्निर्दङ्कुशो वश्यापतिरिवै स्वैराविहारी तदनन्तरं पुरकु-
म्भकारान्समस्तानाहूय मृन्मयान् हयान् करिकलभकरभादींश्च निर्माय
तैःसमं चिर चिक्रीड । एवं स्थिते समस्तराजलोकस्यावहेलनां नृपते-
र्निशम्य तत स्कन्धावारात् सचिवोऽल्पपरिच्छदो नृपमुपेत्येत्यवादीत् ।
यस्त्वमिदानीमेव विस्मृतकारुभावः स्वभावचलाचलतर्या यदि कामपि
मर्यादां न मन्यसे तदा त्वां निर्विषयीकृत्य कमप्यपरं कुलालवालं भूपालं
करिष्यामीति तदुक्तिक्रुद्धः स नृपः सभायामुपांशुभूमौ कोऽत्र भो., इति
व्याहृतिसमनन्तरमेव सजीवभूतैश्चित्रपदातिभिः स सचिवः सन्दानितः ।

* अयं गोवर्धननृपप्रबन्धः पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भाउदाजीना
स्वपुस्तके लिखितम् १ विपर्यस्ताभ्यस्तेन a P विपर्यस्तायस्तेन b c २ श्रीमाल L
३ वश्यापतिरिव H D वश्यापतिरिव P ४ कलाबलतया a

तदसमाव्य महदाश्चर्यं विमृश्य तत्प्रभुप्रभावाविर्भावचमत्कृताचित्तस्तत्पदयो-
निपत्य स्व मोचयितुमर्त्यर्थं समभ्यर्थयन् नृपेण तथा कारिते स सम-
वितक विज्ञपयामास । भवत साम्राज्यदाने निमित्तमात्रोऽहं तव प्रभावा-
दालेख्यरूपाणि सचेतनीमूयेत्य निदेशवशवदानि भवन्ति तत्र प्राक्कृता
न्येव कर्माणि कारणमत एव भवान्पुण्यसार इति सान्वयनामा ॥ इति
पुण्यसारप्रबन्धः* ।

१० अथ पुरा कुसुमपुरे नन्दिवर्धननामा राजकुमार छत्रधरेण सम
देशान्तरविलोकनकुतकी पितरावनापृच्छय यदृच्छया गच्छन् प्रत्यूषकाले
कापि पुरे प्राप्तस्तत्राऽपुत्रिणि नृपतो पञ्चत्वमुपागते सति सचिवैरभिषिक्त
पट्टहस्ती निखिलेऽपि नगरे यदृच्छया बभ्राम । तत्रागतनृपकुमारमास-
न्नमपि दुःस्वप्नमिव विस्मृत्य पर छत्रधरमभ्यपिञ्चत् । स च तत्प्रधा-
नैर्महता महोत्सवेन पुर प्रवेश्यमानो राजा कुमारमपि तथैव महत्या
मतिपत्या सह गृहीत्वा सोध गत । अहं राजलोकस्वामी त्वं तु ममे-
त्युचितेरुपचारवचनैस्तमन्नरितमेवमारारब्धं । स तु राजा राजगुणानाम
नहो निरवधिदुर्मेधा वर्णाश्रमपालनानभिज्ञो यथायथा प्रजापीडनपर
साम्राज्यं कुरुते तथा तथा पशुपतिमूर्धा विधृतराजेव स कुमार प्रतिदिन
हीयते । कस्मिन्नप्यवसरे त तथास्थित कुमार स नृपतिस्तच्चनुताहेतु
पृच्छन् दुर्मेधतया प्रजा पीडयसि तेनात्यन्तमनौचित्येन क्लेशतामायहामि ।

४) खासो जडाण मज्जे दोजीहा सामिसवणपंडिलगा ।

जीविज्जइ त लाहो झीणिचे विम्हउं कीस ॥

१ प्राक्तनानि ० २ पुण्यसारप्रबन्धोय पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति वा
भाउदाजीना लिखितम् २ एव श्लोक ० ३ पालनपरिश्रममाजिज्ञा ॥

४ खासो नदानसंख्ये द्विनिन्दु खासिधवणग्रन्थिना ।

जीव्यते यत्तु लाभ क्षीणत्वे विस्मय कीदृश ॥

४ भवण ॥ ५ जीविज्जइ नद ० ६ हाणन्त विदिउ ०

इति मया गाथार्थः सत्यापितोऽस्तीति तद्वचनानन्तरं यदस्याः प्रजायाः पापनिरताया अपुण्योदयेनावश्यमाविपीडनावसरेऽहं नृपतीकृतः । यदि प्रजायाः परिपालनां लोकेशोऽभ्यलिखिष्यत्तदा भवत एव पट्टहस्ती पट्टाभिवेकमकरिष्यदिति तदुक्तियुक्तिभ्यां मेघजाभ्यामिव निगृहीतरूक् स कुमारो वपुःपीकृतां बभार । इति कर्मसारप्रबन्धः* ।

११ अथ गौडदेशे लक्षणावत्यां नगर्यां श्रीलक्ष्मणसेनो नाम नृप-
तिरुमापतिधरसचिवेन सर्वबुद्धिनिधिना चिन्त्यमानराज्यश्चिरं राज्यं
चकार । स त्वनेकमत्तमातङ्गसैन्यसङ्गादिव मदान्धतां दधानो मातङ्गो-
सङ्गपङ्ककलङ्कभाजनमजनि । उमापतिधरस्तु तद्व्यतिकरमवगम्य प्रकृति-
क्रूरतया च स्वामिनोऽनालोकनीयेतां च विचिन्त्य प्रकारान्तरेण तं बोध-
यितुं सभामण्डपस्य भारपट्टे गुप्तवृत्त्याभूनि कान्यानि लिलेख ॥

५) शैत्यं नाम गुणस्तवैव, तदनु स्वाभाविकी स्वच्छता
किं ब्रूमः शुचितां व्रजन्त्यशुचयःस्पर्शात्तवैवापरे ।
किं चातः परमस्ति ते स्तुतिपदं त्वं जीवितं देहिनां
त्वं चेन्नीचपथेन गच्छसि पयः कस्त्वां निरोद्धुं क्षमः* ॥ १ ॥

६) त्वं चेत्संचरसे वृषेण लघुता का नाम दिग्दन्तिनां
व्यालैः कङ्कणभूषणानि तनुषे हानिर्न हेन्नामपि ।
मूर्धन्यं कुरूपे जडांशुमयशः किं नाम लोकत्रयी-
दीपस्याम्बुजबान्धवस्य, जगतामीशोऽसि किं ब्रूमहे* ॥ २ ॥

७) छिन्नं ब्रह्मशिरां यदि प्रथयति प्रेतेषु सख्यं यदि
क्षीब क्रीडति मातृभिर्यदि रति धत्ते श्मशाने यदि ।

* कर्मसारप्रबन्धोऽयं पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भाउदाजीना लिखितम्

१ अनाकलनीयता । २ भवन्ति ० ३ प्रश्नोत्तरमालायाः पद्यमिदम् ४ कुवल्या-
नन्दे तथा शोभाकरस्यालंकाररत्नाकरेऽपि पद्यमिदम्

नृणां सहरति प्रजां यदि तथाप्याचार्यं भस्त्या मन-

स्त सेवे करवाणि किं निवर्तनी शून्या स एवेभरं ॥ ३ ॥

८) एतस्मिन्महति प्रदोषसमये राजा त्वमेकततो

दक्षिणाम्बुरुद्धा पिपाय कुमुदे किं वो तनोमि शिव ।

यद्वाक्यो स्थितिरथ यच्च मुमन श्रेणीषु मभाता

त्य नावत्कनमोऽसि तत्तिरयितुं धातापि नेर क्षम ॥ ५ ॥

९) सङ्कुचसद्गुणमहोर्मिमनर्धर्मूल्य—

कान्ताघनस्तनतटोचितचारुमूले ।

आ पामरीकटिनरुण्ठविलम्बमम

हा हार हारितमहो भवता गुणित्वम् ॥ ५ ॥

कस्मिन्नप्यवसरपस्तवे^१ तावे वीक्ष्य तदर्धमवगम्य तस्मिन्नन्तर्द्वेष
दधौ । यत —

१०) प्रायः संप्रति^२ कोपाय सन्मार्गस्थोपदेशाय ।

निजनाशिकस्थेन यद्वदावशेदर्शनम् ॥

इति न्यायात्सामर्थतया तं पदमष्ट चकार । अथ स नृपतिः कदा-
चिद्वाजपाटिकार्या मत्स्यानृतो दुरवस्थोकार्किनगुणामभिपूर त वीक्ष्य
क्रोधाद्विभाग हस्तिपक्षेन हस्तिन परयामास । स तु निपादिन पति
माह । यावदह राज्ञोऽमेर्काचद्विष्ण तावज्जवानिवार्यतां गज । तद
चनात्तेन तथा वृत्ते, उगार्पातपर माह—

११) नगरितस्तति धूलिधूसारवगुर्माष्टमिमारोहति

प्यालं ग्रीडति, नृत्यति, सवदागृगचर्मावहन्वन्तिन ।

१ प्रजा B २ आचार्य O ३ ताव B ४ पामरीकटिनरुण्ठविलम्बमम
मुकुटनिधि पयम् ५ महाप्य H ६ गर्वावसरप्रस्ताव B H O ७ मतिः प्रदी
पाय P ८ राज्यत्रयपाटिकाया C ९ उद्वहन्तिनाम B

आचाराद्वहिरिवमादिचरितैरावद्धरागो हरे
संत्य नोपदिशान्त यस्य गुरवस्तस्येदमोचेष्टितम् ॥

इति तद्विज्ञानाद्भुक्तेन वशवदमनोगजो निन्चारित्रे किञ्चित्सानुशय
स्वममन्द निन्दस्तद्व्यसन शनैर्निषिध्य त राजा पुनरेव प्रधानीचकार ।
इति लक्षणसेनोमापतिधरयोः प्रबन्धः*

१२ अथ काशीनगर्या जयचन्द्र इति नृप प्राज्यसाम्राज्यरक्ष्मीं
पालयन्पद्गुरिति विरुद्ध भार । यतो यमुनागङ्गायष्टियुगावलम्बनमन्तरेण
चमूसमूहव्याकुलिततथा कापि गन्तु न प्रभवति । कस्मिन्नप्यवसरे तत्र
वास्तव्यस्य कस्यापि शालापते पत्नी सूहृवनाम्नी सौन्दर्यनिर्जितजगन्मय
लैणा भीष्मप्रीत्यर्तो जलकेलिं विधाय सुरसरिचारे तस्थुषी सा खल्ल-
नाक्षी व्यालमौलिस्थित खल्लन वीक्ष्य तमसभाव्य शकुन कस्यापि द्विज-
न्मन सातुमायातस्य पदोर्निपत्य तद्विचार पमच्छ । स निमित्तवित्
चेन्मदादेश सदैव तनुपे तदा तव पिचारमह निवेदयामीति तेनोक्ता
तव पितृनिर्विशेषस्य सा मान्या मयाज्ञा सदैव मूर्धा ता बहामीति
प्रतिज्ञापरायास्तस्या सप्तमेऽहनि त्वमस्य नृपतेरग्रमहिषी भविष्यसीति,
आदिश्य द्वावपि यथागत जग्मतु ॥ अथ निमित्तविदा निर्णति वासरे
॥ राजा राजपाटिकाया प्रत्यावृत्त कापि रथ्याया नेपथ्यविहीनामपि
अगण्यलावण्यपुण्याङ्गीं ता शालापतिबाला विलोक्य स्वचित्तसर्वस्वचौरी-
मूरीकृत्याग्रमहिषीं चकार । तदनु तथा कृतज्ञतया विप्रप्रतिज्ञा स्मरन्त्या
नृपाय तस्मिन् विद्याधरनिमित्ते विज्ञप्ते पटहप्रणादपूर्व तस्मिन् विद्याधरे
आहूयमाने विद्याधराभिधानाना द्विजाना सप्तशतीमागता विलोक्य तमे

१ रावद्धरागोहर १ २ सन्तो १ ३ चारित्रकवित्तानु १ ४ अथ तस्म
णसेनोमापतिधरयोः प्रबन्ध पुस्तकादरे नोपन्यते इति अ भाउदाजीना लिखि
तम् ५ सामान्यामाज्ञा सदैव मूर्धा बहामि ॥ ५ सवस्व चौरीकृत ३

कमुपलक्षितं पृथक् कृत्वा शेषेषु यथोचितं सत्कृत्य विसृष्टेषु नृपतिर्यथे-
 ष्विज्ञातं प्रार्थयेति विद्याधर विपद्विधुर ग्राह । राजादेशप्रमुदितेन तेनाङ्ग-
 सेवा सदैवास्तु इति प्रार्थिते नृपतिना तथेति प्रतिपत्ते तस्य निरव-
 धिचातुर्यं पर्यालोच्य सर्वाधिकारभारे धुरधरो व्यधायि । स च क्रमेण
 सपन्नसपन् निजद्वित्रिंशदवरोधपुरन्ध्रीणामनुभासर जात्यकर्षूरपूराभरणानि
 कास्यन् प्राच्यानि निर्माल्यानीत्यवकरकूपिकाया त्याज्यन् साक्षाद्देवताव-
 तार इव दिव्यभोगान् भुञ्जानोऽष्टादशसहस्राणां ब्राह्मणानामभिलषिता-
 भ्यग्रहारदानादनु स्वयमश्नाति । अथ कदाचिन् नृपतिना वेदेशिकभूष-
 तिमभिषेपयितुं चतुर्दशविद्याधरो विद्याधरो प्रेषितो 'देशाद्देशान्तराण्यवगा-
 हमान कचिदिन्धनविहाने देशे विहितावासस्तेषां विप्राणां पाककाले
 सूपकाराणां तैलाभ्यक्तवस्त्रदुकूलान्येवेन्धनीकुर्वन् तान्विप्रान् रूढयैव भोज-
 यामास । अथ प्रतिरिपु निर्जित्य जितकाशितया व्यावृत्त्य प्राप्तनिजपुरी-
 परीसः पिण्याकामिलाषान् दुकूलज्वालनेन कुपित भूषतिमवगम्य स्व
 गृहमर्थिभिर्लुण्ठाप्य तीथोपासनवासनया सचरन् आनुषादिकेन नृपति
 नानुनीयमानो मानोन्नततया नृपतेराशये स्वाभिलाषसम्भव निवेद्य कथं-
 च्चिदापृच्छ्य निजमवसानमसाधयत् ।

११ तदनन्तरं सूरवदेव्या निजाङ्गजस्य कृते युवराजपदवीं याचितो
 नृप सगृहिणीपुत्रायासद्वशराज्यं न युज्यते इति बोधिता तं पतिं
 जिघांसु म्लेच्छानाहृतवती । अथ स्थानपुरुषाणां समयातविज्ञप्तिकया
 तं व्यतिकरमवधार्य लब्धपद्मावतीवरप्रसाद सादरं कमपि दिग्वासस
 निमित्तं पृष्टवान् । स पद्मावत्या सप्रत्यय म्लेच्छागमनिषेधरूपसमादेश
 नृपतेर्विज्ञप्तवान् ॥ अथ कियद्दिनानां प्रान्ते तान् सन्निहितानाकर्ण्य स
 आशाम्बरं किमेतदिति पृष्टस्तस्यामेव निशि नृपतिप्रत्यक्षं पद्मावत्या

पुरो होममारमत ॥ अथ निरवधाकृष्टिविद्यया होमकुण्डज्वालानालान्त-
रिता प्रत्यक्षीमूय श्रीपद्मावती तुरप्कागमनिर्घनमुक्तवती ॥ अथ सामर्थः
क्षपणकस्तां कर्णयोधृत्वा क्रोधानुवन्वात्तेषु सन्निहितेषु किं भवत्यपि वितथं
ब्रूते, इति तेनोपलम्बिता सति सैवमवादीत् । त्वं यां पद्मावतीमतीव म-
क्त्या पृच्छसि सान्त्वयतापवलात्पलायांचक्रे । अहं तु स्लेच्छगोत्रजं दैवतं
मिथ्यामापणेन लोकं विश्राम्य स्लेच्छैर्विश्वासं कारवामीत्युदीर्य तस्यां
तिरोहितायां, स्लेच्छसैन्येन मातृवाराणसीं वेष्टितां चेष्टया जानन् तदनु-
ध्वानंश्चतुर्दशगतीमितानि म्वानुन्मनिःम्वनेऽपहृते सति प्रबलस्लेच्छकु-
लश्याकुलीकृतमनाम्नं सूदृग्देव्या अङ्गजं निजे गजे नियोज्य जान्दवी-
जले सगजो ममज्ज । इति जयचन्द्रप्रबन्धः* ॥

१४ अथ जगद्देवनामा सत्रियः त्रिविधामपि वारकोटिरतां विभ्रत्,
श्रीसिद्धचक्रवर्तिनां सन्मान्योऽपि तद्गुणमन्त्रवर्शकृतेन नृपतिना परमर्दि-
श्रीपरमर्दिनाहृतः सोपरोध पृथ्वीपुरग्रीकुन्तलकलापकल्पं कुन्तलमण्डल-
मवाप्य यावत्तदागमं श्रीपरमर्दिने द्वा स्यो निवेदयति तावत्तत्सदसि
काचिद्विद्वद्वनिता विवसना पुष्पचलनकां नृत्यन्ती तत्कालमेवोत्तरीयक-
मादाय सापत्रया सा तत्रैव निपताद ॥ अथ राजदौवारिकप्रवेशिताय
श्रीजगद्देवाय सप्रियालापप्रभृति सन्मानदानादनु प्रधानपरिधानं दुकूलं
लक्ष्ममूल्यातुल्योद्गतपटयुगं प्रमादीकृत्य तस्मिन् महार्हासननिविष्टे समा-
सम्भ्रमे ममे सति, नृपस्तामेव विटनटीं नृत्यायादिदेश । अथ सा औचि-
त्यप्रपञ्चचन्तुचातुर्यधुर्या श्रीजगद्देवनामा जगदेकपुरुषः साम्प्रतं समाज-
गाम उत्तत्र विवसनाहं जिह्मि । स्त्रियः स्त्रीष्वेव यथेष्टं चेष्टन्ते इति तस्मा
लोकोत्तरया प्रशंसया प्रमुदितमानसस्तं नृपप्रसादाहृतं वसनयुगं तस्यै
वितर्णवान् ॥ अथ श्रीपरमर्दिप्रसादतो देशाधिपत्ये संजाते सति

१ अगन्तुते बले P = ऊय जयचन्द्रप्रबन्ध पुस्तकान्तरे नोपलब्धते इति

तदुपाध्यायः श्रीजगद्देवस्य मिलनाय समागतः काव्यमिदं प्राभृती-
चकार । तद्यथा—

१२) चक्र. पप्रच्छ पद्मं कथय मम सखे कास्ति किं स प्रदेशो ..
वस्तुं नो यत्र रात्रिर्भवति भुवि चिरायेति स प्रत्युवाच ।
नीते मेरौ समासि कनकवितरणे श्रीजगद्देवनाम्ना
सूर्येऽनन्तर्हितेऽस्मिन् रूतिपयदिवसैर्वासराद्वैतमृष्टिः ॥

अस्य काव्यम्य पारितोषिके तन्मे स म्युल्लङ्घ्यो लक्षार्ध विततार ॥

१३) क्षोणीरक्षणदक्षदक्षिणभुजे दाक्षिण्यद्रीक्षागुरौ
श्रेय. सन्ननि धन्यजन्मनि जगद्देवे जगद्दातरि ।
वर्तन्ते विदुषा गृहा प्रनिदिन गन्धेभगन्धर्षयो—
रालानद्रुमरज्जुदामघटनाव्यग्रीभर्वात्किकरा ॥ १ ॥

१४) त्वयि जीवति जीवन्ति बलिकर्णदर्षाचय ।
दारिद्र्यं तु जगद्देव मयि जीवति जीवनि ॥ २ ॥

१५) दरिद्रान् सृजतो धातु कृतार्थान् कुर्वतस्तव ।
जगद्देव न जानाम कस्य हस्तो दिरस्यति ॥ ३ ॥

१६) जगद्देव जगद्देव प्रासादमधितिष्ठत ।
स्वयशः शिवलिङ्गम्य नक्षत्रैरक्षतायिनम् ॥ ४ ॥

१७) अगाधः पाथोधि पृथु धरणिपात्र विभु नम
समुत्तुङ्गो मेरु. प्रथितमहिमा कैटभरिषु ।

१ क्षेणप्रस्तदुपाध्यायः ■ D ऋणप्रस्तस्तदुपाध्याय H

. नक्षत्रशतबालिनो भगवतः वन्द्यापि सर्गातक-

व्यासस्तस्य च तस्य कुन्तलपते पुण्यानि मन्यामहे

एकः कामदुषामन्तरा मदनः सुनोः सुबाहुद्वयो

प्रत्यक्षप्रतिपक्षभार्गव भवानन्यस्य चिन्तनणिः ॥ १ ॥ ५५

a b H आदर्शेऽनुप्रेक्ष्यमविच्छ पयं २ पाठ्यं a ३ पृथुत्वनिपात्रं a H

जगद्देवो वीर सुरतस्त्वरुदार सुरसरित्
पवित्रा पीयूषद्युतिरमृतवर्षाति न नवम् ॥ ९ ॥

न नवमिति जगद्देवो नार्पिता समस्या पण्डितेन पूरितेत्यादीनि बहूनि
कान्यानि यथाश्रुत ज्ञातव्यानि ।

१५ अथ श्रीपरमर्दिमदिनीपते पट्टमहादेवी श्रीजगद्देवस्य प्रतिपन्न-
जामि । कदाचित् राज्ञा श्रीमालभूपारपराजयाय ग्रहित श्रीजगद्देव
श्रीदेवार्चन कुर्वन् छलघातिना परबलेन सैन्य निजमुपद्रुत शृण्वन्
तमेव देवतावसर न मुमोच । तस्मिन्नवसरे प्रणिधिपुरुषमुखाज्जगद्देवपरा-
जयमश्रुतपूर्वमवधार्य महिषी श्रीपरमर्दां प्राह । भवज्जाता सभामवीरना
थता विभ्राणोऽपि रिपुभिराक्रान्त पलायितुमपि न प्रभृष्णुरजनि । इति
नृपतेर्मर्माभिघातनमोक्तिमाकर्ण्य प्रत्युपसध्याकाले सा राज्ञी प्रतीचीदिश-
मालोकितवती । राज्ञा किमालोकसे इत्यादिष्टे सूर्योदयमिति, ' सुगधे किं
सूर्योदयोऽपरस्था दिशि जाघटीति, ' सा तु ' विरश्चिप्रपञ्च प्रतीप
प्रतीच्यामपि प्रद्योतनोदयो दुर्घटोऽपि घटते, पर क्षत्रियदेवजगद्देवस्य
भङ्गस्तु नेति' दम्पत्यो प्रियालाप ॥ देवार्चनानन्तर जगद्देव पञ्चशत्या
सुमैटै सम समुत्थितश्चण्डाशुरिव तमस्काण्ड, केसरिकिशोर इव गज
यूथ, बात्यावर्च इव घनमण्डल हेलयेव तड्डल दलयाभास ।

१६ अथ परमर्दिनामा नृपो जगत्सुदाहरणीभूत परमैश्वर्यमनुभवन्
निद्रावसरवर्ज रात्रिदिव निजौजसा विच्छुरित छुरिकाभ्यास विदधानी
ऽशनावसरे परिवेषणाकुल प्रतिदिनमेकैक सूपकारमकूप कृपाणिकया
निघ्नन् पष्ट्यधिकशतत्रयेण भक्तकाराणा वषे निषेव्यमाण कोपकाला
नल इति विरुद बभार ।

१८) आकाश प्रसर प्रसरत दिशस्त्व पृथिव पृथ्वी भव

प्रत्यक्षाकृतमादिराजयज्ञसां बुद्ध्यामिरुज्ज्वलितम् ।

प्रेक्ष्यं परमर्दिपार्थिवयशोराशेर्विकाशोदया—

ह्रीजोच्छ्वासनिर्दीर्णदाडिमदशा ब्रह्माण्डमारोहति ॥

इत्यादिभि स्तुतिभि स्तूयमानश्चिर राज्यसुखमनुबभूव ।

१७ स च सपादलक्षक्षितिपातेना श्रीपृथ्वीराजेन सह सजातविग्रह समराजिरमधिरूढ स्वसैन्ये पराजिते कान्दिशोक कामपि दिश गृहीत्वा पलायनपर स्वराजधानीमाजगाम । अथ तस्य पार्थिवस्यापमानितपूर्वसे-
वको निर्विषयीकृत पृथ्वीराजराजसभामुपेत प्रणामान्ते किं दैवत पूज्यते
परमर्दिपुरे विशेषास्तुतिभिरिति स्वामिनादिष्टस्तत्कालोचित काव्यमि-
दमपाठीत् ।

१९) मन्दश्चन्द्रकिरीटपूजनरसस्तृष्णा न कृष्णाचने

स्तब्धे शम्भुनितम्बिनीप्रणतिषु व्यग्रो विधातृग्रह ।

नाथो न परमर्धनेन वदनन्यग्नेन सरक्षित

पृथ्वीराजनराधिपादिति तृण तत्पत्तने पूज्यते ॥

इति स्तुतिपरितोषितेनानुजग्राह । स तत्र त्रि सप्तकृत्वस्त्रासितम्लेच्छाधिपोऽपि
द्वाविंशतितमबेलाया स एव म्लेच्छाधिपति पृथ्वीराजराजधानीमुपेत्य निज-
दुर्धरस्कन्धावारेण समवात्सीत् । त्रासितमक्षिकेव भूयो भूयो रिपुरुपै-
तौति निजनृपतेररति मनोगतामवगम्य प्रभोर्नि सीमप्रसादपात्र द्वितीयमि-
वममात्र तुङ्गनामा क्षात्र तेजो वहन्सुभटकोटीर स्वप्रतिनिम्बरूपेण पुत्रेण
सम म्लेच्छाधिपतेरनीक प्रविश्य निशीथसमये तस्य रिपोर्गुरुदरान्परित
खदिराङ्गारघगघगयमाना परिखा निरीक्ष्याङ्गज जगाद । अस्या मम
प्रविष्टस्य पृष्ठे पद ददानो म्लेच्छपतिं निगृह्णणेति पितुरादेशान्ते कार्य-
मेतन्ममासाध्यतम, किं च जीवितमाङ्गया वसुविपत्तिदर्शन, तदहमस्या
विशामि भवन्त एव तमन्त नयन्तु । इत्युक्त्वा तेन तथा कृते, स्वामि-

१ अपमानितसर्व P अपमानितपूर्व कोऽपि त पूर्वमवको H २ स्तब्धा G

३ प्र १२पात्राद्वितीयमिवामात्र P ४ वपु १

कार्यं पर्याप्तप्रायं मन्यमानस्तमरातिं लीलया निगृह्य यथागतमाजगाम ।
 विभातभूयिष्ठाया निशि निपन्न स्वामिन् निरीक्ष्य परसैन्यं पलायचक्रे ।
 स तुङ्गसुभटस्तुङ्गप्रकृतिर्नृपते कदाचिन्न ज्ञापयामास । कस्मिन्नप्यवसरे
 राजमान्यतया नितान्तपरिचिता तुङ्गपुत्रवधूमवधूतमङ्गलवलयामालोक्य
 संभ्रमात् पतिना पृच्छ्यमानोऽपि पयोधिरिव गम्भीरतया मौनमर्यादया
 किमप्यविज्ञपयन् निजशपथदानपूर्वं पृष्टो निजगुणपातकं दुष्करमिति
 तथापि प्रभोरभ्यर्थनया निवेद्यमानमस्तीत्यभिधाय तद्वृत्तान्तं प्रत्युपकार-
 भीरुर्यथावस्थितं निवेदयामास ।

२०) इयमुच्चधियामलौकिकी

महती कापि कठोरचित्तता ।

उपकृत्य भवन्ति निस्पृहा

परतः प्रत्युपकारशङ्कया ॥

इति तुङ्गसुभटप्रबन्धः ।

१८ अथ कदाचित्तस्य म्लेच्छपतेः सूनुर्नृपतिः पितुर्वैरस्य स्मरन्,
 सपादलक्षक्षितिपतिविग्रहकाम्यया सर्वसामग्र्या समुपेतं पृथ्वीनाथस्य
 नासीरवीरधनुर्धरशैरे प्रावृषेण्यधाराधरधारासारैरिव तस्मिन्सैन्ये त्रासिते
 पृथ्वीराजस्तदा तदानुपदिकीभावः भजन्, महानसाधिकृतपञ्चकुलेन
 विज्ञपितं करभीणां सप्तशत्यापि महानसपरिच्छदं सुखेन नोद्धते ततः
 कियतीभिः करभीभिः प्रभुः प्रसीदत्विति विज्ञप्तो नृपतिर्म्लेच्छपतिमुच्छेद्य
 भवदभ्यर्थितां करभीं प्रसादीकरिष्यामीति तत्सबोध्य पुनः प्रयाणं
 कुर्वन् सोमेश्वरनाम्ना प्रधानेन भूयो भूयो निषिध्यमानः, तत्पक्षपातप्रा-
 न्त्या नृपतिना निगृहीतकर्णः, तदत्यन्तपरामर्शात् तस्मिन् प्रभौ सामर्थ्यो-
 म्लेच्छपतिं प्राप्य तदभिमवप्राडुः करणतस्तान् विश्वस्तान् पृथ्वीराजस्कन्धा-
 वारसन्निधौ समानीय पृथ्वीराजराजस्यैकादशयुपवासकृतपारणादनु सुप्तस्य

तन्नासीरवीरैः सह समरसंरम्भे म्लेच्छानां जायमाने निर्भरनिद्रायमाणस्तुरु-
 ष्कैर्नृपतिर्निवध्यं स्वसौधं नीतः । पुनरप्येकादश्युषवासपारणके नृपतेर्दे-
 वार्चनावसरे म्लेच्छराजेन प्रहितं तत्र पात्रीकृतमांस्पाकं गुरुदरान्तर्नियुज्य
 तदैव देवताराधनवैयग्रे सति, शुनापन्हियमाणे तस्मिन् पिशिते, किं न
 रक्षसि यामिकैरित्यभिहितः करमीणां सप्तशत्या दुर्वहं यत्पुरा मम महा-
 नसं तत्साम्प्रतं दुर्देवयोगादीदृशीं दुर्दशां प्राप्तमिति कौतुकाकुलितमानसो
 विलोकयन्नस्मीति तेनोक्ते, किं काचिद्वापि त्वय्युत्साहशक्तिरवशिष्यत
 इति तैर्विजृम्भे, यदि स्वस्थाने गन्तुं लभे तदा दर्शयामि वपुःपौरुषमिति
 यामिकैर्विजृम्भो म्लेच्छभूपतिस्तत्साहसदिदृशुस्तदीयां राजधानीमानीय
 पृथ्वीराजं तत्र राजसौधे यावदभिपेक्ष्यति तावत्तत्र चित्रशालायां शूकर-
 निवहैर्हन्यमानान् म्लेच्छानालोक्यामुना मर्माभिधातेनात्यन्तपीडितस्तुरु-
 ष्कपाधिपः पृथ्वीराजं कुठारशिरःछेदपूर्वं संजहार । इति नृपतिपरमर्दि-
 जगद्देवपृथ्वीपतीनां प्रवन्धाः ॥

१९ अथ शतानन्दपुरे परिखीभूतजलधौ श्रीमहानन्दो नाम राजा
 मदनरेवेति तस्य राज्ञी, अन्तःपुरप्राचुर्यात्, पतिसंवननकर्मनिर्माणन्या-
 स्या, तां प्रति विरक्तेता नृपतिरिति नानाविधान् वैदेशिकान् कलाविदश्च
 पृच्छन्ती कस्यापि यथार्थवादिनः सत्यप्रत्ययस्य कर्मणकर्मणे किञ्चित्ति-
 द्ययोगमासाद्य तत्प्रयोगावसरे ।

मन्त्रमूलबलात्प्रीतिः पतिद्रोहोऽभिधीयते ।

इति वाक्यमनुस्मरन्ती सतीव तद्योगनूर्णं जलधौ न्यघत्त । अचि-
 न्त्यो हि मणिमन्त्रौषधीनां प्रभाव इति तद्भेषजमाहात्म्याद्वशीकृतो वारि-
 धिरेव मूर्तिमान् निशि तामुपेत्य रेमे । इत्थमकस्मादाधानवर्ती प्रतीकै-
 स्तद्विधैर्निर्णीय सकोपो मूषो यावत्तस्याः प्रवासादिदण्ड कमपि विमृशति

१ म्लेच्छारिपतीना P २ लभेन P ३ प्राचुर्यात्पतिसंवननकर्मनिर्माण
 न्यासस्या P ४ प्रयेजनावसरे D :

तावत्तस्याः सन्निहिते निधननिर्वन्धे प्रत्यक्षीभूय जलधिरधिष्ठातृदैवतमह-
मिति स्वं ज्ञापयन् मा भैषीरिति तामाश्वास्य प्रति नृपं प्राह ।

२१) विवाहयित्वा यः कन्या कुलजां शीलमण्डिताम् ।

समदृष्ट्या न पश्येत स पापिष्ठतरः स्मृतः ॥

इति स्वामवज्ञाकारिणं प्रलयकालमुक्तमर्यादया सान्तपुरपरीवारं
मज्जयिष्यामीति भयभ्रान्ताया अनुनयपराया अयं मदीय एव सूनुस्तदस्मै
साम्राज्योचितां नव्यां भूमिमह दास्यामीत्यभिधाय क्वचित् क्वचित् पयां-
स्यपहृत्यान्तरीयान् प्रादुश्वकार । तानि सर्वाण्यपि लोकेषु कौङ्कणानीति
प्रसिद्धानि । इति कौङ्कणोत्पत्तिप्रबन्धः* ।

२० अथ पाटलीपुत्रपत्तने वराहनामा कश्चिद्ब्राह्मणाङ्गभूः आजन्म-
निमित्तज्ञानश्रद्धालुर्दुर्गतत्वादसूनुरक्षितुं पशून् चारयन् कापि शिलातले
लग्नमालिख्याकृततद्विसर्जनं प्रदोषकाले गृहमुपेत । कृतसमयोचितकृत्यो
निशीथकाले भोजनोपविष्टो लग्नविसर्जनमनुस्मृत्य निरातङ्गवृत्त्या तत्र
याति, तावत्तदुपरि पारीन्द्रमप्युपविष्टमवगणय्य तदुदराधोभागे पाणिं
प्रक्षिप्य लग्नं विसृजन् सिंहरूपमपहाय प्रत्यक्षीभूय रविरेव वरं वृणु इत्यु-
वाच । अथ समस्तनक्षत्रग्रहमण्डलं दर्शयेति वरं प्रार्थयमानः स्वविमाने-
ऽधिरोप्य तत्रैव नीतो वत्सरान्ते यावद्ग्रहाणां वक्रातिचारोदयास्तमनादीन्
भावान् प्रत्यक्षरूपान् परीक्ष्य पुनरिहायातो मिहिरप्रसादाद्वराहमिहिर इति
प्रसिद्धाख्यं श्रीनन्दनृपते. परमां मान्यतां दधानो वाराहीसंहितेति नवं
ज्योतिःशास्त्रं रचयांचकार । अथ कदाचित्स निजपुत्रजन्मावसरे निजग्रहे
घटिकां निवेश्य तया शुद्धजन्मकाललग्नं निर्णय्य जातकग्रन्थप्रमाणेन
ज्योतिश्चक्रे । स्वयं प्रत्यक्षीकृतग्रहचक्रज्ञानबलात्तस्य सूनुः संवत्सरशत-
प्रमाणमायुर्निर्णीतवान् । जन्ममहोत्सवे चैकं श्रीमद्राहुनामानं जेना-

१ भयभ्रान्ताया इत्यस्यैव दास्यामीत्यन्तवास्य मु पुस्तके नास्ति * कौङ्क-
णोत्पत्तिप्रबन्धोऽयं पुस्तकान्तरे नृपोलभ्यते इति डा. भाउदाजीना लिखितम् ।

चार्यं कनीयांसं सोदरं विहाय नृपप्रभृतिकः स कोऽपि नास्ति य उपायन-
पाणिर्न जगाम । स निमित्तविज्जिनभक्ताय शकटालमन्त्रिणे तेषां सूरि-
णामनागमनकारणमुपालम्भगर्भितं जगौ । तेन ज्ञापितास्ते महात्मानः
संपूर्णश्रुतज्ञानकरतलकलितामलकफलवत्कालत्रयास्तस्य शिशोर्विशतितमे
दिने विडालान्मृत्युमुपदिशन्तो वयं नागता इति तेषामुपदेशे वराहमि-
हिराय निवेदिते ततःप्रभृति निजकुटुम्बं तस्य शवस्यावश्यकीं तां
विपदं निरोद्धुं विडालरक्षायै शतञ्च उपायान्कुर्वन्नपि निर्णीते दिने निशी-
थेऽकस्माद्बालमूर्ध्नि पतितयार्गलया स बालः परलोकमवाप । ततस्तच्छो-
कशङ्कुमुदिधीर्षवः श्रीमद्रघुगुरवो यावत्तद्देहमायान्ति तावत्तद्देहाङ्गणे
समस्तनिमित्तशालपुस्तकान्येकत्र पिण्डीकृतानि सन्निहितदहनान्यालोक्य
किमेतदिति पृष्टः सांवत्सरः समत्सरस्तान् जैनमुनीनुपालम्भयन् एतानि
संदेहकारीणि धक्ष्याम्येव यैरहमपि विप्रलब्धस्तेनेति सनिर्वेदमुदिते तैः
श्रुतज्ञानबलात्तज्जन्मलभं सम्यक् तस्मै निवेद्य सूक्ष्मेक्षिकया तद्गृहबले
ज्ञापिते विंशतिदिनान्येव भवन्ति । इत्थं विरक्तावपनीतायां स ज्योति-
पिक इति जगौ । यद्भवद्भिर्विडालान्मृत्युरूपदिष्टस्तदेव व्यभिचारीति तेना-
भिहिते तत्रार्गलां तामानाद्य तत्रोत्कीर्णं विडालं दर्शयन्तो भवितव्यता-
व्यत्ययः किं कदापि भवतीति महर्षिभिरभिदधे । कस्मात् रुद्यते, गतः कः,
परमाण्वोऽनपायाः, संस्थानविशेषनाशजन्मा शोकश्चेन्न कदापि मोहि-
तव्यम् ।

२२) अभावप्रमवैर्भाविर्भावाविभवभावितैः ।

अभावनिष्ठेपर्यन्तैः सतां न क्रियते अमे ॥

१ उपदेशमृतां वाच वराहमिहिराय निवेदिताया P २ एतानि रोहन्मोहमं-
दोदकारीणि H ३ कस्यात्र च ॥ ४ कांयोऽय परमाणवः ॥ ५ अभावनिष्ठं
पर्यन्ते P ६ तमः P

इत्युक्तियुक्तिभ्यां प्रबोध्य ते महर्षयः स्व पदं भेजुः । इत्थं बोधितस्यापि तस्य मिथ्यात्वध्वान्तान्तरितस्य केनकग्रान्तिरिव तथात्राप्युन्मत्सरोच्छेकावद्रक्तानभिचारकर्मणा कांश्चन पीडयन् कांश्चन व्यापादयन् तद्वृत्तान्तं तेभ्यो ज्ञानातिशयादवधार्योपसर्गहरं पासमिति नूतनं स्तोत्रं रचयांचक्रुः । इति वराहमिहिरप्रबन्धः* ॥

२१ अथ ब्रह्माभिधानभूमृति रणसिंहनामा राजपुत्रस्तन्नन्दनां भूपल-
नार्त्ती सौन्दर्यनिर्जितनागलोकबालामालोक्य जातानुरागतया तां सेवमा-
नस्य तस्य बासुके सुतो नागार्जुननामा समजनि । तेन पातालपालेन
सुतस्नेहमोहितमनसा सर्वासामप्यौषधीनां फलानि मूलानि दलानि च
भोजितस्तत्प्रभावान्महासिद्धिभिरलंकृतः सिद्धपुरुषतया पृथ्वीं विगाहमानः
शातवाहननृपतेः कलागुरुर्गरीयसीं प्रतिष्ठापुपागतोऽपि गगनगामिनीं विद्या-
मध्येतुं श्रीपादलिप्तपुरे पादलिप्ताचार्यान् सेवमानो मानोच्छ्रितमतिभो-
जनावसरे पदे लेपप्रमाणेन गगनोत्पतितान् श्रीअष्टापदप्रभृतीनि तीर्थानि
नमस्कृत्य तेषां स्वस्थानमुपेयुषां पादौ प्रक्षाल्य शातसप्तोत्तरशतसंख्यम-
हौषधीनामास्वादवर्णप्राणादिभिर्निर्णय च गुरून्वगणय्य कृतपदलेपः
कृक्वाकुक्लापिवदुत्पत्यावटतटे निपतंश्च तद्वृणश्चेज्जर्जिताङ्गो गुरुभिः
किमेतदित्यनुयुक्तो यथावद्वृत्तान्तं निवेदयन् तच्चातुर्यचमत्कृतचेतोभिस्त-
च्छिरसि पद्महस्तदानपूर्वकं पाष्टीकतन्दुलोदकेन तानि भेषजान्प्रभ्यञ्ज्य
तत्पादलेपाद्गगनगामी भूया इति तदनुग्रहादेका सिद्धिमासाद्य, श्रीपार्श्व-
नाथपुरतः साध्यमानो रसः समस्तस्त्रैणलक्षणोपलक्षितपतिव्रतवनितामर्ष-
मानः कोटिवेधी भवतीर्विदेन्मुखादाकर्ण्य च यत्पुरा समुद्रविजयदाशा-
हेण त्रिकालवेदिनः श्रीनेमिनाथस्य मुखान्महातिशायि श्रुत्वा श्रीपार्श्वना-

१ अतुस्तस्य अन्तर्ग्रान्तिरित्यु चेत्तु अन्तरोच्छेकावद्रक्तान् H * अथ
ब्रह्ममिहिरप्रबन्धः पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भास्कराजीना लिखितम् ।

१ पातालपालेन H १ इतिमिति P

यविम्बं रत्नमयं निर्माप्य श्रीद्वारवत्यां प्रासादे न्यस्त, द्वारवतीदाहान-
न्तरं समुद्रेण श्रावितायां तस्यां पुरि तत्र समुद्रे तस्मिन्विम्बे तथैव
विद्यमाने, कान्तीयसांयात्रिकस्य धनपतिनाम्नो यानपात्रे देवतातिशयात्
स्खलिते, इह जिनविम्बमस्तीति दिव्यवाचा निर्णाय, नाविकाम्त्र प्रक्षिप्य
सप्तसंख्यैरामतन्तुभिः सन्दानितमुद्धृत्य निजायां पुरि चिन्तातीतलाभात्
स्वयंकृतप्रासादे न्यस्तवान् । तत्सर्वातिशायि विम्बं नागार्जुनः स्वसिद्धरस-
सिद्धयेऽपहृत्य, सेडीतटिन्यास्तटे तदेव विन्यस्य, तत्पुरतो रससाधनाय
श्रीसातवाहनस्यैकपत्नी चन्द्रलेखाभिधानां प्रतिनिधं मिद्व्यन्तरसान्निध्या-
त्तत्रानीय रसमर्दनं कारयति स्म । इत्थं भूयो भूयस्तत्र यातायाते सति,
बन्धुबुद्ध्या सा नागार्जुनपार्श्वे तदौपधीना मर्दनेहेतुं पृच्छति, सोऽपि
स्वकल्पनया कोटीवेधरसस्य यथावस्थितं वृत्तान्तं निवेदयन्, तस्याश्च
वचनगोचरातीतं सत्कारं कुर्याणोऽनन्यसामान्यसौजन्यं प्रवर्धयामास ।
अथ कदाचित्तया निजाहजयोरस्मिन् वृत्तान्ते निवेदिते तौ तल्लुब्धौ
राज्यं परित्यज्य नागार्जुनसमलंकृता भुवमागतौ, कैतवेन तस्य रसस्य
जिघृक्षया गुप्तवेधौ यत्र नागार्जुनो भुङ्क्ते तत्र तामर्षदानेन परितोष्य
रसवातां पृच्छतः । सा च तज्जिज्ञासया तदर्थं सलवणां रसवतीं कुर्वन्ती
पण्मास्यां व्यतीताया तस्मिन् क्षारामिति रसवतीं दूषयति सति, इद्वितैः
सिद्धं रसमिति ताम्भ्यां निवेदितवती । अथ प्रतिपन्नमाग्निनेयाभ्यां रसम-
सनलालसाम्भ्यां वामुकिना निर्णातदर्माङ्कुरमृत्युरिति परम्परया ज्ञाततत्त्वा-
भ्यां तेनैव शस्त्रेण तथैव स निजमे ।

स रसः संप्रतिष्ठितत्वाद्देवताधिष्ठानांच तिरोहितो, ध्रुवः । यत्र
स रसः स्तम्भितस्तत्र स्तम्भनकामिधानं श्रृंगार्धनाथतीर्थं रसादप्यतिशायि
सकललोकाभिलषितफलप्रदं । ततः क्रियेता कालेन तद्विम्बं वद्वनमात्र-

कृत्य पुनस्तन्निग्रहस्य सुश्रुतविश्रुतैर्भेषजैः षट्यैश्च तान्निगृह्य नीरमन्तरेण कियत्कालं जीव्यत इति परीक्षार्थं तत्परिहृत्य दिनत्रयान्ते पिपासापीडितताल्वोष्ठपुट इत्यपाठीत्—

२६) कचिदुष्णं कचिच्छीतं कचित्कथितशीतलम् ।

कचिद्वेषजसंयुक्तं वारि कापि न वारितम् ॥

इति वारिसत्कारकारि वाक्यमिदमपाठीत् । तेन निजानुभूतो वाग्म-
टनामा प्रबन्धश्चक्रे । तस्य जामातापि लघुबाह्वः श्वसुरेण बृहद्बाह्वेन
सह राजमन्दिरे प्रयातः प्रत्यूपकाले श्रीभोजस्य शरीरचेष्टितं^१ विलोक्य
बृहद्बाह्वेनाद्य नीरुजो यूयमित्युक्ते लघोर्मुखमङ्गं विलोक्य श्रीभोजेन
कारणं पृष्ठ. स स्वामिनः शरीरेऽद्य निशाशेषे कृष्णच्छायाप्रवेशसूचितो
राजयक्ष्मणः प्रवेशोऽमृदिति^२ दैवतादेशेनातीन्द्रियं भावं विज्ञपयन्, तत्क-
लाकलापचमत्कृतेन राज्ञा तस्य व्याधेः प्रतीकारतयानुयुक्तः लक्षत्रयमूल्यं
रसायनं निवेदयन्, पद्ममिर्मासैस्तावता द्रव्यव्ययेन परमादरेण च तस्मिन्
रसायने सिद्धे, प्रदोषसमये तद्रसायनं काचमये कुम्पके न्यस्य नरेन्द्रप-
र्यङ्के निधाय प्रत्यूषे देवतार्चनानन्तरं तद्रसायनमत्तुमिच्छुः रसायनपू-
जावर्धापनादनु सर्ज्जीकृतायां समग्रसामग्र्यां स लघुरगर्दकारी केनापि
कारणेन तं काचकुम्पकं मूमावास्फाल्य बभञ्ज । आः किमेतदिति राज्ञोक्ते
रसायनपरिमलादेव पलायिते^३ व्याधौ व्याधेरभावाद्वासुक्षयकारिणानेन
वृथा स्थापितेनालं, यदद्य शर्वरीविरामे सति सा पूर्वोक्ता कृष्णा छाया
प्रभोर्वपुरपास्य दूरं गतैव ददृशे इत्यर्थे देवः प्रमाणमिति तदीयसत्यप्र-
त्ययेन परितोषितो राजा दारिद्र्यद्रोहि पारितोषिकं प्रसादीचकार ॥

१ निजानुभूते ॥ २ शरीरेऽङ्कितं ॥ ३ दैवतातिशयेन ॥ आत्मीयभावं ॥

अथ ते सर्वव्याधयस्तेन चिकित्सकेन भूतलादुच्छेदिता स्वर्लोकेश्वि-
नीकुमारवैद्ययो स्वपरामव निजगदु । अथ तौ तथा प्रवृत्त्या चित्री-
यमाणमानसौ नीलवर्णविहङ्गमयुग्मीभूय व्याधिप्रतिभटस्य वाग्भटस्य
धवलगृहवातायनतले बलम्या निविष्टौ कोऽरक् शब्द चक्रतु ।
तत स आयुर्वेदवेदी नेदीयास तदीयशब्द साभिप्राय चेतसि चिरं
विचिन्त्य ।

२७) अशाकमोजी घृतमत्ति योन्धसा

पयोरसान् खीलति नाचि योऽम्भसा ।

अमुक् विभुक् नापकृता विदाहिना

चलत्प्रभुक् जीर्णभुगल्पसारभुक् ॥

इत्यभाणि । भणितानन्तरं चमष्टृतचिचौ तौ प्रयातौ । पुनर्द्विती-
यदिने द्वितीयवेलाया तादृक्पक्षिरूप विधाय प्राक्तनशब्दरूप कुर्वाणौ
समायातौ वैद्यगृहे पुनस्तयोर्वच प्रतिवच ।

२८) वर्षासु यस्तिष्ठति, शरदि पिबति, हेमन्तशिशिरयोरचि ।

माद्यति मधुनि, ग्रीष्मे स्वपिति, भवति च खग सोऽरक् ॥

इति भणितानन्तर पुनरेव गतौ । तृतीयदिने योगीन्द्ररूप कृत्वा
तद्गृहे समागतौ तयोर्वच ।

२९) अमृमिजमनाकाशमहन्तव्यमवारिजम् ।

सम्मत सर्वशास्त्राणा वद वैद्य किमौषधम् ॥

पुनर्वचवच

३०) अमृमिजमनाकाश पत्य रसविवर्जितम् ।

पूर्वाचार्ये समाख्यात लङ्घन परमौषधम् ॥

१ चिकित्सितेन P २ अमुक् विरट् नापकृता a अमुक् विरट् वातकृता H

तेन चमत्कृतचित्तौ वैद्यो प्रत्यक्षीभूय यथाभिमतं वरं वितीर्य स्वस्थानं
भेजतु । इति वैद्यवाग्भटप्रबन्धः ।

२४ अथ धामण्डलिग्रामवास्तव्यो धाराभिधानं कोपि नैगमं श्रिया
वैश्रमण्यस्पर्धिष्णु सधाधिपत्यमासाद्य माद्यद्द्रविणव्ययव्यतिकरजीवित-
जीवलोकं पञ्चभिरङ्गजैः समं श्रीरैवताचलोपत्यकाया विहितावासः दिग-
म्बरभक्तेन केनापि गिरिनगरराजेन सिताम्बरभक्त इति स स्वल्पमान-
स्तद्वयो सैन्ययोः समरसरम्भे प्रवर्तमाने सति, अमानेन रणरसेन युध्य-
माना देवभक्त्या वल्लभतया प्रोत्साहितसाहसा विषद्य ते पञ्चपुत्रा पञ्चापि-
क्षेत्रपतयो बभूवुः । तेषां क्रमेण नामानि । १ कालमेघ २ मेघनाद
३ भैरव ४ एकपद ५ त्रैलोक्यपाद इति बभूवुः । तीर्थप्रत्यनीकं
पञ्चता नयन्तस्ते पञ्चापि गिरेः परितो विजयन्ते स्म । अथ तत्पिता
धाराभिधानं एक एवावशिष्टं कन्यकुब्जदेशे गत्वा श्रीवैष्णवमहिम्नसूरीणां
व्याख्याक्षणप्रक्रमे श्रीसप्तस्थाज्ञा दत्तवान् यद्वैवतकतीर्थं दिगम्बरा-
वसतयः सिताम्बरान् पाखण्डिरूपान् परिकल्प्य पर्वताधिरूढान्नेच्छन्ति अन्त-
स्तान् निजित्य तीर्थोद्धारं कृत्वा निजदर्शनप्रतिष्ठापरैर्व्याख्याक्षणे विधेयं
इति तद्वचनेन्धनप्रोज्ज्वलितप्रतीपज्वलनौ नृपतिः सहादाय तेन समं ता
भूधरधरामवाप्य सप्तमिर्दिनैर्वादस्थलेन दिगम्बरान् पराजित्य श्रीसंघस-
मक्षं श्रीअम्बिका प्रत्यक्षीकृत्य एकोविंशमुकारो उज्जन्तसेलसिहरे इत्या-
दितदुक्ता गाथामाकर्ण्य सिताम्बरदर्शने स्थापिते सति पराभूता दिग्बसना
बलानकमण्डपात् क्षम्पापातं वितेनुरिति क्षेत्राधिपत्युत्पत्तिप्रबन्धः +॥

१ तेन निजामिप्रायसद्व्यप्रत्युत्तरदानेन a H * अथ वैद्यवाग्भटप्रबन्ध-
पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते २ धारण्डलिग्रामे वास्तव्यो a ३ मासाद्यतद् द्रविण a
४ मरणरसेन a ५ वणहटि M P ६ पर्वतेऽविरोडु न ददति H ७ प्रतिपज्वलना C
+ अथ क्षेत्राधिपत्युत्पत्तिप्रबन्धं पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति वा भाउदा

जीशर्मभिलिखितम् ।

२५ अथ कदाचिद्वान्या भव इति पृष्ट , यत्त्व क्रियता कार्पटिकाना राज्य देदासीति तद्वाक्यादनु यो लक्षमन्यानामपि एरु एव वासना-परस्तस्य वे राज्यमह वितरामीति प्रत्ययदर्शनाय गोरीं पङ्कममा जरद्वी विधाय स्वय नररूपेण तटस्थ पान्यास्तामुद्धर्तुमाकारयन् तैरासन्नसो-मेश्वरदर्शनोत्केरुपटस्यमान केनापि कृपायता पथिकृन्देन तस्यामुद्धर्तु मागन्धाया सिहरूपेण शिव एव तान् त्रासयन् कश्चिदेरु एव पथिको मृत्युमप्याहृत्य तस्या गो समीप नोज्झीत् स एव राज्याह इति पृथक् गोर्या दर्शित इति वामनाश्रनन्धः* ।

२६ अथ कश्चित्कार्पटिक सोमेद्वयात्राया नजन् पथि लोहकारौ-कसि प्रसुप्त । तस्य लोहकारस्य भार्या पतिं निहत्य कृपाणिका कार्प-टिकशीपे निदधती बुम्बारवमफरोत् । आरक्षणेण तत्रागत्य तस्यापरा-धिन करो छिन्नो स देवस्योपालम्भनपर निशि प्रत्यक्षीमूयेत्युक्त । शृणु त्व प्राग्भवे कदाचिदजा केनापि एकेन सोदरेण पाणिभ्या ध्वज-योर्वृता तदपरेण मारिता, तत सा अना मृत्वा इय योपिदजनि येन व्यापादिता स साम्प्रत पतिरभूत् यत्त्वया तदा र्ण्णा निधृती तदा तव समागमे जाते सति करो छिन्ना तदा कथ ममोपालम्भ इति कृपाणिकाश्रनन्धः ।

२७ पुरा शङ्खपुरनगरे श्रागहो नाम नृपतिस्तत्र नामरुर्मन्या धनद श्रेष्ठी स कदाचित्करिर्णतालनरला कमला विमृश्योपायनपाणिर्नृपोपान्त मुपेत्य त परितोप्य च तत्प्रमादीकृताया भुवि चतुर्भिर्नन्दन मह समा-लोच्य सुलभे जेनप्रासादमर्चीकृत् । तत्र प्रतिष्ठितमिम्बाना म्यापना विधाय

× एव वामनाश्रनन्ध पुस्तकान्तरे नापगम्यत इति च भाउ दानाशर्मभि लिखितम् १ त्वया प्राग्भवे P

* अथ कृपाणिकाश्रनन्ध पुस्तकान्तरे नापगम्यत २ कथाकोषेऽपीय कथा वनवे

तस्य प्रासादस्य समारचनाय बहून्यायद्वाराणि रचयन् तत्सपर्याकुलतया
 नानाविधकुसुमवृक्षावलीसमलंकृतमभिराममारामं च निर्माप्य तच्चिन्तकेषु
 नियुक्तेषु उदिते प्राक्तनान्तरायकर्मणि क्रमात् संहियमाणसंपदधमर्णतया
 तत्र मानम्भानिमाकलय्यानतिदूरवर्तिनि कापि ग्रामे कृतवसतिर्नग-
 रयातायातेन सुतोपात्तजीविक कियन्तमपि कालमतिबाहितवान् ।
 अथान्यस्मिन्नवसरे सन्निहिते चातुर्मासिकपर्वणि तत्र याषिभिः
 सुतैः समं स धनद शङ्खपुरं प्राप्य निजप्रासादसोपानमधिरोहन्
 निजारामपुष्पलाविकयोपायनीकृतपुष्पचतु सरिक परमानन्दनिर्भरस्ता-
 भिर्जिनेन्द्रमभ्यर्च्य निशि गुरुणां पुर स्वं दौस्थ्यममन्दं निन्दन् तैः
 प्रदत्तकर्पदियक्षाकृष्टिमन्त्रोऽन्यदा कृष्णचतुर्दशीनिशीथे तमेव मन्त्रमारा-
 धयन् प्रत्यक्षीकृतात् कर्पदियक्षात् गुरुपदेशतश्चतुर्मासकावसरे पुष्पचतुः
 सरिकपूजापुण्यफलं देहीति प्रार्थयन् एकस्यापि पूजाकुसुमस्य पुण्यफलं
 सर्वज्ञेन विना नाहं वितरीतुं प्रभृणुरिति किंतु कर्पदियक्षास्तस्य साधर्मि-
 कस्यातुल्यवात्सल्यसम्बन्धे तद्वान्ति चेत्तु कोणेषु सुवर्णपूर्णान् चतुरः
 फलशान् निर्धाकृत्य तिरोदधे । स प्रातः स्वसद्यनि समागतः धर्मदान-
 पराणां नन्दनानां तद्द्रव्यं समर्थयामास । तेऽपि निर्वन्धात् पितुः पार्श्वे
 तद्वैभवलाभहेतुं पृच्छन्तस्तेषां हृदि धर्मप्रभावाविर्भावाय जिनपूजाप्रभा-
 वतः परितुष्टेन कर्पदियक्षेण प्रसादीकृतां तां संपदं निवेदयामास । तेऽपि
 संपन्नसंपत्तयस्तदेव जन्मनगरं समाश्रित्य निजधर्मस्थानसमारचनपराः
 जिनशासनप्रभावनां विविधां कुर्वन्तो वैधर्मिकाणामपि मनस्सु जिनधर्मं
 निश्चलीचकुरिति श्रीवीतरागपूजायां धनदप्रबन्धः⁺ ।

इत्याचार्यश्रमेरुतुङ्गाविःकृते प्रबन्धचिन्तामणौ विक्रमादित्याद्युदित-
 पात्रविवेचनप्रमुखजिनपूजायां धनदप्रबन्धपर्यन्तवर्णनो नाम प्रकीर्णकामि-
 धानः पञ्चमः प्रकाशः समर्थितः ॥ श्रंन्यात्रं ३०००.

१ तद्वाग्मिश्चतु D २ धर्मेनिन्दापराणा ॥

+ अयं धनदप्रबन्धः पुस्तकान्तरे नोपलभ्यते इति डा. भाउदाजीधर्ममिलिखितम्

३१) दुःप्रापेषु बहुश्रुतेषु गुणवद्भूतेषु च प्रायशः
शिष्याणां प्रतिभाभियोगविगमादुच्चैःश्रुते सीदति ।
प्राज्ञानामथ भाविनामुपकृतिं कर्तुं परामिच्छता
ग्रन्थः सत्पुरुषप्रबन्धघटनाचक्रे सुधासत्रवत् ॥ १ ॥

३२) प्रबन्धानां चिन्तामणिरयमुपातः करतले
स्यमन्तस्य भ्रान्तिं रचयति चिरायोपनिहितः ।
हृदि न्यस्तः शस्तां सृजति विमलां कौस्तुभकलां
तदेतस्माद्ग्रन्थाद्भवति विबुधः श्रीपतिरिव ॥ २ ॥

३३) यथा श्रुतं संकलितं प्रबन्धै—
मन्यो मया मन्दधियापि यत्नात् ।
मात्सर्यमुत्सार्य सुधीभिरेव
प्रज्ञोद्धरेरुन्नतिमेव नेयः— ॥ ३ ॥
यावद्विवि कितवाविव रविशशिनौ क्रीडतो ग्रहकपर्दैः ।
ग्रन्थस्तावन्नन्दतु सूरिमिरुपदिश्यमानोऽयम् ॥ ४ ॥

नृपश्रीविक्रमकालातीतसंवत् १३६१ वर्षे फाल्गुनशुदि १५ रवावद्येह
श्रीवर्धमानपुरे चिन्तामणिग्रन्थः समाप्तः ॥

१ त्रयोदशस्वर्गशतेषु चैक—

पट्याधिकेषु क्रमतो गतेषु ।

चैकस्मात्सप्तत्य च पूर्णिमायां

ग्रन्थः समाप्तिं गमितो मितोऽयम् ॥ ५ ॥

प्रबन्धचिन्तामणिस्थश्लोकानामकाराद्यनुक्रमः ॥

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
अकरात्कुरुते ...	१६१	अलं कलङ्क ...	६८
टि. अक्षत्रक्षत. ...	१८९	अलंकारः शङ्का. ...	३६
अगाधः पायोधिः ...	१८९	अज्ञाकमोजी ...	२०१
अद्य मे फलवती ...	१७२	अष्टमो मरुदेव्यां ...	१००
अघाम धामधामार्क ...	१३३	अष्टौ हाटककोटयः ...	१२,४१
अधिकारात्रिभिर्मासैः ...	२७	टि. असत्यु ...	६२
अन्त्योऽप्याद्यः ...	२	असेव्या मातङ्गा ...	२३
अन्धयसुयाण ...	४४	असौ गुणी नमतु ...	७५
अन्नदानैः पयः ...	१७१	अहिंसाक्षणी ...	६६
अन्नदिणे शिव. ...	६१	टि. अहो लोभस्य ...	७४
अपुत्राणां धनं ...	१४०	आकाश प्रसर ...	१९०
अपूर्वयं ...	१२	आज्ञाभङ्गो नरेन्द्राणां ...	२२
अभावप्रभवैः ...	१९५	आज्ञावर्त्तिषु मण्डलेषु ...	१५५
अभुक् ...	२०१	आतङ्ककारणं ...	१५०
अभूमिजं ...	२०१	आदौ मयेवायं ...	१२७
अभ्युद्गता वसु ...	६१	आपण पर्ई प्रमु. ...	१३२
अमुष्मै चौराय ...	४१	आपदर्थे घनं ...	३८
अमेध्यमश्राति ...	६२	आपद्रुतं हससि ...	३६
अमेध्यफलं सु ...	७९	आप्ते दर्शनमागते ...	१०
अम्बा हुप्यति न ...	४४	आवाल्याधिगमात् ...	६३
अम्मीणो संदेस ...	१२	आयासशत ...	१९९
टि. अम्हइ ...	१४	आयान्ति यान्ति च ...	१७०
अयमवसरः सरः ...	३९	आयुक्तः प्राणदो ...	१०३
अयि खलु विषमः ...	६३	आरनालगल. ...	६५
अर्या न सन्ति ...	५४	आहते तव ...	१२
अर्थिभ्यः कनकस्य ...	१५८	इकह पुसह ...	१५२

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
इदमन्तरमुप ...	३९	का स्वं सुन्दरि जल्प ...	१७८
इयमाकृतिरयं ...	५१	कानीनस्य मुनेः ...	६५
इयमुच्चधियां ...	१९२	किं कारणं नु धन ...	५८
इज्ज्वलगुणमभ्युदितं ...	१३७	किं कृतेन न ...	१४३
सत्थायोत्थाय ...	७२	किञ्चिन्नागा ...	२९
उद्धूमकेशं पद ...	२९	टि. किं नन्दी ...	६०
उन्नाहश्चिदुकावधिः ...	६७	कियन्मात्रं जलं ...	४०
उपतिष्ठ ...	२६	किं वर्ण्यते कुच ...	६७
उमया सहितो ...	६	टि. कुक्षेः कोटर एव ...	८०
ऊया ताविकु जहि न ...	२८	कुमुदवनमप ...	५४
एक जम्मु नागुहं ...	५०	केवलिहुऊं नि ...	१०९
एकं मित्रं भूपतिः ...	१३२	केवलिहुड वि ...	१०९
एकस्त्वं भुवतो ...	१६७	को जाणइ तुह ...	९३
एतस्मिन्महति ...	१८५	कोणे कोङ्कणकः ...	४८
टि. एतस्यास्य पुरस्य ...	१०२	कोशेनादि युतं ...	१०२
टि. एषा तटाक ...	६०	कचित्सूलं कचित् ...	१६८
कः कण्ठीरवकण्ठ ...	१०८	कचिदुणं ...	२००
कच्छपलक्षं ...	२८	क्षुत्क्षामः पथिको ...	५५
कटुं काऊं मुकं ...	१५	क्षुद्राः सन्ति सहस्रशः ...	८५
कतिपयदिबस ...	३९	क्षोणीरक्षण. ...	१८९
कतिपयपुर. ...	५६	खद्योतशुक्तिमा ...	१०९
कथाशेषः कर्णो ...	१४६	गतप्राया रात्रिः ...	६८
टि. कन्ये कासि न ...	८०	गयगर्भं ...	३५
कमु करुरे ...	७९	गुम्फान्विधूय ...	१
टि. कयलितरु विञ्ज ...	१७	गूर्धराणामिदं ...	२१
कविपु बोदिपु ...	८०	गोपीपीनपयोधरा- ...	७७
टि. कसिणुजलो ...	१७	गौरी रागवती ...	१६८
काणवि विरह ...	४३		

पृष्ठ.	पृष्ठ.
टि. प्रासादार्थ ... ३९	दातुर्नादिसर्ग ... ९३
चक्रः पप्रच्छ ... १८९	दानं प्रियवार्ता ... १६९
चतुर्मासी यावत् ... १४९	दानं भोगो, ... १९९
चिन्तागम्भीरकृपात् ... ६३	दानं विद्यादत्तं ... ४२
टि. चौरमागध. ... १४	दारिद्र्यानलं ... ५५
चौलः क्रोडं पयोधेः ... ४७	दिव्यसुभिर्भुरायात्. ... ११
छिनं ब्रह्मशिरो... ... १८४	दिग्वासा यदि तत् ... ६१
जगदेव जगत् ... १८५	दीयन्ता दशलक्षणि ... ११
जइयह ... ४३	दुःप्रापेषु बहु ... ३०५
टि. जह सरणोत्तह ... १७	देव त्वत्करनीरदे ... ८२
जा मति पच्छह ... ३६	देव दीपोत्सवे ... ५०
जेसलमोडि मवाह ... १०४	टि. देव श्रीगिरिदुर्ग. ... १०२
जो करिवराण ... १५८	देवादेशय कि ... १७७
जो जेण सुद्धधम्ममि. ... ९२	देवे दिग्बिजय ... ६३
झोली हुट्टी कि न ... ३५	देशाधीशो ग्राम ... ५७
तत्कृतं यज्ञ केन ... ४१	दोमुहय निरक्कार ... ६४
तव प्रतापज्वलनात् ... ४२	द्वाभ्यां यज्ञ हरिः ... ६०
टि. ताण पुरोयं ... १७	धर्मच्छद्यप्रयोगेण ... १६८
तित्थयराणा ... १६५	धर्मलाभ इति ... ११
त्यागैः कल्पद्रुम ... ८४	धारयित्वा त्वया ... ४५
त्रयोदशेषब्द ... २०५	धाराधीश धरा ... ६५, ८१
त्रिभिर्वैपलिभि ... १५९	धिगरोहणं ... ३
त्वचं फर्णः शिवि ... १६७	नमस्तिष्ठति ... १८५
त्वं चेतसंचेरसे ... १८४	नमो यत्प्रतिभा ... ११२
टि. त्वत्साहसेन ... ३१	नमैर्निरुद्धा युवती ... १०८
स्वयि जीवति ... १८९	ननुत्तरेऽध्व ... १५७
टि. दत्ता कोटी ... ८०	न भिक्षा दुर्भिसे ... ५५
दरिद्राभसूजतः ... १८९	टि. न मानसे माद्यति ... १०१

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
न यन्मुक्तं पूर्वैः ...	१४०	पाणिग्रहे पुलकितं ...	६१
टि. नवजल ...	५०	पातु वो हेमगोपाल ...	१४५
न सा सभा यत्र ...	८६	पिवेद्धटसहस्रं ...	११७
टि. नविमारीयए ...	१०	पुत्रे वाससदस्ये ...	१३, १२६
नाभेः सुतः स ...	१००	पूर्णः स्वामिगुणैः ...	१७२
नारीणां विनुधाति ...	११०	टि. पोतानेवात्रय ...	४६
नाहं स्वर्गसलोप ...	५९	प्रतापो राजमार्त्तण्ड ...	१५९
निजकरनिकर ...	३९	प्रतिमावारिणो ...	१६५
नियऊयः पूरणमि ...	४५	प्रबन्धाना ...	२०५
टि. निर्वाता न कुटी ...	४६	प्रहत मुरजमन्द्र ...	६७
नृणामुपल ...	१	प्रायः संप्रति ...	१८५
टि. नागहृद ...	३१	प्रीणिताशेषविश्वासु. ...	७३
नृपण्यापार ...	१७२	वापोविद्वान् ...	४२
नैवाकृतिः फलति ...	१२२	विन्दव श्रीयशो ...	१६६
पङ्गरुभा ...	१०४	बुधैः प्रबन्धाः ..	१
टि. प्रशान्त... ...	१०	भजेन्माधुकरि ...	५६
पङ्गली ताव न ...	१०३	भववीजाङ्कुर....	१३८
पञ्चाशत्पञ्च ...	२२	भुञ्जीमहि वय ...	१३२
पञ्चाशद्वस्त. ...	७९	भूपः प्राहरिके ...	९
पञ्चाशदादौ किल ...	१००	भूमि कामगवि... ..	९५
टि. पटमो नेहाहारो ...	१७	भैकैः कोटर. ...	४६
पणसयरी वासाइं ...	१७८	भेजेवकीर्णिता ...	११२
पय.प्रदानसामर्थ्यात् ...	६२	भोगीन्द्र बहुधा ...	१७३
परपत्थणापवर्त्तं ...	४५	टि. भोजराजमम ...	४७
टि. परिओसमुन्दगइं ...	१७	भोजराज मया ...	४९
टि. परोक्षे कार्यहन्तारं ...	१०१	भोजे रात्रि दिवं ...	८०
पर्जन्य इव भूताना ...	१४४	भोय ए हु गलि ...	७१

पृष्ठ.		पृष्ठ.
भोलि मुन्धि म गळु ...	३५	यः पञ्चग्राम ... १७०
मृशंश्रुत ...	१	यत्र तत्र समये... १३८
भ्रातः संवृणु पाणिनि ...	९८	यथाश्रुत ... २०५
टि. मगं चिय अलहन्तो ...	१७	टि. यदाजीवश्च ... १४
टि. मा भाक्षी ...	६९	यदि नाम कुमुद ... १११
मन्दश्चन्द्रकिरीट ...	१९१	यदि नास्तमिते ... ३९
मस्तकस्थापिनं ...	७२	यदेतच्चान्तर्जल ... ४०
टि. महालयो महा ...	१०२, १२०	यन्मार्गेऽपि चतुः ... १९८
महिबीडह ...	१५८	यशः पुत्रो मुञ्चः ... ३६
महुकारसमा ...	५६	यशोवीर ... १६६
टि मा जाण कीर ...	१७	टि. यस्यान्तर्गिरीश ... १००
माणुसडा रह ...	७३	याहिङ्गिनो ... १६५
मात्रयाप्यधिकं ...	१२२	यामदिवि कित्तौ २०५
मानं मुञ्च सरस्वति ..	१२३	टि. यासौदक्षिण ... १४
मान्धाता स मही ..	३३	यूकालक्षशतावली .. १५०
टि. मणतवोनि ...	१०४	यूप कृत्वा पशून् ... ५९
मा मङ्कड कुरु ...	३६	येषा बह्वभया ... ५१
मा स्म सधि ...	९७	यौष्माकाधिप ... ४७
मीनानते प्रहसिते	१७	टि. रजरुबधू ... १४
टि मुजं पद्मदल ...	१०१	रत्नाकर इव ... १६५
मुखे हारावाप्तिः ...	७७	रत्नाकरात्सहेरु ... १
मुग्गमासाइ ..	५७	रसातल यातु तव ... ५८
टि. मुञ्च पडहा ...	३१	राजन्मोज कुल ... ४३
मुञ्च मणइ ...	३४	राजप्रतिमह ... १३४
मृगेन्द्रं वा मृगारि ...	१७७	राज्य यातु श्रियो .. १२०
मृतो मृत्युर्जरा ..	७२	राणा सखे वाणिजा ... १०४
मैदिन्या लब्धजन्मा ...	२८	रात्रौ जानुर्दिवा ... ४५

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
टि. रुष्टेन मुख	... ३१	वैरिणोऽपि हि	... ५८
रे रे चित्त कथं	... ९१	ब्रजन ब्रजत प्राणा	... ५५
रे रे यन्त्रक	... ३६	व्यापिद्धा नयने	... १४५
लक्षं २ पुनर्लक्षं	... ४०	शीतेनोद्भुपितस्य	... ४४
लक्ष्मीर्यस्यति	... ३७	सैत्यं नाम गुणः	... १८४
लक्ष्मीश्वला शिवा	... १६९	सैलैर्वन्धयति	... ६५
लच्छि वाणि मुह	... १५१	शौर्य शत्रुकुल	... ६७
टि. लब्धलक्षा	... १०२	भीगुणचन्द्र	... १
लिङ्गं जिणपन्नत्त	... १६५	मीनाभिभूः	... १
लिङ्गोपजीविना	... १६५	मीमजैत्रमृगारि	... १२३
लोकः पृच्छति मे	... ७२	मी भोजे	... ८३
वक्त्राभोजे सर	१२,४१	ओतव्यं सौगतो	... ६६
वचनं धनपाल	... ६६	श्वः कार्यमथ	... ७२
वन्यो हस्ती	... ४	पष्टिलक्ष	... १४२
वरं भट्टैर्भाष्यं	... १५९	सप्रहैकपरप्राप	... ९२
वर्षासु यः	... ९०१	संपत्तो नियम	... ९३
टि. वधोधर्मो	... ६२	संसारमृगतृष्णा	... ९१
वस्त्रप्रतिष्ठाचार्य	... १११	संसारार्णवसेतव	... १४४
वाढीवो वढवाण	... १०५	सइरु नही स	... १०४
वाढविद्यावतो	... ११२	सवचित्तह	... ३५
वासो जडाण	... १८३	स एव भुवन	... ६१
टि. वली गरुआ	... १०४	टि. सत्यं त्वं भोज	... ४७
वलीछत्र	... ११३	सत्यं यूप तपो	... ५९
विद्धा विद्धा शिलेयं	... ७६	टि. सत्यं वप्रेषु	... ६०
विद्याहयित्वा यः	... १९४	सत्रागारमशेष	... ११२
विश्वामित्रपराक्षर	... १३३	सत्ति ही मिहिमिचे	... १३४
वेलामहद्द	... ७३	सद्वृत्तसद्गुण	... १८५

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
सपादलक्षः	... १२३	सोहृग्वीर सहि	... १४६
दि. सयलज्जणाणन्द	... १७	खाताः प्रावृषि	... २९
सरस्वती स्थिता	... १२	टि. स्पशोऽमेध्य	... ६२
सर्वदा सर्वदो	... ११	टि. स्वच्छंसज्जन	... १४
सञ्चारथ	... ५७	स्वप्रतापानले पैन	... २८
सापरत्वाई लेक	... ३७	स्वापदि तथा महान्तो	... ८७
सिंहो बली द्विरद	... १३३	हंसैर्लब्धप्रशसै	... १६७
सिद्धेः स्तनशैल	... ९५	हंहो श्वेतपदा	... १०७
सुकुर्व न कृतं	... १७१	हत्वा नृप पतिं	... ७६
सुरताय नमः	... ६८	हरितिव बलि	... ९८
सुहृदेवेन्द्रस्य	... ३६	टि. हारो वेणीदण्ड	... १७
सेनाङ्गपरिवार	... ९२	हेम तुहाला कर	... १५१
सो अयउ कूट	... १२२	हेला निदलिय	... ४३

॥ प्राकृतशब्दानामकाराद्यनुक्रमः ॥

	पृष्ठ
अइकमे-अतिक्रमे ...	१७८
अशभूज-अत्यदुत. ...	४३
अशंभू-आश्चर्यभूत. ...	१५१
अच्छइकार-आश्चर्यकार	१३८
अच्छीणि-अक्षीणि ...	१५१
अज्जप्प-अध्यात्म ...	१६५
अट्ट-अष्टौ ...	२८
अणित्तिरिया-अनिश्रिता.	५६
अणु-अनु ...	७३
अणुदिणं-अनुदिनम्	१७टि. ७
अणुहरइ-अनुसरति ...	१०३
अत्तणो-आत्मनः	१७टि. ६
अत्थमणु-अस्तमन. ...	१५८
अत्थि-अस्ति	५७, १३२
अदिट्ठी-अदृष्टा ...	१०३
अंधय-अन्धक. ...	४४
अन्न-अन्य	१७टि. ८
अन्नदिणे-अन्यदिने ...	६१
अप्पाणं आत्मानम्	१५
अवारि-अधुना	३१ टि.
अंबय-आम्र ...	७९
अम्मीणओ-अस्मदीयः	१२
अम्मीणा-अस्माकीनः	१०४-२
अये-इदम्.	१७टि. ६
अरीढं-अनवगणना	१७टि. ६

	पृष्ठ.
अलंभमाणं-अलभमानानां	५७
अलहंता-अलभमानः	१७टि. २
अवरि-अपरा ...	७३
असमत्था-असमर्थाः ...	४५
असाढि-अषाढी	१७, १०४-२
अढपइ-दुर्गपति.	३१
अदि-अधिके ...	१३
आइवो-आगच्छामः ...	७९
आई-अम्बा ...	४२
आवरणं-आतुराणाम्	५७
आणंदयरो-आनन्दकर	१७टि. ९
आपण-आत्मा ...	१३२
आवइ-आवति	१०४-४
आविसिइ-आगमिष्यसि	५०टि. ३
आहार-आधार.	१७टि. ८
इक-एक.	१२२
इकज-एक एव ...	७३
इकस्स-एकस्य ...	४४
इककह-एकस्य ...	१५२
इक्कु-एकं ...	४३
इच्छए-इच्छति ...	१३४
इत्थंतरि-इत्यन्तरे	५०टि. ३
इत्थी-स्त्री.	१०९
इम-एवम्	१० टि.
इस-एषा ...	३४
ई-इति ...	१०९

	पृष्ठ		पृष्ठ
ईस-ईयत्	१५१	एहु-एतन्	... ७१
वच्छग-वत्सङ्ग	१७टि ७	कइ-किमपि	१३२
उडावियउ-उडायित	४३	कओ-कृत	४५
उत्ताणु-उत्तान	१४६	कचम्मि अपके	५७
उत्तु-पुत्र	९३	कज्ज-कार्य	७९, १३५
उत्तरयाण-उत्तरतयो	१७टि २	कसुयउ-कञ्चुक	१४६
उचिताउ-उचिता	१७टि २	कट्ट-कट्टम्	१५
उन्निमुय-उन्निन्नयति	५५	कणग-कनक	५७
उन्मीयइ-उन्मीयते	१८	कणगु-कनकम्	५७
उन्मुह-उन्मुह	३५	कणय-कनकम्	६४
उर-उरसि	७१	कंठि-कण्ठ	४३
उयर-उदर	४५	कटुलउ-कण्ठीयकम्	७१
उरे-उरसि	१७टि २	कन्ह-कान्तस्य	७३
उन्नरिए-उन्नरित	५७	कन्ह-कुण्ण	१२
ऊया-उद्यताः	७८	कमलस्त-कामलस्य	१०३
ऊण-पुन	१७८	कमु-किमु	७५
ऊपहरी-उपता	१५१	कय-कृतम्	१२२
एऊ-एतन्	५०	कयलि-कदलि	१७टि १
एऊला-एऊाकी	७९	कयली-कदली	१७टि ६
एकक-एकम्	१०१-३	करसन-कृत्त	७९
एकी-एक	१०२	करालिइ-करालित्था	५३
एय-एतन्	१७टि ५, १०९	करि-कृत्वा (कुरु)	३५, ३७
एयइ-एवै	१५१	करिवा-कर्तुम्	१३२
एयाइ-एता	१७टि १	कर-करोमि	७९
एयाओ-एता	१७टि १०	करइ-करोमि	१४६
एरिस-एताटशम्	४५	कयणु कम्म	५३
एस-एय	१७टि ९	कम्मिणुज्जल-कण्णोज्जल	१७टि ३

	पृष्ठ		पृष्ठ.
कहवि-कथमपि	१७टि ८	खोरु क्षीरम्	... ४३
कहिज्ज-कथय	... १२	गइंद-गजेन्द्र.	... ४३
केहउ-कीदृशम्	... ७१	गउधि-गतोसि	... ६४
काइ-किम्	... ७१	गएहि-गतै.	१७८टि
काउं-कृत्वा (कस्य)	१५, ४३	गओ-गतः	१७८टि.
काणवि-कापि	... ४३	गज्जोइ-गर्जति	... ३१टि.
कालाउ-कालात्	... १७८	गड-दुर्ग.	३७, १०४-३
काहू-कथम्	१०४-३	गडपइ-दुर्गपति.	... ३७
किउ-कृत.	... २८	गणियं-गणितम्	... ४४
किंपि-किमपि	... ४५	गणिथा-गणिता.	... ७८
कीजइ-त्रियते	.. १३२	गम्मारी-जालम	... ३१टि.
रति कीर्यन्ते(कृण्वन्ति) १७टि. ४		गय-गज (गत)	... ३५
कीस-कीदृश	... १८३	गयणि-गगने	५०टि ३
कुमर-कुमारपाल.	.. १३५	गयइ-गजानाम्	... ३५
कुलाईउ-कुलान्येष	१०४-१	गयाइ-गगानि	... ३५
कुडच्छरडो-कूटाक्षरदः		गयुं-गतम्	... ३४
कुटोच्छेदको वा	... ९२२	गरुयाभा-गुरवः १७टि. ७। १०४-३	
के-किंवा	... २८	गलि-गले	७१, ५०
केहीसाटी-किमर्थम्	... १५२	गवु-गर्वम्	... ३५
कोडि-कोटि.	१७टि. १, १०	गहणु-ग्रहणम्	... १४६
खउ-क्षय.	.. १५२	गहिऊ-गृहीत्वा	१७टि. १
खगु-खड्ग	.. ५०	गहियाइ-गृहीता	१७टि. ८
खगार-खेङ्गारे	१०४, ३	गहीयाओ-गृहीताः	१७टि. १०
खंगारिहि-खेङ्गारे	१०४-१	गिउ-गतम्	... ५०
खट्टगलियाइ-मुक्तो-		गिहिणा-गृहिणा	... ९२
द्रीर्णानि	१७टि. १, ४	गिहिमत्ते-गृहिमात्रे	... १३४
खड्गहा-स्खलिता	३१टि. ४	गुंजाहि-गज्जाभिः	... ६४
खाइ-परिखा	३७	गोरी-गौरी.	५०, १०३

	पृष्ठ.		पृष्ठ
यण-घनः	३१ टि. ।	जंवूय-जम्बुक.	... १५८
चउदसइ-चतुर्दश	३५	जम्मु-जन्म	... १५९
चक्कवइ-चक्रवर्ती.	... ९३	जम्मो-जन्म	... १५९
चंदण-चन्दन.	१७ टि. ९	जयठ-जयतु	... १२२
चंदस्स-चन्द्रस्य	... १०३	जरठत्तण-जरठत्वेन	१७ टि. ५
चिक्किअलि-पिच्छिला	३१ टि.	जरि-यदि	५० टि. ३
चितंति-चिन्तयति	१७ टि. ६	जसु-यस्य	... १४६
चित्तवइ-चिन्तयति	... ४३	जस्स-यस्य	... १७ टि. ९
चिय-एर	१७ टि. २	जह-यथा	१७ टि. ५, ७
चीत-चित्तम्	... ९३	जहिं-यैः	... २८
चूरि-चूर्णिता	... ३४	जाइ-यत्र	... १५१
चेब-एव	... ९२	जा-यावत् (या)	... ५७
चोरीयए-चोर्यम्	१० टि.	जाइ-यानि	... १७४
छट्टंति-त्यजन्ति	१७ टि. ७	जाइवो-यामः	... ७९
छत्तं-छत्रं	... १२२	जाइयउ-जात	... ४३
छट्टत्तरइ-पडुत्तराणि	... ३५	जाण-जानातु	१७ टि. ५
छार-भस्म.	... ३५	जाणइ-जानाति	... ९३
छित्तुण-छित्त्वा	... १२२	जाणीसीइ-ज्ञायते	५० टि. ३
जं-यत्	१७ टि. ८	जायइ-जायते	... ९२
जइ-यदि	३४, ४३, ७३	जायंति-जायते	१७ टि. ४
जइवि-यद्यपि	... १६५	जिण-जित.	१५२, १५८
जउणानइ-यमुनानदी	१७ टि. २	जिम-यथा	३५, १०४
जग-जगत्	... १२	जीविजइ-जीव्यते	... १८३
जडाण-जटानाम्	... १८३	जाइयए-येयम्	१० टि.
जण-जन.	१७ टि. ८	जाएहिं-जातै.	... ४५
जणणि-जनवी	४३, ४५	जलनिहि-जलनिवि	९३ टि.
जणेसु-जनयन्	... ४५	जीता-विजिताः	... ९३
	२८	जीनुप्पत्ती-जीवोत्पत्ति	५७

	पृष्ठ.
जुत्त-युत्तम् ...	१४६
जुञ्जण-यौञ्जव. ...	३४
जे-ये १७टि. ६, ३५, ५६, १५१	
जेण-येन ४४, ९२, १०२	
जेवं-यदेवं ...	१५१
जेसल-जयसिह. ...	१२२
जेसलु-जयसिह. ...	१०४-२
जेहि-यै. ...	४५
जे-यः ९२, १५८	
झाही-घर्षित्वा ...	७९
झोछी— ...	२५
झीणिचे-झीमत्वे ...	१८३
झुरि-लियस्व ...	३४
टगुमगु १-१७टि	
ठाविठ-स्थापितः ...	९२
ढीहियांह-दाक्षिण्या ...	३५
डुविड-भूडित ...	१०२
ढालिडं-ढौकितम् १०४-३	
णह-नक् ...	१२
तठ-तठः ५०टि. ३	
तस-तस ...	५७
तसु-तस्य ...	१५८
तस-तस्य १७टि. ९, ९२	
तह-तया १७टि १	
तहय-तथात्र १७टि. ३, ७, ८	
तांह-तश्च ...	१५१
ता-तस्मात् । तदा ...	३५, ५७
ताहं-तामि १७टि. ४	

	पृष्ठ.
ताण-तेषां १७टि. ५	
तारय-तारक ...	१२
तालाहलं-दालाहलम् १७टि. ५	
ताव-तावत् १०३	
ताविड-तापितः ...	२८
तिक्कां-तीक्ष्णाः ५०	
तिणिसिडं-तन्निश्रया ...	१५२
तिस्थयर-तीर्थकर. १६५	
तिदिण-त्रिदिन. ...	५७
तिमि-त्रीणि ...	१७८
तिम-तया ...	३५
तिसिपिहं-तामिः १७टि. ८	
तिहुयण-त्रिभुवन ...	१२२
तुह-तव ४४, ६४	
तुटी-तुटित्वा ...	३५
तुम्ह-तव ...	५७
तुरय-तुरग. ...	३५
तुरियां-स्त्रीकटाक्षाः ...	५०
तुह-तव १३, ९३, १२६	
तुहाला-तावकीनः ...	१५१
तेण-तेन ...	५६
तोहि-तैः १७टि ८	
तो-तदपि ३४, १५९	
तोळंतु-तोलयन् ...	६४
थणयाण-स्तनयोः १७टि. २	
थंमाण-स्तम्भनाम् १७टि. ६	

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
धिय-स्थितं (जाता)	३४	दुवार-द्वार-	... ६१
धिया-स्त्रियाम्	... ३५	देअइ-ददाति	... १०५
धोवावि-स्तोकेपि	१० टि.	दोजीहा-द्विजिहाः	... १८३
धोव-स्तोकं	१० टि.	दोमुहय-द्विमुखक.	... ६४
दईयए-देयं	१० टि.	दोरीयन्धीयड-दवरकलद्वः	३५
दड्ड-दडम्	३५	धडडइ-गर्जति	२० टि. ३
दन्ता-दान्ताः	... २६	धम्मगुरू-धर्मगुरुः	... ९२
दलइ-दलति	... १५८	धम्मम्मि-धम्मैः	... ९२
दससिरु-दशगिराः	... ३७	धम्मो-धर्मः	... ९२
दसा-दशा	... ७३	धरइ-धरति	१७ टि ७
दह-दश	१७, टि. १	धरिउ-धृतः	१०४-३
दहक-दशक.	... २८	धरिजिसु-धारय	... ४९
दहिप-दप्ति	... ९७	धी-ही	... ७९
दाऊण-दत्त्वा	... १५८	धुमा-पुत्री	... ४२
दाणार्ड-दानात्	... ९२	नई-नदी	७३, १०-४-४
दालिदिहि-दारिद्र्येण	... १२	नकुलाइ-नकुलानि	१०४-१
दिट्ट-द्वष्टम्	... ८३	घाई-घावति	... ९३
दिणंसरह-दिनेश्वरस्य	१५८	घोय-प्रक्षालति	... ९३
दिण्हा-दत्ता	... १५८	नग-नग्नः	... ५०
दिता-ददन्तः	१७ टि ६	नत्थि-नास्ति	१०९, १६३
दीहडा-दिनानि	... २८	नरिंदो-नरेन्द्रः	१३, १२२, १२६
दुक्ख-दुःखम्	... १५२	नवनवइ-नवनवति.	... १३
दुब्बलो-दुर्बलः	... ६१	नवारि-नवरम्	१७ टि १, १०
दुमस्स-द्रुतस्य	१७ टि. ९	नवोरहि-अनपरा	... ७३
दुमो-द्रुमः	१७ टि. १०	नाणा-नाना	... ५६
दुल्लियं-दुर्ललितम्	१७ टि. ९	नाराय-नाराच	... ६४

	पृष्ठ
नाह-नाथ	... ९३
निषवि-निषेवि	... ६१
निर्गुणं-निर्गुणमपि	१७टि ७
निघट्ट-निघृष्ट.	... २८
निज्जर-निर्जरं	... १६५
निहलिय-निहलित.	... ४३
निबद्धि-निर्बद्धम्	... ७१
निमिष-निर्मृष्य	... ३५
निर्मिओ-निर्मितः	... ४४
निय-निज	... ४५
निरकएर-निरक्षर.	... ६४
निव-नृप.	... ६१
नियम्बविम्बम्-नित-	
म्बविम्बे	१७टि ३
नवि-नहि	१०टि
निवारीय-निवारणीयम्	१०टि.
निष्वाण-निर्वाणम्	... १०९
निहाण-निधान.	१७टि ३
निहालइ-पश्यति	... ९३
नेय-नेव	... ४३
नेह-स्नेह	१७टि ८
नेहु-स्नेह	९० टि
पइ-पति. [अपि]	४३, १०४ ३
	१३५
पइली-प्रकृति.	.. १०३
पच्छइ-पश्चात्	३६, १४६
पटइ-पतति	१७टि ५५७
पटिपइली-प्रतिप्रकृति	१०३

	पृष्ठ.
पटिमासु-प्रतिमासु	... १६५
पटिलगा-प्रतिलगा:	१८३
पटिहाइ-प्रतिभाति	... ७१
पहुगु-लघुपिठम्	... ३५
पढमो-प्रथमः	१७टि. ८
पणसयरी-पञ्चसप्रति	१७८
पण्डिया-पण्डिताः	... १५१
पसं-प्राप्तम्	१५, ७३
पक्कं-पक्वं	१७टि. ५
पत्थण-प्रार्थना.	... ४५
पन्नत्तं-प्रज्ञप्तम्.	... १६५
पमुह-प्रमुखम्	... ५७
पय-पदम्	... ५७
पयटिब-प्रकटित	... ४३
पयाव-प्रताप.	... ४३
परदारागमण-परदारागमनं	१०टि.
परोवयारिणो-परोपकारिणो	५५
पगण-प्राणा	१०५-५
परिओस-परितोष	१७टि. ४
पट्टिं पयस्तम्	... ७३
पलोडय-पलोन्यते	... ६१
पवणो पवन	... ७९
पवत्तं-प्रवृत्तम्	... ४५
पसरस्स-प्रसरस्स	... ४३
पसिद्ध-प्रसिद्ध	... ७३
पइ-पद.	... १५१

	पृष्ठ		पृष्ठ
पहिली-प्रथमा	३६	फेणपुज्जुव्व पेनपुज्ज इव १७टि २	
पहीणं-प्रहीणम्	१६५	वत्तीस वार्ताद्याम	३२
पाइ-पाणिम्	३५	वल्लिन्नन्व-वल्लिन्न ध	१०
पाय पादम्	१३टि १५८	बापो पिता	५२
पाय प्राय	१५८	रिटि-वृन्तम्	७९
पायक्कशु-पादगा	३५	धीज्जड द्वितीय	१३२
पायवे-पादपे	१७टि ७	वे डी	७९
पायाल पातालम्	६४	भगगस्सय भागवश्वे	३७
पावइ प्राप्नोति	१६५	भग्गु भग्न	५०
पिक्खि प्रेक्ष्य	३५	भग्नि मृद्धि	६१
पिच्छति पश्यति	१७टि ८	भज्जिगय-भग्नम	३७
पियसहि प्रियसखि	१७टि ४	भज्जिऊण भइत्वा	१७८टि
पियावड पाययामि	४३	भज्जिता-भइत्वा	१७८टि
पिड्डण पीडनम्	१५८	भज्जिसि-नष्टत्री	५०
पुट्ठिहि-पुट्टे	१४६	भणइ भणति २८, ३४, ३६, ६१	
पीगुज्जयाण पीनोज्जतयो	१७टि २	भणिमो भणाग	६४
पुट्ठो-प्रष्ट	६१	भमइ धमति	१७टि २
पुत्त-पुत्रम्	५५	भग्ग मृत	१५१
पुणो-पुन	७३	भरीया मृता	५०टि ३
पुत्ते-पूर्ण	१३	भवणं भवने	६१
पुरिसाण-पुरुषाणाम्	१७टि ६	भुम्मइ-भुक्क	१०
पुह्वी-दृष्टी	४१	भुग्ग भुज्जग	१७टि ३
पुरणम्मि-पूरणे	५५	भागी भाग्ये	५१
पेक्खिसि-प्रेक्षसि	३१टि	भावम्मि-भावे	७टि ५
प्राणरुइ प्राणान्	१०४ १	भावीयड भाव्यते	१०४ ४
पुल्लइ पुष्पस्य	१५५	भोगवीड-मुत्ता	१०५
फलाइ फलानि	१७टि ३	भोगावह भोगावर्त्तन	१०५

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
भोय-भोज.	... ७१	माणुसह-मानुषस्य	... १३२
भोलि-हेअजे	... ३५	मांढीढ-मण्डितम्	१०४-२
भोलिम-मुग्ध.	... १९२	मारिखो-मानितः	... १७८
मइलिअं-मलिनितः	... १५	मारीतां मृते	१०४-३
मई-माया	... ४३	मागेयए	१०८ि. ५४
मएण मृगेण	... ४३	मासाइ-मापादि.	... ५७
मकरि-मा कुरु	... ३७	मिल्लण-म्लान.	... ७९
मरा-मार्गे	१७८ि. २, ७३	मीट्टि-मृष्टा	... ३४
मगाडा-मार्गी:	९०८ि. ३	मुइअज-मोचितः	... १२
मरगु-मार्गैस्	... ९३	मुक्क-मुक्तम्	... १५
मंकड-मर्कट.	... ३५	मुत्त-मृतः	... ३५
मज्झिमि मध्ये	... १२२	मेहिहसु-मुक्त्वा	... ९३
मज्झे-मध्ये	... १८३	मुग्गा-मुद्ग	... ५७
मणि-मनसि	१०४, ३	मुज्झारा-ऊर्ध्वतिर्यग्वद्ध-	
मल्लरु-मत्सरः	१०४-३	काससटसा:	... १७
मंतण-आमन्त्रण.	... ३५	मुंजह-मुजस्य	... ३५
मम्मणह-मम्मय.	... ३५	मुणालवई-मुणालवली	३४, ३६
मयं-मतम्	... १०९	मुणियं-शातम्	... ५७
मवाह-मद्रास.	१०४-४	मुत्तिय-मोक्तिकानि	... १५८
मह मम	... ७३	मुग्धि-हेमुग्धे	... ३५
महल्ल-महान्	... ७३	मुह-मुत्त ४३, ७१, १०३, १५१	
महुकर-मधुकर	... ५६	मुहकाणि-प्रमुखाणि	... १५१
माइई-माकन्दम्	१७८ि ५	महु-म्रेयः	५०८ि ३
मारु-मार्गः	... १३२	मोहि-संमर्त्य (मुक्त्वा)	१०४-४
माटि-निमित्तम्	... १५२	य-च	१७८ि. ३, १०, १३२
माणियां-अनुभूताः	... ५०	यणु-जनः	... १४६
माणुसडा-अनुष्वाः	... ७३	याणिमो-जानीमः	... ७९
		रक्खा-रक्षा	१७८ि. ३

	पृष्ठ		पृष्ठ
रयण-रत्नम्	७३	वस-वशम्	१२२
रयणायर-रत्नाकरे	७३	वई पति	१७८
रया-रता -	५६	वट्टिय-वर्तितम्	१७८ ७
रह-रथ	३५	वडुड-वरिष्ठ	१०४ २
राड-राजा	३७	वडुवाण-वर्धमान	१ २ ५
राणइ-राणक	१०४ १	वणिज्जडु-वाणिज्य	१०८ २
राणा-राजान	१०४ २	वन्दइ-वन्द्यत	१६५
राय-राज	१३, ९३, १००	वराड-वराक	४३
रायविण्हे-राजविण्ठ	१३४	वराण वराणाम	१५८
राया-राजा	१७८	वरिसाण-वराणाम	१३
रावणू रावण	४३	वल्तो वल्न	१७८
रिद्धि-रुद्धि	१५१	वल्हो वल्मी	१७८
रुदाइव-रुद्रादिव	३५	वलिबलि-पुन	१०४ ४
रेहइ-राजत	१७८ ३	वसओ-वशा	१५८
लड-लब्धुम्	९३	वाडी-वाटी	७९
लकणव-लक्ष	२८	वाडी-वृश्चित	१०४ ५
लग्न लग्नम्	७२	वाणिया-वाणिज	१०४ २
लगु-लग्न	१०	वास-वर्ष	१३
लक लक्का	३७	वासाइ-वापाणि	१७८
लच्छि-लक्ष्मी	१५१	वि-अपि	१७८ ७, ९ ३५
लच्छिहि-लक्ष्म्या	७१	विउपी विदुपी	५९
लभइ-लभ्यते	२८	विठल विपुल	१६५
लालिय-लालितम्	१७८ ५	विक्कम विन्म	१५, १७८
लाहो-लाभ	१८३	विगहो विप्रह	४३
लिद्ध-लब्धा	७३	विषन विन	३६
लोय-लोक	७३	विज्जपुज विद्यापुत्रम्	४०
लोहमइ लोभमति	६४		

पृष्ठ.	पृष्ठ.
विज्झ-विन्ध्य. १७टि ७, १७टि. १०	सउ-सर्ग ३४, १०४-१
विगु-विना १०४ ४	सक्कर-शर्ग ३४
विदलं द्विदलम् ५७	सग्गाठिय-स्वर्गस्थित ३५
विद्यउ-विस्मय १८३	सग्गि-स्वर्गे १० टि
वियंभी-विजृम्भिणी ४१	सठाणं-स्वस्यानम् १७८ टि.
वियाणतो विज्जानेत्तं १६५	सत्ति-शक्के १३०
विरहाओ विरहात्ते १७ टि. ४	सन्धाण-संधान ४३
विलुल्ल-विटुल्लति ४३	सन्नेण-सैन्येन १७८
विण्ट-वृन्तं ७९	समुप्पन्नो-समुत्पन्नः १७८
विणासं-विनाशं १७टि. ६	समुब्भटो-समुज्जट. ७९
विसाद-विपाद ३७	सय-शत. ३४
विसारता-विस्मारितम् १०४-५	सयम्पि-शतमपि ४४
विहि-विधि १५८	सयम्मि-शते १२
विहिणा-विधिना ४४	सयल-सकल १७टि. ८
वीससइ-विश्वसिति ३६	सयाइ-शतानि १७८
वीढइ-पीठस्य १५८	सरणो १७टि. ७
वीसरइ विस्मर्यते १०४-५	सरइ-सरति ७३
वुच्चंति उच्यन्ते ५६	सरसति-सरस्वत्याः ७१
वेढइ-सहते ३६	सरिस-सहस्र १७टि. ६
वैसानरि-वैधानरे १०४-१	सरीरु-शरीरे ४०
संजयेण-सयतेन ९२	सवण-श्रवण १८३
संदेसडओ-संदेशक १२	सव्व-सर्व ९३
संपग्गइ-संपद्यते ३६	सव्वत्थ-सर्वत्र ५७
सइ-शतानि ३५	ससि-संसित. ५७
सइ सत्यं १०४-१	सइ-सहस्र १५८
सइरु-सख्य १०४-१	सइरु-सख्य १३
	सहि-सहि ४३, १४६

पृष्ठ.		पृष्ठ.	
सहिबस्स-सहितस्य ..	१०९	सेट्ठि-श्रेष्ठिः ..	१०४-२
सामि-स्वामी ..	१५२, १८३	सेल-शैलः ..	२०२
सायर-सागर. ...	३७	सो-सः ..	३७, ९२, १५८
सारित्थो-सदृशः ...	१३	सोनासमा-सुवर्णसमाः ..	१०५-५
सलाहण-शालिवाहन ..	१७-२,	सोहगगीव-सौभाग्यवतः ..	१४६
१८टि. १०		हरट्ठ-हरीतकी ...	१४६
सासणं-शासनम् ...	५७	हरिसट्ठी-हर्षायें ...	३५
साहा-शाखा ...	७९	हाय-हस्तः ...	७९
साहुणो साधवः ...	५६	हाथि-हस्ते ...	१३२
सिज्झइ-सिञ्चति ...	१०९	हारिओ-हारितः ...	१५
सिद्धिलं-शिथिलम् ...	७९	हालेइ-जङ्घालति ...	९३
सिरि-श्री ..	५०, १५८	हिट्ठा-अथः ...	१५१
सिद्ध-शिखरम् ..	१०४-३	हिड्ड-हिण्डति ...	३५
सिद्धरे-शिखरे ...	२०३	हु-अपि ..	१०टि. ४५
सीज्झे-सिञ्चते ...	३५	हुज्ज-भवेत् ..	१७टि. ९
सीहो-सिंहो ...	१५८	हुअं-भूताः ...	१०९
सुक्कस्स-सुकरय ..	१७टि. ९	हुअवि-भूतोऽपि ...	१०९
सुक्के-शुष्के ..	१७टि. ७	हुयउ-भवेयम् भूतः ...	३५
सुक्खाइ-सौख्यानि ..	१७टि. ४	हुया-भूता ...	१०९
मुणियइ-भूयते ...	७३	हुयावि-भूतापि ...	१०९
सुद्धीप-शुष्या ...	१६५	हेठि-अथः ..	१०४-२
सुंदराइ-सुन्दराणि ..	१७टि. ४	होइ-भवेत् ...	३६
सुपकं-सुपकम् ...	७९	होइ-भवति ...	१५८
सुयाण-सुनानाम् ...	४४	होईअं-भवेयम् ...	१३२
सुरय-सुरत ..	१७टि. ३	होउत-भवितव्यम् ...	१५८
सुसमत्ता-सुसमत्ता ..	४५	होमीइ-जुहुमः ..	१०४-१
सुहु-सुखम् ..	१५२	होसे-भविष्यति ..	३१ टि.
		होही-भविष्यति ..	१३

नरनगनगरनद्यादिविशेषनाम्नामनुक्रमः ।

	पृष्ठ		पृष्ठ.
अग्निवेताल	३।४।४९	टि आकडदेव	... २२
अच्छोद	... १०१	आकेवालीयाग्राम	... १७१
अजयदेव	१५७।१५९	आनाकभूप	... १२३
अणहिल	... २०		१२९।१५४।१५५
„ पुर	२०, २६।५०	आनाकनन्दन	... १६०
	९७।१२०।१२४	आनादिभूपति	... १५०
	१२६।१३१।१४०।१४१।	आभड	११२।११३
	१४३।१४८।१४९।१५१	आभीर	... १०४
अनुपमा	१६१।१६९।	आमिगपुरोहित	... १३३
	१७१।१७२	आम्बड	९१।१३०।१३१।१४२
अनुपमासरः	... १६३	आन्नभट	१४३।१४४।१५८
अन्नः	... ४७	आलिग	९६टि., १४९।१५०
अभयदेवसुरिः	१७६।१९८	आलिङ्ग	१२५।१२७।१२९
अम्बिका	... २०१	टि. आलिम	१६८
अरिष्टनेमिप्रासाद-	... १०६	आलुषा	... ७५
अरुन्धती	... ४३	आवश्यकवन्दनानिर्युक्ति	१६५
अर्जुन	... ४९	आशराजमन्त्री	... १६१
अर्जुनदेव	... १५९	आशराजविडार	... १६४
अर्धाष्टमदेश	... १३५	आशापही	... ८८
अर्बुद	१८०।१८१	आशाभिधान	... ८८
अर्बुदवसहिका	.. १६५	आशाभिलीग्राम	... ११५
टि. अलंकाररत्नाकर	... १८४	टि. उच्चायां	... १५५
अवन्ति	२।८।१७३।१९८	उज्ज्वलसेल	... २०३
अश्विनीकुमार	... २०१	उज्जयिनी	... ९
अष्टापद	... १९६		

पृष्ठ.

पृष्ठ

सज्जयन्त	१०५।१५२।१६४	कद्रमहाकाल	... १८
सं क्षामाम	... ११६ ।	कन्यदि	... २६
उत्तराध्ययनसूत्र	... १०७	कन्यादुर्ग	... २४
उदयन (उदा)	९०।१२५।	कन्यकुब्ज	१८।२०।४७।२०२
	१२७।१२८।१३२	कपर्दिमन्त्री	१४१।१४४।१४६
	१३४।१३५।१३६		१४७।१५७।१५८
	१४०।१४१।१५९	कपर्दियक्ष	... २०४
उदयचन्द्र	... १४७	कपिलकोट	... २८
उदयनचैत्य	१४४	करम्बविहार	... १४८
„ विहार	... ९१	टि कर्कस	... २२
उदयप्रभदेव	... ११२	कर्ण	८६।८७।८८।८९
उदयमती	८६।८७।८९	„ कर्ण-डाहलदेशीय	७७।७८
उपसर्गहरस्तोत्र	... १९६		७९।८०।१४६
उपासकदशा	... १६२	कर्णमेरुप्रासाद	८९।११४
उमापतिधर	१८०।१८५।१८६	कर्णसागर	... ८८
उर्वशी	... १४६	कर्णाट.	४७।८७।१०६
ऋषभः	... १००		१२०।१५५
„ देवप्रासाद	.. ९९	कर्णावती	८८।९०।९१
ऋषभपञ्चाशिका	... ६०		१०६।१३५
एकपद	... २०२	कर्णेश्वर	.. ८८
कङ्करोल	... २७	टि. कर्पूरकविः	.. ८०
कच्छ(प)देश	२८।१५५।टि	कलविणि	... १३०
कण्ठाभरण	... ९८	कलहपञ्चानन	१२८।१०९
टि. कण्ठेश्वरी	... २२	कलिङ्गा	... ४८
टि. कथाकोप	... १८० ।	कल्याणकटके	... १८
टि. कथारत्नाकर	... ४१	काकरप्राम	... १९
टि. कथासरित्सागर	... १७३	काकल	... १११
		काकू	... १७६

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
कातन्त्र	... ९८	कुमारपाल	... १२४
कान्हडदेव	१२६।१२७		१२५।१२६।१२७
कान्ह	... १४८		१२८।१२९।१३१
कान्त्यां'पुरि'	१८०।१९८		१३२।१४१।१४४
कामन्दकीयनीति	... १४४		१४५।१४७।१५०
कामलता	... २७		१५१।१५४।१५५
कामशास्त्र	... ६७		१५७।१५८।१६४
कामित्वतीर्थ	... १८०	टि. कुलल्यान्द	... १८४
कालमेघ	.. २०२	टि. कुमारपालप्रबन्ध (जिन.)	८७
कालिका	... ७		८८।१०५।१३१।१४५
कालिदास	... ७		१५४।१५५
कालिन्दी	... १२३	कौल्या	... ७५
टि. काव्यानुशासन	११।४२।४७।६१	कुमारपालविहार	१४६।१५१
काशहदनगर	... ३१	कुमारविहारप्रासाद	... १४९
काशिनगरी	१२०।१४६।१८६	टि. कुमारसंभव	... ४२
टि. काश्मीर	... ९६	कुमुदचन्द्र	१०६।१०७।१०८
टि. कीरे	... १५५		१०९।११०।१११
कीर्तिकौमुदी	टि. ६६।७५।१०२	कुल्लुहादेवी	... ११०
कीर्तिराज	... २७	कुलचन्द्र	५०।५१
कुङ्कुणदेश	१३०।१३१	कुसुमपुर	... १८३
कुडङ्गेश्वर	... १२६	कोच्छरवा	... ८८
टि. कुन्तलपते:	... १८९	कोपकालानल	... १९०
कुन्तलमण्डल	... १८८	कोहापुर	११८।११९
कुमरनरिन्दो	१३।१२६	कोशल	... ४८
कुमारदेवी	... १६१	कौङ्कण	४७।१४४।१९४
कुमारदेवीसर:	... १६४	कौतुकीसीलण	११९।१२०
		क्षेमराज	२२।२३
		खड्गार	... १०४

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
खड्गमहास्थान	... १७४	चाङ्गदेव	१३५, १३६
गङ्गा	१२०।१६९।१८६	चाविग	१३५, १३२
गाडरारघट्ट	... १५९	चाविनेधर	२९८।४
गाथाकोश	... १७	चाणाक्य ६७
टि गागिल	... १०७	चान्द्र ९८
गुणचन्द्र	. १	चापोत्कटवश	... १८, २२
गूर्जरपरित्री-देश	१८	चामुण्डा	.. १३५
२१।२४।३१४७।५०।८५।९९		चामुण्डराज	२९८।, ३०, १६०
१०६।११७।११९।१५९		चारित्रमुन्दराणि टि	८८, १४२
गोदावरी	१४८। ३३		१४५, १५६
गोनश	... १३५	चाङ्ग	९१, १२८। १५३,
गोवर्धनराजा	१८१।१८२		१५४
टि. गोवर्धनसप्तशती	... ६९	चित्रकूट	.. १२९
गोविन्दाचार्य	... ४४	चिन्तामणिगणेश	७९, १९८
गोडदेश	५०।१८४	चेदि	... ४७
गौरी	.. २०३	चौल-(ह)देश	४७, १८१
चडलदेवी	. १२४	चौलुक्यवश-चालुक्य	३८।९७
चडलिङ्गनामा	१२८		११९
चण्डीशतक	... ६९	जगन्मणिविरुद्ध	२९८।४, ३०
टि चतुर्विंशतिबन्ध	११३, १५३	जगदेव	१८८, १८९, १९०, १९३
चन्दनायदेव	२९८।४	जम्भ-जाम्भ	... १९, २०, १०९
चन्दनाचार्य	... ७६	जम्बूद्वीप	.. १०७
चन्द्र (नगर)	३४ टि १	जयकेशीराज	८७, १२०
चन्द्र (राजा)	३४ टि. १	जयचन्द्र	१२०।१८६।१८८
चन्द्रप्रभ	१, १६४, १७८	जयतन्देवी	१६१, १७०
चन्द्रलेखा	... १९७	जयदेव पं०	... १६७
चन्द्रावती	... १६५	जयन्तीदेवी	... ८८

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
जयमङ्गलमूरि	१०२टि.	त्रिमुवनपाल	... १२४
जयसिंहदेव	८८, ११६, १२३	त्रिमुवनपालविहार	... १४२
जावालिपुर	... १६५	त्रिपुरपधर्मस्थान.	२६, २७, १३२
जिनदत्तसूरिवार्यटीयः...	१६४	त्रिपुरप्रासाद	... २६
जिनप्रमसूरिकृततीर्थकल्प-	टि.	त्रिपट्टिशलाकापुररूपचरित.	१४०
	१४४, १७८		...
जीमूतबाहनः	... १६७	त्रैलोक्यपाद	... २०२
जैसलु	१०४, १२२	याहड	... १११
जैप्रसिद्द	... १७२	दक्षिणापय	... ५०
जैनन्याकरण	... ९६	दण्डक	... २३
जैनेन्द्रन्याकरण टि.	... ९६	दधीचि	१६७, १८९
ज्ञानसागर	... १६	दशरथ	... ३६
ज्ञालाज्ञातीय	... ११६	दशवैकालिक	... ५६
शोलिकाविहारे	... १५२	दसतिरु	... ३७
डामर	४६, ४७, टि. ४८, ५१	दान्त	... ७
	५२, ७९, ८०	दीप	टि. १५५
डाहलदेशीय	७६, ७७, १०३, १५१	दुर्लभराज	२९, टि. ४, ३०
	१५१	दुर्लभसरः	२९ टि. ४, ३०
दङ्कशाला	... १७९	देमतीराक्षी	... ७६
दङ्काभिधान	... १९६	देवचन्द्र	९६ टि. १३५
तिलकमञ्जरी	... ६४	देवराज	... १६०
तिलकदेश	२५, ३३, ३४ टि. १	देवल (राजा)	३४ टि. १
	४८	द्वयार्थ	... ९८
तुङ्गनाथ	१९१, १९२	देवसूरि	१०६, १०७, १०८
तेजःपाल	१६०, १६१, १६२		१०९, ११०, ११२
	१६९, १७०, १७१, १७२	देवाचार्य	११०, १११
वैलप (वैलिप)	२५, ३३, ४८	देवादित्य	... १७४

	पृष्ठ		पृष्ठ.
द्वारवती	... १९७	नागार्जुन	२९, १९६
धनदः	२०३, २०४		१९७, १९८
धनपति	... १९७	नाचिराज	८० टि.
धनपाल	५५, ५६, ५७, ५८, ५९	नाभाग	... १४१
	६०, ६१, ६३, ६५, ६६	नाभि	... १००
धनेश्वर	... १९८	नीलकण्ठेश्वर	... ८०
धरणिग	... १७१	नेमीश्वर	... १०९
धरणेन्द्र	... १९८	पञ्चाश(स)रग्राम	१८, २०
धर्मदेव	... १	पञ्चासरचैत्य	... २०
धामण्डलिया	... २०२	पद्माक्षर	९६ टि.
धारा	२९ टि. ४९, ५०, ५४	पद्मावती	१८७, १८८
	७५, ८०, ९४, १९९	पम्पा	... १०१ टि.
धुन्धुकनगर	१३५, १५२	परमर्दी	१५९, १८८, १९०
नगरपुराणे	... १००		१९१, १९३
नडोलामाम	९६ टि.	परमारवंश	२७, ३०
नन्द	१७४, १९४	पराशर	... १३३
नन्दिवर्धन	... १८३	पल्लीग्राम	... १७६
नन्दीश्वरकर्मस्थाय	... १६३	णटलीपुरनगर	१७४, १९४
नन्दीश्वरावतार	... १६३	पाणिनि	९८, १९८
नयचक्रग्रन्थ	... १७५	पाताक	... १७६
नर्मदा	... १४२	पादलिप्तपुर	१६३, १९६
नवघनाभिध	... १०४	पादलिप्ताचार्य	... १९६
नवाङ्गवृत्ति	... १९८	पार्श्वनाथ	१४२, १९६
नव्यभोजस्वामिप्रासाद	५३	पालिताणके	... १६४
नहुष	... १४०	पाहिणिनामो	१३१, १३५
नाइकिदेवी	... १५९	पीपलुडामाम	... २०
नागहृद	३१ टि. ५	पुण्यसार	१८२, १८३
		पृथ्वीराज	१६१, १९२, १९३
		दि. प्रतिष्ठापनपुर	... २, १६

	पृष्ठ		पृष्ठ
प्रद्युम्नाचार्य	... १११	ग्रहप्रासाद	... ९९
प्रबन्धचिन्तामणि	... १	भक्तामरस्तोत्र	... ७०
टि. प्रभावकचरित	११ ५८, ५९	भट्टमात्र	... २, ३
	६१, १०५, ११७, १३२	भट्टारिकाभिरुजाणी	... ८६
	१३३, १३८, १४०	भट्टारिकाश्रीयोगिश्वरी	२२
	१४४, १४५, १७६	भद्रबाहु	१९४, १९५
प्रभासक्षेत्र	... १४६	भरत	१००, १४०, १४२
प्रवर नगर	... २	भरतखण्ड	... १००
टि. प्रभोत्तररत्नमालिका	१६९, १८४	भर्तृहरि	... १९९
टि. प्राकृत प्रकाश	... ७१	भर्तृहरिकृत नीतिशतक	टि. १२२
प्रियङ्गुमञ्जरी	... ५		१३२, १३३
फुलडाभिधान	... २७	भागवतपुराण	टि १००
बडलादेवीवा वकुलादेवी	१२४ टि	भारत	... १
वम्बेरानगर	... १५४	टि. भोजप्रबन्ध बलालक-	
वप्पभट्टिसूरि	... २०३	विकृत	११, ३८, ४०
वर्षर	... ११९		४१, ४३, ४४, ४६
यलानकमण्डप	... २०३		५४, ५५, ६१, ६३, ६४,
बलि	१६७, १८९		६५, ६६, ६८, ८०, ८१
बाबलामाम	... १६२	भिलमाल	... ५५
बाणकवि	६८, ६९	भीम	२९ टि. ४, ३०
बारप	२४, २५		३८, ४४, ४६, ४८, ५०
बालचन्द्र	... १६८		५१, ५२, ७०, ७३, ७८
बालमूलराज	... १५९		७९, ८०, ८६, १२४
बाहुलोड	८७, ९२, ९३	टि. भीमडीयाक	... ४७
बीज	... २३	भीमदेव (द्वितीय)	१५९, १६०
बृहस्पतिगण्ड.	१३८, १४९	भीमेश्वरदेव	... ८६
बौद्धमत	... ११२	भूपलनाम्नी	... १९६

	पृष्ठ.
भूयगडदेव	२२, २३
भूयराज	... १८
भूयगडेश्वर	... २२
भृगुपुर	१४२, १६६
भैरवः	... २०२
भैरवानन्दयोगी	... ९
भोगपुर	... ४८
भोज	३२, ३७, ३८, ४३ ४६, ४७, ४८, ४९ ५०, ५१, ५२, ५४ ५५, ५६, ६५, ६७ ६८, ७१, ७३, ७६ ७७, ७८, ७९, ८० ८१, ८३, ८४, १९९, २००
मलतीर्थ	... १६८
मण्डलीनगर	... २६
मत्सिागर	... १८२
मदनपाल	८९, ९०
मदनराक्षी	... १६०
मदनरेखा	... १९३
मयणलदेवी	८७, ८८, ९२ १०८, १२०, १२१
मयूरकवि	६८, ६९
मरुदेवी	... १००
मरुमण्डल	९०, १७६
मलधारिहिससूरि	... ९१

	पृष्ठ.
मल्लनामा	१७५
मल्लिकार्जुन	१३०, १३१
महणिका	... २०
महाकालदेव	९८, ९९
महानन्द	... १९३
महाभारत	६५, ७२ टि., ८६ टि.
महाराष्ट्रदेश	... ११६
महालक्ष्मी	११९, १७९
महावीर	... ९६
महीनदी	... ७६
माङ्गू	११६, ११७
माङ्गूस्थण्डिल	... ११७
माघपण्डित	५२, ५३, ५४, ५५
माणिक्यपण्डित	... १०७
मानतुङ्गाचार्य	... ७०
मानस	... १०१
मान्धाता	... ३३
मारव	टि. १५५
मालव-मालवक	१८, ९४, ९८, ९९, ११५, ११६ ११९, १२३, १२४ १२६, १३२, १५९
मालवकमण्डलं	३०, ३२, ३७ ५०, ५३, ७८, १२१
मालदेव	... १६३
माहेच	... २८

	पृष्ठ.
मुख्य	३०, ३१, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ४८
मुञ्जालदेव	... २३
मुञ्जालमन्त्री	८८, ९४, ९७,
,, घषासक	... १६१
मुञ्जालस्वामी प्रासाद	... ९०
मुणालवई	... ३४, ३६
मुनित्रिकुमुदचन्द्र टि	१०७, १०९
मुनिदेवाचार्य	... १११
मूलराज	२३, २४, २५, २७, - २८, २९, ९८
मूलराजकुमार	८५, ८६
मूलराजवसहिका	... २६
मूलेश्वरप्रासाद-मूलदेवस्वामी	
प्रासाद	... २६
मुणालवती	... ३४
मेघनाद	... २०२
मेघपाद	३१ टि. ५
मेरुतुङ्ग	... १
मेवाड	टि १५५
मोढवसहिका	... १३५
मोढवश	.. १३५
यमुना	... १८६
यश पट्ट	... ९४
यशश्चन्द्रगणि	१३३, १४३, १४४
यशोधवल	... ९५

	पृष्ठ.
यशोभद्र	... ११०
यशोवर्मा	९४, ९५, ९७, ९८ ११९, १२३
यशोवीरमन्त्री	१६५, १६६
युगादिदेव	१०५ १४०, १७२
युधिष्ठिर	३३, १३४
यूकाविहार	१४८, १४९
योगराज	२१, २२
योगशास्त्र	१४०, १४७, १५०
रङ्ग	१७६, १७७, १७८
रघु	६७, १४०
रणसिंह	... १९०
रत्नपरीक्षाग्रन्थ	... ११२
रत्नप्रभ	१०७, १०८
रत्नमालपुरे	... १७८
रत्नशेखर	१७८, १७९
रत्नाकर	... १०८
रत्नादित्य	... २२
राजकुमार	... २३
राजतरङ्गिणी	३९ टि.
राजपितामहविरुद्ध	... १३०
राजदमन(मदन)शंकर	२९ टि. ३०
राजशेखर	... ४६
रामचन्द्र कवि	१०२, १०३, १४५ १४६, १५८
रामेश्वर	... ६३
राष्ट्रकूट	... १६०
रुद्रमहाकालप्रासाद	... ९८

	पृष्ठ.
रुद्रादित्य	३१, ३३
रेवा	... १२३
रैवतक १०५, १४१, १७६, २०२	
रोहक	... ३८
रोहणाचल	... २, ३
लकगढ	... ३७
लक्ष्मण	.. २८
लक्ष्मजननी	२८, १५५
लक्ष्मणावती	... १८४
लक्ष्महोम	... २८
लक्ष्मणसेन	१८४, १८६
लघुवाहड	... २००
लङ्का	४९, १०७, ११८
ललितासर	... १६३
लवणप्रसाद १५५, १६३ १७०	
लवणसाहस्रसाद	... १६०
लासाक.	२७१२८
लाछीनाम्री	.. ९०
लाट ४८११५५टि	
लीलादेवी २३
लीला (वैद्य)... .. ८९, ९०	
लूणपाल १६६
लूणपालेश्वर १६७
लूणिग १६३, १६५	
लूणिगवसहिप्रसाद . १६५	
लूतारोग-लूतिरोग	२८, १५५
वटपत्रक १४८

	पृष्ठ.
वडसरग्राम ९५
वडवाण	... १०५
वडीयार १८
वनराज	... १९, २०, २१
वयजलदेव	. २७१५९
वररुचि ५, ७४
वराहमिहिर	१९४, १९५, १९६
वर्धमानपुर	... १०४, १४०
वर्धमानप्रतिमा	... १७८
वर्धमानसूक्ति ५५, १७८
वलमी १७४, १७५, १७७, १७८	
वलभीभङ्ग	... १७८
वल्लभराज	२९टि ४, ३०
वस्तुपाल	१६१, १६६, १६७ १६८, १७१, १७२
वाग्भटपुर	१४१, १४२
वाग्भटमन्त्री १२७, १४१, १४२ १२१, १५०, १५३	
वाग्भटवैद्य	१९९, २०१
वाग्भटवैद्यप्रबन्ध	.. २०१
वाग्भटालकार टि	... ६८
वात्स्यायन	.. ६७
वामराशिविग्र	... १२०
वायटीय	... ९०
वाराणसी ३०, ७८, १२०, १४५	
वाराहीग्राम	११५, ११६
वाराहीसंहिता	... १९४

	पृष्ठ.
बालाकदेश	... ११५
वासुकि	... ११६
वाह्य. ९१, १०७ टि १२७, १२८	
विक्रमराय	१३, १५, १२६
विक्रम	२, ३, ४, ५, ७, ८, ९, ११, १४, १५, १६, ३७ टि.
विक्रमार्क	२, १६, ४१ १३४, १७३ १७४, १९९
विग्रहराज	... १४७
विक्रमचरित	टि. ८५
विचारचतुर्मुख	... १४५
विजया	६७, ६८
विजयसेतुसूरि	१६२, १७१
विद्याधर	१८६, १८७
विद्यापति	... ७७
विशाला	... ५५
वितता	... ६४
विभीषण	... ११८
विमलगिरि	१४०, १७५
विमलवसहिका	... १६५
विरहकवृक्ष	... १३०
विश्वल	... १४७
विश्वामित्र	... १३३
विश्वेश्वरकवि	... १४५
वीतगगस्तुति	... १४०
वीरधवल	१६०, १६१, १६३ १६६, १७०, १७१, १७२

	पृष्ठ.
वीरमती	... १९
वीसलदेव	... १७१
वृद्धबादिसूरि	१० टि.
वृद्धाहह	... २००
वैराग्यशतक	... १९९
मकटालमन्त्री	... १९५
शकुनिकाविहार	१४१, १४२, १४४, १६३
शकावतार	... ६४
शङ्खनामा	१६६, २०३
शङ्खपुर	... २०३
शतानन्दपुर	... १९३
शत्रुञ्जय	९१, १००, १०३, १४१ १४२, १५२, १६६ १६८, १७१, १७५
शाकम्भरी	... २४
शाकटायन	९८, १११
शार्ङ्गधरपद्धति	टि. ११, ३९, ४१ ४६, ५१, ५४, ६८, ७७, ८५, ८६, १४४
शातवाहन	१६, १९६
शान्तिसूरि	... १०७
शान्तिनाथ चरित्र	११२ टि.
शालिवाहन	१६, १७
शिष्या	... १७३
शिवि	... १६७
शिलावित्त	१७४, १७५, १७७ १७८

	पृष्ठ.		पृष्ठ.
शिवपत्तन	... १७८	सञ्जनदण्डाधिप	... १०५
शिवपुराण	२६, १३८	सत्यपुरावतार	... १६३
शिशुपालवधः	... ५४	सदुक्तिरुणामृत	टि. ११, ६५
शीताभिधाना	६६, ६८	सपादलक्ष	१२३, १९१, १९२
शीलगुणसूरि	१८, २०	सपादलक्षश्रित्तिपति	२४, २५,
शुभकेजी	... ८७		२६, १०३, १२८, १२९
शैवेय	... १६४	सपादलक्षदेश	१४८, १५३
शोभन	५५, ५६, ५७, ६६,	सपादलक्षीयराज	... १४७
	१६६, १७०	समुद्रविजय	... १९६
श्रीगुणचन्द्र	... १	सरस्वतीसरित्	२६, २७, १४६
श्रीदेवी	... १९	सर्वदेव	... ५५
श्रीनगरमहास्थान	... ९९	सहस्रलिङ्गधर्मस्थाय	... ९९
श्रीपत्तन	२६, २९ टि. ४, ३०	सहस्रलिङ्गसरः	८६, ९४, ९८
	५०, ८६, ८९, ९५, १०१		९९, १०१, १२०
	१०५, १०६, ११२, ११७	साखड	... २०
	१३४, १३५, १३७, १३८	साङ्गण	... १६०
	१४२, १४५, १४८, १५४	सातवाहन	१७, १९७
	१६०, १६१, १६४	सान्तूमन्त्री	९०, ९१, ९२
श्रीपालकवि	... १०१		९४, १२१, १२२
श्रीपुञ्जराज	१८०, १८१	सान्तुवसहिका	... ९१
श्रीमाता	१८०, १८१	साभ्रमती	... ११५
श्रीमालनगर	५२, ५५	सामल	९४, १२८
श्रीमालपुर	... १७८	सामन्तसिंह	... २३
श्रीमालभूपाल	१८२, १९०	गालिगवसहिकाप्रासाद	१४९
श्रीमालवंश्य	... ९०	साहसाङ्क	५, २९
श्रीहर्षनामा	३० टि. ४	साहित्यदर्पण	... टि. ४२
संग्रहगाथाकौश	... १७	सिंहदन्तमठ	... ३०
सिद्धयद	१६६, १६७		

	पृष्ठ-		पृष्ठ
सिंहपुर	११५	सुभाषितावलि टि. ११, ३९, ४०,	
सिद्धचक्रवर्ती	... १८८	४४, ४६, ५४, ६१, ६९	
सिद्धचतुष	... १४९	६८, ७२, ८५, ११२	
सिद्धपुर	... ९८	सुभाषितार्णव टि. ४३, ९२, १३७	
सिद्धराज	८८, ९३, ९३, ९४,	सुरवाण	... १६८
	९५, ९६, ९७, ९८	सुव्रतप्रासाद	१४३, १४४
	९९, १०३, १०४	सुव्रतस्वामी	१४३, १४४
	१०५, १०६, १०९,	सूर्यसतक	... ६९
	११०, ११३, ११४,	सूदननाम्नी	... १८६
	११६, ११८, ११९,		१८७, १८८
	१२१, १२३, १२४	सेहीतदिनी	... १९७
	१२६, १२८, १५०	सेन्यवीदेवी	... १४३
सिद्धसेनाचार्य	... १०, ११	सेन्यव	... १९९
सिद्धदेमाभिधान	... ९७	सोमनाथ	२३, ९०, १३६
सिद्धहैमप्रशस्ति	टि ९९, १२२	सोमेश्वर	२६, २८, ८७,
सिद्धिभर्ता	.. १०१		९२, ९३, ९४, १०५, ११६,
सिन्धुदेश	... ५०		१३४, १३७, १३८, १३९,
सिन्धुल-सिन्धुराज	३१ टि		१६४, १७६, २०३
सिप्रासरित्	... १९८	सोमेश्वरकवि	१६७, १७२
सिद्धान्तद्वित्रिशिका	टि ११	सोमेश्वरप्रधान	... १९२
सीन्धुल	३१, ३२	सोमेश्वरपत्तन	२१, १२१, १४९
सीलनाभिधान	१३३	सोलाकनामा	९१, १२५, १३०,
सीलनामा कौतुकी	... १५७		... १९४
सुवर	... १४०	सोहडनामा	... १९९
सुधर्मा	... ११८	सौराष्ट्र-सगर-देश	१०९, १४०,
सुभगा	... १७४		१९०, १९३, १९९
		स्तम्भनक	१०६, ११८,
		स्तम्भवीथि	... १२९, १३६